

Pril. Prof. kompens 20/1894.
I-1324

MLUVNICE

PRO ŠKOLY MĚŠTANSKÉ.

UPRAVIL

JINDŘICH KONÍŘ,

UČITEL MĚŠTANSKÉ ŠKOLY V KOLÍNĚ.

Schválena výnosem vys. c. k. ministeria kultu a vyučování ze dne 22. října 1893 č. 13726.

Cena 65 kr. = 1 K. 30 h.

V trvanlivé celoplátěné vazbě 80 kr. = 1 K. 60 h.

V PRAZE.

NAKLADATELÉ BURSÍK A KOHOUT.

1893.

3573

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PEDAGOGICKÉ FAKULTY HRADEC KRÁLOVÉ	
Signatura	V 1226
Inv. číslo	201897

Ú v o d.

1. Dělení slov.

Příklady. Kdo s Bohem počíná, všeho šťastně dokoná. Rozumu nikdy nazbyt.

Kdo s Bo-hem po-čí-ná, vše-ho šťast-ně do-ko-ná. Roz-u-mu ni-kdy na-zbyt.

Řeč naše skládá se ze slov, slova ze slabik. Dle počtu slabik rozeznáváme slova jednoslabičná a víceslabičná. Někdy musíme slova víceslabičná rozdělovati v slabiky.

1. Slova víceslabičná bez skupin souhláskových mezi samohláskami rozdělují se tak, že každá nová slabika souhláskou začíná.

2. Je-li mezi dvěma samohláskami skupina souhlásek, kterou česká slova počínají, běreme skupinu tu k slabice následující.

3. Skupiny souhlásek, z nichž první jest l nebo r, dělí se tak, že souhlásky tyto přibírají se k slabice předcházející: žel-va, bar-va, vel-mi.

4. Obsahuje-li skupina souhlásky kmenové i příponové, dělíme je dle složení: pan-ský, ot-cov-ský, kost-mi, veď-te.

5. Slova složená dělíme dle částí, z nichž jsou složena: roz-um, roz-u-mě-ti, pod-o-bo-jí, pod-lou-bí, pod-ro-bi-ti, na-dro-bi-ti, bez-bož-ný, zá-rmu-tek, oka-mžik, ob-lí-bi-ti, za-lkne.

Cvičení 1. Rozdělte v slabiky slova: Poklad, obrat, vydra, výhra, okrasa, otrok, štědrý, pastýř, obchod, denní, vyšší, cesta, kostel, láska, jabloň, tlustý, jiskra, jehla, uhlí, ještě, lesní, dětský, vzácný, přijdu, přijmu, navzdor, chodba, výška, sklepník, obraz, dražší, ústí, čiňme, podruh.

Cvičení 2. Rozdělte v slabiky slova: Chovejte, sousedský, pečlivý, skutečný, milujte, hospodář, rozsáhlost, podrazí, podskočí,

poctivý, obdélník, pomněnka, nedbalý, neškodný, zapnouti, obličej, odřici, podlaha, polknouti, podmanil, nadbytek, nádhera, majetník, štěpnice, lednice, silozpyt, svatvečer, nejmilejší, vlašovice, prospívati, zlatohlávek, sedmihlásek, černooký, okamžení, odumřelý.

Cvičení 3. Rozdělte po slabikách slova čl. I., 56. Hoch vlastenec.

Cvičení 4. Učiňte totéž v čl. I., 73. Lov.

2. Rozdělení hlásek.

Ani moudrosti ani cti nedosáhneš bez přičinění.

A-ni mou-dro-sti a-ni cti ne-do-sáh-neš bez při-či-ně-ní.

A-n-i m-ou-d-r-o-s-t-i a-n-i c-t-i n-e-d-o-s-á-h-n-e-š b-e-z p-ř-i-č-i-n-ě-n-í.

Slabiky skládají se z hlásek. Viditelné znamení pro hlásku jest písmeno (litera); úhrn písmen v určitém pořádku činí abecedu.

Abeceda česká jest: a, á, b, c, č, d, ě, e, é, ě, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, m, n, ň, o, ó, p, r, ř, s, š, t, ť, u, ú, ů, v, y, ý, z, ž.

Poznámka. V cizích slovech objevují se ještě qu a x, jako: Quirinal, Xerxes, Alexander. Za qu psáváme často kv, jako: kvitance, kvinta, Kvido.

Hlásky tyto dělí se v samohlásky a souhlásky. Mimo ty jest dvojhláska ou.

Samohlásky jsou: a) krátké: a, e, i, o, u, y;

b) dlouhé: á, é, í, ó, ú, ů, ý.

Souhlásky jsou: a) tvrdé: h, ch, k, r, d, t, n;

b) měkké: c, č, ě, j, ň, ř, š, ť, ž;

c) obojetné: b, f, l, m, p, s, v, z.

3. Základní pravidla pravopisná.

Příklady. Řeky české malebnými údolními plynou. Při ústí řeky Bělé jest Ústí nad Labem. Nikdo neví lehaje, zdali zdráv s lážka svého povstane. Vezmi lože své a choď! Ať déšť prší neb sníh věje, vždy se vůle Boží děje. Člověk bez ctnosti jest jako květina bez vůně.

Pravidlo. a) *ú* nikdy se neklade na počátku slova; píše se v slovech, která v příbuzných tvarech mají krátké *o* na jeho místě: Bůh — Boha, dům — domu, dvůr — dvora.

b) *ú* píšeme na začátku i v prostředku slova, kde se v obecně mluvě vyslovuje místo něho *ou*: úraz (ouraz), úmysl (oumysl), zúmysla, úroda (ouroda), neúrodný, účel, bezúčelně.

c) Po tvrdých souhláskách píšeme jen tvrdé y neb ý, po měkkých souhláskách měkké i neb í. Před samohláskami i, í, ě piší se souhlásky t, d, ň bez znaménka změkčovaciho: di, ti, ni, dě, tě, ně.

Poznámka. V některých slovech cizích píšeme po tvrdých souhláskách měkké i: Afrika, Amerika, Kristus, Krištof, Marie, Gorice, chinin (léle), diplom, elektrický, horizont (= obzor), klerika, matrika, sakristie.

Po c píšeme tvrdé y v slovech: Cyril, Cýrus, cypřiš.

d) Po souhláskách obojetných píšeme někdy i, í, někdy y, ý; píšeme tudíž v slabikách koncových pávi i pávy, sokoli i sokoly, holubi i holuby — jak kdy býti má. V slabikách vnitřních píšeme y neb ý v následujících slovech a jich odvozeninách:

po b: by, bych, abych, aby, býti, byt, odbyt, nábytek, dobytek, bydlo (ale bidlo = tyč), pobyt; bytost, obydlí, příbytek, bývatí, obývati, obyvatel, obyčej, babyka, býk, býlí, bylina, bystrý, bystrina, kobyla, Bystřice, Bydžov, Babylon.

po l: blýskati se, lýko, lýčí, lysý, lyska, lysina, lýtko, mlýn, mlynář, mlýnice, pelyněk, plynouti, plyn, vyplývati, plýtvati, polykati, slynouti (= slavným býti), slýchati, slyšeti, lyra (= hudební nástroj), Lykurg.

po m: my, mysl, mysliti, myšlenka, smysl, úmysl, myslivec, Nezamysl, Litomyšle, smýšleti, myš, odmykati, zamykati, mýliti se, mýlka, mylný, omyl, mýti, pomyje, mýdlo, mydlář, mydliny, mydliti, hlemýžď, hmyz, průsmyk, mýto, mýtiti, smýkati, smyčec, mys.

po p: pych, pýcha, pyšný, pýchavka, pykati, kopyto, netopýr, pýřiti se, pysk, pytel, zpytovatí, třpytiti se, slepýš.

po s: osyka, sýc, sýček, usýchati, sychravý, syčeti, sykot, sykavý, sýkora, syn, sypati, sypký, sýpka, sýr, syrovátka, syrový, syrob, sysel, sytý, nasytiti; také v slovích synagoga (= modlitebnice židovská), Syrie, Assyrie.

Poznámka. V slově posílati píšeme měkké dlouhé í.

po v: vy, vykati, povyk, povykovati, vydra, výheň, výr, vysoký, výše, povýšiti, výška, výskati, výti (ale víti věnce), výza, vyžle, zvyk, zvykati, žvýkati; taktéž slova s předponou vy- složená: vysvoboditi, vyjiti atd.

Poznámka. Slabika vy jest předponou, můžeme-li ji nahraditi předponou jinou; ku př. vyletěl, přiletěl, ulotěl, zaletěl, odletěl.

po z: brzy, jazyk, nazývati.

Cvičení 1. Říkejte příbuzné tvary s krátkým o od těchto slov: vůně, tůně, kůže, můra, tvůrce, vůle, stůně, chůze, důkaz, průvod,

nůše, průlom, lůžko, můstek, krůček, chůva, důmysl, nůžky, hrůza, vzhůru, kůstka, potůček, krůpěj; ku př. vůle — voliti, volba, volno.

Cvičení 2. Místo - položte i neb í, y neb ý, jak kde býti má.

Na rovině utěšené, kde tři valné řeky pl-nou, úrodou kde role sl-nou, stojí chlum. Jak se do lesa volá, tak se z lesa oz-vá. Kdo chce s vlky b-ti, musí s nimi v-ti. B-dlím po lesích a nejsem m-slivec. Boha vz-vej, sám ruky přikládej. Hedvábnou rukou přítele v-b-rej a železnou drž. Břizu po b-lé kůře poznáš. Jak nab-l, tak pozb-l. Kdo chce psa b-ti, snadno hůl najde. Slepice sedávají na b-dla. Dívky v-jí věnce. L-ska jest keř; nese chutné oříšky l-skové. Na silnici dělá se z prachu v-r. Vzdělanost, práce a spořivost vedou k blahob-tu. Mnohého dobré b-dlo p-chá. Upl-nulý jednou čas nevrátí se více zas. L-ska je vodní pták podobný divoké kachně. Čím kdo opl-vá, toho sobě obyčejně neváží. Nejv-šší hory nejtěžší hromob-tí snášejí. Únor b-lý pole s-lí. Pozdě klec zav-rati, když pták v-letěl. Kdo mnoho v-dal, mnoho ví. Snadno přijal, lehce v-dal. Nejvíce těšívá zlato, jež jsme sami v-dob-li. Nezvaný nebývá v-taný. Každý hřích má svou v-mluvu. Až čas přijde, samo v-jde. Když s-ra hoří, v-v-nují se dusivé pl-ny. Jak v-soko v-stupují! Na pahorku strašná bouře v-je, z černé oblohy jen v-rné hromy hučí.

Cvičení 3. Užijte ve větách těchto slov: býti — bítí, bydlo — bidlo, býlí — bílý, lyska — líska, mýti — mítí, pýcha — píchá, pysk — písek — pískati — pisk, sypati — sípati, sýr — síra, výtí — vítí, výr — vír, nazývati — zívati (dlouhou chvílí).

4. Velká písmena.

Příklady. Na nebi mnoho hvězdiček se mihotá a svítá. — Co je život člověka? Krátká pout. — Heslem Františka Palackého bylo: „Svoji k svému a vždy dle pravdy!“ — Pán můj a Bůh můj! — Staří Řekové a Římané ctili mnoho bohů. — Dlouhé mlčení Tvé naplňovalo mne i matku Tvou opravdovou obavou. — Poroučeje se do Vaší přízně jsem s neobmezenou úctou Váš vděčný synovec Ludvík. — Erbenova „Kytice.“ — Komenského „Labyrint světa.“ — Václav a Boleslav byli synové Vratislavovi a vnukové Bořivojovi. — Právo světiti biskupy Pražské bylo ode dávných dob při arcibiskupech Mohučských. — Císař Karel IV. zjednával pražským kupcům v okolních zemích rozličné výhody.

Velkým písmenem píšeme:

1. slovo na počátku řeči psané; (v nadpisech: Úkol. — Cvičení. — Účet a t. d.);
2. na počátku věty po teče; někdy také po otazníku, vykřičníku a po dvojteče, když po ní následuje řeč přímá;
3. na počátku vlastních jmen;
4. Bůh (ve významu křesťanském); Pán a Hospodin ve významu Bůh;
5. v listech u zájmen Ty, Tvůj, Vy, Váš, Vám, Jeho Veličenství a t. d.;
6. nadpisy knih;
7. přídavná jména přisvojovací odvozená od vlastních jmen;
8. přídavná jména zeměpisná; (více o nich v § 39.).

5. Přízvuk slovný.

Příklady. Volám; *zavolám*; *nezavolám*.

Pole — *na* pole; voda — *do* vody.

Dle *prání*; dle *libosti*; *skrz lesy*; *krom toho*.

Jednotlivé slabiky ve slově vyslovujeme hlasem mocnějším než slabiky ostatní. Ve slově volám vyslovuji slabiku *vo* mocnějším hlasem než slabiku lám; ve slově zavolám a nezavolám vyslovuji slabiky *za* a *ne* mocnějším (důraznějším) hlasem než slabiky ostatní.

Mocnější hlas, jímž slabika některá vyniká nad ostatní, jmenuje se *přízvuk slovný*.

Přízvuk slovný je v jazyku našem z pravidla na slabice první, ať je dlouhá nebo krátká; je-li slovo více než dvojslabičné, je na slabice první přízvuk hlavní a mimo něho bývá na slabice třetí neb páté přízvuk vedlejší (*velebený, nepředvídaný*).

Jednoslabičná předložka splývá se svým slovem příslušným takřka v slovo jedno a jest pak přízvučna jako první slabika slova vůbec.

Poznámka. Bez přízvuku jsou jednoslabičná zájmena: *mi, mě, ti, tě, si, se, mu, ho* (slova tato nestojí nikdy na počátku věty).

Část první.

T v a r o s l o v í.

6. *Příklady.* Učení kořen hořký, ale plod sladký. Co mne dnes, to tebe zítra. Má cesta není tvá cesta, můj cíl není tvůj cíl. Bůh nedává všeho dobrého jednomu člověku. Pověst letí jako pták. Pokora všude projde. Zahalečům vždycky svátek. Při dobrém větru na bouři pamatuj! Vždycky mi říkala má zlatá matička, že má každý člověk svého andělíčka. Chudý jenom ach a ouvej!

Podle významu dělí se slova na devět druhů, jež slovou části řeči.

I. Jména podstatná.

7. *Příklady.* Štědrého dárce Bůh miluje. — Není služebník nad pána svého. — Kůň k tahu, pták k letu, člověk ku práci. — Z proutku veliký strom bývá.

Podstatná jména jsou názvy předmětův. Dělíme je:

- a) na podstatná jména osobní a věcná;
- b) životná a neživotná.

Cvičení 1. Vyberte z vět za příklady uvedených podstatná jména podle předcházejícího rozdělení!

Cvičení 2. Vyslovte se tímž způsobem o podstatných jménech čl. I., 93. Kříž v lese.

8. Rod podstatných jmen.

Příklady. Hlad žene vlka z lesa. — Také v slzách jest útěcha. — Řemeslo má zlaté dno.

Rod podstatných jmen jest trojí: mužský, ženský a střední.

Poznámka. Jména podstatná mají z pravidla každé jen jeden rod; jenom některá mají zvláštní tvar pro pojmenování osoby mužské i ženské, jako: pán — paní, učitel — učitelka, žák — žákyně, král — královna, kmotr — kmotra, hospodář — hospodyně a j.

9. Číslo podstatných jmen.

Příklady. *Dub* jest krásný *strom*. — Mám dvě jasné, bystré *oči*. — *Přátel* u *boháčů* jako *plev* u *zrni*.

Číslo podstatných jmen je trojí:

1. jednotné, kterým se znamená jen jedna osoba neb jedna věc, na př. *dub* (jeden), *rána* (jedna), *pole* (jedno);
2. dvojné, kterým se znamenají dva předměty téhož druhu, na př. *oči* (dvě), *uši* (dvě);
3. množné, kterým se znamená více osob neb věcí téhož druhu, na př. *přátelé*, *boháči*, *plevy*.

Poznámka 1. Dvojného čísla zachovaly se zbytky nepatrné. Dříve užívalo se dvojného čísla vždy, když se mluvilo o dvou osobách nebo dvou věcech.

Poznámka 2. *Nůžky* a *kleště* jsou nástroje. — Nestrkej *prstu*, kde se *dvěře* svírají. — *Tmavé vánoce*, *světlé stodoly*. — František Palacký pochován jest v *Lobkovicích*.

Některá jména podstatná mají číslo jen množné, jako: *nůžky*, *kleště*, *dvěře*, *vánoce*, *Lobkovice* a j. Jména ta nazývají se v mluvnicí *pomnožná*.

Říkejte více takových jmen!

10. Pády podstatných jmen.

Příklady. *Holub* krmí mláďata svá sýrovitou látkou. — Maso mladého *holuba* jest velmi chutné. — *Zrni* jest *holubu* (-ovi) oblíbenou potravou. — Viděl jsem *holuba* divokého. — *Holube!* tys milým hostem národů slovanských. — O *holubu* (-ovi) četl jsem krásné povídky. *Krásným holubem* se lidé chlubí.

Podstatná jména se skloňují, mají pády. Pád poznáváme po otázce, na kterou se klade. Čeština má sedm pádů.

1. pád na otázku *kdo? co?*
2. " " " *čí? koho? čeho?*
3. " " " *komu? čemu?*
4. " " " *koho? co?*
5. " při volání, na př. *holube!*
6. " na otázku o *kom? o čem? (v kom? v čem? kde?)*
7. " " " *kým? čím? (kudy?)*

11. Skloňování podstatných jmen.

Vzor holub (pro životná), *dub* (pro neživotná).

Jedn.	Množ.	Jedn.	Množ.
1. holub	1. holubi (ové)	1. dub	1. duby
2. holuba	2. holubi	2. dubu	2. dubů
3. holubu (ovi)	3. holubům	3. dubu	3. dubům
4. holuba	4. holuby	4. dub	4. duby
5. holube!	5. holubi (ové)!	5. dubě!	5. duby!
6. holubu (ovi)	6. holubech (ích)	6. dubě, -u	6. dubech (ích)
7. holubem.	7. holuby.	7. dubem.	7. duby.

Dle těchto vzorů skloňujeme podstatná jména mužského rodu, která jsou v 1. pádě jedn. čísla zakončena tvrdou neb obojetnou souhláskou a mají v 2. pádu jedn. čísla *a* neb *u*. Zvláště pamatovati sluší: anděl -a, koňel -a, kotel — kotlu, manžel -a, mozol -u, popel -a (u), posel — posla, týl -u, účel -u, úděl -u, úhel — úhlu, úkol -u, úzel — uzlu, vrchol -u, živel — živlu a složená s — mysl: Přemysl, průmysl a j. — Dále se skloňují podle těchto vzorů podstatná jména mužského rodu pomnožná, která se končí na -y: hody, trety, odpustky, pačesy; Bavyry, Rakousy, Bečváry, Hradčany, Poděbrady a j.

1. Srovnejte oba vzory a vytkněte, v kterých pádech se shodují a v kterých pádech jeví se rozdíl?

2. V kterých pádech mají oba vzory příponu -i, a v kterých pádech příponu -y?

3. Na které pády zvláště dáte pozor ve příčině pravopisné?

12. Poznámky všeobecné.

1. *Příklady.* Hrdina miloval věrného *lva*, *lev* zas ochránitele svého. — *Pes* má drápy nepohyblivé. — Starého *psa* těžko učiti. — Tím řeka není horší, že z ní *psi* pijí.

Jméno *lev* má ve 4. pádu *lva*, *pes* — *psa*.

Samohláska *e*, která v příbuzných tvarech někdy bývá a někdy nebývá, jmenuje se *e pohybné*.

Říkejte 2. pád jedn. čísla těchto jmen: pátek, křest, posel, kotel, uzel, úhel.

2. *Příklady.* *Bůh* mraky červánků září šatí. — Skřivánek vysoko *Boha* chválí. Minula zima, *sněh* na horách taje, v údolích

povodeň od *sněhu* a deště. Lepší *hrách* doma než v hostině pečeně. Chceš-li *hrachu*, pracuj brachu! Cizí *chléb* dětem houska. Lepší vlastní kousek *chleba* než cizí pečeně. V té chvíli právě dozpíván byl žaltář v *kůru*. V tom s *trůnu* sestupuje, sluhu na něj posazuje.

Co pozorujete v příčině pravopisné na tvarech: Bůh — Boha, sněh — sněhu, hrách — hrachu, chléb — chleba? — Říkejte 2. 3. 6. a 7. pád těchto jmen: dvůr, dům, vítr, mráz, pás, půst.

Jak zní 2. pád jedn. jmen: kůr, trůn, páv, díl, kout?

3. *Příklady.* Heřman z Bubna byl udatný *pán*. V kostele na Hořejším Jelení odpočívá tělo slavného českého *pána*. Mám, *pane*, silnou naději, že moře v důlek přeleji. — Máti naše, máti milá! komu jsi nás poručila? Komu, mé děti, jinému, než *Pánu* Bohu samému? — Ctěnému *pánu*, *panu* Václavu Forejtovi. — *Pan* biskup — *páni* biskupové.

Jméno *pán*, stojí-li *samo*, nebo je-li přídavkem u jmen: Bůh, Ježíš, Kristus, anebo stojí-li za jmény císař, kníže, krátí *á* jen v 5. pádě jedn. — Stojí-li přídavkem před jiným podstatným jménem, krátí *á* ve všech pádech jedn. čísla. — Sbíhá-li se v titulích dvakrát za sebou, zachovává na prvním místě *á* dlouhé, na druhém pak se krátí.

4. *Příklady.* *Pstruzi* žijí ve vodě pramenité. *Lenoši* sami sobě škodí. Mnozí *ptáci* živí se červy. Proto je štika v řece, aby *kapři* nedřímali.

V kterých pádech jsou jména: pstruzi, lenoši, ptáci, kapři? Říkejte k těmto jménům 1. pád jedn. čísla!

Co se stalo se souhláskou h, ch, k, r?

Říkejte 4. a 7. pád množ. od týchž jmen! — Jmenujte více podstatných jmen životných ukončených na h, ch, k, r a říkejte je v 1. a 4. pádě množ. .

Cvičení. Jména v závorkách napište v náležitém pádě: Pod (sněh) spinkají květinčky, jsou na nich ze (sněh) peřinky. Mnohý (chléb) pohrdal a suchou kůrkou za vděk vzal. Ne samým (chléb) živ jest člověk. Vězeň o vodě a (chléb). Přitrhnu-li (mráz) s Kateřinou, hleď se každý opatřit peřinou. Smrt vždycky za (pás) vězí. Stál na (práh) svojí touhy. Když večer pohromadě mládež za (mráz) sedává, rád stařeček vypravuje. Korouhvička po (vítr) se obrací. Třtina (vítr) se klátí. Kdo (vítr) bouřit velí? Přes pole chladné (vítr) vějí. Hoří oheň na (vrchol) prostřed hory zasněžené. Vesuv vychrlil kdysi tolik (popel) a kamení, že tři města byla zasypaná.

13. O pádech jednotlivých.

1. *Příklady.* a) Okolo *hřbitova* cesta úvozová. Jak se do *lesa* volá, tak se z *lesa* ozývá. Hlad žene do *světa*. Z *kostela* slyšeti pěni od rána do *večera*. Den ještě dřímá za horou a v háji plno *života*. Od *bílého dvora* po zelené louce jede pěkný panic. Toho roku byly kruté mrazy. Kdo křivě svědčí, nebude živ do *roka*.

b) Lenocho zahálí od *pondělka* do *pátku*, jest živ od dneška do zítřka. Přijdu k vám od *čtvrťka* za týden.

c) Srpen *března* teplejší. Dne 8. *listopadu* 1620 byla svedena bitva na Bílé Hoře.

d) Z *Mělníka* vede cesta krásným údolím ku zřícenině hradu *Kokořína*. — Od *Písku* lze viděti valnou část Šumavy.

Určujte v těchto větách pád jmen: *hřbitova*, *lesa*, *světa*, *kostela*, *večera*, *života*, *dvora*, *roku*, *do roka*; *pondělka*, *pátku*, *čtvrťka*, *března*, *listopadu*, *Mělníka*, *Písku*! Co shledáváte? Jmenujte více takových jmen a zařaďte je pod a), b), c) a d)!

2. *Příklady.* Sv. Václavu, Boleslavovi II. a Jaromírovi přisuzuje se veliká nábožnost, Přemyslu Otakarovi II. rekovnost. Císař Zikmund dal mistru Janu Husovi na cestu do Kostnice průvodní list. Čechové ve všech nesnázích zpívali rádi písně k sv. Václavu a sv. Vojtěchu. Na úrok Pánu Bohu dává, kdo nad chudým se smilovává. Chvátá Prahou chatu ode chaty, Kristu Pánu slouží Václav svatý. Polenští měli zajisté příčinu vysloviti rodáku svému panu Karlu Varhánkovi své blahopřání. Línému člověku prospěje dobře nepálený dubový popel. Dobrořečme Otci, Synu i Duchu svatému!

Cvičení. Vytýkejte v předcházejících větách podstatná jména v 3. pádě, která se skloňují podle vzoru holub a pozorujte, která mají -u a která -ovi!

3. *Příklady.* Mějte *Boha* vždy na paměti! *Pro Bůh!* co se s tebou stalo?

4. pád rovnal se dříve vesměs pádu prvnímu i u životných. Z těch dob zůstal zbytek ve rčení: *pro Bůh!*

4. *Příklady.* Jsi tich a kliden na věky, můj druhu! Jdi k mravenci, lenochu, a uč se od něho pilným býti. Andělčku, můj strážníčku, opatruj moji dušičku! Posluž mi naposled, můj synu! Poutníku (poutníče) neznámý v hábitě šerém, kam se ubíráš nyní

pod večerem? Služebníku (služebníče) nešlechetný! všechn dluh odpustil jsem tobě. Jak dobrotiv jsi, *Bože*, a jak nevděční jsou lidé, jimž nesčíslná dobrodiní uděluješ. Přičiň se, *člověče*, a Bůh ti požeheň! Milý *Duše* svatý, rač našim hostem býti! Rač se dnes ke mně skloniti, *Duchu* Božský! *Jene!* volal rytíř často, *Jene* nevinný! *Bratře!* vhodná doba prchne záhy. Račte nás navštívit, pane *doktore!* Slavný sbore obecních starších! Hoj, ty štědrý *večere*, ty tajemný svátku! cože komu dobrého neseš na památku? Lásko k vlasti! *dare* Božský dávných od věků!

Pravidlo. Jména zakončená na h, ch, k, pak jméno *syn* mají v 5. pádě koncovku *-u* místo *-e*. Říkejte více takových jmen v 5. pádě! U některých užívá se obojího tvaru: poutníku i poutniče. Vždy jen: *Bože*, *člověče*, *Duše* svatý (= třetí osoba Božská), *Jan* má *Jene* (*a* se přehlasuje v *e*).

Říkejte 5. pád jmen: bratr, kmotr, Petr, doktor, professor, sbor, večer, dar! Co pozorujete?

5. *Příklady.* Až já budu na hřbitově práchnivět v hrobečku, bude ještě stát ta lípa na našem dvorečku. Na siného břehu moře stařec žil se svou stařenou. V Bagdadě žil starý kupec, jménem Kasem. Albrecht z Valdštýna dal v Jičíně i v okolí vysázeti mnoho stromů morušových a zavedl tak hedvábnictví poprvé do Čech. Básník Adolf Heyduk je professorem v Písku. O sv. *Janě* Křtiteli jsou nejdlejší dni. O sv. *Petře* a *Pavle* bývá u nás tepleji než o sv. *Janě*. Co o sv. *Jiří* vína vidáme, toho o sv. *Havle* nesbíráme. Kněz kázal o sv. *Petru* a *Pavlu* (o sv. *Petrovi* a *Pavlovi*). Já o *Havlu*, ty o *Pavlu*. Vladimír Šťastný napsal legendu o sv. *Václavu*. Tu neděli po sv. *Prokopu*.

Které koncovky má 6. pád jedn. čísla?

O sv. *Janě* (označujeme-li čas), o sv. *Janu* (o osobě sv. Jana). Jmenujte jména míst, která mají v 6. pádě koncovku *-ě* (*e*) a jiná, která mají koncovku *-u* (Písku).

6. *Příklady.* a) Bývali *Čechové* statní jonáci, bývali *rekové*, muži co květ. *Řekové* vynikali velikou vzdělaností. Naši dávní předkové byli mírumilovní. *Slavíčkové* v háji pěj. Spustl *Olymp*, na němž vládli kdysi *bohové*. *Hříchové* vaši budou vám odpuštění. Jedenkráté vzbouřili se *údové* těla lidského proti žaludku. Za mlčení města *jazykové* žhaví hlásali, co umějí *Rusové* obětaví.

b) Andělé jsou pouzí duchové. Milujeme se jako bratři a platíme si jako židé. Vědí sousedé, jak se komu vede. Na břehu siného moře žili staří manželé; stařec v síti lovil ryby a stařena přizí předla. Mimo salašnictví horalé i jinými ještě způsoby opatřují si výživu.

c) Nejstarší Slované v Čechách byli: Čechové, Lučané, Sedličané, Děčané, Pšováné a j. Měšťané (město — měšťan) hledí si obchodu a průmyslu, vesničané (vesnice — vesničan) rolnictvím se zanášejí. — Když byli Bojové z Čech vypuzeni, usadili se ve vlasti naší Markomané. Cikáni s místa na místo putují. Havrané žijí v střední Evropě, ale jsou tu vzácnější než vrány.

Pravidlo. První pád množného čísla má koncovky *-í, -ové, -é*; y. Koncovku *-ové* přijímají životná zvláště jednoslabičná (tvor-ové, syn-ové), pak jména na *-ek*.

Neživotná dostávají *-ové*, když je oživotňujeme pro zvláštní důraz.

Vytkněte z předešlých vět b) c) jména, která mají koncovku *-é*! Povězte více jmen na *-an*, která mají v 1. pádě množ. koncovku *-í*!

Pozorujte rozdíl prvního pádu množ. jmen: berani — dřevěné berany, lenoši — lenochy u židlic a lavic.

Uhří (= Uhrové, úhrn všech obyvatelů), Uhry (= Uhersko, Uherská země). Bavoři — Bavorsky.

7. *Příklady.* Od těch čas jsem ho nespatriil. Přišli jsme k horám do oblak se pnoucím. Česká kronika Václava Hájka z *Li-bočan* bývala předkům našim čtením velice oblíbeným. Z *Uher* přivážejí do *Čech* uherská vína, z *Rakous* rakouská, z *Vlach* vzácná vína vlašská.

Druhý pád bez koncovky *-ů* (ův) zachoval se ve rčeních, pak u jmen míst a zemí pomnožných. Pamatujte si ta rčení!

Poznámka 1. Koncovky *-ův* užíváme na konci věty, aneb počíná-li následující slovo samohláskou, čímž odklízíme *průzev*.

Poznámka 2. *Prsa* statečných vojínů nevyhýbají se střelám nepřátel. Těžký, bolestný vzdech vydral se jí z *prsou*. I šelma svých mládat *prsama* hájí.

Tvar *prsou*, *prsama* je zbytek čísla dvojného. Chybné jest *prsouch*.

8. *Příklady.* Jak ty o *sousedech*, tak *sousedé* o tobě. V zeleň odešly se v *lesích* ratolesti. Na *březích* Mrtvého moře nalézají se hojnost síry a asfaltu. V *potocích* a *říčkách* našich pstruzi nemění valně svého obydlí. Ve *snách* přišlo, ve *snách* odešlo. Komu Pán Bůh přeje, tomu ve *snách* (snění) padne. Vladimír Šťastný napsal pohádku o dvanácti *měsíčkách*.

Jména ukončená na -h, -ch, -k mají v 6. pádě množ. z pravidla koncovku -ích. Co se stává se souhláskami h, ch, k?

Kde jste poznali ještě takovou změnu?

Koncovka -ách zachovala se ve rčení „ve snách,“ pak u jmen na -ček (ráček — ráčkách).

Který jest rozdíl mezi tvary: ve snách a ve snech?

14. Vzor

<i>muž</i> (pro životná)		<i>meč</i> (pro neživotná).	
Jedn.	Množ.	Jedn.	Množ.
1. muž	1. muži (-ové)	1. meč	1. meče
2. muže	2. mužů (-ův)	2. meče	2. mečů
3. muži (-ovi)	3. mužům	3. meči	3. mečům
4. muže	4. muže	4. meč	4. meče
5. muži!	5. muži (-ové)!	5. meči!	5. meče!
6. muži	6. mužích	6. meči	6. mečích
7. mužem.	7. muži.	7. mečem.	7. meči.

a) Dle těchto vzorů skloňujeme podstatná jména mužského rodu, která se končí v 1. pádě jedn. čísla měkkou neb obojetnou souhláskou a mají v 2. pádě jedn. čísla koncovku -e. Zvláště sluší vytknouti: Abel -e, cíl, čmel, Daniel, *datel*, *hýl*, jetel, kachel, kašel, koukol, kužel, mandel, *mol*, *motýl*, Samuel, topol, titul, *úil*, uhel.

b) Jména na -ce: vůdce, zhoubce, škůdce, strážce, soudce; také rukojně.

c) Jména muž. rodu pomnožná, která se končí na -e (neživotná), na př. Budějovice, Horažďovice, Krkonoše, Rataje a j.

1. Srovnajte oba vzory a vytkněte, v kterých pádech se shodují a v kterých pádech jeví se rozdíl!

2. Podstatná jména podle vzorů muž a meč píšeme, kdykoli končí se samohláskou *i*, s měkkým krátkým *i*.

Cvičení. Jména v závorkách napište v náležitém pádě: Zlý člověk podobá se (koukol.) Včely rády se pasou na (jetel.) Pilní žáci jsou podobni včelám, které snášejí sladký med do (úl) z rozličných květin. Krásou přioděl Bůh trávu v poli, list na (dub), lípě, na (topol). Na (topol) nad jezerem seděl vodník pod večerem. Spojené a svorné síly k žádoucímu vedou (cíl.) Dobře (chmel), když

se tyčky drží. Nekupuj zajíce v (pytel.) Po sv. (Jan Křtitel) přestává u nás slavík zpívati. Kdo svornost má na (zřetel), vyhoví ve všem (přítel.) Lakomec podobá se bezednému (pytel.)

15. Poznámky všeobecné.

1. *Příklady.* Stařec bude vám při harfě zpívati. — Kdož by starci hladovému sousta chleba nechtěl dát? Putovali hudci, dva švarní mládenci.

Pozorujte tvary: stařec — starci, hudec — hudci, mládenec — mládenci! Jak se jmenuje *e*, které v některých tvarech jest, v jiných není? Jmenujte více jmen těchto vzorů s takovým *e*!

2. *Příklady.* Z velkého oblaku malý děšť. I ptáček, když po dešti, hlasněji zpívá. Vyprávěl země deště žádá. Mladý kůň roste do peněz. Syp koni obroku, půjde s tebou do skoku.

Pozorujte tvary: děšť — deště — dešti; kůň — koni! Co se zde děje? Jmenujte více takových jmen!

16. O jednotlivých pádech.

1. *Příklady.* a) Heřman skočil na kůň a lev se bral stále za ním až do městské brány.

b) Bůh přikázal Mojžíšovi, aby vyvedl židy z Egypta. Zásluha o vynalezení hromosvodu náleží právem našemu krajanu Prokopu Divišovi. Dones tento list panu Ondřejovi (Ondřejji) Benešovi! K sv. Blažejí modlívali se lidé postižení neduhy krčnými. Pavel kázal v den sobotní o Ježíši ukřižovaném.

c) Popil, chodče opozdílý, válčíť mocná příroda. Pusť mne, starče, pusť mne v moře, drahý dám za sebe výkup. Panicí krásný! kam se ubíráš? Bože, mocný divotvorce! Přísný soudce všech hříšníkův! Tvůrce mocný nebes, země!

V kterém pádě jest podstatné jméno kůň ve rčení „skočil na kůň“? Kterou příponu mohou míti vlastní jména dle vzoru muž v 3. a 6. pádě jedn. č.?

Pozorujte 5. pád jedn. jmen: chodec, stařec, panic, divotvorce, soudce! Říkejte v 5. pádě jména: škůdce, zrádce, dědic, otec, kupec, strýc!

2. *Příklady.* Jednou v Zelenicích zající sněm valný položili. Míjeli dnové, měsíce s nimi, na nivách posud rubáše zimy. Jsou-li

živi rodiče, cti je; za mrtvé modli se! V Římě vládli z počátku králové. Mnozí císařové římsí pronásledovali křesťany. Soudcové jsou tlumočníci zákonů. Mečové mu kol hlavy zašustili. Ohňové uhasli, jitro se bělá. Slavní buditelé (buditi — buditel) národa našeho na počátku tohoto století musili snášeti mnohá příkoří. Chrám sv. Barbory v Hoře Kutné stavěli výteční stavitelé čeští Matěj Rejsek a Beneš Lounský. Zvěstovatelé jara již přiletěli.

V prvním pádě množ. č. mají příponu *-e*: rodiče. — Příponu *-ové* mívají jména životná, zvláště jednoslabičná, pak jména na *-ce*. Příponu *-é* mají jména na *-tel* odvozená od sloves, na př.: ctíti-ctitel, učiti-učitel, kázati-kazatel.

3. *Příklady*. Křepelka volá pod mezi „pět peněz.“ Slast, jež trvá sedm tisíc roků, za útrapy sedmidenní nestojí. Kolín má přes 13 tisíc obyvatel (obyvatelů). Z Budějovic vedla první koňská dráha do Lince.

Starodávný 2. pád bez *-ův* anebo *-ů* zachoval se u jmen: peníze — peněz, přátelé — přátel a u jmen pomnožných tohoto vzoru na *-e*; jména tisíce a obyvatelé mají oba tvary.

Poznámka 1. Pomnožná jména místní na *-ice* vyvinula se ze jmen obyvatelů. Jednotlivý obyvatel osady byl ku př. Václavic (t. j. potomek Václavův), nebo Lobkovic (t. j. potomek Lobkův). Všichni obyvatelé té osady byli Václavici, Lobkovic; týmž tvarem nazývaly se pak i osady těchž obyvatelů, ale později dostal se 4. pád na místo pádu 1. a za bývalé Václavici, Lobkovic jest nyní Václavice, Lobkovice.

Poznámka 2. Hráli jsme si na mlynářovic zahradě.

Tvar *mlynářovic* jest 2. p. množ. jako tvar Budějovic. Mlynářovici jsou vlastně členové rodiny mlynářovy; zahrada jim náležející jest zahrada mlynářovicův. Nyni neuzíváme více takových tvarů, zbyl nám jen 2. pád bez *-ův*, na př. mlynářovic zahrada, pole, louka; podobně: Plichtovic dům, sládkovic hospodářství a j.

Jmenujte více takových tvarů a vysvětlete je!

4. *Příklady*. Tam za těmi Krkonoši — tam jest moje otčina. Mezi Krkonošemi a Jizerskými horami jest průsmyk Novosvětský. Za Strakonícemi šíří se údolí řeky Otavy.

Co pozorujete na 7. pádě pomnožných jmen na *-e* (*ice*)? Říkejte více vět, kde by podobná jména byla v 7. pádě!

Cvičení 1. Vytýkejte v následujících větách pády jmen: přítel a nepřítel!

Přítel. Dobrý přítel zlato převažuje. Drž se nové cesty a starého přítele. Příteli ku pomoci třeba o půlnoci. Vol přítele

po své mysli! Buď zdrav, *příteli* drahocenný! Člověk na jednom *příteli* dosti nemá. Buď *přítelem* až do hrobu. — Dokud Bůh a *přátelé*, ničeho netřeba se báti. Statek přidává *přátele* množství. Živ buď vlasti, *přátelům*! Půjčka činí *přátele*, upomínka *nepřátele*. *Přátelé*, srdce mějte celé! Zlý rok ohlíží se po úrodě a člověk po *přátelích* v nehodě. Bohatý *přáteli* oplývá, nuznému jich třeba. Illad je *nepřítel*. *Přítel* *příteli* hrad staví, *nepřítel nepříteli* rakev teše. Čechové v četných bojích s různými *nepřáteli* vítězí bývali. Jednomu *příteli* věř, ale mnohým *přátelům* nikoli, neboť kde je mnoho *přátele*, tam bývá i nějaký *nepřítel*. Čím více *nepřátele* míti budeme, tím více kořisti naděláme.

Cvičení 2. Pozorujte v následujících větách pády jména *kněz* a sestavte je do sloupce!

Kněz. Byl za dnů Herodesa krále *kněz* nějaký, jménem Zachariáš. Tedy Šimon Petr maje meč vytrhl jej a udeřil služebníka nejvyššího *kněze* a utal ucho jeho pravé. Stoje tu jeden ze služebníků dal Ježíšovi políček, řka: Takliž odpovídáš nejvyššímu *knězi*? Takovéhoť potřebí nám bylo míti nejvyššího *kněze*, svatého, nevinného, neposkrvněného. Slyš, Jesu, **kněže** veliký, ty i *přátelé* tvoji! O *knězi* nepřijímej žaloby, leč pode dvěma nebo třemi svědky. Přisáhl Hospodin na věky a nebude toho želeť: Ty jsi *knězem* na věky podle řádu Melchisedecheva.

Knězi tvoji, Hospodinc, ať se oblécejí v spravedlnost a svatí tvoji ať plesají! Toto praví Hospodin zástupů: Otaž se *kněží* na zákon! Mluv ke všemu lidu země i ku *kněžím*! Ze vsí duše boj se Pána a *kněží* jeho v poctivosti měj! A nyní k vám přikázání toto, o *kněží*! Zjevně jest, že z Judy posel Pán náš, při kterémžto pokolení Mojžíš nic o *kněžích* nemluvil. Zahladím ostatky Baalovy a jména strážných chrámových i s *kněžimi*.

V kterých pádech shoduje se jméno *kněz* se vzorem muž? Jak zní 5. pád jedn. č.? Které pády množného čísla mají stejný tvar?

5. *Příklady.* Peníze. Spravedlivý *peníz* stálost mívá, ale vylichvený jako oheň tráví. *Peníze* jedněm panují, druhým slouží. Bez *peněz* do města zbytečná cesta. K *penězům* celý svět tváří obrácen. Za *peníze* flinta střílí. *Peníze*, světem vládnete! Štasten jest, kdo vždy při zdravém rozumu a při *penězích*. Bez nouze věk prožívá, kilo *penězi* oplývá.

Kterak skloňuje se jméno *peníz* v jednot. čísle?

Jméno peníze (= peníze vůbec) krátí dlouhé *i* v množ. čísle, a 2. pád jest bez *-ův*; peníze (= jednotlivé druhy) skloňuje se pravidelně dle vzoru meč; na př. mnoho peněz a pět penězův.

6. *Příklady.* *Koně*-li ve běhu kopyty dupotají, čemu se dupoty podobají? *Koní* (*koňů*) než jsi zkusil, nikdy nechval. Syp *koním* (*koňům*) obroku, půjdou do skoku. Spoléhej na sebe a na své *koně*! Při *koních* velké čistoty šetřiti dlužno. Propovíš-li slovo plaše, tisíci *koňmi* nevtáhneš ho zase. Těmi *koní* oř, které máš.

Kterak skloňuje se jméno kůň v jednotném čísle? Kterak v množném čísle?

7. *Příklady.* a) Kámen. Nezůstane *kámen* na *kameni*. Těžko z *kamene* olej vytlačiti. A nedaleko s *kamena* ještěrka šustne zelená. Ve *křemeni* jiskra žije, v člověku se rozum kryje. Kdo do tebe *kamenem*, ty do něho chlebem. Nechal dveří *dokořán* (kořen) otevřených. V té chýžce okno *dokořán* a všude plno jasu. Do Jana Křtitele nechval *ječmene*. Z dobrého *kořene* dobré větve. Stromy jiskrným květem mrazů od *kořene* do vrcholu korun obaleny.

b) Den. Nenahradí knihu žití žádná kniha v světě celém, *den dne* musí zákem býti, *den dní* moudrým učitelem. Vítr burácí, pustá noc, počkej jen — *do dne* není moc. Den je noc a noc je den, *ve dne* mé oči tlačí sen. Chladem tě vítá loubí stromů stinné pod vlídnou střechu v parném, letním *dní*. Ušlo jaro, léto; již se *dnové* krátí. *Dní* žití lidského jsou buď radostny a šťastny, buď smutny a nešťastny. Za čtrnáct *dní* (*dnů*) budu zase u vás. — A když byly tři *neděle*, král jede z vojny vesele.

c) Město Loket povstalo na počátku XIII. století. Krajina okolo Lokte stala se majetkem koruny České asi v XIII. stol. V Lokti vede přes Ohři řetězový most nejstarší v celém Rakousku.

Ani *krapte* vína nezbylo.

Poučení. Pozorujte tvary *kámen* — *kamene* — *kamenem*! Co shledáváte ve tvaru trojslabičném v příčině pravopisné?

Podstatná jména: kámen, hřeben, ječmen, kmen, kořen, křemen, lupen, plamen, pramen, střemen; loket, drobet, krapet, nehet, pazneht — skloňují se v množném čísle podle vzoru dub, (ale lokte).

V řeči obecné bývají koncovky podle vzoru dub i v čísle jednotném, na př. kamena, kamenu, z ječmena, kořenu, k pramenu, na kameně, v loktu i v loktě a j.

Vytýkejte z předcházejících vět *b*) pády jména *den*; všimněte si tvaru *ve dne!*

Za tvar *tři týdny* užíváme raději tvaru *tři neděle*, pět týdnů — *pět neděl*.

17. Vzor město.

Jedn.	1.	4.	5.	město	Množ.	1.	4.	5.	města
				2.					2. měst
				3.					3. městům
				6.					6. městech (slovích)
				7.					7. městy.

Podle tohoto vzoru skloňují se: *a*) podstatná jména rodu středního (a některá příjmení rodu mužského), která mají v jedn. prvním pádě koncovku *-o*;

b) pomnožná jména středního rodu na *-a*, na př. *vrata*, *kamna* a *j*.

Jmenujte více pomnožných jmen na *-a*! Jmenujte některá příjmení rodu mužského na *-o*!

Které pády tohoto vzoru srovnávají se podle přípon pádových se vzorem *holub*? Na které pády zvláště dáte pozor ve příčině pravopisné?

18. Poznámky všeobecné.

1. *Příklady.* Kolem našich *oken* vlašovička lítá. Z těch *mračen* nebude déšť. Z *kouzel* není požehnání. Z mnoha *řemesel* nejjistější žebrota. Římané nemívali jako my *kamen*, ale *krby*.

Srovnejte tvary *oken*, *mračen*, *kouzel*, *řemesel* s prvním pádem jednot. i množného čísla týchž jmen! Co pozorujete? Jak se jmenuje takové *e*? Říkejte více takových jmen!

2. *Příklady.* Pavích a pštosích *per* užívá se za ozdobu. Kdo chce *jader* okusiti, musí skořepinu rozluštiti. Z *jater* vyměšuje se žluč. Kolik *děl*, tolik starostí. Léto za *letem* plyne. I bylo *sedm let* úrodných a *sedm neúrodných*. *Letím* neutečeš. I ve mladých *letech* starý rozum bývá. Před *lety* žil zde poustevník.

Co pozorujete u tvarů *per*, *jader*, *jater*, *děl*, *letem* a t. d. ve příčině pravopisné?

3. *Příklady.* Bojovný král Čechů Jan seděl ve stanu svém, kol něho čeští páni *v rouše* ocelovém. Nejsrdnatější z Řeků skryli se *v břiše* dřevěného koně. *V mléce* jest mnoho výživných látek.

Tři synové tohoto rolníka slouží ve *vojště*. Staré listiny činí častou zmínku o vinohradech na Petříně v Praze, v Prosíku, v Litoměřicích, ano i v *Boleslavště* a *Kouřimště* — (v Boleslavsku a Kouřimsku). Na *jaře* veškerá příroda se usmívá. Slepice zrnko po zrnku sbírá.

Kterak se mění *ch*, *k*, *sk* a *r* v 6. pádě jedn. jmen roucho, břicho, mléko, vojsko, Boleslavsko, Kouřimsko, jaro? Kterak zní ještě 6. pád jedn. těch jmen? Říkejte 6. pád jmen: klubko, zrnko, oko, ucho, Polsko, Hradecko, Lipsko!

19. O pádech jednotlivých.

1. *Příklady.* Po nebi plují *oblaka* růžová, zlatá a šedá. Orel někdy až pod *oblaka* létá. (Hory pnou se do oblak.)

Kterak zní první pád jednotného čísla tvaru *oblaka*?

Říkejte to jméno v ostatních pádech množného čísla!

2. *Příklady.* Přinesli jaro na *křídlech* ti motýlkové zlatí. V *slovích* i *skutcích* upřímní buďte! Zpráva ta roznesla se rychle i po nejmenších *městečkách*.

Které *koncovky* má 6. pád množ. čísla tohoto vzoru ještě mimo *-ech*? Říkejte 1. a 6. pád množ. čísla těchto jmen: klubko, kolečko, slovíčko, očko!

3. *Příklady.* Jan Hromádka byl profesorem češtiny na universitě. To jest dům pana Hromádky (Hromádka); i tato zahrada náleží panu Hromádkovi. Potkali jsme pana Hromádka (Hromádku). Mluvili o panu Hromádkovi. Sešli jsme se s panem Hromádkem (Hromádkou).

Říkejte 2. 3. 4. pád těchto příjmení: Stýblo, Vrtátka, Sluněčko.

4. *Příklady.* Dvě *stě* bojovných přísahal reků. I výborným řečníkům trásla se *kolena*, když ponejprv mluvití měli. Děd siváček na *kolenou* (ne *kolenouch*) buclatého houpá vnuka.

Oči, uši. Čeho *oči* nevidí, toho srdce neželí. Sejde s *oči*, sejde s myslí. Myslivci *očím* jelenů a srnců říkají světla. Smrt *oči*, ústa zavírá, truhly bez klíče otvírá. Slzy v *očích* prozrazují pohnuté srdce. A ten pařez mluví, *očima* točí a chytá ramenem, kdo k jabloni kročí. Pole má *oči*, les *uši*. Hladový žaludek *uši* nemá. Více věř svým *očím* nežli cizím *uším*. Len do *kolenou*, konopě po *uši*. Pověst po *uších* lidských lítá. *Očím* před *ušima* víra. Má za *ušima*. Více věř *očím* nežli *uším*, neboť *očima* se můžeš lépe přesvědčiti; svědectví *uši* nezvratí, co *oči* samy vidí.

Ve výrazech dvě *stě*, *kolenou*, *oči* a *uši* (když znamenají údy tělesné) zachovaly se zbytky dvojného čísla. Jména oko a ucho mají v množném čísle také sklonění náležitá, když se jimi nerozumějí údy tělesné, nýbrž nějaká *ucha* a *oka* jiná, na př. ucha u nádob, oka naléknutá na zvěř (osidla, smyčky).

Vytýkejte z předcházejících příkladů tvary jmen oči a uši! Tvary oči a uši jsou rodu ženského.

20. Vzor pole.

Jedn.	1.	4.	5.	pole	Množ.	1.	4.	5.	pole
				2. pole					2. polí
				3. poli					3. polím
				6. poli					6. polích
				7. polem.					7. poli.

Podle tohoto vzoru skloňují se podstatná jména rodu středního (a některá příjmení rodu mužského), ukončená v 1. pádě jedn. čísla na -e, nebo -ě; na př. líce, moře, lože, slunce, srdce, poledne, bojiště, strniště, pastviště, vejce, vole a j.

V kterých pádech tohoto vzoru jsou pádové přípony tytéž jako u vzoru meč?

Na které pády zvláště dáte pozor ve příčině pravopisné?

21. Poznámky o jednotlivých pádech.

1. *Příklady.* Pan Srdce — pana Srdce — panu Srdci (Srdcovi). Vejce vejci je podobno. Sousedova slepice více *vajec* dává. Na podzim vane vítr ze strnišť (strniští). Hladovému vždy poledne. Slunce probralo se po *polednách* ze šedého závoje.

Mužská příjmení tohoto vzoru mají v 3. a 6. pádě také koncovku -ovi. Jméno vejce má v 2. pádě množ. vajec. Jména na -iště dílem mají v 2. pádě množ. koncovku -í, dílem jsou bez této koncovky, na př. pastvišti i pastvišť. Neříkejte pastvištěte, strništěte, ohništěte! Jméno poledne má v 6. p. množ. o *polednách*.

Cvičení. Slova v závorkách napište v náležitém pádě: Láska k (pole) krmí voly. Zpěvem k (srdce)! Zlato pozná se i na (smeťiště). Co na (srdce), to na jazyku. Rozmnožím pokolení tvé jako písek v (moře) a jako hvězdy na (nebe). Duch se k (nebe) povznese. Na jednom (pole) pšenička, na druhém (pole) žito. Střední Evropa obdařena jest obilnými (pole) i hustými lesy. Stáli v (pole)

za dvě neděle. Cesta vinula se mezi (pole). Lesy střídaly se s (pole). Vůz jede do (pole — mn. č.). V (pole) bude zráti zlatoklasé obilí. Již první vítr letí po (strniště). Na (bojiště) hroby jsou nám blíže. Teplý vánek po (pole) zas pohrává si čile. Pán na (nebe) tvé srdce zná. Na (nebe) se ukazuje duha těšivá. Sníh na (pole — mn. č.) se bělí. V širém (pole) dubec stojí. Na (strniště — mn. č.) modraly se ještě sem tam chrpy.

2. *Příklady.* *Něbesa* hlásají slávu Boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. Bůh jest pánem *nebes* i země. Kdyby pýcha tomu nebránila, dospěli by k *nebesům* i blázni. Byť sova pod *nebesa* lítala, sokol z ní nebude. Otče náš, jenž jsi na *nebesích*! A to horstvo tu zem vroubí a s *nebesy* mile snoubí Čechův kraj.

Jméno nebe má v množném čísle *nebesa* podle vzoru město.

22. Vzory rámě a kuře.

Jedn.	1.	4.	5. rámě	Množ.	1.	4.	5. ramena
			2. ramene				2. ramen
			3. rameni				3. ramenům
			6. rameni				6. ramenech
			7. ramenem.				7. ramený.

Jedn.	1.	4.	5. kuře	Množ.	1.	4.	5. kuřata
			2. kuřete				2. kuřat
			3. kuřeti				3. kuřatům
			6. kuřeti				6. kuřatech
			7. kuřetem.				7. kuřaty.

Podle vzoru rámě skloňují se podstatná jména rodu středního na -mě, jako: břímě, plémě, símě, témě; všecka tato jména mají také tvary na -meno: břemeno, plemeno, semeno a t. d.

Podle vzoru kuře skloňují se jména, jež znamenají živočišná mláďata, jako na př. ptáče, holoubě, sele, hříbě, hádě, zvíře; pak také jiná podle nich utvořená, na př. dítě, mládě, vnouče, kníže, hrabě, pachole, děvče; doupě, poupě, koště, zemče a j.

23. Poznámky k jednotlivým pádům.

Příklady. Česká jest to země, Říp kde zdvíhá svoje témě. A s temene této hory vidíš města, lhoty, dvory, vidíš ráj. Jako tento pacholík stojí nyní na mých *ramenou*, tak spočívá tvoje učenost na výzkumech tvých předchůdců.

Říkejte 2. pád jedn. čísla jmen: plémě, břímě, símě! Co pozorujete v příčině pravopisné? Kterak zní 2. pád jedn. č. jména písmě? Co zde pozorujete?

Jméno výmě má 2. p. vemene. — Správné jsou tvary ramenou a ramenům; nesprávné ramenouch, ramenoum.

24. Vzor znamení.

Jedn. 1. 4. 5. znamení	Množ. 1. 4. 5. znamení
2. znamení	2. znamení
3. znamení	3. znamením
6. znamení	6. znameních
7. znamením.	7. znameními.

Podle toho vzoru skloňují se:

a) jména rodu středního na *-í*; jmenujte více takových jmen! Čeho všimnete si zvláště v příčině pravopisné? Které *-i* píšeme v koncovce *-mi* v 7. pádě množ. čísla?

b) paní (má v 7. pádě jedn. č. jen *-i*); jména rodu mužského na *-í*: sudí, markrabí, podkoní, Jiří, Jiljí, pondělí, září; potom množné *bratři*.

Příklady. Pan sudí (nejvyšší sudí) požívá v našem městě veliké vážnosti; vždyť dobře je známa spravedlnost pana sudího (nejvyššího sudí). Každý má přístup k panu sudímu (nejvyššímu sudí). Každý ctí našeho pana sudího (nejvyššího sudí). Slyšeli jste o panu sudím (nejvyšším sudí)? Poradte se s panem sudím (nejvyšším sudím)!

Přišel k nám pan Jiří Březina. Tento dům jest pana Jiřího Březiny. Poslal jsem psaní panu Jiřímu Březinovi. Potkal jsem pana Jiřího Březinu. Známi sešli se s panem Jiřím Březinou.

Den za dnem, přijde i Jiřího den. Co do svatého Jiří vína vídáme, o svatém Havle neobíráme. Modlili se k svatému Jiří. Když na svatého Jiří mráz, bude i poď křovím oves. Před svatým Jiřím není léta.

Jména sem náležející skloňují se buď podle vzoru znamení, nebo jako přídavná jména.

Skloňujte ve větách: král Jiří!

25. Vzor ryba.

Jedn. 1. ryba	Množ. 1. ryby
2. ryby	2. ryb
3. rybě	3. rybám
4. rybu	4. ryby
5. rybo!	5. ryby!
6. rybě	6. rybách
7. rybou.	7. rybami.

K tomuto sklonění náležejí:

1. Všecka podstatná jména ženského rodu, která se končí v 1. pádě jedn. čísla na -a, jako: husa, berla, perla, brána, houba, a j. Jmenujte více takových jmen!

2. podstatná jména mužského rodu, která se končí v 1. pádě jedn. č. na -a: vladyka, vévoda, pastucha, vozka, evangelista, houslista; Janota, Svoboda, Řezba, Plichta a j.

3. Podstatná jména ženského rodu pomnožná, která v 1. pádě množ. čísla končí se na -y; na př. hodiny, šediny, nůžky, necky, máry a j.; Benátky, Pečky, Athény, Alpy a j.

Jmenujte více takových jmen!

V kterých pádech vzoru toho jest přípona -y?

Kterou příponu má 7. pád množ. čísla tohoto vzoru?

Co pozorujete na této příponě v příčině pravopisné?

Která koncovka jest běžná v 7. pádě množ. čísla v mluvě obecné?

26. Poznámky všeobecné.

1. *Příklady.* Na *obloze* hvězdy *blednou*. Všecko *osení* již *toužilo* po vydatné *vláze*. Nuž, kove *prostý*, v *černé líše* *hrdě* *blýskej* dál! Pan učitel *vypravoval* dnes o *mouše*. Když se *ruka* k *ruce* *vine*, pak se *dílo* *podarí*. Při *matce* *synu* *blaze*. *Zvěst* *radostná* tu *větr*em *spěla*, *ji* *hora* *hoře* *vyprávěla*.

Vyhleďte v předcházejících větách jména tohoto vzoru, určujte jich číslo a pád a vytýkejte změny hlásek h, ch, k, r!

Jmenujte více jmen toho druhu!

2. *Příklady.* Přemnoho jest *metel*, jimiž Bůh *národy* *tresce*. *Prátelská* *láska* *lepší* *kamenných* *hradeb*. *Stařena* u *nových* *necek* *ještě* *hůře* *starci* *laje*. *Stojí* *před* *ním* *dům* s *světnicí*, *bílý* na *něm* z *cihel* *komín*. Na *krku* má *šňůry* *perel*, *prstenů* má *plné* *prsty*.

Pozorujte v předcházejících větách tvary: metel, hradeb, necek, cihel, perel; řekněte ta jména v prvním pádě množ. čísla! Co pozorujete? Jak se jmenuje takové *e*? Řekněte více takových jmen v 2. pádě množ. čísla! Utvořte 2. pád množ. čísla těchto jmen: hvězda, vražda, křivda, pošta, cesta, lampa, kniha.

2. *Příklady.* Jedna rána druhou stíhá. Jednou ranou dub nepadne. Od přítele i rány milé. Bůh seslal na Egypt deset ran. Přemysl Otakar Druhý zahynul zbodán asi sedmnácti ranami.

Těsná je brána a úzká cesta k životu. Prašnou branou přichází se ze Starého Města na Nové Město. Vrána vráně oka nevykline. Kolik vran bílých, tolik macech dobrých. Čím více hub roste, tím větší zima naroste. Orel much nelapá. Žíly přivádějí krev k srdci. Krev tu v žilách stydne jemu, konec žití blaženému. Kterou měrou měříte, i vám bude naměřeno. Kolik mlynářův, tolik měř.

Vytýkejte v předcházejících větách podstatná jména vzoru ryba a určujte jich pád a číslo! Co pozorujete v příčině pravopisné? Říkejte 7. pád jednotného, 2., 3., 6. a 7. pád množného čísla těchto jmen: brána, žíla, hrouda, míra! Říkejte v týchž pádech jména: houba, bída, moucha, strouha, trouba! V kterém pádě zkracuje se první slabika těchto jmen?

3. *Příklady.* Byla cesta nížinou, přes vody, luka, bažinou. Podél strání, luk a lesů drobné chýžky. Vlažný větřík duje, na lukách svěží kolébá se tráva. Zvoní hrana; na marách tělo vynášejí. Dva holoubci zahoukali, jako by hrana zvonili. Na pahorku Boží muka; na nich ostré trní zdobí nejsvětější skráně.

Několik tvarů jest v množném čísle s koncovkou -a, přejatou ze vzoru slovo; jmenujte je z předcházejících příkladů! Jmenujte jich druhotvary!

4. *Příklady.* Za mrazivé noci sněžík padá, studí, Podivína sluhu kníže Václav budí. Vstávej, milý sluho, půjdem hledat Pána. Každý rozkaz býval věrnému vladyce svatý. Starostovi o blaho obce péči míti sluší. Pastuchovi hůl, vozkovi bič. Sluhové mají poslouchati svých pánů. Před ní, za ní houfy sluhův. Po vojně bývá mnoho hrdin (hrdinů).

Jména mužského rodu na -a skloňují se v některých pádech dle vzoru ryba, v jiných dle vzoru — holub.

Skloňujte jméno *starosta* a řekněte, v kterých pádech liší se od vzoru *ryba*!

Poznámka. Jména: *Husita*, *žalmista*, *evangelista*, *houslista*, *gymnasta* a j. mají v 1. pádě množného čísla koncovku *-é*.

27. Některá jednotlivá jména toho vzoru.

1. *Příklady.* Nedaleko hradu v lese *kapla* (kaple) stojí. Kolem *kaply* (kaple) kvete přerozkošné kvítí. Ku *kaple* (kapli) se běře *bledá* paní hradu. Rozběhly se *dítky* plesající kolem, nevidí, jak *matka* klesá v *kaple* (kapli) bolem.

Perly (perle) jsem tobě vybírala, *bile* jsem tebe oblékala. Nad *perly* a nad *korale* svěží *růžový* je *vínek*. Tak *hluboko* ni *oceán* svých *perel* neukrývá, jak v *srdci* mém, o *vlasti* má! *tvůj* obraz *odpočívá*. V *perlách* se *slzy* (slze) ukrývají. *Slzy* jí z *očí* padaly. Ale *matku* *vábí* málo, co jí *tolik* *slzí* stálo. Tam *slz* *hořkých* mnoho *plynulo*.

Některá jména toho vzoru skloňují se také dle vzoru *duše*. Jmenujte ta jména z předcházejících vět a vytýkejte, v kterém jsou pádě!

2. *Příklady.* *Dítky*. Dobré *dítky* rodičů *radost*. *Chudá* *matka* spíše *sedm* *dítek* vychová, nežli *sedmero* *dítek* jednu *matku* uživí. Dobré jméno rodičů je *dítkám* věnem nejlepším. Nejlépe o *dítky* rodiče se *postarají*, *dobré-li* *vychování* a *učení* jim *dají*. *Štěstí* *rodičů* na *zdrárných* *dítkách* se *zakládá*. S *dítkami* *správně* *mluviti* *třeba*.

Dle kterého vzoru skloňuje se jméno *dítka* v jednotném čísle? V množném čísle jest tvar *dítky* rodu ženského a skloňuje se dle vzoru *ryba*.

3. *Příklady.* *Ruce*, *nohy*. *Bílé* *ruce* *milují* *cizí* *práci*. *Jidáš* *vydal* *mistra* *svého* do *rukou* *nepřátel*. *Jen* *rukám* *pilným* *odměna* *kyne*. Kde *hospodyně* *líná*, *dává* i *čeleď* *ruce* do *klína*. *Ruce* *Boží*, *ruce* *divotvorné*! *Všechno* *vstalo* se *zbraněmi* v *rukou* ku *pokynu* *vládce* *mocného*. *Ctižádostivý* se *svých* *přátel* *nejprve* *rukama* *chytá*, pak je *nohama* *šlape*. Kde *hlava* *bloudí* i *nohy* se *mýlí*. V *čelo* *vojů* *Xerxes* *sám* se *staví*, v *duchu* *vidí* *Řecko* u *svých* *nohou*. *Zle* *nohám* *pod* *nemoudrou* *hlavou*. *Skoupý* k *almužně* *lenivé* *nohy* má. *Není-li* v *hlavě*, *musí* *býti* v *nohou*. *Běda*, *komu* *kvítí* *pod* *nohama* *roste*.

Vytýkejte v předcházejících větách tvary jmen *ruce* a *nohy*, určujte jich pád a sestavte je do sloupce!

Jména *ruka* a *noha* zachovaly zbytky dvojného čísla. V kterých pádech?

Poznámka. V obecné mluvě říká se mylně na *rukouch*, na *nohouch* (místo *rukou*, *nohou*), k *rukoum*, k *nohoum* chybně místo k *rukám*, k *nohám*.

28. Vzor duše.

Jedn. 1. 5. duše	Množ. 1. 5. duše
2. duše	2. duší (lžic)
3. duši	3. duším
4. duši	4. duše
6. duši	6. duších
7. duší.	7. dušemi.

K tomuto sklonění náležejí podstatná jména ženského rodu, která se končí v 1. pádě jedn. čísla na *e* neb *ě*, pak ta na *souhlásku*, která mají v 2. pádě jedn. čísla *e*; ku př. *růže*, *země*, *péče*, *nouze*, *ulice*, *pře* a *j.*; *zbraň*, *daň*, *báseň*, *koupel*; *housle*, *jesle*, *dvěře* (pomnožná).

Jmenujte více jmen tohoto vzoru!

Kterou příponu má 7. pád jednotného a kterou 7. pád množného čísla?

Čeho si všimnete v příčině pravopisné?

29. Poznámky k jednotlivým pádům.

1. *Příklady.* Ten rodný lán je moje *říše*. Sčetl Jehova tvých činů *tíž* a za nedlouho tvoje *říš* za úděl Médkým padne. Vichřice po nivě bouřila mrazivě, s hukotem vnikajíc v každyčku *skryš*, skučíc a hýkajíc komínem v *chýž*. Slavsku přileť! — zelená se žito, slunéčko jasné budí ze sna *zem*.

Některá podstatná jména tohoto vzoru *odsouvají* v 1. pádě jedn. čísla koncovku *-ě* (*e*), ve 4. pádě jedn. koncovku *-i*, jako: *báň* (*báně*), *díž*, *skryš*, *zář*, *zem* a *j.* — Jmenujte více takových jmen, která znáte z řeči obecné!

2. *Příklady.* Veleduležitou výživou ve Španělsku jest chov *ovec*. Stáda *ovcí* merinových stěhují se po celý rok od severu k jihu a nazpět. Město Londýn má osm tisíc *ulic*. Kuna zadává až

20 *slepíc* za jedinou noc. Staří Řekové a Římané ctili mnoho bohů a *bohyň*. *Jeskyň* ledových málo známe. V zahálce mnoho *chvil* se zmaří. Ale neminulo ani *pět neděl*, chrt ten draze vykoupený zcepeněl. Prameny horské, jež vedeny byly do Říma z dále několika *mil* podzemními rourami, tu z umělých *jeskyň* vytékaly, tu v rybníky se rozlévaly.

Vytkněte pády jmen vyznačených v předcházejících větách!

Srovnejte je se vzorem duše! Co pozorujete?

Říkejte 2. pád množný těchto jmen: *studnice*, *opice*, *neštovice*, *kvasnice*, *lžice*, *žákyně*, *otrokyně*, *košile*, *plíce*, *vánoce*, *hromnice*, *letnice*, *velikonoce*!

3. *Příklady*. a) *Práce* nehanobí. *Prací* jedině dosíci lze pravého štěstí. Nej přednější ze všech *prací* ta, již koná pluh. Oddávejte se jen *pracím* prospěšným! Rozum a zkušenost jsou nejbezpečnějšími našimi průvodci při všech *pracích*. Kdo různými *pracemi* se zanášá, zřídka bývá v některé mistrem.

b) Klikla cvakla, *dvěře* letí, táta vchází do *dvěří*. Vidím *dvěře*; ve *dvěřích* mužská postava. Štědrý den již přede *dvěřmi*.

Některá jména dvojslabičná, jež mají slabiku první dlouhou, zkracují ji v některých pádech. Vytýkejte v předcházejících větách pády jmen práce a dvěře! Říkejte v týchž pádech jména *lžice*, *kůže*! V kterých pádech zkracuje se první dlouhá slabika? Řekněte 2. pád množ. čísla jmen: *chvíle*, *plíce*, *svíce*, *míle*! Jaká změna se stala s dlouhou kmenovou samohláskou?

4. *Příklady*. Přišel jsem do *Boleslavě*; můj přítel přijel z *Chrudimě*. Rovněž správné jsou tvary: z *Čáslavě*, do *Zbraslavě*, jako z *Olomouce*, do *Jaroměře* a j.

Jména *Boleslav*, *Chrudim*, *Zbraslav*, *Čáslav* skloňují se dle vzoru *duše*.

Jmenujte více takových jmen!

5. *Příklady*. Jsou to družičky a mezi nimi — pro Boha! *rakev* — černý kříž! K *rakvi* starý žoldněr tu přikročí. Dál a dále mužové se s *rakví* vzdalují. Na té skále sdělám *církev* svou.

Jména: *církev*, *láhev*, *kotev*, *tykev*, *bróskev*, *kev* a j. skloňují se dle vzoru *duše*. Jmenujte více takových jmen!

V kterých pádech se liší jména tato od vzoru *duše*? Jak se jmenuje -e v koncovce -ev?

V kterých pádech se vyskytuje?

6. *Příklady.* Tmavé *vánoce*, světlé *stodoly*. Nedej Bůh *jasných vánoc* a pošmourného sv. Jiří. Do *vánoc* není hladu ani zimy. Teplým *vánocům* se neraduj! Před *vánoci* (*vánocemi*) huj, po *vánocích* ouvej! Přejdou *hromnice*, konec *sanice*. Na *hromnice* o hodinu více. O *hromnicích* musí *skřivánek* vrznout, kdyby měl zmrznout. Jak dlouho *skřivánek* před *hromnicí* (*hromnicemi*) zpívá, tak dlouho bude po *hromnicích* mlčeti.

Pomnožná jména *hromnice*, *letnice*, *vánoce*, *velikonoce* skloňují se podle vzoru *duše*, jen v 3. a 7. pádě přecházejí ke vzoru *meč*. Kterak zní 2. pád?

7. *Příklady.* Chrám sv. Petra v Římě jest 208 *m zděli*, 153 *m zšíři*, 55 *m zvýši*. Tesař udělal žlab 3 *m zděli*, půl metru *zvýši*. Studně jest 8 *m zhloubi*.

Ve výrazích *zvýši*, *zděli*, *zdáli*, *zvíci*, *ztloušti*, *zhloubi* píše se právem *ž-i*.

30. Vzor kost.

Jedn. 1. kost	Množ. 1. kosti
2. kosti	2. kostí
3. kosti	3. kostem
4. kost	4. kosti
5. kosti!	5. kostí!
6. kosti	6. kostech
7. kostí.	7. kostmi.

Podle vzoru *kost* skloňují se jména rodu ženského, která jsou v 1. pádě jedn. čísla zakončena souhláskou a mají v 2. pádě *-i*. Zvláště sluší pamatovati: *chut*, *pout*, *odpověď*, *loď*, *mysl*, *pěst*, *rtuť*, *měď*, *zeď*, *čtvrt*, *past*, *lež*, *žluč*, *seč*, *louč*, *pec*, *noc*, *moc* (*pomoc*, *nemoc*), *obuv*, *nit*, *ocel*, *pamět*, *mast*, *hůl*, *sůl*; *hojná* na *-ost* a *-est*.

V kterých pádech liší se vzor *kost* od vzoru *duše*?

1. *Příklady.* Kolem zahrady jest vysoká *zeď*. Čelem *zdi* nevyrážej! *Čest* za *čest*, *služba* za *službu*. *Chudoba* *cti* netratí. *Lež* má krátké nohy, *lež* daleko neujde. *Lži* se nevyllžeš.

Povýšen ne z *rolí*, ni za *solí*, ale tím, co ho bolí. Chromý chodí o *holi*.

Mnohá jména tohoto vzoru mají pohybné *e*. V kterých pádech?

Říkejte 2., 3., 6., 7. pád jmen *hůl* a *sůl*! Co pozorujete v příčině *pravopisné*?

2. *Příklady.* Děti. Vylítly z hnízda pěnky a drobné *děti* z chýže. *Děti* lekati jest nerozumné. Dobrý otec k *dětem*, dobrý i Bůh k lidem. Metla vyháání *děti* z pekla. *Děti*, nezapomínejte nikdy dobrodiní od rodičů vám prokázaných! Rodiče rádi mluví o svých *dětech*. Když se lýka drou, tehdy na ně i s *děťmi*.

Podle kterého vzoru skloňuje se jméno dítě?

Srovnejte pády jména *děti* se vzorem *kost*! Co shledáváte?

3. *Příklady.* Host. Dobrý *host* vždy vítán. K vůli *hosti* hospodář statek nasadí. Dobrého *hosta* každý rád vidí. Pěkně vás vítám, vzácný *hoste* (*hosti*)! Každý tu na světě *hostem*.

Hosté čekají, čeká kvas. Lakomec sám rád bez *hostí* bývá, ale na hostiny přece přicházívá. Můj poklad všem se *hostem* zjev. Na *hosti* nezvané se nečeká. *Hosté*, nechvalte hoďi dřívě, než z nich půjdete! Špatné hospodářství, kde po *hostech* nedostatek v dům přichází. Před *hostmi* nemají domácí usedati.

Srovnejte jméno *host* se vzorem *kost*! V kterých pádech jeví se rozdíl? Často užívá se též novotvarů podle vzoru holub: mého *hosta*, mému *hostu*, *hostovi* atd.

4. *Příklady.* Lidé. Nikdo neví, v kterou dobu ponese ho *lidé* k hrobu. Veliká část *lidí* dává se vésti častěji zvykem než rozumem. Všem *lidem* se nelze zachovati. Tisícere příhody *lidí* o statek připravují. *Lidé*, přičiňte se! Neštěstí nechodí po horách, ale po *lidech*. Mezi *lidmi* nikdo není tak dokonalý, aby se někdy nezmýlil.

Srovnejte pády jména *lidé* se vzorem *kost*!

Poznámka. Vece na to máti Střezislava: Nechvalno nám dbáti na pověry! Posel chvátá k synu nejstaršímu, nesa smutné od *mateře* zvěsti. Kde k *mateři* se dítky vinou vždy něžněji? *Máti* naše, *máti* milá, komu jsi nás poručila? — Zašel k té nejmladší *dceři* a vcházel v strachu do dveří.

Jména *máti* — *mateře*, *dci* — *dceře* zanikají; místo nich volí se raději tvary *matka*, *dcera*. V jazyce spisovném zachovaly se dosud některé tvary, zvláště 3. a 6. pádu *dceři* užívá se i v jazyku obecném.

Cvičení. Vyhledejte v následujících větách jména vzorů *duše* a *kost* a pozorujte jich číslo a pád!

Na duši mne doptává se. Sám tě Bůh posílá v tuto chvíli, velká nouze velkou žádá píli. Jenom z práce pravá zkvětá čest. Za poledne rychlý klouček po hrázi si poskakoval. Dvěře tu jsou otevřeny do nejskvělejšího sálu; po obou pak stranách dveří hoří dva ohňové. Kdo za dveřmi poslouchá, sám o sobě slýchá. Co

kotev lodi, jest důvěra v Boha zbožné mysli. Lež podobna je kouli sněhové. Ty abys jí poslouchala a jí byla za poslici. Znáš ty cestu v zemi pusté? Kopule leskly se ve tmavé zeleni sadův. Z nejvzdálenějších hranic říše přicházely zprávy do Říma. Nádherných lázní mohl každý užívat. Na své hrudi krůpěj Boží krve nosí červenka. Pověstem divným, dějinné zázce naslouchám v tichém nadšení. Sem číš, z níž ondy velekněz pil při oběti smíru! Za mrazivé noci sněžík padá, studí. Svou prací vlasti splácí dluh. Příběh ten se mi tak hluboko vtiskl v duši, že jsem ho nikdy z paměti nespustil. Šetřil jsem peněz na věci prospěšnější. Jako jednotlivec přilnul k domovu, tak zase lnou všichni ke společné obci, ke společné vlasti. V skalních útesích vydány jsou plachetní lodi nebezpečím. Srdce tvé se toč kol vlasti a tak s vlastní kolem Tvůrce. Ráno opustím svou visutou rohož, otevru okenice a hledím do tmavé, vznešené noci. Prudkou vichřicí zvedá se prach. Ve vlasti své poprvé světlo Boží jsme spatřili. Nastala půlnoc, všech nocí máti, — půlnoc po štědrém večeru.

31. Skloňování cizích jmen.

1. *Kurius Dentatus*, proslulý vojevůdce římský, porazil mocného krále *Pyrrha*. O prostém živobyti *Kuria Dentata* vypravuje se neobyčejný příběh. Vyslanci Samnitův odebrali se ke *Kuriovi Dentatovi*, jehož slovo v radě senátu nejvíce platilo. Karthagiňané vyslali *Atilia Regula* do Říma, aby jednal se senátem o výměnu vzácných zajatců. *Publius Kornelius Scipio* získal si o vlast mnoho zásluh. Již otec i strýc *Publia Kornelia Scipiona* padli v bojích ve Španělsku. Hannibal bojoval u Zamy s *Publiem Korneliem Scipionem*. Výborný řečník *Cicero* uplatil jednoho ze spiklenců, jménem *Kuria*; ten vyzradil v čas všechny tajné záměry a skutky svých soudruhů *Ciceronovi*.

Médský král *Astyages* měl jednou sen, že jeho vnuk zbaví ho vlády. Dcera krále *Astyaga* vzala si za manžela *Kambysa*. Králi *Astyagovi* líbila se smělá odpověď mladého *Cýra*.

Sokrates byl nejznamenitější mudrc řecký. Smrt moudrého *Sokratova* způsobila žalost všeobecnou. Jistý bohatý občan stěžoval si *Sokratovi*, jak draze žije se v Athénách. *Antisthenes* se domníval, že *Sokratova* zastíní, bude-li choditi v plášti roztrhaném.

Eufkrat a *Tigris* svlažují Mesopotamii. Nížina na dolním Eufratu a *Tigridu* slula Babylonie. Ninus zbudoval sobě nad řekou *Tigridem* veliké hlavní město.

Vytýkejte v předcházejících větách pády jmen vyznačených!

Mužská jména cizí na -es, -is, -us, -o skloňují se podle vzoru holub (dub). Některá mění také kmen, jako: Paris — Parida, Tigris — Tigridu, Apollo — Apollona.

2. *Semiramis* vyznamenala se při dobývání města Bakter. Založení visutých zahrad v Babyloně připisováno bylo královně *Semiramidě*. Po porážce v Indii přestali si poddaní vážit královny *Semiramidy*.

Ku břehu attického přiléhá skalný ostrov *Salamis*. V bitvě u *Salaminy* dosáhli Řekové slavného vítězství. *Memfis* byla hlavním městem nejstarší říše, o které se dějepis zmiňuje. Na opanování *Memfidy* vyslal Kambyses koráb s mužstvem.

Pallas Athénská byla chranitelka měst. Řekové zůstavili dřevěného koně za dar bohyni *Palladě* Athénské. Jestli koně zboříte, uvalíte na sebe hněv bohyně *Pallady* Athénské. *Palladu* Athénskou ctili občané, umělci a učenci.

Vytýkejte v předcházejících větách jména vyznačená a určujte jich pád! S kterým vzorem se shodují? Kterak se mění jejich kmen při skloňování?

32. Přehled vzorů pro skloňování podstatných jmen.

Rod mužský		Rod střední	Rod ženský
životná	neživotná		
holub	dub	město	ryba
muž	meč	pole	duše
		rámě, kuře	kost
		znamení	

Skloňování podstatných jmen řídí se dle rodu a dle hlásky, kterou podstatná jména se končí v 1. pádě jednot. čísla. Dle toho máme pro podstatná jména mužského rodu 4 vzory, pro podstatná jména středního rodu 4 vzory, pro podstatná jména ženského rodu 3 vzory.

Kterého důležitého rozdílu třeba dbáti při skloňování podstatných jmen rodu mužského?

Cvičení 1. Vyhledejte z článku I., 94. Hlasy o Bohu — všechna podstatná jména a určujte, dle kterého vzoru se každé z nich skloňuje!

Cvičení 2. Určujte číslo a pád týchž podstatných jmen!

II. Jména přídavná.

33. Příklady. a) *Dobrý* jest Bůh k lidem. *Dobrá* kniha jest nejlepší přítel. Spěšné dílo nebývá *dobré*.

b) *Ranní* déšť a *večerní* smlouva jsou nestálé. *Ovčí* roundo a *vlčí* srdce.

c) Nezdárné dítě *otcův* zármutek. Požehnání *otcovo* staví dětem domy, ale kletba *matčina* je boří.

d) Kdo se chváří, není chvály *hoděn*. Chudoba *bezpečna*, proto *vesela*. Třeba chaloupka dřevěná, jen když v ní srdce *zdrávo*.

Jména přídavná vyslovují buď rozličné vlastnosti osob a věcí (jaké jsou osoby neb věci dle povahy, podoby, barvy a t. d.), nebo ukazují, komu něco náleží, od koho neb z čeho co pochází.

Podle zakončení jsou přídavná jména:

- a) *určitá*, vyzvukující po tvrdých souhláskách v mužském rodě na *-ý*, v ženském na *-á*, v středním na *-é* (přídavná jména určitá trojího zakončení): *dobrý* — *dobrá* — *dobré*; po měkkých souhláskách ve všech třech rodech na *-í* (přídavná jména určitá jednoho zakončení): *ranní*, *večerní*, *ovčí* a j.
- b) *neurčitá*, končící se v mužském rodě na tvrdou souhlásku, v ženském na *-a*, v středním na *-o*: *otcův*, *otcova*, *otcovo*; *hoděn*, *hodna*, *hodno*.

34. Skloňování jmen přídavných.

1. *Sklonění přídavných jmen určitých trojího zakončení.*

Vzor: dobrý, dobrá, dobré.

Jednotné číslo.

	Mužský rod.	Ženský rod.	Střední rod.
1.	5. dobrý	dobrá	dobré
	2. dobrého	dobré	dobrého
	3. dobrému	dobré	dobrému
	4. dobrého (živ.) dobrý (než.)	dobrou	dobré
	6. dobrém	dobré	dobrém
	7. dobrým	dobrou	dobrym.

Množné číslo.

1.	5. dobrí (živ.) dobré (než.)	dobré	dobrá
	2.	dobrych	
	3.	dobrym	
	4.	dobré	dobrá
	6.	dobrych	
	7.	dobrymi.	

Poznámka 1. Skloňovací případy příd. jmen trojího zakončení -ého, -ému, -ém mají dlouhé é, -ým, -ých, -ými tvrdé dlouhé ý.

Čeho si všimnete v 7. pádě množ. čísla v příčině pravopisné?

Poznámka 2. Přídavná jména trojího zakončení přijímají v 1. a 5. pádě množného čísla při životných podstatných jménech aneb při podstatných jménech neživotných s příponou -ové příponu -í, při neživotných -é.

Příklady. Anděl jest *pouhý* duch. Andělé jsou *pouzí* duchové. — *Hluchý* člověk bývá mrzut. *Hluší* lidé bývají mrzuti. — *I velký* hřích bude kajícím odpuštěn. *I velcí* hříchové budou kajícím odpuštěni. — *Moudrý* nepřítel lepší než pošetilý přítel. *Moudří* nepřátelé lepší než pošetilí přátelé. — *Ruský* kupec podniká daleké cesty do východní Sibíře. Po dlouhém, namáhavém a nebezpečném cestování docházejí *ruští* kupci do nejvýchodnějších končin sibiřských, kde kočují mnozí kmenové *sibiřští*. — V dřívějších dobách proslulý byl *litoměřický* vinař a *žatecký* chmelař. Své doby proslulí byli *litoměřičtí* vinaři a *žatečtí* chmelaři.

Vytýkejte v předcházejících větách pády přídavných jmen vyznačených a pozorujte, kterak se mění hlásky h, ch, k, r, sk a ck před příponou -í!

Řekněte v množném čísle: ubohý muž, hluchý žebrák, divoký holub, starý člověk, arabský kůň, slovanský národ, uherský pastýř, český sedlák, katolický kněz, městský úředník, francouzský spisovatel, řeznický pes!

Cvičení. Napište tyto věty v množném čísle:

I starý člověk se divívá. Divoký kůň nežije již nikde. Člověk smělý ve světě velí. Housenka jest v zahradě nemilý host. Mladý ležák, starý žebrák. Bourec morušový jest nepatrný bělavý motýl. Tygr je krvežíznivý a velmi odvážlivý. Mol jest malý, ale velkou škodu dělá. Od přítele i rána milá. Hedvábnou rukou přítele vybírej a drž železnou. Škoda velké práce, kde malá stačí. Krátká radost k dlouhé žalosti vede. Laskavé slovo i divoké zvíře k ruce přivábí. Staré právo nejlepší. Předsevzetí lidské bývá nestálé. Červivé jablko se stromu letí. Lichotivému slovu nevěř! Lenocho nejlépe domlouvati dubovým slovem. Slon africký jest menší než slon indický.

Příklady. Vojtěch *Rudý* byl jen prostičký rolník a uměl sotva čísti. Z domácnosti Vojtěcha *Rudého* mohl si vzítí příklad každý hospodář. Vojtěchu *Rudému* dařilo se dobře, ač nebyl právě bohatý. Občané rádi poslouchali Vojtěcha *Rudého*. Také o Janu *Krouském* čteme, že vynikal zdárnou činností směřující ku povznesení rolnického stavu. *Krouskému* se podařilo po mnohaletém úsilí, že obci *Katusické* dostalo se pěkného chrámu. Činnost *Krouského* šířila se i mimo obec *Katusickou*. Dítky pana *Rudého*, Václav *Rudý* a Anna *Rudá* (ne *Rudých*) často přijíždějí do Mladé *Boleslavě*. Provází je jejich matka, paní *Kateřina Rudá*.

Paní Anna *Náprstková*, choť pana *Náprstka* (choť *Náprstkova*), byla vzorem šlechetné dobroditelky.

Kdo jest tato dívka? Dcera pana *Straky*, dcera *Strakova*, slečna *Anežka Straková*; ta menší holčička je též dcera *Strakova*, *Mařenka Straková*. *Anežka* a *Mařenka Strakové* (ne *Strakovy*) jsou dcery *Strakovy*.

Vlastní jména osob a míst, jako: *Čelakovský*, *Jablonský*, *Podlipská*, *Světlá*, *Jandová* (= manželka nebo dcera *Jandova*), *Němcová*; *Blatná*, *Hluboká*, *Lysá*, *Hostinné* a j. skloňují se podle vzoru *dobrý*.

35. Určitá přídavná jména jednoho zakončení.

Vzor: dnešní.

Jednotné číslo

Množné číslo .

Mužský.

Ženský.

Střední.

pro všechny tři rody.

1. 5. dnešní	dnešní	dnešní	dnešní
2. dnešního	dnešní	dnešního	dnešních
3. dnešnímu	dnešní	dnešnímu	dnešním
4. dnešního dnešní	dnešní	dnešní	dnešní
6. dnešním	dnešní	dnešním	dnešních
7. dnešním	dnešní	dnešním.	dnešními.

Poznámka. Skloňovací přípony přídavných jmen jednoho zakončení -ího, ímu, -ím, -ích, -ími mají měkké dlouhé -í.

Cvičení. Přídavná jména v závorkách napište v náležitém pádě!

Z (cizí) nezbohatneš. (Cizí) volem chleba se nedooreš. Čistě vyleštěná mosaz podobá se (ryzí) zlatu. Z (ryzí) zlata se peníze nerazí. Na (ryzí) zlatě rez se neusazuje. Zrnka (ryzí) zlata rýžovala se druhdy z písku řeky Otavy. (Cizí) psu nevěř! (Cizí) peřím se chlubí, kdo se (cizí) skutky vychloubá. (Cizí) krovem nehýbej! (Cizí) člověku nesvěřuj svých tajností! Vlast se hyzdí (cizí) mravy. (Cizí) věci sobě neosobuj! Píchl do (vosí) hnízda. Jindy se psávalo (husí) brky. (Kozí) pyskem již mnozí lidé se otrávilí.

36. Přídavná jména přivlastňovací.

Příklady. Kdybych já byl *sedlákův* syn, což bych já se hezky nosil. *Otcova* ruka znavená u kamen louče robí. *Oko hospodářovo* bdí nad pořádkem. Když v pohádkách jsem vzrůstala, byl *závoj Popelčín* tužeb mých předmětem sladkým. *Matčina* rána nebolí. *Volání křepelčino* ozývalo se pod mezí.

Přídavnými jmény přivlastňovacími vytýkáme, čím co jest, než od koho co pochází. Tvoříme je koncovkami -ův, -ova, -ovo (od jmen osob mužského rodu), aneb -in, -ina, -ino (od jmen osob rodu ženského).

Cvičení 1. Povězte, kterak sluje: zármutek, který má otec, — dům, jenž náleží Svobodovi, — hrad, v němž přebýval Slavník, — slovo, které pronesl Hospodin, — obět, kterou obětoval Abel, — poštilost, které se dopustila sestra, — řeč, kterou mluví lichotník, —

rada, kterou dává otec, — spis, jež sepsal Durdík, — rozsudek, který pronesl král, — modlitba, kterou se modlí matka, — požeňání, které uděluje matka, — hřích, jehož se dopustil Adam.

Cvičení 2. Utvořte přídavná jména přivlastňovací z těchto jmen: matka, sestra, dcera, dívka, Anežka, Eva, Marie, Ludmila, sousedka, Eliška, Drahomíra!

Která změna se stala se souhláskou *h* a *r* před koncovkou *-in*?

Přidejte ku každému z těch přivlastňovacích přídavných jmen vhodné jméno podstatné!

37. Sklonění přídavných jmen přivlastňovacích.

Vzor: králův, králova, královo.

Jednotné číslo.

	Mužský.	Střední.	Ženský.
1. 5.	králův	královo	králova
2.	králova		královy
3.	královu		králově
4.	králova (živ.) králův (než.)	královo	královu
6.	králově, -ovu		králově
7.	královým		královou.

Množné číslo.

	Mužský.	Střední.	Ženský.
1. 5.	královi (živ.) královy (než.)	králova	královy
2.	králových		
3.	královým		
4.	královy	králova	královy
6.	králových		
7.	královými.		

Poznámka pravopisná 1. Přípona *-ův* má dlouhé *ů*, přípona *-ova* krátké *-a*.

Poznámka 2. Přídavná jména přivlastňovací dostávají při skloňování v čísle jednotném tytéž přípony jako vzory podstatných jmen holub, dub, ryba, slovo; jen v 7. pádě mužského a středního rodu jest přípona *-ým*; v množném čísle mají tato přídavná jména v 1., 4. a 5. pádě přípony vzorů podstatných jmen holub, dub, ryba, slovo, v ostatních pádech dávají se jim přípony určitých jmen přídavných dobrý, dobrá, dobré.

Cvičení 1. Skloňujte: anděl Hospodinův, matčin přítel, zvonkova píseň, napomenutí otcovo, syn Vratislavův, vnuk Bořivojův a Lidmilin.

Cvičení 2. Místo podstatných jmen v závorkách položte přídatná jména přivlastňovací v náležitém pádě!

a) Hlas (Hospodin) láme cedry a rozkřesává plamen ohně. Modlitba (matka) z moře vynímá. Kule se chybí, ale nechybí se (matka) slovo. Kdo věří slovu (lhář), na písku staví. Běda rodičům, kteří povolují svéhlavosti (syn) a pošetilosti (dcera). Slovem (Hospodin) nebesa učiněna jsou. V oběti (Kain) neměl Bůh zalíbení. Sv. Vojtěch pocházel z rodu (Slavník); později byl zvolen nástupcem (Dětnar). Příčiněním (Hus) opraven byl pravopis český. Sv. Cyril a Metoděj posláni byli na Moravu k žádosti (Rostislav).

b) Hlavní zásadou víry (Kristus) jest láska k Bohu a bližnímu. Německý král Arnulf, chtěje se říše (Svatopluk) zmocniti, povolal si na pomoc Maďary. Sám si škodí, kdo nedbá moudré rady (otec) a nevšímá si řeči (matka). Josef, syn (Jakub), byl návodem zlé ženy (Putifar) do vězení uvržen. Važ sobě přízně (soused)! Z kapsy (lhář) straka vykukuje. Společnosti (podvodník) nevyhledávej, řeči (utrhač) nedbej!

c) Sv. Václav a Boleslav byli synové (Vratislav a Drahomíra) a vnukové (Bořivoj a Lidmila). Ruce (matka) měkčí nad hedvábí. Učenníci (Kristus) opustili mistra svého v čas jeho utrpení. Bratři (Josef) šli do Egypta nakoupit obilí. Děti (kovář) nebojí se jisker. Oči (hospodář) střehou domu. Spisy (Veleslavin) jsou nejlepšími vzory ryzosti jazyka českého. Obrazy (Skreta a Brandl) k nejlepším dílům toho věku se počítají. Zahynou nepřátelé (Hospodin).

d) Po smrti Mojžíšově přivedl Josue potomky (Abraham, Isák a Jakub) do země zaslíbené. Josef vyložil důmyslně sny (Farao). Císařové římsí pronásledovali vyznavače (Kristus). Dědičný hřích přešel na potomky (Adam a Eva). O předchůdcích (Přemysl) není mnoho známo. Oto Braniborský špatně hospodařil se statky (Václav). Važ si přítel (otec)!

Poznámka. Všudy jest země *Páně*. Kdož moc *Páně* změní v myslí? Ruka *Páně* stvořila člověka. I stalo se slovo *Páně* k Janovi. Vojtěch, sluha *Páně* posvěcený. Anděl *Páně* zvěstoval panně Marii poselství. Továrna *páně*

Pospíšilova jest velmi rozsáhlá. Navštívili jsme továrnu *páně* Pospíšilovu. Za továrnou *páně* Pospíšilovou jest lihovar.

Výrazu „páně“ s významem přivlastňovacího příd. jména (pán = pánův) užívá se neskloněna ve všech pádech.

38. Zbytky přídavných jmen neurčitých.

Příklady. Chlapec chodí *bos*. Dívka chodí *bosa*. Dítě chodí *boso*. Jsi *tich* a *klíden* na věky, můj druhu! Starci nelze býti *vesel*. Odtud jej *zdráva* domů přivedl. Ctnost činí člověka *vzácn*. Místo svaté nečiní člověka *svat*. Apoštolé v domě *zavřeni* seděli. Děti z nemoci *zdrávy* vstaly. Sv. Štěpán viděl nebesa *otevřena*.

Přídavná jména *neurčitá* vytvářejí nyní jen některé pády. Vytkněte v předcházejících větách přídavná jména *neurčitá* a určujte jejich rod, číslo a pád!

Cvičení 1. V následujících větách přídavná jména v závorkách položená napište v náležitém rodě a pádě!

Jste ovšem (bohat) a my (chud), ale jste (churav), my pak (zdráv). Děti chodí (bos). Učiň mě (zdrav)! Uzřel jsem jej (sklíčen). Nalezl jsem matku (nemocen). Propustil jej (svoboden). Nespátřil již otce (živ). Bez přítele nikomu (živ) býti nelze. Syna poslušného (bohat) učiní Hospodin. Syn Boží učinil nás (účasten) života věčného. Pane, kdy jsme tě viděli (lačen, žízniiv, nemocen)? Přivedli [sv. Pavla (svázán). Měšťané kázali posly (živ) zahrabati. Rybě nelze bez vody býti (živ). Učiň mě té cti (hoden).

Cvičení 2. Užijte ve větách přídavných jmen *vesel*, *vědom*, *pečliv*, *milostiv*, *mrtev*, *leniv*, *hotov*, *prázden*, *čist*, *podob*en a vypracované věty povězte též v čísle množném!

39. Přídavná jména zeměpisná.

Příklady. Praha byla jakožto hlavní město *země České* ode dávna střediskem *obchodu českého*; zkvétala však v ohledu tom zvláště za Karla IV., když stala se vedle sídla královského také sídelním městem *císařství Německého*. Karel zjednával *pražským* kupcům v okolních zemích rozličné výhody. Dle obchodní smlouvy, kterou uzavřel Karel s *Bendíčany*, měli *kupci bendětští* volnou cestu po *Německu* a po zemích *koruny České*, Pražané pak a jiní kupci ze *zemí českých* měli zase volný a bezpečný přístup do krajín *panství Be-*

nátského. A obchod ten se vedl hlavně přes Vídeň, zvláště když k tomu vévoda *Rakouský* Rudolf IV. zase přičiněním Karlovým přivolí.

Domácí *obchod pražský* byl tehdež větším dílem místně rozdělen dle rozličných náměstí a ulic. Obecná tržiště na *Starém Městě*, na *Novém Městě* i na *Malé Straně* bývala na hlavních náměstích. Ze západního Německa, zvláště z *krajin rýnských*, přivážely se oblíbené druhy suken, *bavorský lment* (jemné plátno), *franská* a *rýnská vína*. Z Uher přiváželi *uherská vína*, z *Rakous rakouská*. Obchodem s Benátkami vedeným přicházela do Čech vzácná *vína vlašská*, jako *Rivolské* a j., *řecká*, z nichž zvláště víno *Malvaské* se připomíná.

Země Česká (= Čechy) jest část *říše Rakouské* (= Rakouska). Morava je také země *česká* a *rakouská*. — *Hradec Králové* jest jedna z nejstarších osad českých, původně zván Chlumeč Dobroslavský. — Jižně od Vídně jest *Vídeňské Nové Město*. — Nedaleko *uherských hranic* na Moravě jest *Uherské Hradiště*. — V *Dolních Rakousích* jest více průmyslných měst než v *Rakousích Horních*. — Ferdinand *Dobrotivý* z rodu *Habsburského* byl mocnář *dobrotivý*.

Přídavná jména *titulní*, odvozená ze jmen *vlastních*, píšeme začátečným písmenem velikým; nejsou-li titulní, píšeme je písmenem malým. Dále tak píšeme přídavná jména, která v názvech zeměpisných s nějakým jménem podstatným tvoří jen opis vlastních jmen prostých: město *Pražské* (= Praha), země *Česká* (= Čechy), okres *Kolínský* (= Kolínsko) a j. Velkým začátečným písmenem píšeme i přídavná jména, která přidáváme ku jménům panovníkův neb i jiných osob jako nerozlučitelná příjmení, jako: Ferdinand *Dobrotivý*, Petr *Veliký*, Albrecht *Moudrý* a j.

40. Stupňování jmen přídavných.

Příklady. a) Karel jest *pilný* žák; jeho bratr Jan jest ještě *pilnější*, ale František jest *nejpilnější* ze všech žáků.

b) Čím *starší* je dub, kořeny tím hlouběji pouští. *Tiší* vody jsou *hlubší*. Pod ochranou *Nejvyššího* blaze, bezpečně se spí.

c) Co je *hezké*, je nám *lehké*; čím *hezčí*, tím *lehčí*.

d) *Velký* jest, kdo zapřítí se umí; *větší* jest, kdo nepřítel svého za terč svým nevystavil vtipům; *největší* jest ten, kdo protivníka jako svého přítele brání.

1. Jména přídavná vyjadřují rozličné stupně vlastností.

2. Stupně jsou tři:

- a) *stupeň první* přisuzuje osobám nebo věcem nějakou vlastnost beze všeho srovnání a vyjadřuje se prostým přídavným jménem; na př. pilný, starý, tichý, hluboký, hezký, lehký, velký;
- b) *stupeň druhý*, kterým jedné ze dvou osob anebo věcí přisuzujeme nějakou vlastnost u větší míře; na př. pilnější, starší, tišší, hlubší, hezčí, lehčí, větší;
- c) *stupeň třetí*, kterým jedné osobě nebo věci nějakou vlastnost v nejsvrchovanější míře přisuzujeme; na př. nejpilnější, nejstarší, nejtišší, nejhlubší, největší.

3. Druhý stupeň tvoříme:

- a) příponou -ější (-ejší): pilný — pilnější; milý — milejší, svatý — světejší;
- b) příponou -ší: starý — starší, slabý — slabší, tvrdý — tvrdší;
- c) příponou -í (z několika přídavných jmen na -ký, při čemž se *k* mění v *č*): lehký — lehčí, hezký — hezčí, měkký — měkčí.

4. Třetí stupeň vytváříme z druhého stupně předsouvajíc předponu nej-.

5. *Příklady.* Co od Boha, *sladší* jest nad med. Rybník je *hluboký*, jezero *hlubší*, moře *nejhlubší*. Kostel jest *vysoký*, věže jeho jsou však *vyšší*.

Mnohá přídavná jména s koncovkou -ký, -eký, -oký tvoří 2. stupeň z kmenů bez těchto koncovek, na př. sladký — sladší, hluboký — hlubší.

6. *Příklady.* Život náš jest *krátký*. Přísloví je *kratší* než zobáček ptačí. Přímá cesta *nejkratší*. — Voda je *řidká*, ale vzduch je *řidší*. Křída je *bílá*, sníh *bělejší*. *Bližší* košile než kabát (říkají sobci). Chudoba jest marnotratnosti *nejbližší* dědička.

Srovnejte druhý stupeň vyznačených jmen přídavných s prvním stupněm! Co pozorujete v příčině pravopisné? Kterak zní druhý stupeň přídavných jmen *úzký* a *nízký*?

7. *Příklady.* Čím *sušší* dříví, tím lépe hoří. Nad čistotu srdce nebuď ti nic *dražšího*. Roste-li den, je *tužší* zima.

Kterak zní 1. stupeň přídavných jmen sušší, dražší, tužší? Která změna stala se s kmenovou souhláskou? Jmenujte více takových přídavných jmen!

8. *Příklady.* Dobrá hlava je *dobrá*, ale dobré srdce je *lepší*. Ctnost jest *nejlepší* urozenost. — *Zlého* člověka tresce Bůh skrze *horšího*. Lakomec všem bývá *zlý*, sobě *nejhorší*. — *Malý* oheň i *velký* les stráví. Čím *menší* je má vlast, tím *větší* má k ní láska. Pokorné srdce *největší* poklad. — V zimě jsou noci *delší* než v létě.

Přídavná jména *dobrý, zlý, malý, velký, dlouhý* mají nepravidelné stupňování.

Kterak zui 2. stupeň těch přídavných jmen?

Poznámka 1. Přídavná jména vztahující se k času, místu, nebo znamenající bmoty nebo látky, přisvojovací a j. nepřipouštějí stupňování, na př. dnešní, věčný, zimní, jarní, dřevěný, zlatý, otcův, matčin, bosý, mrtvý, němý, lichý, sudý, celý, nahý a j.

Poznámka 2. Někdy také sesilujeme 1. stupeň přídavného jména přidáním slovcí pře-, vše-, vele-, pra-, nebo příslovcí: velmi, velice, tuze, hrozně, hodně, náramně, nejvýš, nanejvýš a j., jako: přemilý, všemocný, veleslavný, prastarý, velice učený, velmi pilný, nanejvýš dobrotivý.

První i druhý stupeň může též přičiněním příslovcí zeslaben býti, jako: něco lepší, trochu větší, dosti dobrý, nehrubě úrodný a t. d.

Cvičení 1. Vyhledejte z čl. I., 8. „Domov“ jména přídavná a určujte jich stupeň!

Cvičení 2. Přídavná jména v závorkách napište v následujících větách v stupni číslicí označeném!

a) Dar bývá (chutný — 2.), dává-li jej (vznešený — 2.). V cizím dvoře (pěkná — 2.) jehňata. (Milá — 2.) ctnost s chudobou, nežli hřích s ozdobou. Čím kdo (vyvýšený — 2.), tím bývá (nebezpečný — 2.). Po radě bývají páni (moudří — 2.). Čím jsou vody (kalné — 2.), tím jsou lovy (valné — 2.). Čím kdo pluhu (bedlivý — 2.), tím zisk (hotový — 2.). Čím (hloupý — 2.), tím (drzý — 2.), čím (moudrý — 2.), tím (nesmělý — 2.). (Časté — 2.) cvičení, (jistý — 2.) prospěch. Dnes člověk (pevný — 2.) kamene a zítra vody (slabý — 2.). Šlechtné city jsou (krásnou — 3.) jistinou. Samnití byli (bojovný — 3.) národ celé Italie. Mezi dávnověkými památkami stavitelského umění města Milána (krásný — 3.) a (výtečný — 3.) jest tamní dóm. (Mluvní — 3.) jsou papouškové krátkoocasí, (schopní — 3.) tak zvaní kakadú, (krásní — 3.) dlouhoocasí arasové. Občan římský milerád podstoupil i (hroznou — 3.) smrt, když toho prospěch vlasti vymáhal. Petrohrad jest (nové — 3.) a (nádherné — 3.) sídelní město v Evropě. Lumík má hlavu (kulatou — 2.), trup (zavalitý — 2.) než náš křeček. Volavky náležejí

k (štíhlým — 3.) ptákům. Mezi četnými druhy (známá — 3.) a (obecná — 3.) jest volavka popelavá. Když hra (milá — 3.), přestaň! Pane! tys ten (mocný — 3.), mezi králi (statný — 3.), praví lstivý dvořenín.

b) Na horách velebných, tam bývá všecko (tiché — 2.). Nad hlavou blankyt průzračný, že zdá se, jak by nad mračny Bůh věčný byl ti (blízký — 2.). V nouzi a potřebě všecko (drahé — 2.) Čím (suché — 2.) léto, tím (malá — 2.) úroda. (Krátká — 2.) je radost nežli žalost. Kde břehy se ouží, je (prudký — 2.) proud. Čím vzchodí (vysoký 2.), tím pád (nízký — 2.). Jistý učenec domníval se, že zasluhuje ve vlasti mezi všemi výtečnými muži místa (předního — 3.) a úcty (vysoké — 3.). V Římě i v Karthagině volívali si občané své (vysoké — 3.) správce a jiné úředníky toliko na jistou dobu, v Římě obyčejně na rok, v Karthagině na (dlouhý — 2.) čas. Římské konsulové bývali ve válkách také (vysokými — 3.) vojevůdci. Čím (hladká — 2.) řeč, tím jest (nebezpečná — 2.). Čím se kdo výše vyzdvihuje, tím (těžkými — 2.) péčemi se obkličuje. Cizí (svaté — 3.).

c) Moudří nepřátelé (dobří — 2.) než nemoudří přátelé. Dobré jméno (dobré — 3.) dědictví. Trpělivost (dobré — 3.) lékařství. Jazyk jest (pevná — 3.), (svatá — 3.) páska, poutající ke drahé vlasti srdce veškerého obyvatelstva. Láska (dobrý — 3.) ochránce říše. (Dobrý — 2.) svůj šat plátěný než hedvábný kradený. (Dobrá — 2.) vlastní chudoba než cizí bohatství. Bohatnouti není (veliké — 3.) umění, ale v bázni Boží bohatnouti, to jest něco. Karthago nebyla (malá — 2.) než nyní Videň. Kurius Dentatus zůstal tak chudým, jako (malý — 3.) občan římský. Sledž zdržuje se ve (velkých — 3.) hlubinách moře Severního a Baltského. Čím (zlé — 2.) kolo, tím více vrzá. Deštivé léto (zlé — 2.) podzimku. Čím (velká — 2.) hlava, tím (velký — 2.) klobouk. Kde nouze (vysoká — 3.), tam Bůh (blízký — 3.). Každý sobě (blízký 3.) Na pouštích (velká — 3.) ozvěna. Hlad jest (dobrý — 3.) kuchař. (Velké — 3.) bohatství jesti pracovitá spokojenost.

Cvičení 3. V následujících větách vyhledejte jména přídavná, určujte jich rod, číslo, pád a stupeň :

Projdi cizí kraje! Modlitba rtem bledým pohybuje. O samotě posvátný strom stojí. Zpěvných ptáčat sbor veselý přáteli se s domovem. V těch údolích, v těch hájích milých se mládež v pestré

kruhy splítá. Od kostelních věží znějí zvony večerní. Utichl hlučný denní shon. Vítáme vás, páni milí! Skřivánčí písnička v posledních únorových dnech bývá opravdovou pochoutkou. Nejhorší oběd jest lepší nežli žádný. Nejbohatší počíná se cítiti chudým, jakmile jest mu všedním to, co má. Bůh jest nejlepší soudce. Mně jest milejší život než pastvina sebe tučnější. Ze všeho mu na tom světě nejmilejší klid. Rodičům a učitelům největší úctou povinni jsme. Měj Boha za přítele a budeš nad jiné všecky bohatší. Pohádkou nejtemnější jestiť člověk sobě sám. Okovy zlaté jsou nejtěžší. Všem se vedlo dobře až do nejdělsí smrti. I nás kdys dorost nejmladší s jeviště světa vytlačí. Nejčernější noc má svoje hvězdy. Nejhlubší city, ať radost, ať bolest, vždycky snášíme mlčky. Slyšela jsem písničku tišší nežli sen. A byla v hedváb oděna jak nejvzácnější kněžna.

III. Zájmena (n. náměstky).

41. 1. Zájmena osobní.

Příklady. Ej, co já dbám na té cestě na psoty a sloty! Pane, *tys* (ty jsi) ten nejmocnější! Ejhle! pro vás *on* svou krev vyléval, *on* vás štítem milosti své kryl. Dítě, miluj matku svou, neboť *ona* pro tebe již mnoho vytrpěla. Synu! čiň, co slunce činí; *ono* trojí dobrodiní světu proukazuje. Bližního miluj jako *sebe sama*! A *my* s tou chudou matičkou jsme chudé čtyři děti. *Vy* zpíváte, ale nás slzy polévají.

Zájmena osobní zastupují jména osob.

42. Skloňování zájmen já, ty, my, vy; se.

	Jednotné číslo.		Množné číslo.	
1. 5. já	ty	—	my	vy
2. <i>mne</i>	tebe	sebe	nás	vás
3. <i>mně, mi</i>	tobě, ti	sobě, si	nám	vám
4. <i>mne, mě</i>	tebe, tě	sebe, se	nás	vás
6. <i>mně</i>	tobě	sobě	nás	vás
7. <i>mnou</i>	tebou	sebou.	námi	vámi.

Dejte pozor na rozdíl tvarů 3. a 6. pádu *mně*, 4. pádu *mě*, 2. a 4. pádu *mne*!

Všimněte si, kterak se píše 1. pád množ. čísla zájmena *my*, *vy*! Pozorujte v příčině pravopisné tvary *námi* a *vámi*!

Zvratné *sebe* má pro obě čísla tvary stejné.

Příklady. Já jsem cesta, pravda a život. *My* jsme hoši od Šumavy. — *Mně* zde štěstí skrovně přálo. Nechte maličkých přijít ke *mně*! Pověz *mi*, moudrý muži, kdo ze všech obyvatelů této země nejvíce *mně* se podobá. Dnes *mně*, zejtra *tobě*.

1. V 1. pádě klademe zájmena osobní, spočívá-li na nich důraz.

2. V 3. a 4. pádě jedn. čísla jsou tvary širší a užší. Tvarů širších užíváme: *a)* na počátku věty, *b)* po předložkách, *c)* když je na nich důraz (obzvláště v protivách).

Cvičení 1. Vyhledejte z čl. I., 4. „Nevyhazuj peněz za píšťalku“ pády zájmena „já“, určujte, které pády to jsou a vytkněte při každém, kterak jest psán!

Cvičení 2. Napište několik vět s náležitými tvary *mně*, *mě*, *mně*!

Cvičení 3. *a)* Místo — položte pády zájmena „já“! Chovejte —, má matičko, jako mišenské jablíčko; chovejte —, má matičko, jako z růže květ! Jen až vy — vychováte, pak se na — podíváte, jak — bude pěkně slušet bílý kabátek. — veselo je v přírodě, — volno v stínu lesa. Srdce ve — plesá. Všude květ — uvitá. Kdo — může viniti z hřichu? Kdo — přijímá, přijímá toho, jenž — poslal. Vzávej — v den soužení a já ti pomohu. Nade — se lesní větve klenou. Ruka Páně dotkla se —. Žádný neví, co — bolí. Má zlatá stezičko uzoucká, což je — líto tebe! když já si na tě vzpomenu, bolí — srdce v těle. Co — Pán Bůh soudí, přec — to neumře. Více než ta holubička pečuje o — matička, miluje — stále. — tíží ty krásné otýpky sena, které přede — táhneš. Nade — se všude klene nebe, slunéčko — všude zahřívá. Ni ptáček, háj ni potůček — pohádkami nevitá.

b) Místo — položte zájmeno „ty“ v náležitém pádě! Jak — Bohu, tak Bůh —. Když se — hry nejvíce chce, přestaň. Když — dobře, mlč. Přej, bude — přáno. V — věřím, v — doufám, — nad vše miluji. Kdo — nezná, koupil by —, kdo — zná, darmo by — nechtěl. Vlast — život dala.

c) Místo — položte *mi* nebo *my*, jak kde býti má! — o vlku a vlk v houštině. Co — do měsíce, když — slunce svítí. Kdo mě

loni bil, ten ani dnes — není mil. Jak — půjčíš, tak odplatím. Svět se mění a — v něm. Pomoz —, pomohu i já tobě v čas potřeby. — jsme hodlali, ale Bůh chtěl jinak míti. Co — za dlouhé věky zbudovali, to vy jednou rušíte ranou. Pověz —, s kým nejraději obcuješ. Král můj dá — večeri. Dej — i mým rodičům ku posile tichou noc! — chceme na veliké lidi zmohutněti.

43. Skloňování zájmena třetí osoby on, ona, ono.

Jednotné číslo.

Množné číslo.

1. on	ona	ono	oni, ony	ony	ona
2. jeho, ho	jí	jeho, ho		jích	
3. jemu, mu	jí	jemu, mu		jím	
4. jej, jeho, ho	ji	je		je	
6. (v) něm	(o) ní	něm		ních	
7. jím	jí	jím.		jími.	

Dejte pozor na rozdíl tvarů: *jím* (7. pád jedn. č.) — *jím* (3. pád množ. č.), *ji* (4. pád jedn. č.) — *jí* (2., 3., 6., 7. pád jedn. č.)!

Co pozorujete v příčině pravopisné na tvarech 2., 3., 6., 7. pádu čísla množného? Kterak zní 4. pád jedn. čísla rodu středního? Kterak v mluvě obecné?

Poznámky.

1. *Příklady.* Pozdě, synu, lípa kvete, má však sladký, vonný květ; *z něho* vzácný lék se tvoří a *v něm* skvostný skryt je med. Krása s časem přichází a *s ním* odchází. Kdo jinému jámu kopá, sám *do ní* padá. Bez konce je velká věčnost, mžikem *v ní* je život tvůj. Kdo zachází s bezbožnými, mívá hanbu rovně *s nimi*. V maletném kruhu stojí hory a *na nich* šumí lesů sbory.

Vytýkejte pády vyznačených zájmen! Která změna stala se s náslovným *j* po předložkách?

2. *Příklady.* *Jeho* se to netýče. Ta věc se *ho* netýče. — *Jemu* jsem to pověděl. Pověděl jsem *mu* to. — Vyjede kněz Václav z vojska středu, sám by boj podstoupil *proti němu*.

Širokých tvarů *jeho, jemu* užíváme jako tvarů *mně, tobě*.

3. *Příklady.* Jak vlnadný jest květ něžný na jabloni, *naň* usmívá se každý hled. Běd se každý chraň, nežli přijdou *naň*.

Mnohý utne teprv stonek, když se bodne *oň*. Pojď si *proň*, ty polednice, pojď, vem si *ho*, zlostníka! Každý mluv, co by *jej* (*ho*) ctilo.

Tvary *naň*, *oň*, *proň* jsou 4. pády jedn. čísla místo *na něj*, *o něj*, *pro něj*. *Jeho*, *ho* (4. pádu) užíváme jen o osobách, tvaru *jej* o osobách i o věcech.

Cvičení. V následujících větách vytkněte zájmena osobní a určujte jich osobu, číslo a pád!

Vlast tobě život dala, jí obětuj *jej* zas; vlast tobě lásku dala, ji vroucně miluj zas; vlast tobě slávu dala, jí slávu získej zas, vlast tobě jmění dala, jí nes je v obět zas. Kdo vás slyší, mne slyší; kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá; kdo pohrdá mnou, pohrdá tím, který mne poslal. Každý na smrt čeká, a přece se jí leká. Kdo se dvou břehů drží, oba se s ním utrhnou. Již ptáci letí v dálný kraj, kam pud jim jíti velí; nám s nimi mizí léta ráj. A kolik se jich vrátí as, až zavolá k nim vesna! Nešťastných se ujmejte, v potřebách jim pomáhejte. Proti nim plápolal plamen. Cestička daleká, vítr ji zafouká. Přátelé *jeho* stáli kolem něho. Ten rodný lán je moje říše, v ní já volný král, jí dobyl předeck ostrím rádla, ji můj hájí pot, v ní poctivá vždy práce vládla, vzházal dobrý plod. Žehnej, Pane Bože, zlaté mojím pšence, chraň mi jí, až sobě sezvu na ni žence.

44. 2. Zájmena přivlastňovací.

Příklady. *Můj* otec, *má* matka a všickni *moji* předkové náleželi této vlasti. *Svůj* svého želí. *Mé* co jest? hůl ta a mé šediny. Čtyři věci jsou vždy hojnější, než myslíme: *naši* nepřátelé, *naše* dluhy, *naše* chyby, *naše* léta. *Naše* bolest, *váš* smích.

Zájmena přivlastňovací vytýkají osoby neb věci, jimž něco se přivlastňuje; jsou to: *můj*, *tvůj*, *náš*, *váš*; *svůj*.

45. Skloňování zájmen přivlastňovacích.

Jednotné číslo:

1. 5. můj	má (moje)	mé (moje)
2. mého	mé (mojí)	mého
3. mému	mé (mojí)	mému
4. mého, můj	mou (mojí)	mé
6. mém	mé (mojí)	mém
7. <i>mým</i>	mou (mojí)	<i>mým</i> .

Množné číslo:

1. 5. moji, mé, (moje) mé (moje) má (moje)
 mých
 mým
 mé (moje) má (moje)
 mých
 mými.

1. Srovnejte pády zájmena *můj* s pády přídavného jména *dobrý*, pády zájmena *moje* s pády zájmena *ona*!

2. Jako *můj* skloňujeme: *tvůj*, *svůj*.

3. Zájmeno *náš*, *váš*, skloňuje se v 2., 3., 4., 6., 7. pádě jednotného i množného čísla jako zájmeno *on*, *ona*, *ono*.

Cvičení 1. V následujících větách vytkněte pády zájmen přívlastňovacích!

Tvůj Bůh je Bohem mým a tvoje vlast je vlastní mou. Můj duch zas tone v blaha moři. Však jsme my také tvoji a to, což máme, tvoje jest. Písně z dětinského ráje buďtež tvoji radostí. Slzičky ještě na hrob tvůj tam jednou zaseje zrak můj. Stromy, moji bratři milení, mne konejšily v nadšení. Poteče kdys voda i na můj mlýn. Celý svět buď školou tvojí! Tvoji skutkové buďtež tobě ke cti, vlastní ku prospěchu.

Cvičení 2. Místo — položte pády zájmena *náš*!

Vše ve světě se vede ne — rozumem, ale Božím soudem. Slovo Boží jest svíce nohám — a světlo stezkám —. Zasvitne slunce i před — vraty. Dnové — sečtení jsou. I vlasy hlav — sečteny jsou. Čistý potok stříbro dává; zlato — klasové. Tělem — vládne duše nesmrtelná. Dobří skutkové jsou nejvěrnějšími — přáteli. Pravda činí mysl — jasnou a srdce upřímné. V drahé — vlastní bydlí — rodičové, — přátelé, — bratři, — sestry. Kromě — země obíhá kolem slunce mnoho oběžnic. Teče voda skokem kolem — oken. Nebe štěstí — se kalí. Pod — okénkem zahoukala sova. Za — mladých let býval svět jako květ. Kolem — dědinky rozvíjí se háj. Nejvíce zlata ze všech zemí — poskytuje Sedmihradsko s Uhrami. Na té — návsi vysoký strom stojí.

46. Zájmena jeho, její, jejich.

Příklady. Miluj národ svůj! neboť *jeho* sláva tvá je sláva, *jeho* čest je tvoje čest, *jeho* práva tvá jsou práva, tvým jest vše, což

jeho jest. Miluj vlast svou a pečuj o *její* blaho! Domácnost jest království ženy, *její* říše, *její* svět. Jí bylo teprv sedm let, tvář *její* jabloňový květ. Meč bolesti pronikl srdce *její*. Okrasou našich lesů jest štíhlá jedle. Barva *jejího* jehličí jest tmavě zelená a lesklá. Semenem *jejím* živi se veverka. Z *jejího* kmene a *jejích* větví roní se pryskyřice. Z *jejího* vysokého kmene dělají se stožáry. Dřeva *jejího* užívají řemeslníci k rozličným pracím. Země je naším obydlím; *jejími* dary živi se člověk, *jejích* tvorů musí si také vážiti. Velmi se hněvaly skály, že klid *jejích* je porušen.

Tvary *jeho*, *její*, *jejích* jsou vlastně 2. pády zájmena osobního 3. osoby, ale mají význam přivlastňovací; *jeho* a *jejích* se nesklouňují, *její* se sklouňuje jako přídavné jméno *dnešní*.

Poznámka. Pozor na rozdíl tvarů *jejích* a *jejich*. Z *jejích* větví (= z větví jedné jedle) roní se pryskyřice. Z *jejich* větví (= z větví jedlí) roní se pryskyřice.

47. 3. Zájmena ukazovací.

Příklady. *Ten* nežil, po kom dobrá pověst nezůstala. Na trní vyrůstá růže, *ta* učiti tebe může, že se po žalosti dočkáš radosti. Co rádi činíme, *to* rádi mluvíme. Ku předním umělcům doby Vladislavovy náležejí Moravan Matěj Rejsek a Čech Beneš Lounský; *onen* byl výborný sochař, *tento* znamenitý stavitel. Císař Karel IV. založil v Praze vysoké učení; zakladatelem Karlova Týna byl *týž* panovník.

Ten, *ta*, *to*; *tento*, *tato*, *toto*; *onen*, *ona*, *ono*; *týž*, *táž*, *těž* jsou zájmena *ukazovací*; jimi ukazujeme na osoby nebo věci.

48. Skloňování zájmena *ten*, *ta*, *to*.

Jednotné číslo.			Množné číslo.		
1. ten	ta	to	ti, ty	ty	ta
2. toho	té	toho		těch	
3. tomu	té	tomu		těm	
4. toho, ten	tu	to		ty	ta
6. tom	té	tom		těch	
7. tím	tou	tím.		těmi.	

1. Jako *ten* sklouňujeme též: *onen*, *ona*, *ono*; *tento*, *tato*, *toto*; *tenhle*, *tahle*, *tohle*.

2. Chybň jsou tvary: *oným*, *oných*, *oným*, *onými* místo správných: *onim*, *oněch*, *oněm*, *oněmi*.

3. Ve 4. pádě jednotném a 1. pádě množném klademe tvary *toho, ti* o bytostech životných, *ten, ty* o neživotných.

4. Zájmenem *ten* (tento) ukazujeme ku předmětům, které místem nebo časem jsou nám bližší; zájmenem *onen* vytýkáme předměty vzdálenější.

5. Zájmeno *tjž, táž, též* skloňujeme jako *přídavné jméno trojího zakončení*, připojujice ve všech pádech -ž (příklonné).

Cvičení. V následujících větách vyhledejte *zájmena ukazovací* a určujte jejich rod, číslo a pád!

Bůh řídí tento svět. Štěstí tohoto světa jest nestálé. Učitel chválí toho hocha a tu dívku. Tato naučení jsou velmi prospěšná. Do školy přicházejí učitelé a žáci; oni vyučují, tito jsou vyučováni. Tyto hochy chválím, ony dívky haním; pilnost oněch jest veliká, těchto velmi malá. Tahle kniha jest velmi užitečná. Téhle práce nechválím. Neštěstí tohotohle člověka velice mne dojíhá. Tohle slovo jest pravdivo. Nejskvělejší částí krásných sadů okružních v Plzni jsou sady Kopeckého a Smetanovy, ony zasvěceny památce šlechtěného purkmistra, tyto spisovateli a bývalému učiteli. Rýn a Rona vznikají na hoře sv. Gottharda; onen vlévá se do Severního moře, tato do Středozevního. Lidé často o týchž věcech mají mínění různá. Mínění týchž lidí často se mění. Cicero a Marius narodili se v též obci. Tíž lidé chválí a hanějí často touž věc. Děti týchž rodičů často jsou velmi nepodobny.

49. Zájmeno sám, sama, samo.

Příklady. Lenoši *sami* sobě škodí. Již umklk zpěv ptactva, stromy *samy* v lese smutně stojí. Skutkové vaši *sami* vás chválí nebo haní. Nehody nepřicházejí *samy*, ale s neštěstím za ruce se vedou. Přívětivá slova *sama* se doporučují. — Sebe *sama* (samého) každý miluje. Nejkrásnější a nejtěžší vítězství jest přemoci sebe *samíma*. Často ptej se sebe *samého*, cos vykonal. Každý sobě *samému* nejméně znám jest. Ne *samým* chlebem živ jest člověk.

Zájmeno *sám, sama, samo* skloňuje se v 1. a 4. pádě obou čísel podle přídavného jména králův, -ova, -ovo. Ostatní pády jsou od slova *samý*. Ve 4. pádě jednotného čísla mužského rodu u životných jest tvar *sama* i *samého*.

Cvičení. Doplňte tyto věty náležitými tvary zájmena *sám -a -o!*

Svým štěstím lidé často — vládnou. Lháři — sebe šálí. Předkové naši nábytek a oděv doma — si hotovili. Čechové často —

jedni proti druhým válčili. Přátelství zlých lidí jest nejisto jako oni —. Poznejte sebe —. Vlast ti má býti dražší než ty sobě —. Špatní jste občané, není-li vám vlast dražší nežli vy —. Nejčistější zdroj pravých radostí jest v nás —. Myť — sobě často odpouštěme. Děti — o sebe ještě starati se nedovedou. Mnozí živočichové k pracovitosti nás povzbuzují; již včely — nejlepším jsou jí příkladem. Chudý nemoci hledá, k bohatému — se hrnou. Za starých časů nejurozenější paní oblékaly šat, který byly — utkaly.

50. 4. Zájmena tázací.

Příklady. Kdo je ten člověk? Co chce v této poušti? Který kámen jest nejtvrdší? Jaký strom je dub?

Kdo? co? který? jaký? jsou zájmena tázací. Zájmeny tázacími tážeme se po osobách nebo věcech (i po vlastnostech osob neb věcí).

51. Skloňování zájmen tázacích.

1. kdo?	co?
2. koho? či?	čeho?
3. komu?	čemu?
4. koho?	co?
6. kom?	čem?
7. kým?	čím?

Poznámka. Neříkejte: na čom? v čom?

1. Zájmena *kteřý? jaký?* skloňují se jako přídavná jména trojího východu.

2. *Příklady.* Zač to stojí? — Kalino, kalino, proč mi více nekveteš? — Pracuji, seč (se -č) jsem. — Nač by postem tvé tu mělo mořiti se tělo? — Kdož moc Páně změní v mysli? — Což mi stůněš, dítě mé? — Což neznáte bleďá tato líce?

Tvary *zač? proč? nač?* = za co? pro co? na co? Pronášíme-li zájmena tázací s důrazem, sesilujeme je — ž (příklonným).

Cvičení. V následujících větách vytykejte pády zájmen tázacích!

Či je to dítko? Co chce tuto na hrobích? Čeho sobě žádáš, starče? Koho věnec zelený, koho v rakvi kryje? Kdo jest v pravdě svoboděn? Kdo jest nám nebezpečnější, lhář či pochlebník? Koho

se více bojíme? Komu věříme s menším nebezpečenstvím? Komu nemilá jest volnost? Při kom synu blaze? Kým mne praví býti lidé? Scipio a Hannibal vespolek zápasili; kdo koho přemohl? Po čem teče voda na kolo? Po čem padá sněh? Čím se budeme odívati? K čemu jest Bohu množství obětí bez upřímnosti? Ach, vy lesy, tmavé lesy, čemu vy se zelenáte v zimě, v létě rovno? Kteří lidé jsou nejveselejší? Jakých stromů v lese nejvíce? Jakou to řeč vedeš? Co má ráno čtyři nohy, v poledne dvě a večer tři? Komu není milé ono místo, kde byl živen a vychováván? Co prospívá člověku 80 let, prožil-li je v lenosti? Jsou dvě cesty života, ctnosti a nepravosti; jedna cesta jest obtížná a strmá, ale vede k životu blaženému; cesta druhá jest snadná a příjemná, ale vede k životu bídnému; kterou z nich si vyvolíš?

52. 5. Zájmena vztažná.

Příklady. Kdo pracuje, toho Pán Bůh nezkracuje. Co se rychle vznítí, to nedlouho svítí. Nešťastný jest člověk, který nemá důvěry v Boha. Večer ukáže, jaký den byl. Tvé srdce podobej se slavíku, jenž tu tluče pro každého ve svém klidném lesíku. Varuj se řeči, jež jiné uráží. Oko, jež se posmívá otci a pohrdá poslušností matky, vyklubou krkavci, aneb snědí mládata orlice.

Kdo, co, který, jaký, jenž jsou zájmena vztažná. Úkolem jejich jest, připojovati věty vztažné ku příslušným větám hlavním, zejména ku příslušným jménům podstatným neb zájmenům ukazovacím.

53. Skloňování zájmen vztažných.

Vztažná zájmena *kdo, co, který, jaký* skloňují se jako zájmena tázací.

Zájmeno jenž, jež, jež.

Jednotné číslo.			Množné číslo.
1. jenž	jež	jež	již, jež jež jež
2. jehož	již	jehož	jíchž
3. jemuž	již	jemuž	jímž
4. ježž, jehož	již	jež	jež
6. němž	níž	němž	nýchž
7. jímž	již	jímž.	jímž.

Srovnajte pády zájmena *jenž*, *jež*, *jež* s pády zájmena *on*, *ona*, *ono*! V kterých pádech jeví se rozdíl? Kterak zní 4. pád jednotného čísla ženského rodu? Čeho si všimnete v příčině pravopisné? Kterak zní 1. pád množného čísla rodu mužského? Kdy užíváme tvaru *již* a kdy tvaru *jež*?

Poznámka 1. Ve 4. pádě jednotného čísla mužského rodu máme tvar *jejž* pro bytosti životné i neživotné, tvar *jehož* jen pro životné.

Poznámka 2. Po předložkách *mění se* náslovné *j v ň*: od něhož, k němuž, v němž, o níž.

Cvičení. V následujících větách vytýkejte pády zájmena *jenž*!

a) Krásněji se nikdo nehonosí smělym čelem jako vlastenec, jenž v svém srdci celý národ nosí. Ctnost jest anděl, jehož kráse nic se nemůže vyrovnati. Zle koni, kolem něhož osli hýkají. Obyčej, jemuž jsme z mládí uvykli, v stáří neradi odkládáme. Běda hospodáři, jehož (jejž) sluha učí. Vol vždy způsob, o němž jiní dobře soudí. Nástroj, jímž tlak vzduchu se měří, sluje tlakoměr. Kdo si přisvojuje čest, již nezaslouží, hanbě neujde. Mnoho jest té země, z níž hrnce bytí mohou, ale málo té, z níž zlato berou. Marno hledati tu radost, již by žalost neposkvřnila. Jablko vláhu béře z nejbližší ratolístky, ale ta má ji z jiné, již se drží, ta opět z té, z níž vyrůstá. Buď vůle tvá! ta vůle, již se koří nebeské tvorstvo světlem oděné. Nejvíce těšivá perla, již jsme sami vylovili; nejvíce těšivá pravda, již jsme sami objevili. Jest jedna stará kniha, která ještě nelhala, kniha, v níž neznámá ruka věčné pravdy napsala. Duha jest ta slavná brána, již stavěl Tvůrce sám, již nám cesta ukázána k jeho rajským končinám. Do Labe vlévá se Úpa, za níž k němu spěchá přátelská Metuje.

b) Pravda jest co cedry na Libanu; ti, již na ní dují větrové, jen víc šíří vonnou její mannu. Hus ustanovil pravidla pravopisná, jichž se po většině ještě nyní užívá. Slunce nedbá kalných mraků, z nichž hřímá nebes dělo. Sv. Vojtěch byl zavražděn pohanskými Prusy, jimž víru Kristovu zvěstovati chtěl. Krásné hvězdy zlaté, jež Bůh nasil na nebe, nesvítlí jen pro bohaté, ale také pro tebe. Císař Jindřich IV. vedl mnoho válek, v nichž mu pomáhal Vratislav II. Každý národ má slavné muže, jimiž pohrdati nikdo se neosmělí.

54. 6. Zájmena neurčitá.

Příklady. Když někdo někomu něco slíbí, má splniti. Někdo bohatým se dělá a nemá nic; někdo zase dělá se chudým a má statku mnoho. Něco za něco, nic za nic. Nikdo se nedoučil. Když dub padne, ledakdos třísky sbírá. Bůh ledaco nepřijímá. Kdosi řekl cosi komusi. Žádný prorok není vzácen ve své vlasti. Každý je štěstí svého strůjce.

Někdo, něco, nikdo, nic, některý, nějaký, kdosi, cosi — jsou zájmena *neurčitá*; jimi naznačují se osoby a věci neznámé. Tvoříme je ze zájmen tázacích a) *předponami*: ně-, ni-, leda-, lec-; b) *příponami*: — si, — koli; c) *skládáním*: ten který (= někdo), kde kdo (= každý), málo kdo, málo co. K neurčitým zájmenům patří též *každý* a *žádný*.

Skloňování zájmen neurčitých jest samo o sobě dosti jasné.

Poznámka. Neříkejte o něčem, na ničom!

55. Přehled zájmen.

Zájmena jsou slova sklonná, která klademe za jména jiná. Dělíme je na:

Osobní	Prisvojovací	Ukazovací	Tázací	Vztažná	Neurčitá
já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, se.	můj, tvůj, svůj, náš, váš; (jeho, její, jejich).	ten, ta, to, tento, tato, toto, onen, ona, ono, tenhle, tahle, tohle.	kdo? co? který? jaký?	kdo, co, který, jaký, jenž.	někdo, něco, některý, nějaký, nikdo, nic, ledakdo, ledaco, ledakterý, ledajaký, leckdo, leckterý, lecjaký, kdosi, cosi, kdekoli, cokoli, žádný, každý.

Cvičení. Vyhledejte všechna zájmena z čl. I., 30. „Pohádka o zlaté rybce.“

IV. Číslovky.

A. Číslovky určité.

56. 1. Číslovky základní.

Příklady. Jeden Bůh, jedna víra, jedno nebe. Dva více mohou než jeden. Jsme čtyři děti maličké a chudé. Duha sedmí barvami se stkví.

Číslovky základní vyslovují číslo určité na otázku *kolik?*

57. Skloňování číslovek základních.

a) Číslovka *jeden, jedna, jedno* skloňuje se jako zájmeno ukaz. *ten, ta, to*.

Poznámka. V 7. pádě jednotného čísla jest *jedním* (nikoli jedným), v množ. čísle *jedněmi* (nikoli jednými).

Cvičení. V následujících větách místo — položte náležité pády číslovky *jeden, jedna, jedno!*

— strom nedělá háje, — vlaštovka nedělá jara. — ranou dub nepadne. Bůh nedává všeho dobrého — člověku. V — Boha věříme. Hloupost a pýcha — dechem dýchá. — rázem dub se nekácí. Často — slovem mnoho se pokazí. Člověk na — příteli dosti nemá.

58. b) *Dva, oba.*

Příklady. Dva kohouti na jednom dvoře se nesrovnají. Dvě ruce více udělají než jedna. Oba stromy se ujaly. Obě ruce mají se vzdělávati.

Číslovky *dva, dvě a oba, obě* mají v 2. a 6. pádě *dvou, obou;* v 3. a 7. pádě *dvěma, oběma.*

Poznámka. Neříkejte *dvouch, dvoum, dvouma, ani obouch, oboum, obouma.*

Cvičení. V následujících větách místo — položte pády číslovek *dva* neb *oba*, jak se kde hodí!

Kde —, tu rada. Kdo — zajíce honí, žádného neuhoní. Jeden dům — pánů netrpí. Všude chléb o — kůrkách. Mezi — stoličkami člověk na zem padá. Kůň — pánů hubenec. Kdo se — břehů drží, — se s ním utrhnou. — smrtí nebude a jedné minouti

nelze. Nikdo nemůže najednou — pánům sloužiti. Za — zajici se honě žádného nechytíš. Ošemetník na — ramenou nosí. Lakomec — rukama shrabuje. Dobře kováři, který — rukama kuje. Lepší jedno oko své nežli cizí —. Máme — oči a — uši, ale hlavu jednu. — přátelé jsou jedna duše ve — tělich. Náš kůň stál — stě zlatých. Vitr vyvrátil — duby. — rukám třeba jest obratnosti. Cvičte — ruce v práci. Vojín byl raněn na — rukou. Bránil se — rukama. — strany srazily se prudce. — vojska strojila se k záhubnému boji. A když se spolu vítaly, — radostí plakaly.

59. c) *Tři, čtyři.*

1. 4. *tři*, 2. *tří*, 3. *třem*, 6. *třech*, 7. *třemi*.

1. 4. *čtyři*, 2. *čtyř*, 3. *čtyřem*, 6. *čtyřech*, 7. *čtyřmi*.

Srovnejte pády číslovky *tři* a *čtyři* s pády množ. čísla vzoru *kost*! Neříkejte *čtyry*!

Cvičení. V následujících větách vypište číslice slovy!

2 rada, 3 zrada. Lepší 1 vrána v pytlí než na vrbě 3. 4 oči více vidí než 2. Někdy kůň i na 4 nohách poklesne. Dobře jest utracen groš, jímž se 4 uspoří. Vyjdeš-li se 3, nevyjdeš ještě se všemi. 1 dům 3 pánů nestrpí. Co 3 vědí, 300 se dovědí. 4 jsou roční časy. Vyučování trvá od 2 do 4 hodin. Otec odkázal jmění své 3 synům a 4 dcerám. Byl jeden otec a měl 3 dcery. Úřad soudcovský svěřil 4 nejstarším Pražanům.

60. d) *Ostatní číslovky základní.*

Příklady. Po *pěti* dnech přišel. Svět byl stvořen v *šesti* dnech. Jména *sedmi* mudrců řeckých jsou nejista. Marnotratnost jako rozeschlá nádoba; jedním koncem liješ a *desíti* teče. S *osmdesáti* vojáků dobyl té pevnosti. Z *padesáti* a *šesti* děl střeleli. *Dvě stě* lidí zahynulo. Nezakládej si na *stu* zlatých, ale na *stu* přátelích.

Číslovky základní pět, šest atd. mají v 2., 3., 6. a 7. pádě koncovku *-i* a vlastní sklonění označuje se na předměť počítaném.

Číslovky *devět* a *deset* mají tvary *devíti*, *desíti*; *dvacet*, *třicet*, *čtyřicet* atd. mají *dvaceti* i *dvacíti*, *třiceti* i *třicíti*, *čtyřiceti* i *čtyřicíti*.

Číslovka *sto* skloňuje se podle vzoru slovo (ale *dvě stě*); *tisíc* podle vzoru meč (jenom 2. pád množného čísla jest častěji bez *-ův*: pět tisíc); *million* podle vzoru dub.

61. 2. Číslovky řadové.

1. *Příklady.* Již kmitla hvězda *první*, *druhá* — již jich na tisíce. Host *první* den zlato, *druhý* stříbro, *třetí* měď. Slavný učenec a cestovatel Alexandr Humboldt staví mezi městy evropskými co do krásné polohy Cařihrad na místě *prvním*, Neapol na *druhém*, Lisabon na *třetím*, na *čtvrtém* naši Prahu. Když jsem u vás sloužil to *páté* léto, vysloužil jsem si kravičku za to. Šlo jí na *šestnáctý* rok a ona neuměla ani jedinou práci pořádně postavití.

Číslovky řadové odpovídají ku otázce *kolikátý?*

Číslovky řadové jsou tvarem svým přídavná jména určitá a proto se skloňují: *první*, *třetí* a *tisíci* (ne *tisícý*) jako vzor *dnešní*, ostatní pak vesměs jako vzor *dobrý*.

Poznámka. Na místě *druhý* říkalo se za starodávna *vterý*, které posud žije v *úterý*, *úterek*, (= druhý den po neděli).

2. *Příklady.* Osířelo dítě o *půl druhém* létě. Koupil jsem knihu za *půl pátá* zlatého. Přidal mi *půl čtvrtá* archu papíru. Po *půl pátu* dnu se navrátím. Krejčí spotřeboval *půl čtvrtá* metru sukna. Vypili *půl sedma* hl vína. Prodal to za *půl šesta* zlatého. Z *půl desáta* zlatého zbyly jen tři.

Po nesklonitelném *půl* jsou číslovky *čtvrtý*, *pátý* atd. skloněny podle přídavných jmen neurčitých.

3. *Příklady.* Císař František Josef I. narodil se dne 18. srpna 1830 a nastoupil vládu dne 2. prosince 1848. Josef Jungmann narodil se dne 16. července 1773 v Hudlicích. Karel Čtvrtý, otec vlasti, zemřel za sto let po Přemyslu Otakarovi.

Za číslovkami řadovými, značíme-li je číslicemi, klademe tečku, ale letopočty píší se z pravidla bez tečky.

Řadové číslovky u jmen panovníků píšeme číslicemi římskými; vypisujeme-li je slovy, píšeme je velkým začátečním písmenem.

Cvičení. Kterak budete datovati dopis, napsaný: v Kolíně v poslední den měsíce ledna, v Kutné Hoře v den Hromnic, v Praze v den sv. Josefa, na Mělníce v den sv. Vojtěcha, v Čáslavi v den sv. Jana Nepomuckého, v Králové Dvoře v den sv. Petra a Pavla, v Sá-zavě v den sv. Prokopa, ve Vlašimi v den sv. Bartoloměje, v Kouřimi v den sv. Václava, v Budějovicích v den sv. Františka, ve Vídni v den sv. Alžběty, v Benešově v poslední den v roce.

62. 3. Číslovky druhové.

Příklady. Dvoje orání, dvojí chléb; troje orání, trojí chléb. Slíbíte a dáte jest dvojí. Zvoní, zvoní troje hrany, co to asi znamená? Devateré řemeslo, desátá nouze. Sterým způsobem lidé se světa scházejí. Tomáš Štítný napsal šestery knihy o obecných věcech křesťanských. Viktorin Kornel ze Všehrd napsal knihy devaterý o právích a soudech země České. Psal se mistrem sedmera svobodných umění.

Jsou dvojí lidé: jedni, kteří se rádi hněvají, *druzí*, kteří toho nedbají. Rolník poslal *jedny* dělníky na louku, *druhé* na vinici. Peníze *jedněm* panují, *druhým* slouží. V starém zákoně byla předepsaná obět *dvé* hrdliček, nebo *dvé* holoubátek. *Tré* holoubátek uletělo.

Číslovky *druhé* jsou na otázku *kolikerý*?

Číslovky druhové *dvojí*, *trojí*, *obojí* skloňují se podle vzoru dnešní; číslovek *dvoje*, *troje*, *obojí* užívá se jen v některých pádech, nejčastěji v 1. a 4. pádě čísla jednotného i množného.

Číslovky druhové s koncovkou *-erý*, *-erá*, *-eré* (neb *-er*, *-era*, *-ero*) skloňují se podle vzoru *dobrý -á -é*; v některých pádech mají koncovky podle příd. jména neurčitého, jako: šestery knihy, devaterý knihy atd. Jen střední rod jest posud ve všech pádech v užívání: Mistrem *sedmera* umění učiněn byl. Zachovávej *desatero* Boží přikázání. Mluví o *desateru* Božím přikázání. Pomsta proti *desateru* pokolení Israelskému. Tu stála *čtvera* vrata otevřena.

Poznámka 1. V množném čísle číslovka *jeden* přestává býti číslovkou základní a přestupuje do třídy číslovek druhových.

Poznámka 2. Slova *dvé*, *tré* jsou též číslovky druhové; vznikly z tvarů *dvoje*, *troje* (stažením jako *mé z moje*). Ale běreme je ve smyslu jmen podstatných (*dvé* = dvojice) a počítaný předmět klademe v 2. pádě.

63. 4. Jiné výrazy číslovkové.

Příklady. Trojnásobný provaz nesnadno se přetrhne. Vzpomenu, vzpomenu ne *jednou*, ne *dvakrát*, já na vás, matičko, já na vás *tisíckrát*.

Žáci chodívají ze školy pořádkem po *dvou*.

Číslovky *trojnásobný*, *jednou*, *dvakrát*, *tisíckrát* . . . znamenají *násobnost*; *po dvou*, *po třech* a t. d. *podílnost*.

Číslovky jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný a t. d. skloňují se jako přídavná jména trojího východu.

B. Číslovky neurčité.

64. Příklady. *Mnoho* je povolanych, *málo* vyvolených. Kdo si *mála* neváží, po *mnohu* ať nebaží. Kdo není *málem* spokojen, ten není *mnoha* hoden. *Málo* k *málu* činí *mnoho*. Přijdu k vám s *několika* muži. *Vše* s Bohem a rozumem!

Mnoho, málo, několik, vše — vytýkají neurčitý počet osob neb věcí; jsou to číslovky *neurčité*.

Mnoho a *málo*, mají-li platnost jména podstatného, skloňujeme dle vzoru *město*; jinak má *mnoho* v 2., 3., 6., 7. pádě — *a* (mnoho lidí, mnoha lidí, mnoha lidem), *málo* zůstává neskloněno (málo lidí, málo lidí, málo lidem a t. d.)

65. Číslovka veš (= **všechn**, **všecken**, **všecek**), **vše** (= **všechna**, **všecka**), **vše** (= **všechno**, **všecko**).

Jednotné číslo.

	Mužský.	Střední.	Ženský.
1.	veš, (všechn)	vše (všechno)	vše (všechna)
2.	všeho		vší
3.	všemu		vší
4.	všeho (živ.) veš, všecken (než.)	vše (všechno)	vší (všechnu)
6.	ve všem		vší
7.	vším		vší.

Množné číslo.

	Mužský.	Střední.	Ženský.
1.	všichně (živ.) všechny (než.)	všechna	všechny
2.		všech	
3.		všem	
4.	všechny	všechna	všechny
6.		všech	
7.		všemi.	

Poznámka 1. 4. pád jedn. čísla *všeho* jest jenom pro živé bytosti; v 1. pádě množ. čísla jest tvar *všichni* (pro živ.), *všechny* (pro než.): všichni žáci, všichni hříchové, všechny stromy.

Poznámka 2. Veškeren, veškera, veškero má v množ. čísle veškeri, veškery, veškera.

Poznámka 3. Slovo *vesmír* (vlastně vešmír) má v 2. pádě: všelomíra.

Ovičení. Místo — položte číslovku veš, vše, vše v náležitém pádě!

Do třetice — dobrého. — do času. Zdraví hlava —. Bůh — světu život dává. Slunce — světu svítí. Jazyk je malý, ale — tělem vládne. Roznesla se pověst po — světě. — žáci byli pochváleni. — žákyně byly pochváleny. Čas — věci mění. Svět jest — lidí domov. Ke — sluší rovnost míti, kdo chce pravým soudcem býti. — hříchové budou vám odpuštění. — hříchy budou vám odpuštěny. Známe vás —. Athény byly sídlem — umění. Prospívej —, neškod' nikomu! Když se pán směje, — bývají veselí. Život jest učitelem — věcí. Nemají — zvířata červené krve a tvrdých kostí. — lidem vrozeno jest a do srdce jako vryto, že jest Bůh. Bázeň Boží jest počátek — moudrosti. Noc nastala po — krajině. Ne — mají ze — užitek. Člověk zbaven — potrawy dlouho nevydrží. Nedokážeš toho — lidskou mocí. Veta po — lidské moci. Smrt nás se — rozloučí. Měj dobrou vůli v domě i se —!

66. Přehled číslovek.

Číslovky jsou části řeči, jimiž vytykáme počet osob neb věci určité neb neurčité. Jsou tudíž číslovky určité a neurčité.

Číslovky určité jsou:

- a) *základní* na otázku: kolik?
- b) *řadové* na otázku: kolikátý?
- c) *druhové* na otázku: kolikery?
- d) *jiné výrazy číslovkové* (znamenají násobnost, podíllost).

V. Slovesa.

67. Příklady. Každý sobě štěstí *kuje*. Tichá voda břehy *ryje*. Pověst *letí* jako pták. Co s nebe *prší*, to nikomu *neškodí*. I mistr tesař *se utne*. Již *se modlí* v lese strom i květ i kámen. Posel *bývá posílán* do města. Psaní *se* do světa *rozesílají*.

Slovesem se vyjadřuje, co kdo *činí*, co se *děje* vůbec, anebo co se s *někým děje*.

68. Osoba a číslo sloves.

Příklady. Cizinu *ctím*, vlast svou *miluji*. Moře *nevysušíš*, cest Páně *nevyzkoumáš*. Bůh štěstím *vládne*. Co *máme*, *nevíme*, až když *ztratíme*. My *pláceme*, vy se *smějete*. Sny mé *hynou* v závěji.

Kolikerou mluvnickou osobu rozeznáváme u slovesa? Kdy je sloveso v osobě první? Kdy v druhé? Kdy v třetí? Kdy je sloveso v čísle jednotném? Kdy v čísle množném?

69. Rod sloves.

Příklady. a) Kuřátko *pije* a k nebi *pohlíží*. Hloupost *závidí* bohatému a *posmívá se* chudému. Kdo *prosí*, ten *nosí*. Štěstí o berle *se vleče*. Dědic *pláče*, ale v srdci *se směje*.

b) Kdo *bije*, *bývá bit*. Zlý strom *vytát* a na oheň *uvržen bude*. Čím *jest* srdce *nadchnuto*, tím *jsou* ústa *přeplněna*.

Značí-li sloveso, že podmět něco činí (vykonává, působí), jest v *rodě činném*. Rodu činného jsou také *slovesa zvratná*.

Značí-li sloveso, že se činnost koná na podmětě, jest v *rodě trpném*.

70. Čas sloves.

Příklady. a) Nemoc na koni *přijíždí* a pěšky *odchází*. Pevná vůle divy *činí*. Pro zlato slzy *tekou*.

b) Stromku mého štěstí korunku *jsi zlámal*. Duha jako bájný most *klenula se* na oblaku. Ve vzpomínkách stále *se míhal* stín té tváře milé, jež v rodném *scházela* kroužku.

c) Hvězdy *vyjdou* a zas *zajdou*. Brzo mladost *uletí*. Již vás pláč *mňj neprobudí*. *Bude* pátek, *bude* svátek, *budeš* nositi jeden kabátek.

Kolikerý čas rozeznáváme na slovese? Kdy jest sloveso v čase přítomném? Kdy v čase minulém? Kdy v čase budoucím?

Rozeznávejte osobu, číslo a čas sloves ve větách předcházejících!

71. Tvary slovesné.

Příklady. Vítr *duje*, nebe *bouří*; všechn tvor *se* bázní *chvěje*. K pouti v kraj *vybízí* máj. *Chodila* matička, po břehu *chodila*, švarného synáčka na ruce *nosila*. Až já *budu* na hřbitově *práchnivět* v hrobečku, *buďe* ještě *stát* ta lípa na našem dvorečku.

1. Označuje-li sloveso tvarem svým, že se činnost skutečně provádí, jest ve **způsobě oznamovacím**.

Kolikery čas dá se vyznačiti slovesem ve způsobě oznamovacím a kolikerá osoba v každém čase?

Příklady. *Řekla bych* vám něco, *růže*, že *byste se usmály*. A přec *letěl bych* s každým ptákem, s každým mrakem na klín otčiny. *Viděl bys* hvězdy opojný lesk. *Chtěla bych* ozdobit hlavu svou kvítím. Na šátku *vyšila bych* v květu krásném jméno svoje. *Byli bychom rádi zavítali* před chaloupku štěstí.

2. Označuje-li sloveso tvarem svým, že činnost jeho jest možná (za jistých *podmínek*), nebo že se možnost její připouští, nebo že je závislá na jiné činnosti, jest ve **způsobě podmiňovacím** (spojovacím).

Kolikery čas dá se vyznačiti slovesem ve způsobě podmiňovacím a kolikerá osoba v každém čase?

Příklady. Synul *vzevři* k výši nebe, *sklop* své oči k země báni, *pohruž* oko vnitřní v sebe a pak *klekni* v děkování! *Rozvíj se, rozvíj*, rajská růžičko! K slávě *veď* nás nebes král, vlast a víra *budiž* naše heslo! S čestnou pílí v každé době *hledejme*, *sbírejme*, *snádejme* vosk a medy! *Nežertujte*, s kým jste nerostli! *Nechvalte* dne při východu slunce!

3. Označuje-li tvar slovesa pobídku k činnosti, nebo zákaz činnosti, jest ve **způsobě rozkazovacím**.

Který rozdíl času a kolikerá osoba pronáší se rozkazovacím způsobem slovesa?

Poznámka. Ve způsobě oznamovacím, podmiňovacím a rozkazovacím jest vyjádřena osoba podmětu, jsou to slovesa *tvary určité*.

Příklady. *Těšiti* a *blažiti* jiné jest mým přáním nejsladším. *Mluvíti* stříbro, *mlčeti* zlato. *Neřivěřovati* není ještě *nevěřiti*. Jedno *minouti*, druhé *svinouti*, třetího *nechat* je cesta ku pokoji. Bohu *řici učiniti* jest. To ví jen v horách chaloupka ta chudá, co je to *býti zapomenut* všemi.

4. Tvar slovesa zakončený příponou *-ti* jmenuje se **způsob neurčitý**; označuje jen činnost a rod.

Poznámka. Slovesa *peku, vleku, řku, mohu* mají v neurčitém způsobě *peču, vleci, řici, moci*; podobně některá jiná.

Příklady. *Vida* neviz, *slyše* neslyš! *Kleknouc* tě líbám, *přido* ty svatá, a zpívám píseň labutí. V úplňku měsíc nad Prahou stojí *sypaje* stříbro do stínu. Smrt tebe odňala nám jen slzy nám *nechajíc*. Modlíme se *stojíce* nebo *klečíce*.

5. Tvar slovesný zakončený příponou *-a, -ouc, -ouce* neb *-e, -íc, -íce* jmenuje se **přechodník času přítomného** (n. *přechodník současnosti*). Rozcuzáváme na něm rod mužský, ženský i střední a jednotné i množné číslo.

Příklady. Pastýř *schnav* různá stáda volně k víscé putuje. Matka *uloživši* všechny dítky na spaní, teprv sama na lůžko se ubírá. *Vrátivši* se nepoznalo svého domova. Před jeho dům *přišed* za almužnu prosil. Dětskou slzou zaplakaly k nebes královně *se pomodlivše*.

6. Tvar slovesný zakončený příponou *-v, -vši, -vše* nebo — (souhláskou), *-ši, -še* jmenuje se **přechodník času minulého** (*přechodník skonalé minulosti*). Rozcuzáváme na něm rod mužský, ženský a střední a jednotné i množné číslo.

Příklady. Lev ten žalostí hrozně *řval, nejedl, nepil*, třetí den *pošel*. Byl růvek to malý, mateřídouška své květy naň *silala*. *Žalo* děvče, *žalo* trávu. Naši vrátek *nezavřeli*, husičky nám *vyletěly*. Všecky cesty, chodničky sněhem *zapadaly*.

7. Tvar slovesný zakončený v jednotném čísle příponou *-l, -la, -lo* jest **příčestí činné**.

Příklady. *Puštěn* koráb na vodu, *dán* v ruce Boží. Kde hlava *stata*, tam pro vlasy nepláčí. Co před světem zde *ukryto*, bude někdy všem očitó.

8. Tvar slovesný zakončený v jednotném čísle příponou *-n, -na, -no* nebo *-t, -ta, -to* jmenuje se **příčestí trpné**.

Příklady. Děkuji vám, můj tatíčku, za otcovské *vedení*. Děkuji vám, má matičko, za to *vychování*. *Cvičení* a *zkušené* dává *umění*. První *vyhrání* z kapsy vyhání a poslední *prohrání* z kabátu. Nechoď mimo dům svůj pro *vyražení*. V práci a *věděni* je naše *spasení*.

9. Tvary: *vedení, vychování, cvičení, zkušeni, umění* atd. jsou **podstatná jména slovesná**.

Poznámka 1. Když se hlava klepe, jdi *spat*. Kristus přijde *soudit* živých i mrtvých. Apoštolové rozešli se po světě *kázat*. Nepřišel jsem zákona *rušit*, ale *naplnit*.

Tvary: *spat, soudit, kázat, rušit, naplnit* . . . jsou *dostížný způsob*, který v nové češtině vyhynul až na některé zbytky.

Poznámka 2. Způsob neurčitý, přechodník přítomný i minulý, přičestí činné i trpné a podstatné jméno slovesné jsou *tvary slovesné neurčité*, protože v nich osoba podmětu vyjádřena není.

Poznámka 3. Svět *se točí* kolem světa, hvězda *točí se* kol hvězdy; tak *to bylo* od počátku, tak *to jest* a *bude* vezdy. Ve vlasti své *poprvé* světlo Boží *jsme spatřili*, ve vlasti své prvním zvukům jazyka mateřského *jsme se učiti počali*. Kdo matku a otce svého opravdově *miluje*, ten i vlast svou *nade všecko milovatí bude*.

Tvary slovesné jsou dílem o jednom jen slově, ty nazývají se *tvary jednoduché* (prosté), dílem jsou složeny ze slov několika, to jsou *tvary složité*.

72. Kmen přítomný a kmen způsobu neurčitého.

Příklady. a) *nese-me, teše-me, umí-me, prosí-me, dělá-me*. V těchto tvarech *jest -me* přípona osobní; když ji odepneme, zbývají nám *kmeny přítomné: nese-, teše-, umí-, prosí-, dělá-*.

b) *nes-ti, pi-ti, táhnou-ti, umě-ti, prosí-ti, dělá-ti, milova-ti, péci* (= *pek-ti*), *moci* (= *moh-ti*), *vésti* (= *ved-ti*).

Neurčitý způsob má příponu **-ti**; když ji odepneme, dostaneme kmen *neurčitého způsobu*. Tento kmen je buď *bez přípony* (kmen prvotný) jako: *nes* v *nes-ti*, *pek* v *péci*, *bi* v *bíti*, *pi* v *píti*, nebo má **příponu kmenotvornou**, jako: *táh-nou-ti*, *um-ě-ti*, *pros-í-ti*, *děl-a-ti*, *mil-ova-ti*.

Podle tohoto kmene dělíme slovesa v 6 tříd.

Cvičení. Říkejte kmen přítomný a kmen neurčitého způsobu těchto sloves: *pásti, vézti, lézti, líti, bítí, žítí, síti, šítí, rýti, mýti, pěti, minouti, plynouti, vanouti, slynouti, tanouti, tonouti, vládnouti, tisknouti, seděti, ležeti, klečeti, běžeti, letěti, hleděti, slyšeti, mluvití, mysliti, chváliti, páliti, chladiti, vařiti, chovati, kovati, běhatí, házeti, káceti, sázeti, váletí, stříletí, máčeti, žalovati, bédovati, panovati, opětovati*.

Tvoření tvarů slovesných jednoduchých.

73. A. Tvary odvozené od kmene přítomného.

Příklady. Trpím, trpíš, trpí, trpíme, trpíte, trpí; piji, piješ, pije, pijeme, pijete, pijí.

1. Z kmene přítomného tvoří se *oznamovací způsob* přítomného času.

Příklady. Nes, (nes-iž), nes-me, nes-te;
veď, (vedi-ž), veď-me, veď-te;
pij, pij-me, pij-te;
táhn-i, táhn-ěme, táhn-ěte.

2. Z kmene přítomného tvoří se *rozkazovací způsob*.

Poznámka 1. Známkou rozkazovacího způsobu jest měkké krátké *i*, jakož viděti, proneseme-li jej důrazněji: nesíž, vediž.

Ale známka *i* zůstává jen tenkrát patrnou, končí-li se slovesný kmen skupinou souhlásek nesnadno vyslovitelných, jako: táhní, klekní. Jinak se toto *i* mění v *j*, jako: pij, lij, kryj, bij; aneb se jím změkčují toliko předcházející souhlásky *d* v *ď*, *t* v *ť*, *n* v *ň*, aneb splývá s *h* v *z*, s *k* v *c*, jako: veď, meť, viň, pomoz, pec.

Poznámka 2. *Stůj* noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš. *Nestájte* o cizí! *Vrať* zpět se, dítě, *vrať* se zpět! *Rač* vyslyšet nás všech hlas! *Važ* si svých dobrodinců! *Posluž* mi ještě naposled!

Některá slovesa mění v rozkazovacím způsobě *délku* kmenové samohlásky, buď ji *dlouží* nebo *krátí*.

Cvičení 1. Vyvozuje z následujících sloves nejprve 1. osobu oznamovacího způsobu a z toho tvaru způsob rozkazovací čísla jednotného i množného: krýti, mýti, [rýti, bítí, líti, plítí, pěti, nésti, pástí, vézti, lézti, minouti, táhnouti, dotknouti, zamknouti, seděti, ležeti, klečeti, letěti, prositi, souditi, pozdraviti, voziti, chytiti, platiti, loviti, pustiti, volati, lítati, dělati, chovati, sázeti, házeti, žalovati.

Cvičení 2. Vyhledejte slovesa ve způsobu rozkazovacím v čl. I., 1. Otče náš!

Příklady. Nesa — nesouc — nesouce; táhna -ouc -ouce; pije -íc -íce, volaje -íc -íce.

3. Z kmene přítomného tvoří se *přechodník přítomný*.

Přípony přechodníku přítomného jsou dvojí:

- a) v mužském rodě -a, v ženském a středním -ouc, v množ. čísle -ouce,
b) " " -e, " " -íc, " " -íce.

Základ, ku kterému se přirážejí přípony přechodníku přítomného, obdržíme, vypustíme-li koncovku z tvaru třetí osoby množného čísla přítomného času oznamovacího způsobu, na př.:

nesou — nesa, nesouc, nesouce;

drží — drže, držíc, držíce;

krájejí — krájeje, krájejíc, krájejíce.

Poznámka. Přípony -a, -ouc, -ouce přirážejí se k základu zakončení tvrdého; příponami -e, -íc, -íce tvoří se přechodník ze základů zakončení měkkého.

Příklady. Tonoucí stébla se chytá. Pod zvonem klečícího smrti šíp zachvátil. Ta mateřská láska vroucí je květina nevadnoucí. Potkávám sekáče jdoucí s žatvy domů. Provázena plačícím otcem ubírala se k lesu.

Z přechodníku přítomného tvoří se *přídavné jméno určité* s koncovkou -cí.

Cvičení. K následujícím neurčitým způsobům tvořte přechodník přítomný ve všech rodech obojího čísla: pásti, vézti, lézti, líti, bítí, žítí, šítí, rýti, vinouti, minouti, plynouti, vládnouti, tisknouti, seděti, ležeti, klečeti, běžeti, letěti, hleděti, slyšeti, mysliti, chválití, pálití, volati, dělati, chovati, kovati, běhati, hledati, házetí, káceti, sázeti, váletí, stříletí, žalovati, bédovati.

74. B. Tvary odvozené od kmene neurčitého způsobu.

Příklady. Néstí, pítí, dáti, znáti, ctítí, krýtí, mýti.

4. Neurčitý způsob jest utvořen koncovkou -ti.

a) Dvojslabičné neurčité způsoby mají slabiku první z pravidla zdlouženou, vyjímaje moci, jetí, pěti (pěji), spěti (spěchati). Některé mívají někdy slabiku zdlouženou, někdy nezdloženou: čnítí a čněti, pnítí a pněti, smítí a směti, chvítí a chvěti.

b) Dáti — vydati, podati, nedati; znáti — poznati, neznati; bráti — sebrati, odebrati, rozebrati; zváti — pozvati; dbáti — nedbati; spáti — zaspati; státi (stanu) — přestati;

báti se — nebáti se; státi (stojím) — postáti, vystáti, přestáti; táti — roztáti; smáti se — vysmáti se; hřáti — ohřáti.

Když neurčitý způsob učiněn jest trojslabičným nebo i čtyřslabičným, krátí se dlouhé -áti v ati; jenom u některých zůstává dlouhé -á-.

c) Ctítí (ctil) — uctítí, poctítí; mstítí se (mstil) — pomstítí se; křtítí (křtil) — pokřtítí; pítí (pil) — napítí se; bítí (bil) — zabítí.

Dvojslabičné neurčité způsoby na *-íti* těch sloves, která mají přičestí minulé činné s koncovkou *-il*, mají v tvaru víceslabičném krátké *-íti*.

d) Vzítí (vzal) — nevzítí; títi (řal) — roztítí; mřítí (mřel) — umřítí; třítí (řel) — natřítí; chtítí (chtěl) — nechztítí; jítí (šel) — vyjítí, najítí;

býtí — dobýtí, nabýtí; krýtí — přikrýtí (ob. přikrejt), zakrýtí; mýtí — umýtí (ob. umejt); rýtí — vyrýtí (ob. vyrejt).

Dvojslabičné neurčité způsoby na *-íti* těch sloves, která mají v přičestí minulém činném jinou samohlásku než *-i*, pak dvojslabičné neurčité způsoby na *-ýti* zachovávají slabiku *zdlouženou* i ve tvarech víceslabičných.

Příklady. Chybi-*v*, chybi-*vši*, chybi-*vše*;
nes, nes-*ši*, nes-*še*.

5. *Přechodník minulý* má koncovky dvoje:

- když kmen neurčitého způsobu končí samohláskou, jsou koncovky tohoto přechodníku v mužském rodě *-v*, v ženském a středním rodě *-vši*, v množném čísle všech rodů *-vše*;
- když kmen končí se souhláskou, jsou koncovky tohoto přechodníku bez *-v*, tedy *-*, *-ši*, *-še*.

Poznámka. Z tohoto přechodníku tvoří se (v jazyku spisovném) přídavné jméno určité s koncovkou *-vši*, na př. uměvši, nesši atd.

Cvičení. K následujícím neurčitým způsobům utvořte přechodníky minulé: zavéztí, navléci, zapřítí, zhubeněti, odletěti, uslyšetí, pochváliti, ochladiti, udělati, vychovati, uvázatí, přikázati, sebrati, sezvati, dopanovati.

Příklady. Letěl *-a -o* (v množ. čísle: letěli (y) *-y -a*); minul *-a -o*; dělal *-a -o*.

6. *Přičestí minulé činné* tvoří se koncovkou *-l*, *-la*, *-lo*, (v množném čísle *-li* (*ly*), *-ly*, *-la*).

Poznámka. Stojím pod okny všecek *promoklý*. V komůrce tiché čtu listy *svadlé*, psaly je ruce již dávno *schladlé*. Vítej, *přišla* z dálky *vlastovičko*, v krajinách těchto! Z přičestí minulého je utvořeno *přídavné jméno určité* s koncovkou *-lý*, *-lá*, *-lé*.

Cvičení. K následujícím slovesům tvořte přičestí minulé činné: letěti, báti se, štěkati, vyplašiti, lovití, chytiti, potkati, pozdraviti,

vyložiti, psáti, vypučeti, zazelenati se, plovati, téci, zavlažovati, osekati, pořezati, okopati.

Příklady. Nesen -*ena -eno* (v množ. čísle neseni (y) -*y -a*); dělán -*ána -áno*; dán -*dána -dáno*; kryt -*ta -to*.

7. *Příčestí minulé trpné* tvoří se z kmene neurčitého způsobu koncovkou -*en*, nebo -*n*, nebo *t*.

Slovesa na -*ati*, -*áti* mají v tomto příčestí vždy dlouhé -*án*, -*ána*, -*áno*.

Poznámka 1. Domove, domove, nejdraší, nejsladší na světě ze všeho, *daný* mi v kolébce od Boha samého. V tom hvozdu tmavém, černém stojí skála mechem *krytá*. Já jsem to, tvá mladá paní, nesu ti ten rubáš nový, jenž není v sobotu *předený*, v neděli do mše *válený*. *Lapený* ptáček bije křídlem sivým. Jest hrozno do ciziny jíti a *vyžebraný* jísti chléb.

Z příčestí minulého trpného jest dále utvořeno *přídavné jméno určité* s koncovkou -*ený*, -*ný*, -*tý*.

Kterou změnu pozorujete v příčině pravopisné na tvarech: volán — volaný, milován — milovaný, pozván — pozvaný, schován — schovaný, darován — darovaný, jmenován — jmenovaný?

Poznámka 2. Vědom, vědoma, vědomo (vědomi (y), vědomy, vědomu) jest příčestí přítomné. Příčestí to vyhynulo a zachovalo se jen několik tvarů, z nichž neznámější jsou: vědom, svědom, vidom, lakom, pitom, znám. Z příčestí toho známe přídavná jména určitá s koncovkou -*ný*: vědomý, známý atd.

Cvičení. Z následujících sloves tvořte příčestí minulé trpná a k příčestím těm přídavná jména: nésti, plésti, přísti, vléci, tlouci, bití, bodnouti, zapomenouti, chváliti, dělati, chovati, orati, kovati, sázeti, čísti, šíti!

Příklady. Nesen -*í*, prominut -*í*, držen -*í*, prošen -*í*, mazán -*í*, malován -*í*.

8. *Podstatné jméno slovesné* tvoří se z příčestí minulého trpného koncovkou -*í*, jest rodu středního a skloňuje se podle vzoru znamení.

Poznámka. V tvarech více než dvojslabičných bývá vždy dlouhé -*ání*, jako: pokání, volání, koupání, vydání, vyhrání a j.; tvary dvojslabičné mají krátké -*aní*, jako: braní, zvaní, draní, psaní, stlaní, lhaní, spaní; odchylek jest málo (stání).

Cvičení. Tvořte podstatná jména slovesná k příčestím minulým trpným, odvozeným od sloves v odstavci předcházejícím vyjmenovaných!

75. Přehled tvarů slovesných jednoduchých.

Z kmene přítomného:	Z kmene neurčitého způsobu:
1. oznamovací způs. přít. času, 2. rozkazovací způsob, 3. přechodník přítomný.	4. neurčitý způsob, 5. přechodník minulý, 6. příčestí minulé činné, 7. příčestí minulé trpné, 8. podstatné jméno slovesné.

Časování sloves.

76. Třída první.

Třída první obsahuje slovesa, která nemají žádné přípony kmenotvorné.

Vzor: piji — píti.

Oznam. způsob: jedn. 1. piji, 2. piješ, 3. pije;
 množ. 1. pijeme, 2. pijete, 3. piji.

Rozkaz. způsob: jedn. 2. pij,
 množ. 1. pijme, 2. pijte!

Neurč. způsob: píti;

Přechodník přít.: pije, -íc, -íce;

„ min.: piv, -vši, -vše;

Příč. min. činné: pil, -a, -o;

„ „ trpné: pit, -a, -o;

Podst. jméno slovesné: píti.

Tak časujeme slovesa třídy první, jejichžto kmen neurčitého způsobu končí *samohláskou* (kmen *otevřený*) jako: kryji — kryti, myji — mýti, ryji — rýti, bijí — bití, kuji — kouti a j.

Poznámka. Rád žiji tam, kde rodiče moji žijí. V poledne piji vodu; otec a matka pijí pivo. Rád pluji proti proudu. Obláček po obloze pluji.

V 1. osobě jednot. čísla oznam. způsobu píše se krátké -i (ob. u), v 3. osobě množ. čísla dlouhé -í (ob. ou).

77. Poznámky o jednotlivých slovesech tohoto vzoru.

Díti (= praviti) — dím — dějí, děl; **douti** — duji — dují, duj; **kouti** — kuji — kují, kuj; vedle toho také kovati, kovu n. kovám); **líti** — leji — lejí, lil; **obouti** — obuji, obuj, obul, obut; **plíti** — pleji, plej, plel, pletí; **plíti** — pliji, plil, (vedle toho také plvati); **plouti** — pluji, pluj, (vedle toho také plovati — plovu n. plovám); **slouti** — sluji, sluj, slul (proslulý), (vedle toho také slovu); **směti** n. smíti — smím, *smějí*; **spěti** — spěji, spěj.

Cvičení. Vyhledávejte v následujících větách slovesa první třídy tohoto vzoru a určujte jich tvar! Říkejte ke každému z nich neurčitý způsob a 1. osobu jednotného, 3. osobu množného čísla označovacího způsobu!

Na pahorku strašná bouře vyje, země nejhlubším se žalem kryje. Paní hned rubáš šila. Lví se již duje korouhev. Jedna střela zmaří žití dech. Když vladyka poselství zděl, následoval ho lev domů. Ten jen lidumilem sluje, koho trojí zdobí ctnost. Ach, vy lesy, přikryjte nás! Pancér s mečem v ruce život prožil. Volavky žijí ve všech zemích starého světa. V potocích s oblak prudký déšť se leje. Loď narazila na plující ledovec. Nad Betlemem andělé Boží chválu pěli. Slunce skrylo líce zlaté za hory. Sličný máj v luh i háj život leje. Doliny, roviny kryje kvítí. Prostě-li žiješ, sta let dožiješ. Stojatá voda hňuje. Když pluh zemi ryje, zima ještě žije. Na jaře vlašné větry dují. Dokud železo řeřavé, kuj! Chceš-li moudrým mužem slouti, dej řečem mimo se plouti. Rostlina vláhu v sebe pijíc živí se. V zoufalém pláči potok se skal spěje. Zvěst radostná tu větrem spěla. Pleje děva konopě u panského sadu. Již ptáče více nepěje. Duj, větěrku, duj! Teplý vítr du! od poledne.

78. *Vzor: nesu — nésti.*

Oznam. způsob: jedn. 1. nesu, 2. neseš, 3. nese.

množ. 1. neseme, 2. nesete, 3. nesou.

Rozkaz. způsob: jedn. 2. nes,

množ. 1. nesme, 2. neste!

Neurč. způsob: nésti;

Přechod. přít.: nesa, -ouc, -ouce;

„ min.: nes, -ši, -še;

Příčestí činné: nesl, -a, -o;

„ trpné: nesen, -a, -o;

Podst. jméno slovesné: nesení.

Tak časujeme slovesa třídy první, jejichžto kmen neurčitého způsobu končí *souhláskou* (*kmen zavřený*).

79. Jednotlivá slovesa tohoto vzoru.

1. *Bředu* — *břísti*; *vedu* — *vésti*; *hudu* — *housti*; *předu* — *přísti*; *kvetu* — *kvísti*; *matu* — *másti*; *čtu* — *čísti*; *pletu* — *plésti*.

Slovesa první třídy zakončená ve kmeni souhláskou *d* nebo *t* mění *dt*, *tt* v *st*. (Nesprávné jest *vedst*, *pletst*, jak se místy říká).

2. **jíti** — *jdu*, *jdi*, *jděte*; *šel*, *šelši*; *šel*, *šla*, *šlo*, *šli*, *podst. jm. příšti*; **jeti** — *jedu*, *jeď*; *jed*, *jedši*, *jedše* a *jev*, *jevši*, *jevše*; **kvísti** — *kvetu* (*chybně květu*), *kveť*; *květ*, *-ši*, *-še*; *kvetl*; **třásti** — *třasu* (*i třesu*), *třeseš*; *třes*; *třásl*, *třesen*; **růstí** — *rostu*; **zábsti** — *zebe*, *záblo*; *tepu*, *tepeš*, *tepe*.

Cvičení. Určujte slovesa první třídy v těchto větách:

Hvězdy vyjdou a zas zajdou. Den druhý vzešel tvorům na nebi. Až jitra vzejde nad lesem. I královnu zjev v sině vedl. Zima je, zima je, zimou se třesu. Až své pouti přejdem a přejdem, v jedné hospodě na nocleh pán nepán se sejdem. Kvetě růže, kvete, ale jenom v létě. Rostte a množte se! Proč mne tepeš? Slavík klotaje oplakává zašlý den. Pod oknem mi růží keře kvetou. Děvčata předou měkký len. Ušlo jaro — léto. Ssutý hrad vypravuje o zašlých dějích. Život vlasti v obět nes! Mlynář šel od splavu. Kdyby přišlo zle, co s dětmi? V horách přišly deště. Jda kolem vešel do stavení. Lidé se zvolna rozešli. Papouškové jak opice s větve na větev lezou; jsou k lezení zvláště způsobilí. Svou píseň pod mezí kdes cvrček hude. Sotva přejdeš jedny hory, hned se najdou jiné. Sbor hasičský jeda úprkem chvátá k požáru. Balon se třásl a škubal sebou. Hrůza mne obešla. Jdi po větru, až přejdeš tři vrchy a tři doliny. Ten, jenž počínal si tak směle, nyní na celém se třese těle. Nikde neroste kvítečko, co vyhojí mé srděčko.

3. *Mohu* — *moci*; *střehu* — *střící*; *vrhu* — *vrci*; *peku* — *péci*; *tluku* — *tlouci*; *řku* — *řící*; *seku* — *síci*; *teku* — *téci* (*utéci*); *vleku* — *vléci*.

Slovesa první třídy zakončená ve kmeni souhláskou *h* nebo *k* mění v neurčitém způsobě *ht* a *kt* v *c*. (Nesprávné jsou tvary *moct*, *pect*, *tlouct*, *říct*, *síct*).

Slovesa tato mění před *-c-* *h* v *ž*, *k* v *č*, (mohu — můžeš, může, můžeme, můžete); v rozkazovacím způsobě tytéž souhlásky jsou změněny v *s* a *c*, (pomoz, pomozte; pec, pecte; utec, utecte; vlec, vlecte). Nesprávné jsou rozkazovací způsoby *pomož*, *peč*, *uteč*, *tluč*!

Řici — řku, řeš n. řeš (chybně rceš), řkou; rci, rcete; řka; řekl (ale vyřkl, přiřkl); řek, -ši; řečen (ale nařčen); **síci** — seku, sečeš; sec, secte; seka, sekouc; sek, sekši; sekl n. síkl, sečen; **střici** — střehu, střežeš; střez; střeha, -ouc; střeh, -ši; střehl, střežen, (chybně střeziti — střezím místo střehu). Chybně se říká rozžal, rozžav, rozžat místo správných tvarů *rozžehl*, *rozžeh*, *rozžžen* od zastaralého slovesa žhu (= pálim).

Cvičení. Určujte tvary sloves první třídy v následujících větách: Groš drž, by ti zlatý neutekl. Slavici a hrdličky pěkně písne tlukou. Jednomu na dva se pomoci má. Je to život na tom světě, že by člověk utek. Slza žalostného citu teče v brázdách tváří kmeta věrného. Přišla jeseň s mrazem a květinčky sžehla rázem. Oka střez! Střici se vždycky lidí pamatuj přílišně lahodných! Růže, rci, kde jesti původ barev tvojích krásoty? Čti hlasitě! List byl přečten. Dítka Tomáše ze Štítného pilně četli a spolu o čteném rozmlouvali. Někdo mnoho podniká, ale málo zmůže. Jen krátkozrakost mohla by dřevním dobán dávatí přednost před nyníjšími. Bůh střeže všech stezek mých.

4. **Počiti** — počnu; počni; počna -ouc; počav -vši; počal, počat, početi; (tvary počnouti, počnul atd. se v jazyku spisovném nedopouštějí); — **pnu** (napnu, zapnu), -pni, -pněte, *-pnouti*; -pna -ouc; pav, -vši nebo -pjav, -vši; -pal nebo -pjal; -pat nebo -pjat; napčti; (neurčitý způsob náležitý jest -píti, ale tento zní stejně s neurčítým způsobem píti (piji), proto ujal se zde tvar *pnouti*); **přijmu** — přijmi, přijmete; přijma, -ouc; *přijmouti*, přijav, přijal, přijat, přijeti; (tvary přijmul, přijmuv, přijmut atd. se nedopouštějí); **vezmu**, vezmi, vezma, *vzítí*, vzal (chybně vezmouti, vemu, vem, uzmul a j.); **tnu** — tni, tna, -ouc; *lítí*, řav, řal, řat, řetí (stětí), (chybně tnouti, tnul, tnuv); **žnu** — žni, žna, *žítí*, řav, řal, řat, řetí.

Cvičení. Kdo s Bohem začne práci svoji, ten vítězem je v každém boji. Mé děti! vezměte jen zemi v byt, tam potřebuje k úrodám vás lid. Paní hned klíče vzala, všechny truhly zotvírala. Heřman z Bubna byl u svého krále na slovo vzatý. Císař pojav

něco dvořanů jel až do Hradce Králové. Tataři jali se utkáti. Nevezmeš jména Božího nadarmo! Radost seješ, hoře žneš. Oči napni, ústa zapni. Kdo chce žíti, musí sítí. Nerozhodný nikdy neví, co by počal. Bůh dal, Bůh vzal. Na kříži zde před oltářem Kristus rozpjat leží. Lépe jest nepočítí, než počna nedokonati. Matka upjaviši zraky své k nebesům sepala ruce a modlila se vroucně. Pán Ježíš byl s kříže sňat. V bitvě u Kanen bylo mnoho vznešených Římanů zajato. Poctivou já přijmu seč.

5. **Třítí** — tru, třeš; tři, třete; tra, -ouc; třev, třel, třen; **dřítí** — dru; **mřítí** — mru; **přítí se** — pru se; (pro)**střítí** — (pro)stru; **vřítí** — vru (slovesa tohoto tvaru jsou dvě: vřítí = vařítí se, vroucí býti a — vřítí ve složeném zavřítí a otevřítí); **mlítí** — melu; mel, mele, -íc -íce; mlev, mlel, mlet, mletí.

Cvičení. Jednou stařec vyjda lovit síť rozestřel v siné moře. Kníže Soběslav dle pověsti zemřel jako poustevník. Zemřela matka a do hrobu dána. Zdi byly vodou podemlety, místy byly hluboké výmoly. Mnozí vystěhovalci v cizině mrou hladu. Kdyby nebylo ptactva, příroda zdála by se odumřelou. Geologové vynesli na světlo tvory dávno vymřelé. Do vymření Přemyslovců byl Bezděz hradem královským. Kdo tluče, tomu se otevře. Co v srdci vře, v ústech kypí. Čím hrnec navře, tím páchne. Kdo dřív přijde, dřív mele. Obilí se mele, jest semleto. Mel, dokud máš vodu. Bůh nikomu pomoci neodepřel. Kdyby lidé nemřeli, celý svět by potřeli. Tlucte, bude vám otevřeno.

80. Třída druhá.

Třída druhá obsahuje slovesa s *kmenotvornou příponou -nou-* (nu). Když tuto příponu odepneme, dostaneme kmen prvotný: mi-*nou*-ti, tisk-*nou*-ti. Kmen tento končí se buď *samohláskou* (mi), buď *souhláskou* (tisk).

Vzor: tisknu — tisknouti.

Oznam. způsob: jedn. 1. tisknu, 2. tiskneš, 3. tiskne,
množ. 1. tiskneme, 2. tisknete, 3. tisknou.

Rozk. způsob: jedn. 2. tiskni,
množ. 1. tiskněme, 2. tiskněte!

Neurčitý způsob: tisknouti.

Přechodník přít.: tiskna, -ouc, -ouce;

„ min.: tisk, -ši, -še; (tisknuv, -vši, -vše).

Příčestí min. činné: tiskl, -a, -o; (tisknul, -a, -o);

„ „ trpné: tištěn, -a, -o; (tisknut, -a, -o).

1. U sloves, ve kterých před příponou -nou- (-nu) jest samohláska (nebo r), zůstává *nu* ve všech tvarech: minouti, minuv, minut; trnouti, trnul; rozkazovací způsob má miň, miňte. Jenom sloveso *stanu* (vstanu, přestanu) má tvary bez *-nu*: státi, stav, -vši, -vše, stal -a -o.

2. Slovesa, která mají před příponou -nou (-nu) souhlásku, mají mimo neurčitý způsob tvary bez této přípony, (jako by patřila k první třídě): *dotknouti*, dotek, dotkl, dotčen; *zamknouti*, zamkl, zamčen; *nadchnouti*, nadchl, nadšen; *uschnouti*, usech, uschl; *zdvihnouti*, zdvih, zdvihl, zdvižen; *stihnouti*, stih, stihl, stižen; *táhnouti*, táh, táhl, tažen; *trhnouti*, trh, trhl, tržen; *padnouti*, pad, padl, (na)paden; *hasnouti*, has, hasl; *žasnouti*, žas, žasl n. žásl; *zapřáhnouti*, zapřáh, zapřáhl, zapřažen, spřežení. Jenom slovesa *usnouti* a *hnouti* mají -nu vždycky.

3. Přítomný čas sloves 2. třídy má často význam budoucí: bodnu, seknu, sednu a j.

Cvičení. Určujte tvary sloves druhé třídy v těchto větách: Pověstem divným, dějinné zkázce naslouchám v tichém nadšení. Slůň zatonula v jasu. Rajskou krásou vzplane nebes tvář. Přilítlo jaro z daleka. Vylítly z hnízda pěnkavy. Umlklo stromů šumění. Vše ve světě teď usnulo. Na ta hrzná slova zbledl švarný jinoch a vrhl se na kolena. Však na pány v krytém voze také někdy trhne. Časné z rána již se octl na pobřeží bouřné řeky. Stanul na břehu řeky rozbouřené. Teď opona vyzdvihla se Přemyslova stanu. Otakar se zdvihne. Zdvihněte tu rukavici! Hrůzy bude den, až hvězdy spadnou a lesk slunce zhasne. Lavinou i duby strženy bývají. Den neuplynul nám bez prospěchu. Pod večerním nebem rozklenutým druh sdílný se řadí k druhu. Luna, hvězdy, slunce jasné mžikem vzplane, mžikem hasne. Kouzelník se těšil, jak přivine ku svadlým retům růže. Nepaměti do propasti klesne pustý darnochleb.

81. Třída třetí.

Třída třetí obsahuje slovesa s příponou -ě-.

Vzor: umím — uměti, (trpím — trpěti).

Oznam. způsob: jedn. 1. umím, 2. umíš, 3. umí,
množ. 1. umíme, 2. umíte, 3. umějí (trpí).

Rozk. způsob. jedn. 2. uměj (trp),
množ. 1. umějme, 2. umějte (trpme, trpte)!

Neurčitý způsob:	uměti.
Přechodník přít.:	uměje, -íc, -íce (trpě, -íc, -íce);
„ min.:	uměv, -vši, -vše (trpěv, -vši, -vše);
Příčestí min. činné:	uměl, -a, -o;
„ „ trpné:	uměn, -a, -o;
Podst. jméno slovesné:	umění.

Poznámka 1. Přípony -ím, -íš, -í, -íme, -íte, -í (ějí) mají měkké dlouhé -í.

Poznámka 2. Když neurčitý způsob je dvojslabičný, je zdloužen a končí se v -iti (m. -ěti), na př. bdíti, chtíti, míti, zříti a j., ale tvary minulé mají -ě (n. -e): bděl, zřel atd.

Poznámka 3. Sloveso *uměti* má v 3. osobě množ. čísla *umějí*, sloveso *trpěti* má *trpí*. Proti tomu chybuje se, když se praví: (oni) *umí*, nebo (oni) *trpějí*. Chyby této se uvarujeme, když vezmeme na pomoc rozkazovací způsob; mají ve 3. osobě množ. čísla -ějí jen ta slovesa, která mají v rozkazovacím způsobě -ěj. Jsou to většinou slovesa odvozená od jmenu podstatných a přídavných, jako: hubeněti (hubený), kameněti (kámen), lačněti, šedivěti, tučněti a j.

82. Jednotlivá slovesa této třídy.

Míti — mám, mají, měj, maje, -íc, měv, -ši, měl, jmění; (ale *poměti* má tvary podle I. třídy vzoru píti); **slušet** — slušejí, slušej, slušej, slušející; **bát** se — bojím se, bál se; **chtíti** — chci, chtí n. chtějí, chtěj, chtějte, chtě, chtěc a chtěje, chtějíc, chtěv a chtěl; **ležeti** — ležím, leží, (ale složeniny *náležeti*, *záležeti* mají vedle *náležěi*, *záležěi* častěji *náležejí*, *záležejí*); **spáti** — spím, spí, spi, spěte, spě, spíc, spal, (jdu) spat; **státi** — stojím, stojí, stůj, stůjte, (ale nastojte), stoje, -íc, stál; **viděti** — vidím, vidí, viz, vizte, vida, -ouc, (ale *záviděti* a *náviděti* mají rozk. způsob *záviď*, *náviď*; rozk. způsob *viď*, *viďte* má význam citoslovný); **zníti** — zní i znějí.

Cvičení. V následujících větách určujte tvary sloves třetí třídy!

Vlasy šedivěji ne tak starostí, jako starostmi. Čeho lakomci nalakoměji, toho užijí jiní. Řeky ustavičně mezi břehy svými běží. Slepci nevidí. Hluší slyší, slepí vidí, němým se evangelium zvěstuje. Ptáci letí v dálný kraj. Těla v hrobě práchnivějí. Válkou unějí i obchody velice trpí. Večerní píseň Vltava šumí. Vykoupím se, čím jen zachceš. Odevzdejte se teď tiše spaní v moc. Chtěj ty, pane, sám nás brániti! Prostřed kostela sladce spí. Viz tu pře-velebnou duhu! Sním u okna a vidím ptactvo tažné. Od mlčení jazyk nebolí. Bděte a modlete se! Chorobní lidé mají často hrůzná

vidění. Povstavše zahnali jsme lišku, která plížila se k spícímu te-
třevu. Dnes všechny struny v srdci znějí. Rampouchy se střech visí
k zemi. Nemám zde stání. Pod košatými stromy stály lavičky.
Laskavě hlas jeho zněl. Na vlastním měj dosti jmění! Posel mlčí.
Potok lesem hrčí. Pod Klopoty chýžka stojí skrovná. Karel IV.
chtěje zvelebiti zemědělství kázal pusté stráně vzdělávati. Spal až
do bílého rána. Již první vítr letí po strništi. Červánků krví západ
hoří. Hučel háj a šuměl les. Slunce vše, co v zimě spalo, teplým
dechem vzbudilo. Nad Cidlinou zříceniny leží nebetyčných, rozvě-
tralých hor. Člověk chtěj nechtěj umřítí musí. Dluh spátí nedá.
Dobře spal, kdo celou noc na lavici přespal. Divné chuti lidé
mají. Není ten chud, kdo nikdy ničeho neměl, ale ten, kdo měl
a pozbyl.

83. Třída čtvrtá.

Třída čtvrtá obsahuje slovesa s *příponou -i*.

Vzor: prosím — prositi.

Oznam. způsob: jedn. 1. prosím, 2. prosíš, 3. prosí,
množ. 1. prosíme, 2. prosíte, 3. *prosí.*

Rozkaz. způsob: jedn. 2. pros,
množ. 1. prosme, 2. proste!

Neurčitý způsob: prositi.

Přechodník přít.: prose, -íc, -íce;

„ min.: prosiv, -vši, -vše;

Příčestí činné: prosil, -a, -o;

„ trpné: *prošen*, -a, -o;

Podst. jméno slovesné: prošení.

Poznámka. a) Prositi — *prošen*, mísiti — *míšen*, vzkřísiti — *vzkříšen*,
mysliti — *myšlen*, voziti — *vožen*, kaziti — *kažen*, hoditi — *hozen*, souditi —
souzen, hraditi — *hrazen* (ne hražen, nahražen), vrátiti — *vrácen*, platiti —
placen, pustiti — *puštěn*, čistiti — *čištěn*, jistiti — *jištěn*, zaneprázdniti —
zaneprázdněn;

b) voditi — *voděn*, děditi — *děděn*, cítiti — *cítěn*, cititi — *cítěn*, šlechtiti — *šlechtěn*, vyprázdniti — *vyprázdněn*.

V příčestí minulém trpném (a v odvozeném jméně podstatném) mění se kmenová souhláska, ale často se náležitá změna souhlásky zanedbává.

Cvičení. Vyhledejte v následujících větách tvary sloves čtvrté třídy a určujte je!

Svou berlu zděšen pouští král. Vše tlačilo se k slunci ven, že snilo sen tak dlouhý. Teď právě čas je k modlení. V teskném zraku odpuštění, věčná láska září. Žena unavená, zděšená uchopí za uzdu bujnou brňnu. Žena zastaví mu opět mocně brňnu, tato slova pravíc k pánu trňnu. V chaloupky se loudí sen. Broušení a leštění dodává drahým kamenům ceny. Zvěř napřed cítí blížící se bouři. Chraň srdce nevinnost i krásnou duši svoji. Časy se mění. Volavky hnízdí rády u velikých společnostech. Skrbli okamžiky, bohat budeš vědomostmi. Skončen již boj krvavý. Co je komu souzeno, jistě bude splněno. Puštěn koráb na vodu, dán v ruce Boží. Dluh neplacen, hřích neodpuštěn. Žalostí srdce duch skormoucen bývá. Cizí jmění strachem ohrazeno. Nechval do očí, nehaň za zády. Dokud žijí rodiče, cti je a za mrtvé modli se.

84. Třída pátá.

Do páté třídy patří slovesa s *příponou -a-* (přehl. *e*).

Vzor: volám — volati.

Oznam. způsob: jedn. 1. volám, 2. voláš, 3. volá,
množ. 1. voláme, 2. voláte, 3. volají.

Rozkaz. způsob: jedn. 2. volej,
množ. 1. volejme, 2. volejte!

Neurčitý způsob: volati.

Přechodník přít.: volaje, -íc, -íce;

„ min.: volav, -vší, -vše;

Příčestí činné: volal, -a, -o;

„ trpné: volán, -a, -o;

Podst. jméno: volání.

85. Jednotlivá slovesa této třídy.

1. **Tesati** — teši, teš, teše, -íc — jako vzor piji; v ostatních tvarech se shoduje se vzorem volati; podobně: *orati* — oři (i orám), *řezati* — řeži, *psáti* — píši, *plakati* — pláči, *lháti* — lžu, lžou, lži, lže, -íc; *dýchati* — dýši, *páchati* — páši, *skákati* — skáči, *trestati* — tresci (i trestám), *šeptati* — šepci (i šeptám).

Cvičení. V následujících větách určujte tvary sloves páté třídy: Jaká lesem známá mluva všemi lístky šepce? Červ malý velký dub stráví, ne proto že tuze kouše, ale že často točí. Vzkaž,

pane, pro věstce Daniele! Pestré kvítí na lukách přeslaskou vůní dýše. Lidé tady na zemi hned zpívají, hned pláčí. Čelo, oči, tvář často lžou, častěji jazyk. Chudý za pány v dešti, blátě kluše. Neklan káže vstáti k vojně. Tážete se, proč jsem Slovan? Plakal, až srdce usedalo. Ve stájích bujni koně řehcí. Po sněhu a ledu klouže se vydra výborně. Matka vypláče si oči do krve. Před králem na stole popsaný list se bělí. Ruka, jež snad skály tesá, obraz Spasitele vytesala. Skáče konk do dvoru, řehce zprávu nedobrou. Cizím volm chleba se nedoořeš. Když vůz namažeš, jako bys třetího koně připráhl. Smrt všecky v jeden snopek váže. Kdo se blátem umývá, zamaže se. Kdo miluje syna, tresce jej. Ptáci nesejí, aniž oří, a přece syti žijí. Slepice kdáčíc zrna v ústech nezdrží.

2. **Bráti** — beru, béřeš (bereš), béře (bere), berou; beř (ber), beřte (berte), bera, -ouc — jako vzor nesu, v ostatních tvarech se shoduje se vzorem volati; podobně: *dráti* — deru, *hnáti* — ženu, *kovati* — kovu, *štváti* — štvu, *zváti* — zvu, zvi; *žráti*; *řváti*; *cpáti* — cpu, *klamati* — klamu, *lámati* — lámu, *plavati* — plavu, *dřímáti* — dřímu, *hrabati* — hrabu, *skubati* — skubu.

Ovičení. Vyhledejte a určujte tvary sloves páté třídy v následujících větách: Ze zlatých koflíků král s hodovníky brali. Nabereme darů, dříví, šatů, chleba, všeho toho bude v službě Páně třeba. Heřman žena se za pardem od komonstva vzdálil se svého. K umrlému blíž se lidé drali. V tom za kliku se béře. K domku podívat se chvátá celá vesnička, jak tam v jedné rakvi dřímou dědeček a babička. Děvčata večer předou len, nebo derou peří. Zařval jarým túrem. Bouře se přehnala. Teď nový mrak se po obloze hnál. Kůň smutně hrabe podkovou. Dítě špiní a dere, matka šije a pere. Kdo na dva zajíce štve, nepopadne žádného. Kde tě nezvou, nehrň se. Nechoď na hody, nejsi-li pozván.

3. **Láti** — laji, lají, laj, lajte, laje, -íc — jako vzor *píji*, v ostatních tvarech se shoduje se vzorem volati, ale zachovává dlouhé *lá*, tedy i *lání*; *díti* (= činiti) — ději, dějí (naději se, oději se, poději se), děj, dějte, děje, -íc, (oděje se, naděje se), děv a dáv (oděv se, nadáv se), děl, uděl (v jaz. obecném), děl a dál ve slož. oděl se, poděl se, nadál se, událo se; děn, dín a dán ve slož. oděn, odín a nadání, z nenadání; *hráti* — hraji (hrám), *hřáti* — hřeji, *okřáti* — okřeji, *přáti* — přeji, přání, *smáti* se — směji se, *chvíti* n. *chvěti* —

chvějí, *síti* — seji (setí, osení), *váti* — vějí, vál, vát, váni, *zráti* — zrají, *zátí* — zeje.

Cvičení. Určujte tvary sloves v těchto větách:

Stopa světce divem sluhu hřeje. Jaké mzdy si věčné přeješ za svou službu? Den májový jak ze zlata, stráž po srdce až zahřáta. Větéřkové chladní vějí. Slunce svým paprskem denním světlo seje, zahřívá. Vál ostrý severní vítr. Vypiv koflík čaje všecek jsem okřál. Když sníh taje, vždy jest obava před povodní. Z očí jeho mír se směje. Láska králova národ hřeje. Lidé smáli se trpaslíkovi, že je tak malý. Vítr chladný zavěje a spálí naše naděje. Komu Bůh přeje, tomu ve snách padne. Nevždy se tak děje, jak se kdo naděje. Blaze tomu, kdo se cizím neštěstím kaje. Proto Bůh tresce, aby se zlí káli. Kdo se včera smál, může zítra plakati. Přej a bude ti přáno. Uhřát kdo pije, jed do sebe lije. Po celičkém lese všecko chvěje se a třese. Padá sněžík, padá, ostrý vítr věje. Štěstí jako pěna v barvách duhy hraje. Nemůže sklízeti, kdo setí promeškal. Všichni citili, že se něco hrozného dítí bude. Lev chvěl hřívou, obou tigrů a svou krví zbrocen. Kolem valů příkop srázný zeje.

4. *Příklady.* Buditi — *probouzeti, probouzejí*; děliti — *udíleti, udílejí*; kroititi — *krájeti, krájejí*; (pře)kotiti — *káceti, kácejí*; hleděti — *pohlížeti, pohlížejí*; kloniti — *skláněti, sklánějí*; zkusiti — *zkoušeti, zkoušejí*; honiti — *sháněti, shánějí*; hoditi — *háseti, hásejí*; kliditi — *poklízeti, poklízejí*; léceti, *líceti* (na ptáky, ne líčiti) *lécím, lécejí*; mysliti — *přemýšleti, přemýšlejí*; staviti — *stavěti, stavějí*; vrátiti — *vracetí, vracejí*; viseti — *věšeti, věšejí* a j.

Slovesa tato časují se jako vzor *uměti*, ale patří původně do třídy páté. Jsou to slovesa vesměs odvozena od sloves jiných; podle této známky slovesa tato poznáváme a od sloves vzoru *uměti* lišíme. Kmenová slabika je obyčejně zdložená, jenom slovesa *stavěti, vracetí, věšeti, mizeti, klaněti* se mají slabiku kmenovou krátkou.

Cvičení. Následující věty napište v množném čísle:

Plný klas k zemi se sklání. Vozka dováží a odváží zboží. Bednář pobíjí sud. Pastýř napájí stádo. Drvoštěp kácí strom. Hospodář strom sází, zloděj ovoce sráží. Člověk přichází slabý na tento svět. Kostelník sezvání. Mravné dítě nebáží kamením. Stinný háj vybízí k odpočinku. Marnotratník zbytečně peníze utrácí. Vojín statně ku předu kráčí. Cukrář ovoce na zimu zaváří. Dlužník vesele béře,

ale smutně vrací. Poctivý dlužník dle možnosti dluh svůj splácí. Dle šatu vítá, dle rozumu provází. Vyplašený zajíc do lesa uhání. Pilný hospodář vodu z louky a pole trativodem odvádí. Oráč koně pohání a bičem pobízí. Ač pochlebník upřímným se staví, přece zradu obmýšlí. Ctnost doprovází člověka až za hrob. Líná ruka na mizinu přichází. Člověk, který ctnosti buď nezná, buď nemiluje, vždy se sklání tam, kde vidí svůj zisk. Když dítě vděčným uctěním své rodiče provází, jen z malé částky jim svůj dluh převeliký oplácí.

86. Třída šestá.

Slovesa této třídy mají *kmenotvornou příponu -ova*.

Vzor: milují — milovati.

Oznam. způsob: jedn. 1. miluji, 2. miluješ, 3. miluje,
množ. 1. milujeme, 2. milujete, 3. milují.

Rozkaz. způsob: jedn. 2. miluj,
množ. 1. milujme, 2. milujte!

Neurč. způsob: milovati.

Přechod. přít.: miluje, -íc, -íce;

„ min.: milovav, -vši, -vše;

Příčestí činné: miloval, -a, -o;

„ trpné: milován, -a, -o.

Podstatné jméno: milování.

Poznámka. V 1. osobě jednot. čísla oznam. způsobu jest měkké krátké *-i*, v 3. osobě množ. čísla dlouhé *-i*.

Cvičení. Slovesa v následujících větách v závorkách položená napište v náležité osobě oznam. způsobu!

Zdvořilí hoši (pozdravovati) kolemjdoucí. Vážně člověka (oslepovati). Jak velké hodiny (ukazovati), tak se malé po nich (spravovati). Nedostatky (ukazovati), jak málo lidé (potřebovati). Dluhy sen (zapuzovati). Potká-li děti něco veselého, (prozpěvovati, radovati se). Dá-li mi kdo něco, (poděkovati) mu. Sám málo si (kupovati), neboť rodiče sami potřebné věci mi (kupovati). Všichni dobří lidé (milovati) pravdu. Víím dobře, že střídmostí si život (prodlužovati).

87. Slovesa s přítomným kmenem souhláskovým.

Slovesa taková jsou v jazyku českém: dáti, věděti, jísti, býti.

1. *Dám — dáti.*

Oznam. způsob: jedn. 1. dám, 2. dáš, 3. dá,
množ. 1. dáme, 2. dáte, 3. dají.

Rozkaz. způsob: jedn. 2. dej,
množ. 1. dejme, 2. dejte!

Neurčitý způsob: dáti.

Přechodník přít.: dada, -ouc, -ouce (ne daje, -íc);

„ min.: dav, -vši, -vše;

Příčestí činné: dal, -a, -o;

„ trpné: dán, -a, -o;

Podst. jm. slovesné: dání.

2. *Vím — věděti.*

Oznam. způsob: jedn. 1. vím, 2. víš, 3. ví,
množ. 1. víme, 2. víte, 3. vědí.

Rozkaz. způsob.: jedn. 2. věz,
množ. 1. vězme, 2. vězte.

Neurčitý způsob: věděti.

Přechodník přít.: věda, -ouc, -ouce; (ne vědě, -íc);

„ min.: věděv, -vši, -vše;

Příčestí činné: věděl, -a, -o;

„ trpné: věděn, (zapověděn, vypověděn, vedle
toho tvary zapovězen, vypovězen);

Podstatné jméno: vědění.

3. *Jím — jísti.*

Oznam. zpūs.: jedn. 1. jím, 2. jíš, 3. jí,
množ. 1. jíme, 2. jíte, 3. jedí.

Rozk. zpūs.: jedn. 2. jez,
množ. 1. jezme, 2. jezte!

Neurč. zpūs.: jísti.

Přechodník přít.: jeda, -ouc, -ouce (ne jedě, -íc);

„ min.: jed, -ši, -še;

Příčestí činné: jedl, -a, -o;

„ trpné: jeden, -a, o.

4. *Jsem — býti.*

Oznam. způsob: jedn. 1. jsem, 2. jsi, 3. jest,
množ. 1. jsme, 2. jste, 3. jsou.

Rozk. způsob: jedn. 2. buď,
množ. 1. buďme, 2. buďte!

Neurčitý způsob: býti.

Přechodník přít.: jsa, -ouc, -ouce;

„ min.: byv, -vši, -vše;

Příčestí činné: byl, -a, -o.

Poznámka 1. Místo *ty jsi nesl, ty jsi nemocen* (v 2. os. jedn.) bývá *ty s' nesl, ty s' nemocen*, ale také jenom *tys* (Pane, *tys* ten nejmocnější!)

Poznámka 2. Složené *nejsem* má v 3. os. jedn. *není*.

Cvičení. Určujte tvary sloves s kmenem souhláskovým v následujících větách:

Nemoc a bída zatajiti se nedá. Ber, co lidé dají. Dříve se nebe ptej, potom se v cestu dej. Slíbiti a dáti jest dvojí. Komu není s hůry dáno, nikde nekoupí. Kdo mluví, co ví, svých vad se doví. Co máme, nevíme, až když ztratíme. Čiň dobře, ale věz, komu. Bohatí ne vždycky vědí, kdo po nich dědí. Zlé myslí jest, kdo věda o chybách svých nelepší se. Kdo nepracuje, ať nejí. Bez práce se nenajíte. Jez do syta, ale dělej do potu. Oči by jedly, ale ústa nemohou. Dobře spí, kdo nejedl mnoho. Syt jsa chleba neodhazuj. Jak nabyl, tak pozbyl. Co se lehce nabude (ne nabyde), lehce se odbude (ne odbyde). Nevíme, co po nás zbude (ne zbyde). Až v hrobě budeš, pak hoře zbudeš. Se mnou pojed' a zviš, co jest to žíti.

Poznámka. Hunové *prý* na koních sedíce radívali se i o potřebách obecných. *Veci* na to máti Střezislava: Nechvalno nám dbáti na pověry. — *Vari* s cesty! volá vozka.

Prý (ob. prej) jest vlastně 3. osoba zastaralého slovesa *praju* (= pravím), od něhož se podnes zachovalo i minulé příčestí činné *prál, práli*.

Veci (= pravil) je 3. osoba min. času zastaralého slovesa *veceti* (věta, odvětití).

Vari (= jdi stranou, varuj se) je rozkazovací způsob zastaralého slovesa *varu* (varovati).

88. Přehled tříd slovesných.

I. třída. Kmen neurčitého způsobu nemá žádné přípony kmenotvorné (jest kořen sám): *nés-ti, véz-ti, krý-ti, pí-ti, kou-ti*.

II. třída. Kmen neurčitého způsobu má příponu kmenotvornou *-nou*: *mi + nou + ti, sed + nou + ti*.

III. třída. Kmen neurčitého způsobu má příponu *-ě*: *um + ě + ti, trp + ě + ti*.

IV. třída. Kmen neurčitého způsobu má příponu *-i*: *hon + i + ti, chvál + i + ti*.

V. třída. Kmen neurčitého způsobu má příponu **-a** (přehl. *e*): vol + *a* + ti, tes + *a* + ti, br + *á* + ti, ház + *e* + ti (*e* přehl. *z a*).

VI. třída. Kmen neurčitého způsobu má příponu kmenotvornou **-ova**: kup + *ova* + ti, mil + *ova* + ti.

Cvičení. Následující slovesa srovnajte dle kmene způsobu neurčitého: vézti, voziti, svážeti, sednouti, seděti, sedati, saditi, sázeti, vysazovati, hoditi, házeti, vyhazovati, říkati, vyřknouti, čísti, počítati, zpívati, prozpěvovati, písknouti, pištěti, pískati, dechnouti, dýchati, oddychovati, kročiti, kráčet, vykračovati, vésti, voditi, prováděti, provázeti, provozovati, koupiti, kupovati, trhnouti, trhati, vytrhováti, tržiti, točiti, otáčeti, vlétnouti, letěti, lítati, poletovati, šiti, vyšívati, bít, přibíjeti, chytiti, chytati, zachycovati, pršeti, prehnouti, prchati, hořeti, kořiti, pokořovati, hleděti, hledati, hlídati, líti, mýti, umývati, krýti, skrývati, plouti, plynouti, plovati.

89. Tvary slovesné složité.

1. *Čas minulý*: nesl -a -o jsem, nesl -a -o jsi, nesl -a -o (jest); nesli -y -a jsme, nesli -y -a jste, nesli -y -a (jsou).

Čas minulý vyjadřuje se složením slovesa *jsem* s přičestím minulým činným. Sloveso *jsem* v tomto složení bývá nazýváno *pomocným*.

Poznámka. V 3. osobě jedn. i množ. pomocné *jest, jsou* z pravidla se vynechává, jen v řeči vznešené se zachovává, ku př. Vstalt jest této chvíle.

2. *Čas předminulý*: byl jsem nesl, byl jsi nesl a t. d.

Čas předminulý vyjadřuje se složením času minulého (*já*) *jsem byl* nebo *byl jsem* s přičestím minulým činným.

3. *Čas budoucí*: budu psáti, budeš psáti, bude psáti a t. d.

Čas budoucí vyjadřuje se složením slovesa *budu* s neurčitým způsobem slovesa.

4. a) *Způsob podmiňovací času přítomného*: nesl -a -o bych, bys, by, nesli -y -a bychom, byste, by.

Způsob podmiňovací času přítomného vyjadřujeme složením slova *bych, bys* atd. s přičestím minulým činným.

b) *Způsob podmiňovací času minulého*: byl bych nesl, byla bych nesla, bylo bych neslo; byli bychom nesli, byly bychom nesly, byla bychom nesla.

Způsob podmiňovací času minulého vyjadřujeme složením podmiňovacího způsobu přítomného *byl bych . . .* s přičestím minulým činným.

Poznámka. Místo *byste* píše se *chybně by jste* (nebo by Jste), místo *bys* *chybně by jsi* (nebo by Jsi). Místo *bychom* říká se *chybně* v obecné mluvě *lysme*.

5. *Trpný rod* vyjadřuje se složením slovesa *býti* s přičestím minulým trpným. Tvary jeho jsou v přehledném obrazci všeho časování.

Cvičení. Vyhleďte tvary slovesné z čl. I., 19. „Bouřka“ a určujte jich osobu, číslo, čas, způsob, rod a třídu.

90. Přehledný obrazec časování. (Viz na str. 84.)

91. Přehled ohebných částí řeči.

Jména podstatná, přídavná, zájmena a číslovky se skloňují, slovesa se časují. Skloňování a časování nazývá se v mluvnici **ohýbáním**. Slova, která jsou schopna skloňování nebo časování, jsou slova **ohebná**; tvary, které skloňováním a časováním vznikají, jsou tvary **ohnuté**.

VI. Příslovce.

92. 1. *Příklady.* a) *Všude* koukol mezi pšenicí. Uč své děti *doma* kaši jísti. Tulák *nikde* místa nezahřeje. Bůh jest *zde, tam, onde, uvnitř, venku, nahoře, dole, všude*.

Slovy: *všude, doma, nikde, zde* a t. d. naznačujeme *místo, kde* někdo nebo něco jest, nebo kde se něco děje. Slova ta nazývají se *příslovce místa*.

b) Každá půjčka s plačky *domů* přichází. Otec šel *nahoru*, matka šla *dolů*. Páni *daleko* sahají. Sestra šla *horem*, bratr šel *dolem*. Pokora *všudy* projde. Před Bohem *nikudy* nelze. Cizinec přišel *odněkud*.

Slovy: *domů, dolů, nahoru, daleko, všudy, horem, dolem, nikudy, odněkud* — naznačujeme *místo* na otázku kam? kudy? odkud? Jsou to také *příslovce místa*.

Pamatujte, kterak píšeme *domů, dolů!*

90. Přehledný obrázec časování.

R o d ě i n n ý			R o d t r p n ý		
<p>Čas</p> <p>Neurčitý způsob: volati. Přechodník: volaje - íc - íce; volav - vši - vše. Přesiti: volal - a - o, volali - y - a.</p>			<p>Neurčitý způsob: býti volán - a - o, volán - y - a. Přechodník: jsa volán; byv volán. Přesiti: volán - a - o, voláni - y - a.</p>		
Z p ů s o b			Z p ů s o b		
oznamovací	podmínovací	rozkazovací	oznamovací	podmínovací	rozkazovací
<p>volám voláš volá voláme voláte volají</p>	<p>volal - a - o bych " " bys volali - y - a bychom " " byste " " by</p>	<p>volej volejme volejte</p>	<p>jsem volán - a - o " " jsi jest jsem voláni - y - a " " jste " " jsou</p>	<p>bých volán - a - o " " bys bychom voláni - y - a " " byste " " byli</p>	<p>bud volán - a - o budě budeme voláni - y - a budete " "</p>
minulý			budoucí		
<p>volal - a - o jsem " " jsi " " (jest) volali - y - a jsme " " jste " " (jsou)</p>	<p>byl - a - o bych " " bys " " by bychom volali - y - a " " byste " " by</p>	<p>—</p>	<p>budu buděš budeme budete budou</p>	<p>—</p>	<p>volati (zavolám)</p>

2. *Příklady.* Svůj svého *vždy* zastane. I slepá slepice *někdy* zrnko najde. Nepodávej každému *hned* ruky! Neštěstí *nikdy* nezahálí. Malý hrnek *brzy* překypí. Kdo *včera* lhal, tomu ani *zítra* se nevěří. Kdo *záhy* seje, *záhy* žne. *Věčně* žítí, *věčně* se učití.

Slovy: *vždy*, *někdy*, *hned*, *nikdy* a t. d. naznačujeme čas, *kdy* (jak dlouho) se něco děje. Slova ta slují *příslovce času*. Vyjmenujte ostatní příslovce času z vět předcházejících!

3. *Příklady.* Velké věci *pomalů* rostou. Skoupý život *ošuměle* chodí. Mistr mistru *nerad* ukazuje. Žák má odpovídati *hlasitě*. Pravdu *těžko* utajiti. Oř *mělce*, sij *řídce*, urodí se metlice.

Slovy: *pomalů*, *ošuměle*, *nerad* a j. naznačujeme *způsob*, jak se něco děje; jsou to *příslovce způsobu*.

4. *Příklady.* *Proto* dal Bůh jazyk, aby se mluvilo. Nebylo nám souzeno, *proto* nás minulo.

Proto naznačuje *příčinu*, proč se něco děje; jest to *příslovce příčinnosti*.

Poznámka 1. Některá příslovce odvozena jsou od jmen podstatných, jako: *včera*, *zítra* (= za jitra, z jitra), *domů*, *dolů*, *vůkol* (= v okol), *vůbec* (= v obec), *letos* (= léto se = léto toto), *dnes*, *nazpamět* (z paměti, od toho odvozeno *nazpamět*, ne na pamět!), *tma*, *zima*, (bylo tma, bylo zima) a j.

Poznámka 2. Ku příslovcím patří také slovice příklonná, která se přikloňují k slovům jiným; jsou to: *-koli*, *-t*, *-si*, *-že* (*-ž*), ku př. *kdokoli*, *jakkoli*, *vímť já*, *vždyť vím*, *kdosi*, *cosi*, *kdos*, *nesiž*, *kdož*.

93. Stupňování příslovců.

1. *Příklady:* Tento žák píše *pěkně*, onen píše *pěkněji*, ale ten tam *nejpěkněji*. — Mnohá žákyně učí se *pilně*, jiná učí se *pilněji*, některá učí se *nejpilněji*. — Pěnice zpívá *libezně*, červenka *libezněji*, slavík *nejlibezněji*.

Příslovce způsobu utvořená z přídavných jmen, která lze stupňovati, mají v druhém stupni příponu *-ji* (*pěkněji*; neříkejte *pěkněje*!)

Krom toho i jiná příslovce se stupňují, jako: *dole* — *doleji* — *nejdoleji*; *pozdě* — *později* — *nejpozději* (ne *nejpozděje*!)

Poznámka. Příponu *-ji* v druhém a třetím stupni příslovců píšeme s krátkým *-i*.

2. *Příklady.* *Dobře* časem se ukloniti. *Lépe* se přáti, nežli *chybovati*. Čas *nejlépe* poradí. — *Nikdy* není tak *zle*, aby nemohlo býti *hůře*. *Když* jest *nejhůř*, jest Bůh *nejblíž*. — Nemluv *mnoho*,

ale *více* myslí. *Méně* mluv, *více* konej. — Dobré se pamatuje *dlouho*, zlé ještě *déle*. Psota *nejdéle* trvá. — Fialky kvetou *brzy* z jara, ale sněženky ještě *dříve*. — Bůh jest *vysoko*, ale vidí *daleko*. Čím *výše* kdo sedí, tím více se potí. Oko hledí *daleko* a mysl ještě *dále*. S poctivostí *nejdál* dojdeš.

Vytýkejte stupeň příslovčí ve větách předcházejících!

Co pozorujete?

Cvičení 1. V následujících větách vyhledejte příslovce a řekněte, kterého jsou druhu:

Jinde kvete konvalinka, jinde čistá lilie. Naše naděje často mžikem zvadne. Kudy chodí, tudy spí. Vesele výská, vesele jásá. Sil jsem oves včera i dnes. Teče voda z lesa dolem. Sviť, měsíčku jasný, nezacházej ještě! Laň bílá se tiše u vody pásala. Modrá chrpa truchlivě pohlíží k zachmuřenému nebi. Člověk pozná trpkosti života až později. Pomalu, tiše jdou večery zimní. Némě teče Nil kolem pyramid. Hned pučí máj, hned zima spěje mlhavá. Dlouhá léta ještě žili všichni radostně a svorně pospolu. Zpěv rodný naposled mi k uchu zaletěl. Prudce hned, pak loudavě ubíral se k doubravě. Zticha sny přechají z duše. Zatím co muži hovořili, ženy poslouchaly úzkostlivě.

Cvičení 2. Příslovce v závorkách položená napište v stupni číslicí označeném!

Po dešti slunce (jasně — 2.) svítí. Strůmek (bujně — 2.) roste nežli starý strom. Jablka (pozdě — 2.) dozrávají než třešně. Nežli lampa zhasne, svítí (jasně — 3.), nežli kvítko zvadne, voní (silně — 3.), nežli labuť umře, zpívá (tklivě — 3.). Čelo, oči, tvář často klamou, ale řeč (často — 3.). Čím kdo (důkladně — 2.) něco umí, tím (skromně — 2.) o tom mluví. Nic (slušně — 2.) tě nezdobí jako čistota, stud, spravedlnost a střídmost. Čím (rychle — 2.) dáváš, tím (jistě — 2.) pomůžeš. Čím (lehce — 2.) kdo peněz nabývá, tím (snadně — 2.) a (rychle — 2.) jich pozbývá. Každý psík na svém dvoře (směle — 3.) štěká. Úlisnost (ostře — 3.) uškne, nespravedlnost (krutě — 3.) bolí. Horké železo (dobře — 3.) se kuje. Ve vlasti (bujně — 2.) zrají klasy, (krásně — 2.) růže rozkvétají a slavící svými hlasy (líbezně — 2.) klokotají. Za starých dob sladivale se (mnoho — 3.) medem.

94. Přehled příslovčí.

Příslovce jsou slůvka, která označují místo, čas, způsob nebo příčinu děje vyjádřeného slovesem. Dle významu rozeznáváme:

a) *Příslovce místa* (na otázky kde? odkud? kam? kudy?). Na př. zde, tu, jinde, všude, někde, nikde, sem, tam, onam, jinam, nikam, tudy, odtud, potud, doma, domů, dolů, vzhůru atd.

b) *Příslovce času* (na otázky kdy? ve kterém čase? jak dávno? dokud? = do které doby? jak dlouho?). Na př. tehdy, jindy, vždy, druhdy (= časem), někdy, nikdy, dosud, dosavad, loni, letos, dnes, večera, zítra, ráno, večer, časně, brzo, minule, příště, dávno, dlouho, věčně atd.

c) *Příslovce způsobu* (na otázku jak? = jakým způsobem?) a míry (na otázku jak? = jakou měrou? kolik?). Na př. tak, onak, dobře, zle, rychle, zvolna, zticha, koňmo, pěšky, česky, německy, jednou, dvakrát, mnoho, málo, velmi, velice atd.

d) *Příslovce příčinnosti* (na otázku proč?). Na př. proto.

VII. Předložky.

95. Předložka a předpona.

Příklady. Na hrob postavili kámen a vyryli nápis na něm. Co jsem se nachodil, tmavých nocí nabloudil. — S pozdravením hlasným sobě dívky do náruče létly. Dodělal se hezkého majetku. — Chodí po světlici a pokuřuje si. — Boháč dává pro pověst, chudý pro čest. — Dvě hodiny prodřimal, celý den provzdychal.

Předložky spojují se s pády jmen podstatných, přídavných, zájmen a číslovek a píší se **odloučeně** od svého jména.

Předpony vyskytují se jen ve slovech složených, s nimiž jsou nerozlučitelně spojeny.

96. Předložky s pádem jedním.

1. *Příklady.* Národ bez víry a národnosti jest tělo bez krve a kostí. Bůh jen dle práce cení život, ježž nám daroval. Bojovný lid podle Dunaje stál. Vedle suchého dřeva i zelené shoří. Nahoře si děvče zpívá od úsvitu do večera. Kromě stálic pozorujeme v prostoru světovém oběžnice a družice. U lavice dítě stálo, s plna

hrdla křičelo. Nenavážíš *z* bláta čisté vody. Srdce tvé se toč *kol* vlasti. Vrby *kolem* řeky kočičky si nesou. *Okolo* dubu černé sosny stojí. Jak mrtvo tu jest *vůkol* mého ducha. Půjdu *kraj* světa. *Prostřed* města je náměstí, *prostřed* vesnice návsi. Ježek má ostny *místo* srsti. *Blízko* kostela stojí zvonice.

Pouze druhý pád řídí předložky: bez, do, dle, vedle, podle, kromě, kol, okolo, kolem, vůkol, u, z.

Také některá příslovce mívají význam předložek, jako: *kraj, prostřed, daleko, blízko, místo* a j.

2. *Příklady.* Synu, jako ptáka *k* letu, *ku* práci tě stvořil Bůh. Což jest *proti* pravdě, jest *proti* Bohu. Zakopali do země *naproti* sobě dva stromy. *Vstříc* jemu se slávou velikou vyšli. Táhli nepřátelům *vstříc*. Přicházím jen *k vůli* tobě.

Pouze třetí pád řídí předložky: k (ke, ku), proti (naproti), vstříc, k vůli.

3. *Příklady.* Zbrání nemám — *mimo* slzy v oku. Zimnice třídenní *ob* den se vrací. Lhář daleko *pro* výmluvu nechodí. Šli *skrze* husté lesy a *přes* vysoké hory. Z Čech až do Číny *skrze* samé Slované jíti můžeme.

Pouze čtvrtý pád řídí předložky: mimo, ob, pro, přes, skrze (skrze).

4. *Při* práci za nehty mu zašlo a *při* míse se potil.

Předložka *při* řídí pouze šestý pád.

97. Předložky s pády dvěma.

1. *Příklady.* Vlož ruku *na* srdce a projdi cizí kraje! *Na* počátku učinil Bůh člověka. — Kdo stojí *o* cizí, přichází *o* své. *Z* úst mých zazní hymny svaté *o* Bohu i otčině. — Prací *v* ráj se pouště mění. Pohleď, synu, na to ptáče, jak se *v* písku popelí.

Předložka *na, o, v* (ve) řídí čtvrtý a šestý pád.

2. *Příklady.* Přiletěl *mezi* ně černý pták, rozehnal housátka *po* horách. Úzká *stezka* vinula se *mezi* lesem a vodou. — Ani kůň *nad* slu neskočí. *Nad* sněhem již první skřivan zpíval. — Dostal se *z* deště *pod* okap. *Pod* větvemi *v* stínu lupenů se mile kryje obrázek Marie, nebes královny. — S pravdou *před* Boha i *před* lidi. *Před* obrazem svatým se tam kloní paní bledá oka milostného.

Předložky *mezi, nad, pod, před* řídí čtvrtý a sedmý pád.

98. Předložky s třemi pády.

1. *Příklady.* Statky *po* málu a *po* různu se shromažďují, *po* pansku pak *po* lehoučku utrácejí. — Len *po* kolena, konopě *po* uši. Kde jsou zpěvy, hudby, co se rozléhají *po* vší milé vlasti?

Předložka *po* řídí *třetí, čtvrtý, šestý pád*. S třetím pádem označuje nejčastěji způsob jako příslovce, ku př. *po* tichu, *po* česku, *po* předu, *po* zadu a j.

2. *Příklady.* Nemocný vypil vína *s* náprstek. Lepší *s* náprstek štěstí, nežli *s* korec rozumu. — Dmou se prsa, slza *s* líce kane. Rampouchy *se* střech visí *k* zemi. — Bože, buď *s* námi, neb loď naše je malá a moře nesmírné.

Zajíc vyběhají *za* noci do jetele. *Za* našich mladých let býval svět jako květ. — Zbrojnoš vede *za* uzdu (*za*) stříbrnou osedlané koně. Slunéčko *za* mrak zachází. — Má sestra slouží *za* vodou a já zas sloužím *za* druhou.

Předložky *s* a *za* řídí *druhý, čtvrtý a sedmý pád*.

99. Předložky s a z.

1. *Příklady.*

Jezdec seděl *na* koni.

Na čele bývá *pot*.

Kravičky jsou *na* pastvě.

Na polních cestách roste kvítí.

Na železe jest *rez*.

Bez Boha nic nepočínej!

Matka šla *bez* dcery.

Jezdec spadl *s* koně.

Pot se *s* čela lije.

Jdou kravičky *s* pastvy dědinou.

Sbírám kvítí *s* polních cest.

Pilník *se* železa *rez* stírá.

S Bohem začni v každé době!

Matka šla *s* dcerou.

Předložku *s* píšeme, určujeme-li *a*) směr pohybování *s* hůry dolů nebo *na* povrchu, (též vzdalování od povrchu), *b*) společnost. Proti předložce *s* bývá předložka *na* nebo *bez*.

2. *Příklady.*

Zajíc ležel *v* trávě.

Holubička byla *ve* skále.

Dítě přišlo *do* chaty.

Otec jel *do* Prahy.

Kolumbus narodil se *v* Janově.

Zajíc vyskočil *z* trávy.

Vyletěla holubička *ze* skály.

Dítě *z* chaty vyskočilo do sousedních polí.

Otec nám přiveze *z* Prahy nějakou památku.

Kolumbus pocházel *z* Janova.

Předložku *z* píšeme, když naznačujeme směr pohybování z vnitra na venek.

Proti předložce *z* bývá předložka *v* nebo *do*.

Cvičení 1. a) V následujících větách napište slova v závorkách v náležitém pádě: Síla bez (rozum) sama se kazí. Dyje Moravu od (Rakousy) dělí. Jaké je to nebe, nebe bez (hvězdičky)! Roznesla se radost kolem (Praha). Kdo chce spořít, od (ústa) musí začít. Ku (Praha) jest cesta dlouhá. Kolem (město) jsou zahrady. Všecko mine kromě (slova Boží). Vně (město) jsou pole i zahrady. K (rozkaz tvůj) jsem to učinil. Stínem jest všeliká radost světa proti (radosti nebeské). Mimo (on) nikoho nezvolí mysl má. Mimo (ty) není pána. Pro (pravda) se lidé nejvíce hněvají. Most jest již vystavěn přes (celá řeka). Již se naplnilo, co Bůh skrze (prorok) světu slíbil. Při (dobrá vůle) vše lze provést.

b) Na (sv. Řehoř) plove led do moře. Na (sv. Vít) dám ti míru žita, na (sv. Vavřinec) dám ti míru pšenice. Jednou v (léto) v (doba ranní) zřely v (háj) stromů vrcholy, jak se blíží kára plna nových seker. Liška v (lesy), myš v (doupě) a ryba ve (voda) ráda bývá. Přijdu k vám o (poledne). Mluvili jsme o (vojna). Nade (já) se všude klene nebe. Pod (lesk) kryje se šalba. Sámo zvítězil nad (Frankové). Co silnějšího nad (lev)? Jerusalema leží mezi (hory). Byl boj tuhý mezi (obě strany). Rád jsem mezi (vy). Mezi (tři) jeden je zrádce. Vstoupil pod (střecha). Jest ukryt pod (střecha). Pod (svícen) bývá tma. Pod (skála) řeka silně lká. Přijď k (my) před (večer). Odešel před (dávná doba).

Cvičení 2. Místo — položte předložku *s* nebo *z*, jak kde býti má a slova v závorkách napište v náležitém pádě: Pocestný dívá se — (vrch). Motýl — (květina) na květinu poletuje. Nescházejí se hory — (hory), ale lidé — (lidé). — (lež) daleko nedoješ. — (jehlička) na grešličku, — (grešlička) na truhličku, — (truhlička) na kravičku, — (kravička) na šibeničku. Raději — (moudří) plakati, nežli — (blázni) zpívati. Vítej slunce — (mолitba) v ústech a — (práce) v rukou. — (chybička) bývá chyba, jako — (rybička) ryba. — (malý pán) malý strach. Kytice a věnce vijí se — (fialky), — (karafiáty), — (pomněnky) a — (jiné květiny). Lidé přicházejí — (kostel). Sňal klobouk — (hlava). Říká báseň — (pamět). Kdo chce — (vlci) býti, musí — (oni) výt. Jak do kapsy, tak — (kapsa). Otec přijel — (matka) — (Plzeň).

100. Přehled předložek.

Předložky jsou slůvka, která se spojují s výrazy pádovými v pády předložkové. S předložkou bývá spojen druhý, třetí, čtvrtý, šestý a sedmý pád, — nikoli též první a pátý pád.

Některé předložky pojí se s pádem jen jedním, jiné s pády dvěma, jiné s pády třemi. Vyjmenujte je!

VIII. Spojky.

101. 1. Příklady. Nebe a země pomínou, ale slova má nepomínou. Nebesa vypravují slávu Boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. Palma náleží k nejušlechtilejším tvarům rostlinstva; i královnu lesů ji nazývají. Liška v noci vychází na lup; *také* kuna vychází v noci hledat potravy. Palmy mají štíhlý, vysoký kmen bez kůry, *též* větve jim scházejí. Ovocný strom mnohého ošetřování potřebuje, *ale* užitek z něho bývá veliký. V knihách mluví jenom lidé, v přírodě *však* mluví Bůh. Krtek je zvířátko užitečné, *a přece* jej nerozumní lidé pronásledují. V bídě netřeba plakati, *leč* po léku se ptáti. Dobře jest cizím řečem se učiti, *než* nejprvé mateřskou řeč poznati hled! Neprosím, *nýbrž* práva svého žádám. Varuj se zahálky, *neboť* zahálka jest všeho zlého počátek. Hleď si chleba vydělati, *sic* ho musíš vyžebrati. Všechny hmoty jsou těžké, *proto* i malý prášek k zemi padá. Zdraví jest největší dar, *pročež* si ho co nejvíce važme.

A, i, také, též, ale, avšak (však), *a přece, leč, než, nýbrž, neboť, sic, proto, pročež* jsou **spojky**, jež spojují slova řádu stejného, na př. podmět a podmět (nebe a země), nebo větu hlavní s jinou též hlavní; jsou to *spojky souřadné*.

2. Příklady. Málokdy spím, *abych* nesnil. Neviděl jsem, *aby* kdo zlost vymlouval. Bohatství tu vlastnost má, *že* z moudrého hlupce dělá. Žezulka kuká, *až* se skála puká. Miluji Čechy, *poněvadž* jsou má vlast. Všechnen dluh odpustil jsem tobě, *jelikož* jsi mne prosil. Všecka tělesa padají k zemi, *protože* jsou těžká. *Jestli* mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. Samo-li tě štěstí nevyčká, na koni ho nedohoníš. Špatné léto, *když* slunce není. *Kdyby* lidé řeč kupovali, nemluvili by tak mnoho. Pravda přátele má, *ač* ne vždy na ulici. Lakomci nikdy dost není, *byť* měl všeho světa jmění.

Slovy: *abych*, (abys, aby, abychom, abyste, aby), *že*, *až*, *poně-
vadž*, *jelikož*, *protože*, *jestli*, *-li*, *když*, *kdyby*, *ač*, *byl* a j. připojují
se věty podřízené k svým větám řídicím; jsou to *spojky pod-
řadné*.

Poznámka. Cti otce svého i matku svou. Ctnost milujeme v každém,
i v nepříteli. Před spojkou *a*, *i* nebývá čárka, když spojení má význam pouze
slučovací. Má-li však spojení význam jiný, zejména stupňovací, a má-li to být
vytčeno, klade se před *a*, *i* čárka.

102. Přehled spojek.

Spojky jsou slova, jimiž jednotlivá slova nebo věty spojujeme.
Dělíme je na spojky *souřadné* a *podřadné*.

IX. Citoslovce (n. mezislovce).

103. *Příklady.* *A*, to je krásný obraz! *Ejhle* člověk! *Hejsa*,
hejsasa, to jsme rádi! *Jejej*, to bolí! *Fuj*, styď se! *Pr!* (voláme
na koně). *Put, put!* (voláme na slepice). *Bim, bam, bum!* (napo-
dobujeme hlas zvonu). *Pif, paf, puf!* (napodobujeme střelbu). *Irrnk!*
(voláme, když pták nebo brouk uletěl). *Haf, haf!* (napodobujeme
štěkání psa). *Hle* (= hled)! *Běda* (= bída)!

Při podivení, veliké radosti, ošklivosti pronášíme slova, jimiž
city své na jevo dáváme. Slova taková jsou *citoslovce*. K nim
náležejí i výrazy, jimiž na zvířata voláme, neb zvuky zvířat nebo
věcí neživých napodobujeme.

104. Neohebné části řeči.

Příslovce, předložky, spojky a citoslovce nemůžeme ani *skloňo-
vati*, ani *časovati*. Nazýváme je proto *neohebnými*.

105. **Tvarosloví** jest nauka o slovních tvarech ohýbaných,
t. j. *skloňovaných* a *časovaných*, nebo nauka o *skloňování* a *časování*.
K tomu přidávají se výklady o *tvarech slov neohebných*.

Tvar slov řídí se jejich významem. Podle významu dělí se
slova na devět druhů, jež slovou *části řeči*.

Části řeči

ohledné					neohledné				
1.	2.	3.	4.	5.	6. příslovce,	7. předložky,	8. spojky,	9. citoslovce.	
podstatná jména	přídavná jména	zájmena	číslovky	slovesa	(dle počtu pádů řízených)				
					a) s 1 pádem		b) s 2 pády		c) s 3 pády
					2. pád { bez, do, od, u, z, dle, podle, vedle, vůkol, blízko, daleko, kraj.		4. { na, o, v (ve), na otázku kam se 4. p. s, za — 2. na otázku kde se 6. p. 4. a 7. p.		po — 3. 4. a 6. p.
					3. pád { k, proti, naproti, k vůli, vstříc.		6. { na otázku kam se 4. p. na otázku kde se 7. p.		4. a 7. p.
					4. pád { mimo, ob, pro, přes, skrze		4. { mezi, nad, pod, před, na otázku kam se 4. p. na otázku kde se 7. p.		7.
					6. pád { při				

(dle kmene způsobu neurčitého)

I. třídy	II. třídy	III. třídy	IV. třídy	V. třídy	VI. třídy
pi-, nes-,	tisk-nou- mi-nou-	um-ě- trp-ě-	pros-i-	vol-a- kráj-e-	mil-ova-

Určujeme-li *druhy slov, rod, číslo, pád, sklonění*; slovesa pak *osobu, číslo, čas, způsob, rod a třídu* — vznikne *tvoroslovný rozbor*.

Cvičení 1. Učíte tvaroslovný rozbor čl. I., 3. Přísloví (I. část)!

Cvičení 2. Napište tvaroslovný rozbor těchto vět: Slavíku přileť! — zelená se žito, slunéčko jasné budí ze sna zem; mnoho je kvítků ještě spánkem svito, pomáhej budít, zvěstuj jaro všem. Slavíku přileť! potok zase šumí a větřík šustí v mladém zelení; hudci se sešli, každý něco umí, bez tebe nechtí slavit vzkříšení. Slavíku přileť! zjasnilo se nebe, čeká tě háj i růže v poupěti a slyše s písni přiletětí tebe, k písni i duch můj zas se rozletí.

Část druhá.

Tvoření slov.

A. Vnější tvoření slov.

106. Přípony, kmen, kořen.

1. Pozorujeme-li slova: holub, holuba, holubu, holubovi, holubem, holubi, holuby a t. d., vidíme, že všude se jeví část *holub*, která nese význam slova. Přípony *-a*, *-u*, *-ovi*, *-em*, *-i*, *-y* pozorujeme též u jiných slov a poznáváme, že jsou k části *holub* připojeny, aby dodaly slovu určitého úkonu ve větě. Slovo *holuba* jest tudíž složeno ze dvou částí; z části, jež nese význam slova a nazývá se **kmenem** a z **přípony ohýbací** (*pádové*).

2. Ve slovech *nese-š*, *nese-me*, *nese-te* . . . jest *nese* kmenem a přípony *-š*, *-me*, *-te* jsou **přípony ohýbací** (*osobní*).

3. *Nesu* — *nosi* — *nosič* — *nosička*.

Pozorujme slovo *nosička*. Z tvarů: *nosičkám*, *nosičkách*, *nosičkami*, poznáváme, že tvar *nosička* je zároveň kmenem. Ale ve kmeni *nosička* je zajisté obsažen kmen *nosič*; v tomto kmen *nosi* (*nosi-ti*), v tomto kmen *nos*.

Kmen *nosi* závisí na kmeni *nos*, kmen *nosič* na kmeni *nosi*, kmen *nosička* na kmeni *nosič*. Kmen *nos* vznikl z kmene **nes**; kmen *nes* se již nemůže rozložití. Kmen, který již nemožno více rozkládati, slove **kořen**.

Kořen jest vždycky jednoslabičný.

Přípony, jimiž z kořene tvoříme kmeny, slovou **kmenotvorné** (n. *odvozovací*).

Postup skládání: **nes**

nos

nos-i = nosi

nosi-č = nosič

nosič-ka.

Skládati kořen nebo kmen s kmenotvornými příponami a tak tvořiti nový kmen, nazýváme nový kmen *odvozovati*.

Kmeny, které vznikly z kořenů připojením *jediné* přípony kmenotvorné, slovou *prvotné*. Kmeny, které jsou odvozeny již od kmene (nikoli přímo od kořene), které mají tudíž přípon více než jednu, slovou *podružné* (druhotné). Kmen, ze kterého se odvozuje další kmen, slove *základní*; ku př.: *nés-ti*, *nos-i-ti*, *nos-í-va-ti*; *pros-í-ti*, *pros-í-va-ti*; *děl-a-ti*, *děl-á-va-ti*.

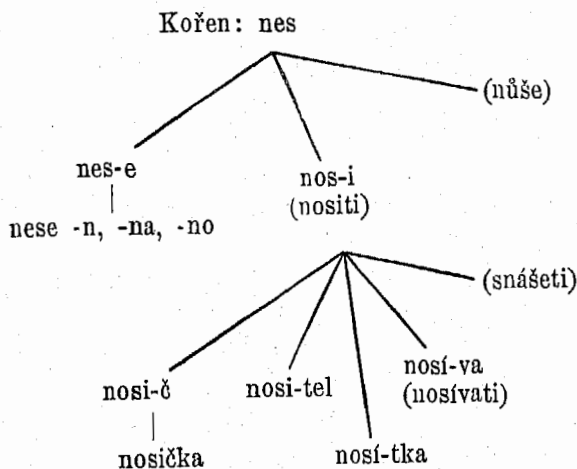
Podkladem všeho bohatství slov v řeči jsou *kořeny*.

Z kořenů *odvozujeme* nejdříve *kmeny prvotné* a dalším odvozováním *kmeny podružné*. Odvozování děje se příponami *kmenotvornými*.

Ku kmenům mohou se pojití přípony *ohýbací* a tím vznikají *slova*.

Tento *vnější vznik* slov bývá často provázen vnitřními *proměnamí* samohlásek (více o tom v § 116).

Příklad odvozování:

Kterak z kmenů příponami pádovými a osobními nové tvary vznikají, učí *tvarosloví*. — Zde jest ukázati, kterak z kořenů a kmenů nové kmeny slovní vznikají příponami odvozovacími, čili kterak se slova odvozují.

107. Některé přípony k odvozování podstatných jmen.

1. *-a, -e (ě), -í*: *váda* (vaditi), *vévoda* (vedu), *kláda* (kladu), *hráze* (hraditi), *příze* (předu), *svíce* (svítiti), *souše* (suchý), *duše* (duch), *vůně* (voněti), *vůle* (voliti), *nůše* (nositi), *ořeší* (ořech), *smrčí* (smrk), *doubí* (dub), *proutí* (prut), *zdraví* (zdráv).

2. *-m, -ma, -mo*: *dým, sláma, šelma, krčma, písmo, pásmo, bělmo* a j.

3. *-l, -la, -lo*: *živel* (živiti), *metla* (metu), *síla, střela* (stříti), *číslo* (čísti), *jídlo* (jísti), *sedlo* (sednouti), *peklo* (peku), *veslo* (vezu), *máslo* (mazati) a j.

4. *-ař, -ář, -íř, -ec, -ce, -č, -tel*: *tesař, dřevař, kolář, kovář, nožič, hrnčič, lovec, žnec, dárce, ochránce, dřívč, hráč, kazatel, činitel* a j.

Příponami těmito se tvoří jména osob, jež se zabývají tím, dělají to, co značí kmen základní.

Jmenujte podstatná jména utvořená těmito příponami z následujících slov: *peku, pila, víno, kniha, socha, struna, vládnouti, sad, štěp, lék; mýdlo, mlýn; ryba, truhla, cihla, lháti, cukr, hodiny, hřeben, knoflík, perník, řemen; meč, barva; choditi, jezdit, huď, kupovati, mlátiti, střílet; raditi, souditi, spravovati, voditi, hubiti, zraditi; rouhati (se), orati, topiti, holiti, páli, bouřiti; ctíti, učiti, staviti, vykoupiti, vykládati, skládati, hlásati, obývati, bádati, spasiti, mučiti, věřiti, hostiti, řídit.*

Pozorujte změnu kmenové samohlásky u některých těch jmen!

5. *-áč, -ák, (e)k*: (roh) *roháč, vousáč* (naznačují, čím kdo vyniká); (tesati) *tesák, bodák, sedlák, ubožák*; *bílek, žlutek, pátek*, (po tom) *potomek*, (po lici) *políček*.

Jmenujte jiná taková jména! (*žebrati, dobrý, voda, skot, hora, nebohý, chudý; toulati (se), pásti, zpívati, síla*).

Kterou změnu pozorujete, je-li kmenová samohláska dlouhá?

6. *-an (-jan), -in (in), -ina*: *Pražan, krajan, měšťan*, (tato jména tvoří se ze jmen místních a značí jména jejich obyvatelů); *čeledín, vojín; zvěřina, cizina, otčina* a j.

Utvořte podstatná jména příponami *-an, -ina* ze slov: obec, vesnice, Videň, Amerika, Rakousy, Benátky, Egypt; chudý, menší, třetí, čtvrtý, květ, dül, býlí.

7. *-da (-do), -ba, -va (ava, iva, ivo), -ha, -tva a tba*: vražda, krivda, pravda, stádo; služba, honba, orba; država, tetiva, kopřiva, palivo; sluha, struha; bitva, honitba, modlitba.

Jmenujte více jmen utvořených těmito příponami!

8. *-dlo* (jména prostředků, jimiž se koná to, co kmen udává; jména míst, na nichž se něco děje): (myji) *mýdlo*, (šiji) *šídlo*, *rádlo*, *struhadlo*; *bydlo*, *večeřadlo*, *divadlo* a j.

Jmenujte jich více!

9. *-árna, -írna, -ovna*: *kovárna*, *pekárna*, *kavárna*; *sušárna*, *mučárna*, *kreslárna*; *knihovna*, *sladovna* a j.

Utvořte více jmen těmito příponami a připište vedle nich slova, z nichž jsou odvozena!

10. *-ství, -stvo*: *měšťanství* (= právo měšťanem býti neb se státi), *měšťanstvo* (= všichni měšťané dohromady); *kněžství* — *kněžstvo*; *rytířství* — *rytířstvo*; *křesťanství* — *křesťanstvo* a j.

11. *-isko a -iště*: *ohnisko* — *ohniště*, *bičisko* — *bičiště*, *chlapiško* (s významem pohanění), *skalisko*, *skladiště*, *řečiště*, *bydliště* a j. Jmenujte více takových jmen!

12. *-oun, -ouš (uše)*: *běhoun*, *tahoun*, *křikloun*; *bělouš*, *hnědouš*, *Libouš*, *Libuše*.

13. *-ot*: *šepot*, *hřmot*, *dupot*, *chrapot*, *jásot* a j.

14. *-ch, (-ich, -icha, -och)*: *smích*, *spěch*, *sluch*; *ženich*, *pleticha*; *lenoch*, *běloch*, *černoch* a j.

Poznámka 1. Příklady. Soused — sousedka; umělec — umělkyně. Podstatná jména, která zvláštními tvary jmenují osoby mužské i ženské, slovou přechylnými (pohyblivými).

Utvořte jména ženského rodu od těchto jmen: pán, král, dědic, kmostr, hospodář, tchán, žák, vdovec, přítel, svědek, manžel, vnuk, žebrák, pasák, zloděj, služebník, sluha, zahradník, dlužník, podruh; Turek, Čech, Moravan.

Poznámka 2. Ve staré češtině jména *králová, císařová* znamenala choť královu, choť císařovu; *královna* pak a *císařovna* dceru. Nyní se místo *králová, císařová* z pravidla říká *královna, císařovna*.

108. Zdrobnělá jména podstatná.

Příklady. *Kůň* — *koník* — *koníček*; *sud* — *soudek* — *souleček*.

Jména *koník* a *koníček* znamenají předměty menší míry než

základní jméno *kůň*; taktéž jména *soudek* a *soudeček* jsou předměty menší míry než základní jméno *sud*.

Jména, kterými vyjadřují se předměty v menší míře než jména základní, slují *zdrobnělá*.

Kterou změnu kmenové samohlásky pozorujete ve slovech *kůň* — *koník* — *koníček* a kterou ve slovech *sud* — *soudek* — *soudeček*?

Cvičení. Tvořte podstatná jména zdrobnělá příponami:

a) *-ek, -ka, -ko; -ec, -ce; -ěček, -áček, -ečka, -ečko*: děd, dub, chlap, dům, kád, zrno, pán, strom, dar, šat, list, kus, suk, roh, krok, potok, kopec, stůl, zvon, zajíc, měsíc, slovo, kladivo, poleno, vrata, kuře, holub, holoubě, zvíře; město, srdce, slunce, kolo; zahrada, strana, brána, kost (s významem rozdílným), stodola, mísa, lípa, chvíle, kniha, houba, věž, ves, ovce, květ, zed, štěp, ořech, řeka, řemen, kámen, sklep, péro, kmen, lupen, plech.

Poznámka. Ves — *víska, věž* — *vižka, sklep* — *sklípek*.

Píšeme *í*, když ve slově příbuzném na místě *í* vyskytuje se *ě* neb *e*.

b) *-ík, -iček; -ka, -ička; -ko, -ičko*: bratr, červ, chlap, bič, nůž, duše, tráva, husa, perla, slza, vejce, slunce, kráva, muž, ryba, voda, pole, konev, řetkev, rakev, láhev, košile.

c) *-enka, -ínka, -oušek, -átko*: duše, panna, máti, děd, starý, pachole, kotě, zvíře, house, dívka, býlí.

109. Některé přípony k odvozování jmen přídavných.

1. *-í*: (*pták*) *ptačí*, (*hovo*) *hovězí*, (*pastucha*) *pastuší*, (*krkavec*) *krkavčí*.

Utvořte přídavná jména příponou *-í* od těchto jmen: člověk, moucha, ovce, kohout, hrabě (hraběť), kníže (knížet).

2. *-cí*: (jimi označujeme, k čemu, nač co jest): bicí, křesací, hasící (náčiní), honící (pes), secí (stroj), hojící (mast), modlící (knihy), jednací (řád), kropící (konev).

3. *-ní* (od kmenů označujících místo, čas; pak od příslovcí): *spodní, horní, dolní, vrchní, přední, zadní, poslední*.

Utvořte přídavná jména příponou *-ní*: den, dnes, noc, letos, jaro, léto, neděle, pole, louka, zima, večer, svátek, rok, vánoce, národ, církev.

4. *-ný, -čný*: *železný, bolný, dřevěný, kostěný* (ne *koštěný*) a j.

Utvořte taková přídavná jména od těchto jmen: hluk, znak, strach, smích, mouka, písek, noc, ovoce, obec, práce; olovo, hlína, kůže, slána.

5. *-vý (-avý, ivý)* (přídavná jména, jimiž označujeme náklonnost k činnosti kmenem naznačené): *kousavý, laskavý, krvavý, tmavý, hravý, stonavý, žravý; lživý, vadivý, lstivý, ohnivý* a j.

Utvořte přídavná jména příponou *-ový* od těchto jmen: chrám, chrpa, bor, buk, bříza, jedle, růže, slon, trn, lípa, dub, hlad.

6. *-atý, -itý, -utý*: *rohatý, vlasatý, zubatý, skalnatý* (znamenají, čím kdo nebo co u větší míře vyniká); *bahnitý, vejčitý, kamenitý, letitý, pramenitý, svědomitý; tekutý, visutý, mrzutý, běhutý* a j.

7. *-lý, -ský*: *trpký, vlhký, blízký; český, kněžský* a j.

Utvořte více přídavných jmen příponou *-ský*!

110. Zdrobnělá jména přídavná.

Příklady. Malý — *malíčkový — malinký*; hezký — *hezounkový — hezoučkový*.

Přípony ku tvoření přídavných jmen zdrobnělých jsou: *-ičkový, (-ičičkový), -inký, -ounkový, -oučkový*.

Utvořte přídavná jména zdrobnělá některými z těch přípon od přídavných jmen: hebký, hladký, slabý, lehký, krátký, starý, bílý, tenký, křehký, teplý.

111. Odvozování sloves.

a) chudý — *chud-nou -ti*.

Tvořte slovesa s příponou *-nou*: tisk, vláda, bod, zámek, bohatý, hustý, hořký, mladý, tuhý, tvrdý, vlhký.

b) Rozum — *rozum-ě-ti*; churavý — *churav-ě-ti*.

Tvořte slovesa s příponou *-ě(-e)*: běh, let, zvuk, vůně, plesnivý, bujný, hubený, lačný, malátný, práchnivý, šedivý, tučný.

c) Sláva — *slav-i-ti*, bílý — *bíl-i-ti*.

Tvořte slovesa s kmenotvornou příponou *-i* od těchto jmen: barva, brázda, báseň, hnízdo, krok, rána, lék, sedlák, sluha, svědek, strach, škoda, chyba, skok, slib, soud, směr, mysl, zrak, hlas, blud, bouře, chvála, mlat, mluva, sůl, trouba, čin, brus, cit, plat, pud, ráz, tlak, var; černý, jistý, tvrdý, živ, čistý.

d) Dílo — děl-*a*-ti; rovný — rovu-*a*-ti.

Tvořte slovesa s příponou *-a-*: šept (šepot), štěbet, klam, trest, zpěv, skok, hlas, chov, chvat, ples, červený, černý.

e) Boj — boj-*ova*-ti; milý — mil-*ova*-ti.

Tvořte slovesa s příponou *-ova*: pán, hod, pout, král, prorok, bída, dík, jméno, návštěva, noc, obět, pamět, strach, čáry, kámen, práce, chyba, slib, směr, věno, důvěra, péče, stůl, dům, libý.

Kterou změnu pozorujete na kmenové samohláске?

112. Skládání slov.

Fráklady. a) Oka-mžik, kolo-běh, ne-přítel, po-chvala, nezna-boh;

b) hlucho-němý (= hluchý a němý), troj-jediný, krato-chvíle, lido-jed, země-plaz, peci-val.

Slovo, jehož části mají samy o sobě význam, slove *složené*. Tyto části jsou buď *slova*, z nichž každé může ve větě samo o sobě se vyskytovat. Takto složená slova slovou *spřežky*.

Nebo jest jedna (první) část pouhým kmenem a pak slove složené slovo *složeninou*.

113. Složená jména podstatná.

Rozložte každé z následujících jmen na části, z nichž je složeno!

Zeměpis, pivovar, letopis, letopočet, zlatohlav, hromobití, drvoštěp, koželuh, okamžení, peciválek, ranhojič, zeměpán, paroloď, dělostřelec, bratrovrah, pŕlpán, nečas, holobrádek, cizozemec, větroplach (= plachý, nestálý podle větru), starověrec, tvrdohlavec, křivonoska, dobrodruh, velryba, svatvečer, zloděj, zlosyn; svévole, stonožka, všetečka, jednotvárnost, jednorozec, sedmikrása, sedmihlásek; pařez, palouk, předhoří, předměstí, náměstí, pohoří, podskalí, zálesí, rozcestí, přímoří, přístřeší, rozhraní, výsluní, výraz; kupsobě, Skočdopole, Pivoda, Stoklasa.

Cvičení. Složte: a) s předponou *do* slova: chod, mysl, kaz, raz, věra, vod, mnění. Co pozorujete v příčině pravopisné?

b) s předponou *na* slova: boj, doba, val, vrh, sada, hon, vyk, městí, vrší, hrodek, stroj.

c) s předponou *po* slova: vab, vod, byt, cit, klid, moc; s předponou *pro*: sek, smyk, liv, měr, van, vod, tok.

d) s předponou *u* slova: pis, raz, kol, mysl, nos, věr.

e) s předponou *vy*: kup, let, měna, pis, prodej, kaz, tisk, boj, voj, služka, kon, rok, chod, hra, buch.

114. Složená jména přídavná.

Pozorujte, z kterých částí jsou složena následující jména přídavná:

Ctihodný, bohobojný, vínonosný, hromovládny, hromonosný, sněhobílý, pravdomluvný, vodorovný; tvrdošijný, tmavohnědý, lehkomyslný, zlopověstný, velkolepý, svatosvatý, krátkozraký; dvounohý, tříletý, sedmibolestný, pětidílný, osmidenní, mnohomluvný, málomocný, svéhlavý, všetečný; bezejmenný, bezzubý, nažloutlý (značí menší stupeň toho, co jménem označeno), pošmourný (= pochmurný; chmur, šmur = temný), prastarý, zámořský, nemotorný, nebezpečný.

115. Složená slovesa.

Příklady. Mluvíti — nemluvíti, točiti — otočiti, pracovati — vypracovati.

Cvičení. Spojte: o, ob (obe), od, do, na, nad (nade), po, pod, roz, pro, pře, před, při, se, u, v, vy, vz, z, za — se slovesy: točiti, ležeti, péci, žíti, strčiti, hnáti, mazati, trhati, minouti, vézti, staviti, klusati, padnouti, pracovati, nésti, rušiti.

Poznámka 1. Slovesa *blahověstiti*, *blahořečiti*, *noclehovati* a p. nejsou složena, nýbrž odvozena od složených jmen *blahověst*, *blahořeč*, *nocleh*.

Poznámka 2. Mnohá slovesa skládají se někdy s dvěma předložkami: na-po-čísti, vy-na-ložiti, po-vy-táhnouti, po-po-nésti, po-na-pravití a j.

116. Vnitřní tvoření slov.

a) *Příklady.* *Vozka veze na voze zboží.* Obilí *sváží* se do stodoly; rolník je *vozí*. Obilí klasy *nese*. Kdo *prosí*, ten *nosí*. Vše ve světě se *vede* Božím soudem. Těžko toho *voditi*, kdo sám nechce *choditi*. — *Bředu brodem.* — Pivo *teče*, hostinský je *točí*. — Bouře se *žene*, víchr *mračna honí*.

Slova *vozka*, *veze*, *voze*, *sváží* . . . zajisté souvisí spolu svým původem, jsou příbuzná; jejich příbuznost jest patrna jednak ve významu jejich, jednak i v hláskách stejných *vez*, *voz* a *váž*. Všecka ta slova pocházejí z kořene *vez*; ve slově *veze* je kořená samohláčka nezměněna; ve slově *vozka* je změněna v *o*. Touže změnu

máme v nesu — nosím; vedu — vodím; bředu — brod; téci — tok — točiti; ženu — honím; řeknu — rok — výrok, prorok; metu — motám; pletu — plot; teplý — topiti; беру — sbor — výbor a j.

Všude zde máme změnu *e* v *o*. Změna ta nazývá se *stupňování samohlásky*.

b) Příklady. Kdo mnoho *píje*, svou hlavu *bíje*. Voda je nejzdravější *nápoj*. Kdo chceš pokoji, nečiň zmínky o *boji*. Každý sobě štěstí *kuje*. Zlato je drahý *kov*. Zrno tone, pleva *pluje*. *Plavci* po moři se *plaví*. Cesta *slávy* na ledě stojí.

Kořen slova *nápoj* jest *pi*, slova *boj* — *bi*. Před *i* vsulo se *o*, povstalo *poi*, *boi*, z čehož potom *poj* (nápoj), *boj*. Kořeny slov *kuje*, *pluje*, *sluje* jsou *ku*, *plu*, *slu*; před *u* vsulo se *o*, povstalo *kou*, *slou*, z čehož *kov*, *slov(o)*; před *u* vsulo se *a*, vzniklo *plau*, *slau*, z čehož povstalo *plav* (plavci plaví), *sláv(a)*. Tak i jména *rov*, *krov* povstala z kořenů *ry* (rýti), *kry* (kryti); před *y* vsulo se *o*, povstalo *roy*, *kroy*, z čehož *rov*, *krov*.

Cvičení. Tvořte podobným způsobem slova od těchto kořenů: *hni* (hníti), *li* (liti), *du* (douti), *kys* (kysati), *chyt* (chytiti), *kyp* (kypěti).

117. Čeleď slovní.

Příklady. **Seděti**, **vyseděti**, **odseděti**, **rozseděti**, **poseděti**, **proseděti**, **přiseděti**, **sezení**, **posezení**; — **sedati**, **sedák**, **sedánek**, **neposeda**, **sedání**, **sedací**, **sedadlo**, **sedátko**, **sedávati**, **sedavý**, **usedati**, **usedavý**, **poposedati**, **zasedací**, **zasedání**, **zasedati**, **sesedati**, **vsedati**, **přisedati**, **přesedati**, **předsedati**, **předseda**; — **sednouti**, **usednouti**, **zasednouti**, **dosednouti**, **přisednouti**, **sesednouti**, **vyseďnouti**, **rozsednouti**; — **sedlák**, **sedláček**, **sedlačiti**, **sedlačina**, **sedlář**, **sedlářský**, **sedlářství**, **sedlo**, **sedlý**, **usedlý**, **posedlý**, **vysedlý**, **rozsedlý**, **přisedlý**, **prosedlý**, **sedlati**, **sedlaný**, **osedlati**, **osedlaný**, **sedlina**, **Sedlec**, **Sedlice**, **Sedlov**; — **sad**, **sadba**, **sadař**, **sadařství**, **sádlo**, **sádka**, **posada**, **posádka**, **přísada**, **zásada**, **výsada**, **násada**, **nasaditi**, **prosaditi**, **přesaditi**, **přisaditi**, **zasaditi**, **vysaditi**, **obsaditi**, **usaditi**, **rozsaditi**; — **saze**, **sazeč**, **sazečství**, **sazečský**, **sázka**, **nadsázka**, **sázeti**, **sázení**, **sazenice**, **usazenina**, **prosázeti**, **zasázeti**, **vysázeti**, **nasázeti**, **přesázeti**; — **dosazovati**, **podsažovati**, **sesazovati**, **vsazovati**, **usazovati**, **vysazovati**, **přisazovati**, **osazovati**, **nadsazovati**, **posazovati**, **přesazovati**.

Všecka tato slova mají společný kořen *sed* (místy ovšem poněkud změněný); jsou to slova původem *příbuzná*.

Všechna slova od téhož kořene odvozená činí dohromady *čledeť slovní* čili *sousloví*.

Cvičení 1. Jmenujte slova odvozená z kořene *vez*!

Cvičení 2. Seberte slova odvozená ze společného původu *nesa*

Cvičení 3. Která slova znáte ze sousloví jmen *a) ruka,*
b) hora, c) ryba?

Část třetí.

Nauka o větě (n. větoslovi).

118. Pojem věty.

Příklady. Jaro jest nejpříjemnější doba roku. Starý hřích činí novou hanbu. Člověk jest smrtelný.

Pozorováním a přemýšlením dospívám k úsudku, že jaro jest nejpříjemnější doba roku, že starý hřích činí novou hanbu, že člověk jest smrtelný. Vyjadřuji-li úsudek, který je v mé mysli, slovy, je výraz, kterým jej vyslovuji, věta.

Věta je slovy vyjádřený úsudek.

119. Podmět a přísudek.

1. Příklady. Duše jest nejdražší poklad. Bratr jest vojákem. Život náš jest krátký. Příklad učí. Žák byl pochválen.

Ve větě vyjadřujeme svůj úsudek o osobě neb věci. O osobě neb věci můžeme říci: 1. *co jest*; 2. *čím jest*; 3. *jaká jest*; 4. *co činí*; 5. *co se s ní děje*.

Osoba nebo věc, o které v úsudku něco vyslovujeme, je *podmět* věty; to, co o ní vyslovujeme, je *přísudek* (n. výrok) věty.

Skoro každá věta musí mítí podmět a přísudek; proto nazýváme tyto dvě části *podstatnými* (hlavními) částmi věty.

Podmět nalézáme, když se tážeme, *kdo* (n. *co*) koná to, nebo *kdo* je v tom stavu nebo té vlastnosti, jak věta vyslovuje.

Podmět je vždy v 1. pádě.

Přísudek nalézáme, když se tážeme, co podmět věty *koná*, nebo *co se mu děje*, nebo *co se o něm ve větě vyslovuje*.

2. Příklady.

Část podmětová.

Slunce

Pravda

Pilný hospodář

Bůh

Doubravka, dcera Boleslavova,

Část přísudková.

svítí.

jest rosa nebeská.

činí obratnou čeládku.

dal i člověku prohřešilemu účastnu
býti své dobroty.provádala se za Mečislava, kníže
Polské.

Ať jest věta sebe delší, vždy lze ji rozložit na dvě základní části, na část podmětovou a na část přísudkovou.

Obsahuje-li podmět nebo přísudek jen jedno slovo, je to podmět nebo přísudek jednoduchý, *holý*; je-li podmět nebo přísudek složen ze dvou nebo více slov, je to podmět nebo přísudek složitý, *rozvitý*.

Ve výrazu rozvitém rozeznáváme opět člen základní a člen n. členy rozvíjecí.

Předložka se svým pádem a sloveso se zvratným zájmenem se pokládají se za výrazy jednoduché.

Ovičení. Vyhledejte v následujících větách část podmětovou a část přísudkovou a vytkněte členy základní:

Bůh lidský rozum převyšuje. Chrám sv. Víta v Praze je budova staroslavná. Stříbrné své vlnky hora vyleje. Otci svému milenému na památku něco k svátku čtyři dítky koupit chtěly. Každý strom dobrý dobré ovoce nese. Nemůže dobrý strom zlého ovoce nésti. Do počtu znamenitých mužů století patnáctého náleží všim právem Jaroslav z Boskovic. Král Ludvík i přes vůli šlechticů uherských domáhal se po zvláštních poslech rychlé pomoci u všech panovníků sousedních. Paměti o dávných příbězích dochovány jsou prvotně u všech národů pokolením pozdějším od básníků v písních. Po uplynutí dvanácti let od vložení základního kamene k Novému Městu Pražskému uzavřel Karel rozšíření hlavní město české také na levé straně Vltavy. V kláštřích jeptišek ve středověku taková zdomácnělo umění zhotovovati nádherná roucha chrámová. Za císaře Karla IV. byla jednoho roku v Čechách velká neúroda. Po vznešeném příkladu tchána svého Karla IV. nepřestal Rudolf pečovat také o zvelebení věd a umění. Vůně z babiččiny zahrádky mi budí v mysli její pohádky z těch zlatých dětských časů. Babička tam venku tiše kdes též sobě odpočívá.

120. Věty bezpodměté.

1. *Příklady.* Prší. — Blýská se. — Zahřmělo. — Uhodilo. — Zbylo trochu vína.

Ve větách „prší“, „blýská se“, „zahřmělo“ a t. d. není slova, které bychom za podmět pokládali mohli. Také ve větě „zbylo trochu vína“ není podmětu; *trochu* jest 4. pád, podmět pak má býti v 1. pádě.

Mnohé věty nemají podmětu a slovou proto *bezpodměté*.

2. *Příklady.* Bylo nás tisíc = byl nás *tisíc*.

Je zde trochu vody = je zde *trocha* vody.

Ubývá peněz = *peníze* ubývají.

Bylo zima = byla *zima*.

Některé věty *bezpodměté* dají se proměnití ve stejnoplatné s *podmětem*.

Učivení. Proměňte některé z následujících vět bezpodmětých ve věty s *podmětem*:

Šlo mu o krk. Ubývá vody. Bylo k večeru. Bylo tma. Zafukalo na okno. Přibýlo ho na váze. Nebylo času ani peněz. Přibývá dne. Přibýlo vody. Selhalo mu. Bylo škoda času. Bylo mi hanba. V stáří ubývá rozumu i paměti. Napadlo sněhu. Bylo bojováno celý den. Na kouli počátku ni konce není. Hospodáře doma nebylo. Bylo tam hromadu dříví. Veta bylo po něm. Sedělo jich po pěti. Čtyři sta jich zbylo. Jelo dvě stě rytířů. Proti věku není léku.

121. Věty dle obsahu myšlenkového.

1. *Příklady.* Bůh uzdravuje. — Tři hvězdy svítí září jasnou. — Kolumbus objevil Ameriku. — Pravda nezneuctí. — Jedna vlaštovka nendělá jara.

Věty, které vyslovují úsudek (kladný nebo záporný) způsobem tvrdícím, jmenují se *oznamovací*. Na jejich konci píšeme tečku.

Sloveso věty *oznamovací* jest ve *způsobě oznamovacím*.

2. *Příklady.* Co, andělé, co vy to máte, kam letem rychlým pospícháte? — Aj, ty vlaštovičko milá, kdes tak dlouho litala? — Pro lesk vnější měl bych snad se klidu srdce zbavit?

Věta, která vyslovuje otázku, jest věta *tázací*. Na jejím konci píšeme *otazník*.

Sloveso věty tázací je podle rozdílného významu buď ve způsobě *oznamovacím* nebo *podmiňovacím*.

3. *Příklady.* Zpívala bych, neumím. Chtěl bych minout jako ptáček malý pruh bouřných mraků! Kéž bych byl ptáčkem — k tobě bych zalétal! Kéž učiníte zadost svým povinnostem!

Jak krásná jest obloha! Jak krásně stkví se duha!

Vyslovuje-li věta úsudek způsobem podmíněným, jest to věta **podmiňovací**. K větám podmiňovacím patří také věty, které vyjadřují *přání*, pak věty *zvolací* (vyjadřuje-li mluvící úsudek svůj s vnitřním pohnutím).

Na konci vět přacích a zvolacích děláme *vykřičník*.

Sloveso věty přací je ve způsobě *podmiňovacím* neb *oznamovacím* (se spojkou *kéž*), ve větách podmiňovacích jiných ve způsobě *podmiňovacím*.

4. *Příklady.* Ne pletichou a lži, jen pravdou kráčeť k cíli! Jen se zlých lidí pilně stráž! Pane, vyslyš náš! Modli se a pracuj!

Věta, která vyslovuje rozkaz neb prosbu, jest věta **rozkazovací**.

Sloveso věty rozkazovací je z pravidla v *rozkazovacím způsobě*.

Věty liší se podle toho, jaký *obsah* myšlenkový se v nich podává, zdali totiž tvrdící *oznámení*, či *otázka*, anebo *podmínka* (nebo *přání*), nebo *rozkaz*. Dle toho rozeznávají se věty *oznamovací*, *tázací*, *podmiňovací* a *rozkazovací*.

122. Hlavní způsobové vět.

Příklady. a) Hvězda hvězdy nezastíní.

b) Na nebi se hvězdy lesknou, veškeren tvor klidně spí.

c) Kdo na slunci chodí, stín ho následuje.

Věta a) záleží jen z *jediné věty*; všichni členové její jsou prosté výrazy slovní a tedy žádný člen sám není výrazem větným. Jest to věta *jednoduchá*.

Věty b) a c) skládají se každá ze *dvou vět*; jsou to *souvětí* n. věty složené.

Věta a), jakož i obě věty souvětí b) samy o sobě smysl plný vyjadřují; jsou to věty *hlavní* n. *samostatné*.

V souvětí *c)* věta „*kdo na slunci chodí*“ nedává smyslu plného a zastupuje *předmět* věty „*stín ho následuje*“. Věta, která nedává o sobě smyslu plného a zastupuje některý člen věty jiné, jest *vedlejší* (n. *podřízená*).

123. A. Věta jednoduchá.

Příklady. a) Žák — píše. Žák — jest pilen.

b) Pilný *žák* — své úlohy vždy pěkně *píše*.

a) Věty, jichžto *podmět* i *přísudek* jsou výrazy jednoduché, slovou *holé*. Za *holé* pokládají se také věty, které mají v *přísudku* sloveso *jsem*, *jsi* a t. d. s nějakým slovem *doplňovacím*. Sloveso *jsem*, *jsi* a t. d. v těchto větách nazývá se *sponou*.

b) Věty, jejichžto buď *podmět* nebo *přísudek* nebo oba tyto členové věty *vyjádření* jsou výrazy *složitými*, jsou *rozvité* n. *rozšířené*.

Členy věty jednoduché.

124. 1. Podmět.

1. *Příklady.* a) *Lékař* léčí. b) *Živí* se všeho dočkají. *Tonoucí* i *břity* se chápe. *Učený* bývá skromný.

c) *My* se nebojíme. *Naši* vyhráli. *Nikdo* nemůže dvěma pánům sloužiti. d) *Dva* mnoho zможou. e) *Bohu* *sloužiti* jest rozkoš.

f) *Dnes* není zítra. *Od* se spojuje s druhým pádem. *Aj* je *citoslovce*. g) *Darmodej* umřel.

Na *podmět* tážeme se otázkou *kdo? co?* *Podmět* je vždy v 1. *pádě*. Za 1. *pád* bere se také *podmět*, který sám sebou je slovo *nesklonné*, jako: *sloužiti*, *dnes*, *od*, *aj* a t. d.

Vytkněte *podměty* v *příkladech* předcházejících a řekněte o každém, kterou *částí* řeči jest *vyjádřen*!

2. *Příklady.* a) *Jsem* zdrav (— *já*). — *Chválíš* (— *ty*). — *Píšeme* (— *my*). *Začal* na *zlatě* (— *on*). *Skončil* na *blátě* (— *on*).

b) *Blažení* jsou *čistého srdce* (t. *lidé*). *Letos* *předpovídají* *suchý rok* (t. *lidé*). V *Čechách* *pěstují* *nejvíce žito* (t. *lidé*). *Ve vsi* *právě obědvali*.

Podmět bývá někdy *nevyjádřen*, ale rozumí se. Bývá to obyčejně *zájmeno osobní*, které se rozumí ze slovesa *určitého*; někdy

bývá podmětem nevyjádřeným i slovo jiné, které se rozumí z celku a ze souvislosti.

3. *Příklady.* *Ctnost a pěknost* milá společnost. *Čest* a dobrá *pověst* mnoho na světě může. *Praha, Plzeň* a *Budějovice* jsou přední města česká.

Podmětův jest někdy ku společnému přísudku *několik*.

Cvičení. Vytkněte holé podměty v následujících větách a řekněte, kterými druhy slov jsou vyjádřeny:

Proč se bojíte? Kam se poděl? Zvykej práci! Ptáka oklamávají zobem. Do města vedou vodu po trubách. Starého vrabce plevami neošidíš. Za peníze všechno dostane. Toho se nenají. Mluvíti jest stříbro. Mlčetí jest zlato. Nedůvěřovati jest opatrnost. Zakázané jest sladké. Rád bych spatřil ten svět bílý. Smrt jemu zavřela života zdroje. Vyletěl holoubek vysoko na doubek na zelené stráni. Padla v lese borovice pod sekerou krutou. Již jedenáctá odbila. Nic není před Bohem skrytého.

125. 2. Přísudek.

1. *Příklady.* Člověk *myslí*. — Světnice *bývá vytápěna*. — Peníze *jsou slepy*. — Bůh *jest shovívavější*. — Hlad *je nepřítel*. — Jinoch *buďe mužem*. — Kniha *jest má*. — My *jsme čtyři*. — Slíbiti a dáti *jest dvojí*. — Loupiti *není koupiti*.

Na přísudek tážeme se otázkou, co *koná* podmět věty, nebo co *se mu děje*, nebo co *se* ve větě o něm *vyslovuje*.

Kterými slovy jsou v předcházejících příkladech vyjádřeny přísudky?

Přísudkem holým je vždycky sloveso *určité*. Ve větách, které mají v přísudku sloveso *jsem* nebo záporné *nejsem* s nějakým slovem doplňovacím, bere se složený tento výraz za přísudek holý a sloveso *jsem* za *sponu*.

2. *Příklady.* Mladost radost. Starost žalost. Sliby chyby. Na bílý cbléb máslo, na černý hlad (t. patří). Vodá mladým, víno starým. Volům kroky, jelenům skoky (t. slušejí).

Přísudek bývá částečně nevyjádřen, zvláště často bývá vynecháno sponové sloveso *jsem*.

3. *Příklady.* Nemoc na koni přijíždí a pěšky odchází. Laskavé slovo není těžké, ale vydajné. V cizím domě jsem poloněmým, polohluchým, poloslepým.

Přísudků jest někdy ke společnému podmětu *několik*.

Ovičení. Povězte, kterými druhy slov je v těchto větách vyjádřen holý podmět a kterými holý přísudek:

Častá krůpěj kámen proráží. Nikdo učený s nebe nespádá. Zdvorilost jest krásná ctnost. Vlídností každému se zavděčíš. Zlata rez se nechytá. Nezabolí jazyk od dobrého slova. Spravedlivé se neztratí. Darovánek otrhánek. Bůh nevyplácí každou sobotu. Poctivost trvá na věčnost. Přepych a hrdost v životě jsou hříšny a po smrti směšny. Ponocuje chudá žena. Tichá vesnička se tulila ku břehu potoka. Jaro nám otec i máti. Hněv přátelský krátký a netrvalý. Dítě špiní a dere. Matka šije a pere. Chléb sytí a sílí.

126. 3. Předmět.

1. *Příklady.* Čas přináší *růže*. Špatný sedlák *bran* a *pluhu* se ostýchá. Přílišná hádka *pravdě* škodí. Bůh *štěstím* vládne. Lakomec *baží po penězích*. Nouze naučila Dalibora *housti* (hudbě). Nebojím se *umřítí*. Nechtě mladík *pracovati* zvyká.

Jednoduché věty holé „čas přináší“, „sedlák se ostýchá“, „lakomec baží“ a t. d. nevyjadřují úplné myšlenky; potřebují jména věcí, na které děj sloves *přináseti*, *ostýchatí se*, *škoditi*, *bažiti* a t. d. *přechází*, potřebují **předmětu**, přináseti — *růže*, ostýchatí se — *bran* a *pluhu*, škoditi — *pravdě*, bažiti — *po penězích*, vládnouti — *štěstím*.

Předmět při slovese je výraz toho, na koho nebo nač děj slovesný přechází, koho nebo co děj slovesný zasahuje.

Na předmět tážeme se otázkou sestrojenou z podmětu, slovesa věty a tázacího zájmena koho? co? — koho? čeho? — komu? čemu? a t. d.

Vytýkejte předměty v příkladech předcházejících, zároveň udávajíc, kterými druhy slov a v kterých pádech jsou vyjádřeny!

2. *Příklady.* a) Učitel *chválí* žáka. Hříšník *lituje* svých hříchů.

b) Dítě *pláče*. Pták *lítá*. Ryba *plove*.

a) V holé větě „učitel chválí“ není slovesem *chválí* úplně činnost učitelova vyjádřena; k úplné jasnosti musím dodati *předmět* jeho chválení — chválí *žáka*; rovněž ve větě „hříšník lituje“ není slovesem *lituje* vyjádřena úplně činnost hříšníkova, jest nutno dodati ještě *předmět* jeho litování — lituje *hříchů*.

Taková slovesa, jichž děj nějaký *předmět* zasahuje (k nějakému *předmětu* se vztahuje), jmenují se slovesa **předmětná**.

b) Ve větách „dítě *pláče*“, „pták *létá*“, „ryba *plave*“ netýká se činnost dítěte, ptáka, ryby žádného předmětu, žádný předmět touto činností netrpí.

Taková slovesa, jichž děj netýká se žádného předmětu (jichž děj nenese se dále, nýbrž zůstává takofka při podmětu), jmenují se slovesa **podmětná**.

3. *Příklady.* a) Bohatství činí *starosti*. Lež působí *hanbu*. Bůh miluje *všecky tvory*.

b) Mladí sobě *let* přičítají. Naučí nouze *práci*. Pamatuj *na zadní kola*. Ctnost záleží *ve skutečích*.

Vytkněte, v kterých pádech jsou předměty v předcházejících příkladech!

Některá slovesa mají předmět *ve 4. pádě* (který v rodě trpném se objevuje jako podmět), to jsou slovesa **přechodná**; naproti nim jsou slovesa **nepřechodná**, která mají předmět v jiném pádě nežli 4. nebo v pádě předložkovém.

4. *Příklady.* Učitel miluje *pilné žáky*. — Učitel **nemiluje** *žáků nedbalých*.

Za jasné noci vidíme na nebi *hvězdy*. — Za dne *hvězd* **nevidíme**.

Chval *cizimu*, ale zůstávej doma. — **Nechval** *dne* před večerem!

Pěnice lapá *mouchy*. — Orel *much* **nelapá**.

Přechodná slovesa *sáporná* mají předmět z pravidla *v 2. pádě*. — Řekněte více takových vět!

5. *Příklady.* Žák jest *pamětliv* úkolu. Sob jest *podoběn* jelenu. Lakomec jest *žádstiv* peněz. I zlému člověku láskou jsme *povinni*.

Také u některých *jmen přídavných* bývá předmět. Vytkněte pády předmětů v příkladech předcházejících! Řekněte více takových vět!

6. *Příklady.* Ctnost krásli člověka.

Čas hojí všechny rány.

Pohané slouží modlám němým a hluchým.

Předmět vyjádřený jedním slovem jest *holý*, vyjádřený více slovy jest *rozvítý*.

7. *Příklady.* a) Pán Bůh řídí *noc* i *den*. *Hněv* a *jazyk* na uzdě měj! Vlk také *sečtené* a *znamenané* bere. Hospodář spravuj *pole*, *stodolu*, *konírnu*; hospodyně *sklepy*, *kuchyni*, *špižírnu*. *Panskému smíchu* a *jasnému nebi* nikdy nevěř!

b) *Vodu* rybám dal Bůh. Žebrák *žebráku* mošny závidí. *Zachovej nám*, *Hospodine*, *císaře* i *naši zem*! *Nouze člověku* dodává *vtipu*. *Odeprel nám své pomoci*.

Někdy bývá při témže slovese *několik* předmětův; jsou-li vyjádřeny stejným pádem, jsou *stejnorodé*, vyjadřují-li se pády nestejnými, jsou *různorodé*.

Vytýkejte v příkladech předcházejících předměty *stejnorodé* i *různorodé*!

Poznámka. Nemám *kdy*, nemám *kde*, nemám *proč*.

Tvary *kdy*, *kde*, *proč* jsou vlastně příslovce vztahná (= spojky), ale zde mají platnost předmětu. Místo „nemám času, *kdy* (ve kterém) bych něco učinil“ pravím krátce „nemám *kdy*“ t. j. místo předmětu „*času*, *kdy* (= ve kterém) kladu jen příslovce *kdy*. Podobně ve větách „nemám *kde*“, „nemám *proč*“, „nemám *kam*“ a j. Vysvětlíte ty tvary!

Cvičení 1. V následujících větách vyhledejte předměty a vypište slovesa!

Hřích miluje tmu. Dary oslepují oči. Rakev každého změní. Příležitost dělá zloděje. Nouze láme železo. Častá krůpěj i kámen proráží. Tiché vody břehy podmílají. Nesmírné vedro řeku vysušilo. Strach zapuzuje lásku. Hloupý hloupého haní. Cizina rozum ostří. Povolnost činí přátele. Slovo dělá muže. Dva křesací kameny jiskry dělají. Lísková mast divy tvoří. I starý tkadlec přízi zmate. I vlas má svůj stín. Dobrého vůdce nehoda ukáže. Každý pták miluje své hnízdo.

Cvičení 2. Vyhledejte v následujících větách předměty, určete jich pád a vypište slovesa i přídavná jména, která předměty u sebe mají!

a) Každý svého hled! Svě přátele množ, otcových si važ! Nemíním dbáti těchto překážek. Lituji svého přenáhlení. Vzdal se svého práva. Sotva jsme se smíchu zdrželi. Boj se Boha, styď se

lidí! Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ. Na to se moudrých lidí ptej! Pamětliv budu slibu svého. Buď dbalý svých povinností! Holubice jest čistoty milovná. Jsme toho dobře zkušeni. Muž od slova pamětliv jest svého slova. Jsem blizek svého skončení. Kéž bych byl účasten života věčného! Málo jest synů blaha vlasti cti-vých. Almužna důstojna jest veliké odplaty. Rolníku, buď bedliv pluhu! Kéž jsem svých hříchů prost! Posel není povědom cesty lesem. Hoden jest dělník mzdy své. Šlechetný lži není schopen.

b) Zdravý nemocnému nevěří. Sytý lačnému nerozumí. Strach smrti se rovná. Panská kuchyně každému nesvědčí. Ne každému štěstí slouží. Bláznů sluší každá čepice. Pohané slouží modlám. Prospívej všem, neškod žádnému! Odpusť, pane, odpusť lidu svému! Buď dobrotiv svému lidu. Budiž nám Bůh milostiv. Sv. Prokop byl štědrý hostem. Rohy jelenu nejsou těžky. Ptáku křídla nepřekážejí.

c) Nestřídmy člověk zdravím plýtvá. Marná chvála i peciválkem pohne. Ospalec hlavou kývá. Ne vše pižmem a kadidlem voní. Mrazná bázeň tělem chvěje. Bílým šátkem zatočím. Mnohý chlebem pohrdal a suchou kůrkou za vděk vzal. Ten chodníček kamením zaházím a trním zanosím. Strom se mízou země napájí a krmí. Neclub se dnem zejtřejším. Prospíval věkem i moudrostí. Nejsem vinen smrtí spravedlivého tohoto. Voják v bitvě není jist svým životem. Občané nebyli ani majetkem ani životem bezpečni. Bůh bohat milostí.

d) I nemocný vlk stačí na ovci. Čas na nikoho nečeká. Darovanému koni na zuby se nedivej! Dobré nad zlým vítězí. Zmužilý na neštěstí nenařiká. Nestůj o cizí statek! Nic sobě nezakládej na velikém bohatství. Marnivý baží po chvále. Za chudobu se nehanbi! Skromný člověk na mále přestává. Na líbezná slova se nepouštěj! Nešťastný přemýšlel o smutném osudu svém. Pane, smiluj se nad námi! Moudrý rozjímá o pošetilosti lidské. Lakomý touží vždy po větším statku. Pohanští Čechové věřili v jednoho boha nejvyššího a v nesmrtelnost duše.

e) Každý sobě štěstí kuje. Vychovaný krkavec i pánu oči vy-klove. Smrt sobě příčinu najde. Dává Bůh všecko dobré jednomu člověku? Bída bídě ruku podává. Zlému člověku ukrátí Bůh věku. Zachovej nás, Hospodine, smrti nenadálé! Přítel příteli hrad staví. Nepřítel nepříteli rakev teše. Nemocnému zachtělo se vína. Odpusť nám naše viny! Zdali jsem ti nezachoval života?

127. 4. Doplněk.

1. *Příklady.* a) Mládenec odešel smuten.

b) Občané zvolili starce starostou (n. za starostu).

a) Kdo odešel smuten? — Mládenec (podmět). — Co se povídá o mláďenci? — Odešel smuten (přísudek).

Přísudek této věty skládá se ze dvou slov. Holý přísudek jest „odešel“ a přídavné jméno „smuten“ jest rozvíjecí výraz přísudku, nutně potřebný, aby se jím slovesný děj „odešel“ docelil nebo *doplnil*; slovo *smuten* je doplňující částí neúplně vyjádřeného děje „odešel“, čili **doplněk** slovesa *odešel*, ale při tom táhne se tento doplněk ku *podmětu* „mládenec“ (mládenec smuten).

b) Ve větě „občané zvolili starce starostou (za starostu)“ jest slovo „starce“ *předmět* slovesa „zvolili“ a slovo *starostou* n. *za starostu* jest **doplněk** téhož slovesa, ale zároveň se táhne tento doplněk ku *předmětu* „starce“ (starce starostou, starce za starostu).

Slovesa nemají stejné moci vypovídací; někdy pouhým slovesem vypovíme vše, co si o podmětě myslíme, jindy je potřeba ke slovesu přísudkovému dodatku či *doplňku*.

Doplněk je doplnění slovesa, ale při tom vztahuje se zároveň k *podmětu* nebo ku *předmětu* věty.

Na *doplněk* tážeme se otázkou sestrojenou z podmětu (když se doplněk táhne k podmětu), anebo z podmětu i předmětu (když se doplněk táhne ku předmětu), ze slovesa věty dané a z příslušných slov tázacích *jaký, jak* (ve smyslu = jaký), *kým* n. *čím* (= jakým) a t. d.

Jak (= jaký) odešel mládenec? — smuten.

Kým zvolili občané starce? — starostou (za starostu).

2. *Příklady.* Jsem *po nemoci*. Ty jsi *náš*. Bůh jest *láska*. Všichni jsme *pod zákonem*. Děti nejsou *samých rodičů*, ale také *vlasti*.

Doplněk je též při sponovém slovese *jsem, jsi* a t. d.

3. *Příklady.* Jidáš stal se *zrádцем* (Jidáš — zrádцем = Jidáš — zrádce). Stařec leží *churav* (stařec — churav). Přijel jsem *sám* (já — sám). Jsme *dva* (my — dva). Chci *zůstatí váš* (já — váš). Nedůvěřovati není *nevěřiti*. Ten člověk je *hr* (v řeči obecné = zplašen, nakvašen).

Doplňkem bývá z pravidla podstatné jméno, přídavné jméno, zájmeno neb číslovka, ale i neurčitý způsob slovesa nebo nesklonný výraz jiný.

4. *Příklady.* a) Tělo leží v hrobě *mrtvo* (tělo — mrtvo, oboje v 1. pádě). Stála všecka *omámena*. Děti z nemoci *zdrávy* vstaly (děti — zdravý, oboje v 1. pádě). Ďábel učinil se *hadem* (ďábel — hadem = ďábel — had). Ctnost činí člověka *vzácna* (člověka — vzácna, oboje ve 4. pádě). Není dobře člověku *býti samotnému* (člověku — samotnému, oboje v 3. pádě). Bratr nechal dveří *nedovřených* (dveří — nedovřených, oboje v 2. pádě).

b) Libuše tě *mužem*, země *knížetem* žádá (tě — mužem, tě — knížetem, 4. a 7. pád). Staří Egypťané řeku Nil *za boha* ctíli (řeku Nil — za boha, 4. pád a pád předložkový). Beru vás *za svědky* (vás — za svědky, 4. pád a pád předložkový).

Je-li doplněk téhož pádu jako podmět nebo předmět, k němuž se táhne, je **souřadný**. Doplněk souřadný můžeme s příslušným podmětem nebo předmětem *stejně a zároveň skloňovati*.

Je-li doplněk v jiném pádu než příslušný podmět nebo předmět, je **podřadný**. Doplněk podřadný s příslušným podmětem nebo předmětem skloňovati se nedá, zůstává nezměněn.

Cvičení. V následujících větách vytýkejte doplňky a řekněte, jsou-li souřadné nebo podřadné; zároveň určujte, táhnou-li se k podmětu nebo k předmětu!

a) Zbraní svých my živi nevydáme. Pán Ježíš visel umučen na kříži. Apoštolové v domě zavřeni seděli. Král zůstal sám. Potok tři dni krvavý tekł. Město leží pusto. Chlapec chodí bos. Dívka chodí bosa. Dům stojí prázděn. Ženy prostovlasy vyběhly. Kůň doma velmi teskliv stojí. S koně spadl mrtev na zemi. Pravá ctnost vždy ctihodna zůstává. Dědiny pusty zůstaly. Jíme rádi ovoce. Dávám se vinen. Ďábel chtěl se učiniti Bobu roven. Otec vrátil se z ciziny churav. Dítě narodilo se slepo. Pán Ježíš zjevil se člověkem i Bobem pravým. Mnohý narodil se boháčem a zemřel žebrákem. Zahálka matkou a chůvou všeho zlého jmenuje se. Žalovaný nalezen jest nevinen. Kazimír korunován jest za krále. Bůh je svědkem všech snažností našich. Smrt naše je libým snem. Marie slouží za kuchařku. Kam bych se ubohý poděl?

b) Lháře za přítele mít nelze. Zanechali jej ztrýzněna. Vyvolil si ji za průvodkyni. Mne ve svých potřebách pomocníka mít budete. Místo svaté nečiní člověka svata. Lépe jest tobě do života vejít kulhavému nebo bezrukému. Němci Vojtěcha Adalbertem jmenují. Čechové Bořivoje knížetem zvolili. Pamatuji ho malým chlapcem. Sv. Štěpán viděl nebesa otevřena. Mám ruce plny práce. Přivedli sv. Pavla svázána. Sv. Kristinu otec svázánu kázal v žalář vsaditi. Dal jim to na listě napsáno. Hřích činí člověka sobě robotna. Rodiče chtějí své děti vidět šťastny. Uznali ho všichni vítězem.

128. 5. Přívlastek.

1. *Příklady.* a) *Starý přítel* je nejlepší. Práce *unavující* jest nevděčná. *Nashromážděný* statek je *dobrý* důchod. *Uplynulý* čas nevrátí se zas.

b) Chvalte jméno *Hospodinovo*, chvalte, služebníci *Hospodinovi*, kteří stávají v domě *Hospodinově*.

e) *Naši* dnové jsou sečteni. *Tento* dům jest na spadnutí.

d) *Dva* muži se utopili. Karel *Čtvrtý* otcem vlasti jmenuje se.

e) *Moc panovati* nade všemi tvory na zemi dána jest člověku.

f) *Král* Zikmund bojoval s Čechy. *Láska bez skutků* jest stoklasa *bez zrna* a kvítek *bez vůně*.

Ve větě „*starý přítel jest nejlepší*“ jest podstatné jméno „*přítel*“ omezeno slovem „*starý*“ (jaký přítel? který přítel?); podobně i v ostatních větách.

Ve větě „*moc panovati nade všemi tvory* a t. d.“ jest podstatné jméno „*moc*“ omezeno slovem „*panovati*“ (jaká moc? která moc?).

Člen věty, kterým význam jména podstatného (aneb jakéhokoliv slova podstatné jméno zastupujícího) omezujeme, jmenuje se **přívlastek**.

Na přívlastek tážeme se otázkou sestrojenou ze jména podstatného věty dané a tázacího *jaký? který? čím?*

Vytkněte v předcházejících příkladech všechny přívlastky a povězte, kterými druhy slov může přívlastek býti vyjádřen.

2. *Příklady.* a) *Řeka* Nil činí Egypt bydlitelným. *Kamenný* most Karla *Čtvrtého* jest 496 m zděli.

b) Smrt řeči je smrt národa. Tělo je přibytkem duše ne-smrtelné. Cesta životem není procházka polem. Král jsem bez vojska, boháč bez jmění. Obžalovaný má právo brániti se. Napadla rosička jako maková zrníčka. Má tvářičky jako růže.

Vytýkejte v těchto příkladech všechny přívlastky a řekněte o každém, je-li v témž pádě jako příslušné jméno podstatné.

Je-li přívlastek v témž pádě jako příslušné jméno podstatné, jmenuje se **souřadný**; přívlastek souřadný skloňuje se zároveň se svým jménem podstatným.

Je-li přívlastek v jiném pádě nežli příslušné jméno podstatné, jmenuje se **podřadný**. Bývá vyjádřen pádem prostým, závislým na příslušném jméně podstatném, pádem předložkovým, neurčitým způsobem a výrazem spojkovým (jako růže, člověk jako hora). Přívlastek podřadný zůstává nezměněn, když se jeho jméno podstatné skloňuje.

Cvičení. Vyhledejte přívlastky v těchto větách a určujte je!

Byl muž srdce udatného. Tu nad hlavou se ozval veský zvonek ranní. Radost nevýslovná a příliš náhlá téměř smysly jim pomátla. U řeky vrba šedivá haluze věsí. Tichá vesnička se tulila na břehu potoka. Světla malá ze skromňoučkových chatek prokmitala. V smutném tichu jedou močálem černým kolem holých skal. Silným kmenem každá rána neotřese. Ve tvém vlastním voji se úklady a zrada k zejtřejší bitvě strojí. Lesů sbory šumí převážné slovo v řeči jemné. Vyrostlé v tom věnci vděčném se milé háje k horám vinou. Na hoře své šedé stěny ten ssutý hrad si věrně hlídá. Lípa v květu máje se splítá s dubem v stinné loubí. Bujná radost srdcí čilých se v lehkém tanci volně zmitá. I ten nejmenší dáreček z lásky je nejmilejší. Mateřský jazyk je klíč k mysli a k srdci. V naší knihovně uloženy jsou drahocenné památky pokroku a vzdělanosti předků našich.

3. Příklady. a) *Mladý a zdravý kůň roste do peněz.*

Slavík má *rovný, tenký, špičatý* zobák.

Pilné, mravné a poslušné děti naší školy byly na vycházce v blízkém lese.

Zlato jest *těžký, žlutý, lesklý, měkký, velmi těžný* kov.

b) Jest *krásný jarní* den. Od nedalekého pobřeží mořského válnou *studený severní* vítr. Chodíme do *české měšťanské* školy. Můj bratr chodí do *čtvrté třídy zdejší české pětileté* obecné školy.

Někdy máme dva i více přívlastků souřadných. Stejnorodé přívlastky oddělujeme čárkou, nejsou-li spojeny spojkou *a*.

Ve větě „jest *krásný jarní den*“ (= jest *krásný den jarní*) jsou také dva přívlastky k jednomu podstatnému jménu, ale ty nesmíme oddělit čárkou; zde slova „*jarní den*“ znamenají pojem hlavní, který je omezen přívlastkem „*krásný*“. Rovněž ve větě „*chodíme do české měšťanské školy*“ (= do české školy měšťanské) tvoří slova „*měšťanská škola*“ pojem hlavní.

Cvičení. Vytkněte v následujících větách pojem hlavní!

Zdi kaple sv. Václava vykládány jsou pravými českými drahokamy. Hustý mlhavý závoj zakrýval zrakům našim celou krajinu. Chatrná letošní úroda měla za následek zdražení některých druhů obilí. Poslední sluneční paprsky zlatily temena nebetýchých horských velikánů. Čistá voda dešťová nemá chuti, ani barvy, ani zápachu. Proslulý český malíř Petr Brandl narodil se v Hoře Kutné. Bohatí rodičové vystrojují dítkám nádherný vánoční stromek. Obdrželi jsme mnoho upřímných novoročních blahopřání. Nesmírná ohnivá záplava daleko široko ozářila celé okolí. Nastuzení bývá příčinou nebezpečných plicních nemocí. Žhavá sluneční koule vypořovala se zvolna z moře. Tichý májový deštěk osvěžil rostlinstvo. Horké krajiny rovníkové zdraví lidskému nejsou příznivy. Prudké horské bystřiny s nesmírným hukotem řítily se do údolí. Král Jan Lucemburský byl nejbojovnější český král. Zhoubné husitské války trvaly plných patnáct let. Teplé paprsky sluneční oblažují vsecko tvorstvo. Studené větry severní ustupují teplejším větrům západním a jižním. Bujná jarní veselost ustupuje v červnu pestrému koberci letnímu. Veselý skřivan poluť pozdravuje krásný letní den. Krůpěje rosy lesknou se v stříbrné měsíčné záři. Země připravuje se k dlouhému zimnímu spánku. Místo plesu veselých lesních zpěváčků slyšíme jen kvákání vran.

4. *Příklady.* Latinský spisovatel Plinius mladší očitým byl svědkem zkázy města Pompeji. Plinius mladší, *latinský spisovatel*, očitým byl svědkem a t. d.

Dějepis, *vůdce lidí*, nás mnohému učí.

Karel Čtvrtý, *syn krále Jana Lucemburského*, pocházel po matce Elišce z rodu Přemyslova.

Orel, *král ptactva*, byl zastřelen.

Souřadný přívlastek vyjádřený podstatným jménem, jež opatřeno jest opět svým přívlastkem, a položený za jménem podstatným nebo zájmenem, k němuž patří, jmenuje se **přístavek**. Přístavek od-
dělujeme od ostatní věty *čárkami*.

Cvičení. V následujících větách oddělte přístavky čárkami!

Svatopluk kníže Moravský od sv. Cyrila víře křesťanské byl vyučen. Karel velikou péčí vynakládal na zvelebení Prahy tehdejšího sídla císařského. Ondřej Hofer slavný vůdce Tyroláků zastřelen byl od Francouzů v Mantově. Jan Ladislav starší Popel z Lobkovic na Chlumci a Jistebnici nejvyšší dvorní mistr království Českého proslul svou šlechtností. Demosthenes nejslavnější řečník řecký nemohl jako jinoch písmeno r vysloviti. Skřivan posel jara již do našich krajů přiletěl. Čína vlast čaje byla také původní vlastní rýžového zrna. Kurius Dentatus proslulý vojevůdce římský ukončil války se Samnity nejbojovnějším národem celé Itálie. Předkové naši neznali kávy tohoto chutného a příjemného nápoje. Peršané věřili v Ormuzda boha světla a v Arimana boha temnoty. Hamilkar Barkas Hannibalův otec kázal synáčkovi svému přísahati věčnou nenávisť k Římanům úhlavním nepřátelům jeho vlasti. Paleček dvorský blázen krále Jiřího byl jednou s pánem svým na hodech. V čelo vojska do Hispanie určeného přihlásil se 24letý Publius Kornelius Scipio syn padlého vojevůdce téhož jména. Pod vedením Publia Kornelia Scipiona přemožena hrdá Karthago nejmocnější a nejnebezpečnější sokyně Říma. O Polykratovi mocném vládcu na řeckém ostrově Samos vypravuje se pěkná pověst. Přírody největší umělkyně nikdo nedostihl.

129. 6. Příslovečné určení.

1. *Příklady.* a) *V každé dědině* mají způsoby jiné.
- b) Lidé *v štěstí* paměť trátí.
- c) Horké železo *nejlépe* se kuje.
- d) Člověk *pro zdraví* všeho se odváží.

Přísudek (sloveso) je v těchto větách omezen a určen a) vzhledem k *místu* — „v každé dědině“, b) vzhledem k *času* — „v štěstí“, c) vzhledem k *způsobu* — „nejlépe“, d) vzhledem k *příčinnosti* — „pro zdraví“.

Omezení a určení přísudku (slovesa) vzhledem k místu, času, způsobu a příčinnosti jmenuje se **přísluvečné určení**.

2. *Příklady.* Vzduch zřídka bývá *úplně* tichý. *Blizoučko* u Prahy spatříš hrob. Tvářičky červené *jak růže*. Slova *velmi* často klamou.

Kromě sloves bývá přísluvečné určení také při *jménech přidavných* a při *vyrazích přísluvečných*.

3. *Příklady.* Vltava prodírá se *skalami*.

Chudoba *zle* má se *všude*.

Pán Ježíš narodil se *za panování císaře Augusta*.

Přísluvečné určení jest vyjádřeno výrazem *holým* neb *rozvitým*.

130. a) Přísluvečné určení místa.

Příklady. a) *Na větvi* žvatlá mladé ptáče. (Kde?)

b) Slunéčko se *za bor* chýlí; den se *k hrobu* ubírá. (Kam?)

c) Bystřina hromným hukotem *s vrchu* se valila. (Odkud?)

d) Tři jezdci jeli tiše *doubrovou*. (Kudy?)

Přísluvečné určení místa jest na otázky *kde? kam? odkud? kudy?*

Vytkněte, kterými druhy slov jest v předcházejících příkladech vyjádřeno přísluvečné určení místa.

Ovičení. Kterými slovy a na které otázky vyjadřuje se v následujících větách přísluvečné určení místa:

Nad údolím soumrak plí. Z vísky hlásek zvonku kvílí. Na lučinách bludná řada světélek si hopkuje. V chaloupky se loudí sen. Nad tichou zemí zářné slunce stojí. Mně pod oknem keř růží znova zkvétá. Mena s myslí odhodlanou k Sázavě nastoupil cestu. Mena chvíli na rozpacích stál na pustém břehu řeky. Tam jezero se kryje v hloubi. V těch údolích, v těch hájích milých se mládež v pestré kruhy splítá. Loď nad propastí visí bezednou. Odhodlal jsem se jeti do Kodaně přes Štětín. Plujeme průlivem Doverským. Ze skály vyprýštila se voda. Po pěšinkách blíže. K dobré studánce pěšinka ušlapaná. Také hrobař do hrobu musí. Člověk všady má své vady. Josef Jungmann narodil se v Hudlicích. Pod pláštěm ctnosti kryje se mnoho nepravosti.

131. b) Příslovečné určení času.

Příklady. a) I slepá slepice *někdy* zrnko najde. *Pozdě* po smrti pokání činiti. (Kdy?)

b) Slaviček jen *do sv. Víta* zpívá. (Jak dlouho? = po jaký čas?)

c) *Po dnešní den* nikdo z hrobu nepřišel sem. (Dokud? = do které doby?)

Příslovečné určení času odpovídá na otázky *kdy? jak dlouho? dokud?*

Cvičení. Kterými slovy a na které otázky vyjadřuje se v následujících větách příslovečné určení času:

Josef Jungmann narodil se dne 16. července 1773. Štěstí nachází mezi spaním. Zadívám se chvíli v modrou oblohu. Dva dni trvala povodeň na Divoké Úpě. Soda jest známa od pradávných dob. Časně z rána již se octnul na pobřeží bouřné řeky. Času jarního řeky se rozvodňují. Pracovali dnem i nocí. Město hořelo čtyři dni a tři noci. Za zdravého života dobře činiti hled. Od té doby mnoho se změnilo. I dobrý časem pláče. Po účinku zlá rada. Po práci milo odpočinouti. Zlý v neštěstí přítele nenajde. Chudobný od jitra do noci se plahočí.

132. c) Příslovečné určení způsobu.

Příklady. a) Velké věci *pomalou* rostou. (Jak? Kterak?)

b) Svěhlavý *málo* na světě spraví. (Kolik?)

Petr zapřel *tříkrát* mistra svého. (Kolikrát?) Prška *po kapkách* začíná. (Po čem?) Ani *za mák* si neublížil. (Zač?)

c) Josef byl *tělem* v Egyptě, *myslí* v zemi svaté. (Vzhledem k čemu? ohledně čeho?) Jan Amos Komenský byl *rodem* Moravan, *jazykem* Čech, *povoláním* bohoslovec. (Vzhledem k čemu?)

d) Krev *potůčkem* (= jako potůček) teče. Hrozná tělo jeho osykou (= jako osyka) se třese.

Příslovečné určení způsobu jest na otázky *jak? kterak? kolik? kolikrát? po čem? zač? ohledně čeho? vzhledem k čemu?* Také bývá vyjádřeno *přirovnáním*.

Cvičení. Vyhledejte v následujících větách příslovečná určení způsobu, vytkněte, kterým druhem slov každé jest vyjádřeno a ku které otázce odpovídá:

Nemoudrým moudrá rada málo prospívá. Jméni nuznému po troškách přibývá. Té řeči ani za mák jsem nerozuměl. Jen tělem jsi ve škole. Myslí bloudíš jinde. Každý z nás jest rodem Čech. Nech štěstí jíti svou vahou. Pokora mlčky se omlouvá. Korouhvička po větru se obrací. Žeň bývá jen jednou za rok. Mlčí jako hrob. Nepouštěj se bez vesla na moře. Za peníze kupovali, na dluh prodávali. Jan Lucemburský na obě oči byl slepý. Různí rodem, různí řeči národové pod orlím se pojí praporem. Hladovému černý chléb nad marcipán chutná.

133. d) Příslovečné určení příčinnosti.

Příklady. a) *Pro pravdu* se lidé rádi hněvají. (Proč? — důvod). Musí se dým *pro teplo* trpěti. (Proč? — účel = aby bylo teplo).

b) Amerika byla *od Kolumba* (Kolumbem) objevena. (Kolumbus byl původcem (příčinou) toho, co přísudkem vyjádřeno.)

Jmení *otcem* nastrádané nehodní synové často promarnují. (Kým? — otec jest *původce* jmění nastrádaného). *Z malé jiskry* veliký oheň bývá (= malá jiskra bývá *příčinou* velkého ohně).

c) Nechytej ryb *zlatou udicí*. (Čím? = nástroj, prostředek.) Víra naše rozšířila se *skrze sprostné lidi, skrze apoštoly* (prostřednik.)

d) Peníze razí se *ze zlata, ze stříbra, z niklu a z bronzu*. (Z čeho? — látka.)

e) *Při dobré vůli* vše se daří (= je-li vůle dobrá, vše se daří, jen s tou *podmínkou* vše se daří).

Příslovečné určení příčinnosti omezuje přísudek na otázky *proč?* (důvod, účel) *kým?* *od koho?* (původce, prostředek, příčina) *čím?* (nástroj) *z čeho?* (látka). Také bývá vyjádřeno *podmínkou*.

Cvičení 1. Kterými slovy a na které otázky vyjádřeno jest v následujících větách příslovečné určení příčinnosti: Matka hořem plakala. Nemohla litostí (od litosti) ani promluvití. Bůh člověka z hlíny stvořil. Boháč dává pro pověst, chudý pro čest. Oheň bez podnětu nehoří. Zdvořilostí nezhrěšíš. Nespouštěj se silnice pro nejistou pěšinku. Krejčí z cizích ostřížků sobě šaty šije. Bůh mluvil k lidem skrze proroky. Poslal jsem psaní poslem (po poslu) do města. Ptáka poznáš po peří, vlka po srsti a člověka po řeči, kroji a chodu. Kůň k tahu, pták k letu, člověk ku práci stvoření jsou. Pro naději mnoha mála se nespouštěj! Od mnoha mluvení

bolívá hlava. Učinil jsem to pro dobrou vůli (= aby byla dobrá vůle). Tesář tesá širočinou. Bůh stal se člověkem z lásky k lidem. Bůh zvěstoval mudrcům skrze hvězdu narození Páně.

Cvičení 2. Vytýkejte v následujících větách příslovečná určení a udejte, kterého jsou druhu a čím jsou vyjádřena: Synu, pohleď k výši nebe, sklop své oči k země báni! Bůh v bezcestí cestu najíti umí. Na den sv. Vavřince jdou oříšky do věnce. Po dobrém skutku vrz konce u vodu. Smetí z domu na ulici nevynášej. Půjčka jde vždy s pláčem domů. Nyní z mnohých oken pěkná vyhlídka na bídu. Často v haleně chatrné najdeš rozumy jadrné. Kol Žampachu kupci jedou tvrdě, těžce. V houští Pancéř zrádně s chasou čihá. Pancéř život s mečem v ruce prožil. Na krunýři černém zlatý řetěz nese. Lidé umírali hladem jako mouchy. Císař Karel kázal stavěti zeď hradební od Hradčan přes vrch Petřín dolů k řece Vltavě. I hrnulo se z Prahy a z venkova tisíce lidí ke stavbě nové té zdi. Císař denně mezi pracující lid přicházel. Za hladu a moru poskytovala stavba této zdi chudému lidu hojného výdělků. Tiše plynou v šeru kraje. V hájích slavík klokotaje oplakává zašlý den. Jednoho dne lavina řítí se s vrcholu Mont-Blanku. Ubíraje se dnes ráno nahoru ke kostelíku, stojícímu na výšině za městem, kráčel jsem pod deštěm květů, v stínu ctihodných stromů vavřínových, mezi libovonným houštím podél křovin sténajících pod břemenem růží a jasmínu, po smaragdovém, aksamitovém koberci staré Anglie. Na stole před králem popsany list se bělí. Král v duše pohnutí vyráží z prsou těžké, bolestné vzdechnutí. Netopyřové za dne v temných místech odpočívají, k večeru a v noci nejraději létají.

134. Věta kusá.

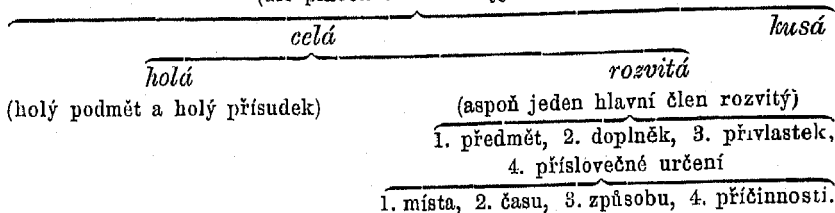
Příklady. Svoji k svému! (se hlaste, se mějte.) — Dobré jitro! (přeji.) — Vzhůru! (t. vstaňte.) — Tak vy tak? (t. jednáte, se chováte.) — Ten je ustrojen! (t. pěkně, nepěkně, podivně a t. d.) — Ten mu dal! (t. ran, domluvy.) — Ku předu! — Co dělat? — Spojenými silami! — Osvětou k svobodě! — Každému své! — Jdi po svých! — Co byste rádi? — Hračky plačky. — Mladost radost. Chudí sedláci — chudá země; chudá země — chudý kníže.

V některých větách bývá nevyjádřen některý člen věty, který se snadno domyslí buď ze souvislosti řeči, buď také z okolností jiných. Věta, v níž některý člen zůstává takto nevyjádřen, slove věta kusá.

135. Přehled členů ve větě jednoduché.

1. Holý podmět a holý přísudek jsou větné členy hlavní.
2. Předmět, doplněk, přívlástek a příslovečné určení jsou rozvíjecí členy věty, jsou členy vedlejší.

Jednoduchá věta
(dle plnosti slovného vyjádření)

136. Rozbor věty jednoduché.

Tomáš ze Štítného, český mudrc, složil pro své děti knihy šestery o obecných věcech křesťanských.

Tato věta se skládá:

- a) z části podmětové: Tomáš ze Štítného, český mudrc;
- b) z části přísudkové: složil pro své děti knihy devatery o obecných věcech křesťanských.

- a) 1. Tomáš = podmět;
2. ze Štítného = podř. přívlástek (který Tomáš?);
3. český mudrc = přístavek; český = souř. přívlástek;
- b) 4. složil = přísudek;
5. pro své děti = příslovečné určení (pro koho? proč?);
své = souř. přívlástek (pro které děti?);
6. knihy šestery = předmět ve 4. pádě (co složil?);
šestery = souř. přívlástek (jaké knihy?);
7. o obecných věcech křesťanských = podř. přívlástek (jaké knihy?); obecných a křesťanských = souř. přívlásky (o kterých věcech?).

Ovičení. Veďte si podobným způsobem při rozboru některých vět z § 119. této knihy.

137. Přízvuk větný. Slovosled.

1. *Příklady.* Voda hučí. Otec leží churav. Ctnost převyšuje umění. Polekaná vrána i křoví se bojí. Pokorné srdce jest

nejdražší poklad. Na černém poli pšenička se rodí. Mysl projde všudy.

Mocnější hlas, jímž přízvukná slabika jistého slova ve větě **nad** přízvukné slabiky slov ostatních vyniká, jmenuje se *přízvuk větný*.

Pravidlem o přízvuku větném jest, že *výraz určovací* má *mocnější* přízvuk větný než *výraz určovaný*. Má tudíž ve větě jednoduché rozvitě přísudek silnější přízvuk než podmět, přívlastek silnější než jeho podstatné jméno, doplněk a předmět silnější než přísudek holý, příslovečné určení silnější než výraz jím určený.

2. *Příklady.* Ty-li jsi ten, který přijíti má, či jiného čekati máme? — Rytíř jeden *spáchav* hroznou zradu *mečem* skončiti dnes život má. Starce máme *ctíti*, mladíky *učiti*, *moudrých* se *tázati*, *bláznům* pokoj *dáti*. Dva mnoho zmohou, jeden nic.

V různých větách (jak ze smyslu jejich vysvítá) jde často hlavně o určité slovo a toto má pak hlavní přízvuk. Bývá tak nejčastěji v otázkách, pak při odporech.

3. *Příklady.* Pilný žák píše své úkoly bedlivě. Pilnost mládeže v dospělejším věku ponese chutné ovoce. Dobré děti působí rodičům radost. Všude vidíme stopy všemohoucnosti Boží.

Pořádek, ve kterém slova ve větách po sobě následují, jmenuje se **slovosled**. Členové věty smyslem k sobě náležející nesmějí býti od sebe vzdáleny a čím úžeji spolu souvisí, tím jsou si ve větě blíže. V obyčejné větě jednoduché první místo zaujímá podmět, druhé přísudek, třetí předmět a poslední příslovečné určení. Někdy za příčinou důrazu bývá pořádek tento přesmyklý.

Cvičení. Čtete pozorně tyto věty s náležitým přízvukem: Čas objeví, co chytrá kryje lest. Vůni trav a květem luk potok v stráň se vine. V trávě krásný květ zrak často poutá k zemi. Na poli mladé vlní se klasy. Den vstává zlatý nad širokým světem. Duše moje nerozlomným poutem spjata je s tím rodným země koutem. Pro děti moje rada není. Na kámen mech a květ se k stéblu víže. Nad zámekem táhla se jak stuha dráha mléčná. Národ uprostřed té dravé vřavy vlnám zkázy odpor stavi. Strom květnatou mi sype vnađu, pták zvučný zpěv a vůni luh. Květ každý jeden z přátel mých.

138. B. Souvětí souřadné.

Příklady. a) Z pilnosti se štěstí rodí, lenost holou bídu plodí. Pracuj každý s chutí usilovnou na národa roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou.

Jest opět jaro, vlažný větrík duje, na lukách svěží koléba se tráva, slavík své pověsti opět vypravuje, fialka novou zas vůni vydává.

b) Sním u okna a vidím ptactvo tažné.

Pokoj snad se vrátí, slza z oka ztratí, *ale* domov, domov nikdo nenavráť.

Varujte se lakomství, *neboť* penězi nemůžete prodloužití života svého. Lev starobou sešlý nemohl už jiných zvířat pronásledovati, vzal *tudíž* útočiště ku lsti.

a) „Z pilnosti se štěstí rodí“ jest věta jednoduchá, která sama o sobě plný smysl vyjadřuje (sama o sobě státi může), jest *samostatná*; rovněž věta „lenost holou bídu plodí“ jest *samostatná*. Obě ty věty smyslem k sobě patří, smyslem k sobě *se řadí*. V druhém příkladě spojeny jsou tři, v třetím pět samostatných vět.

Spojíme-li dvě nebo více samostatných vět, které smyslem k sobě patří, v jeden celek, dostaneme **souvětí souřadné** (nebo větu souřadně složenou).

Každá jednotlivá věta jest členem věty složené. Dle toho máme souvětí souřadné dvoj-, tří-, čtyř- i vícečlenné.

b) Souvětí „sním u okna a vidím ptactvo tažné“ je složeno také ze dvou samostatných vět, které smyslem k sobě se řadí, *ale* věta druhá „vidím ptactvo tažné“ jest k první větě připojena spojkou *a*. Rovněž v ostatních příkladech jsou věty samostatné připojeny spojkami *ale*, *neboť*, *tudíž*.

Spojkou jeví se poměr věty druhé k větě první zřetelněji než bez spojky. Dle toho pouěru rozeznáváme čtvero souřadných souvětí.

139. 1. Souvětí slučovací.

Příklady. S pole po své práci čeládka se vrací a modlí se potichu andělské zvěstování. Viděl jsem *i* uvěřil jsem. Mořská voda obsahuje mnoho soli, *také* se z ní sůl dobývá. Ryby žijí ve vodě; *těž* jiná zvířata vodu obývají. Vy naprosto nic nejste, *tolikéž* dílo vaše nic není. Moudrého *ani* štěstí nepovznáší, *ani* neštěstí

neskličuje. *Brzo* mě chválí, *brzo* mě haní. *Leč* bdí, *leč* spí člověk, neustane srdce, ani žíly, ani plíce. *Tu* mne hlava bolela, *tu* zas noha brněla. *Netoliko* svoluji, *ale také* žádám.

Spojky: a, i, také, též, tolikéž; ani — ani, brzo — brzo, leč — leč, tu — tu, dílem — dílem, netoliko — ale i, netoliko — nýbrž také a j. jsou spojky souřadné, a to **slučovací**. Spojkami těmito spojujeme v souvětí věty, když obsah druhé věty je stejnorodý s obsahem věty první.

140. 2. Souvětí odporovací.

Příklady. Pravdu každý chválí, *ale* ne každý jí hájí. Ženám sluší slze, *avšak* muž plakat nemá (muž *však* plakat nemá). Na zemi člověk putuje, *a přece* nedochází cíle. Statek přidává přítel množství, *leč* chudý od přítele svého odloučen bývá. Není nám krátký život dán, *než* my jej krátkým činíme. Jméno tvé nebude zahlazeno, *nýbrž* v paměti zůstane. Každý dobrý strom dobré ovoce nese, zlý *pak* strom zlé ovoce nese. *Buď* přijdu sám, *anebo* pošlu posla.

Spojky: ale, (a = ale), avšak, a přece, leč, než, nýbrž, pak, buď — anebo a j. jsou spojky souřadné, a to **odporovací**. Užíváme jich v souvětích, kde věta druhá odporuje smyslu věty první, omezujíc nebo rušíc její platnost.

141. 3. Souvětí příčinné.

Příklady. Nechtěj se smrti báti, *neboť* jest brána do nebeské vlasti. Vltava u Čertovy Stěny proudí divoce, *stavíť* se jí tu v cestu mocné žulové balvany (*neboť* se jí tu . . .). *Nebuď* zasmušilý; *vždyť* veselá mysl půl zdraví. Spor to velmi důležitý, *jde totiž* o život a o smrt.

Spojky: neboť, -ť, vždyť, totiž — jsou spojky souřadné, a to **příčinné**. Jimi připojujeme věty, které vyslovují příčinu toho, co jest vysloveno ve větě první.

142. 4. Souvětí výsledné.

Příklady. Nebylo nám souzeno, *proto* nás minulo. Zdraví jest největší dar, *pročež* si ho co nejvíce važme. Kopřiva má vlákno lněnému podobné, *tudíž* (= tedy) máme také tkaniny kopřivové.

Spojky: proto, pročež, tudíž, tedy, tak (= tedy) jsou spojky souřadné, a to **výsledné**. V souvětí výsledném vyslovuje věta druhá výsledek toho, co je pověděno ve větě první.

Poznámka. Jednotlivé členy souvětí souřadného oddělujeme čárkou nebo středníkem. Před spojkami *a, i* nebývá čárka, když spojení má význam pouze *slučovací*.

Cvičení 1. Rozeznávejte podle tohoto rozdělení souvětí souřadná v § 101. 1. této knihy!

Cvičení 2. Spojte tyto věty jednoduché v souvětí souřadná vhodnými spojkami: Lékař léčí. Bůh uzdravuje. — Neposmívej se starému. Sám budeš stár. — Pravda miluje světlo. Lež ve tmě si libuje. — Všechny hmoty jsou těžké. I malý prášek k zemi padá. Morava od dávných dob s Čechy spojena bývala. Morava nazvána jest sesterskou zemí Čech. — Chmel má tenkou lodyhu. Hospodáři podporují chmel tyčemi. — Velryba dýchá plicemi. Velryba není ryba. — Boha vzývej! Sám ruky přikládej! — Slunce i kalné mraky prochází. Slunce se nepokálí. — Pilní mají chleba dosti. Lenož se nouzí postí. — Nelži! Lidé budou tebou pohrdati. — Radujte se a veselte se. Odplata vaše hojná jest v nebesích. — Druhdy rostly zlaté pruty v dolních vrstvách českých hor. Krutý hlad a mor mnohokrát v zemi zuřil. — Přemnoho knih velmi učených je napsáno o životě blaženém. Málo lidí je blažených.

Cvičení 3. Přidávajice k následujícím větám samostatným po jedné ještě větě, tvořte souřadná souvětí: Člověk míní, —. Zvykej pořádku, —. Pravda na světlo vychází, —. V štěstí doufej, —. Všecky věci na čas, —. Ptáci nesejí, —. Chraň se zahálky, —. Záhy vstávej, —. Každý jest štěstí svého strůjce, —. Varuj se dluhu, —. Lež má krátké nohy, —. Bůh dal život, —.

143. Věta stažená.

1. *Příklady.* Slovo vyrčené nikdy se nenavráti.

Dědictví ztracené nikdy se nenavráti.

Obě tyto věty mají společný přísudek „nikdy se nenavráti.“ Můžeme je spojit v souvětí souřadné „Slovo vyrčené nikdy se nenavráti a dědictví ztracené nikdy se nenavráti“ a proměnit ve větu jednu: *Slovo vyrčené a dědictví ztracené nikdy se nenavráti.* Věta tato má dva podmínky a jeden přísudek.

2. *Příklady.* Čas všecko uspává. Čas všecko budí.

Obě tyto věty mají společný podmět „čas“; můžeme je sloučiti v souvětí souřadné a to pak pronéstí větou jednou: *Čas všecko uspává i budí.* Tato věta má jeden podmět a dva přísudky.

3. *Příklady.* Milota vlast oklamal. Milota krále oklamal. Milota nebe oklamal.

Proneseme-li tyto tři věty větou jednou, obdržíme: *Milota vlast a krále i nebe oklamal.*

Věta tato má tři předměty k jednomu přísudku.

Věty, které mají některý člen stejný nebo i několik členů stejných a které by se mohly spojití v souvětí souřadné, mohou se také spojití tak, že to, co je stejného, položí se jako část společná jen jednou. Tím stává se z dvou neb několika vět jen jedna věta a ta slove **stažená**.

4. *Příklady.* *Slíbíti a dáti* jest dvoji. *Dávati a prositi* je mnoho.

Ctnost a pěklost zřídka v jednom domě tráví.

Hloupost a pýcha na jednom stromě rostou.

Zřídka se scházejí *štěstí a rozum*.

Tyto věty mají také po dvou podmětech k jednomu přísudku, ale nejsou to věty stažené, nýbrž *věty jednoduché s dvěma podměty*. Stažená věta jest ta, která se dá bez násilí smyslu proměnití v *souvětí souřadné*.

Cvičení. Zkoušejte, které z těchto vět dají se proměnití v souvětí souřadné: Bůh radost v tvářích, v oknech světla a v nebi hvězdy rozsvítil. Jinde kvete konvalinka, jinde čistá lilie. Slunce svým paprskem denním světlo seje, zahřívá a svým blahým působením všecky tvory blaživá. Přijdou na tě platy, kontribuce, mláty, na robotu musíš jíti. A nad lesy, vískou, poli jasná obloha se klene. Stromy, skály, stráně pějí chválu Páně. Mám rád ty holé pláně bílé, tu samotu a dlouhé večery. Křepelka volá pod mezí a v háji sedmihlásek. Z větví se lístek tlačí ven a ptáčkům z hrsla hlásky. Kostel k Boží slávě a cti stavěl a nadal náš vladyka zbožný. Podzimní večery, dumné a chladné, s tím retem zamlklým — bojím se vás! Naše zahrady, naše lesíky, naše pole pojednou se mi zdály novými a překrásnými. Ctnost a poctivost mají své přátele vždy a všude. S věže pak slyšetí zvuky hájem a sousední vískou. Ani

Dunaj, Vltava, ani hlučná Sázava, ani Labe vznešené se mnou nesmí se měřiti. Tělo je nejen stánkem, ale i nástrojem duše nesmrtelné. Práce tichá a společná získá vlasti oslavu. My jen hru a zpěvy doma máme.

144. Shoda v rodě a čísle při více podmětech.

1. *Příklady.* Já a otec jedno *jsme*. Ty i bratr tvůj *mluvte* ku skále této. Otec tvůj a já *hledali jsme* tebe. Toho vy a váš rod *budete* užívatí. Já a matka tvá a bratři tvoji *budeme* se tobě klaněti?

Jsou-li podměty rozličných osob, jest přísudek v čísle množném v osobě *přednější*, t. j. první osoba má přednost před druhou a třetí, druhá před třetí.

2. *Příklady.* Otec i matka mi *zemřeli*. Syn a dcera jsou *churavi*. Český otec, česká máti *učili* mne řeč mou znáti. Beránek, ovečka, jehňátko spolu *páslí* se vesele v zeleném boru. Na Hromnice zima a léto *potkaly* se. Jetel, tráva, obilí po dešti již *toužily*. Sýkory a kosi *obsadili* budky, které jim vlídní a rozumní hospodáři na stromy zavěsili. Před dávnými časy *spojili* se koza, ovce, kráva a pak lev. Země Česká i Morava válkami *obtěženy* byly.

Jsou-li podměty rozličného rodu, tu přísudek (n. doplněk i sloveso sponové) bývá z pravidla v čísle množném a buď se shoduje s nejbližším podmětem, neb jest v rodě *přednějším*, t. j. rod mužský běře se za přednější než ženský, tento pak za přednější než střední.

145. Vstavka.

Příklady. a) Do zlých časů (*Bůh to s nebe vidí*) připadlo živobyetí naše. Schopnosti těla a duše učinily člověka pánem a (*kéž to každý na paměti má!*) i ochráncem ostatních tvorů. Maminka naše (*dej jí Bůh radost věčnou!*) vždycky ku ctnosti nás vedla.

b) Dne 16. máje (*na sv. Jana Nepomuckého*) mnoho lidu venkovského putuje do Prahy. Již se s tebou, *drahá vlasti*, žehnám.

Věta, která je do jiné věty vložena, tuto násilně přerušuje, ač smyslem s ní souvisí, jmenuje se *vstavka*; odděluje se od věty, k níž přináleží, buď *závorkami* nebo *čárkami*. Vstavkou jsou také slova ojedinelá, neb s jinými slovy spojená, vložena do věty jiné.

C. **Souvětí podřadné.****146. Potřeba souvětí podřadného.**

1. *Příklady.* Čím kdo hřeší, tím též trestán bývá.

Komu závist v srdci hoří, ten se dobrovolně moří.

Jsou myšlenky, které se ani jednoduchou větou rozvitou, ani souvětím souřadným vyjádřiti nedají.

2. Křesťanská matka od očitých svědků přinesenou zprávu o nenadále smrti svého jediného vroucně milovaného syna beze všeho reptání a s opravdu křesťanskou oddaností do vůle Boha všemohoucího přijala (. . . přijala zprávu, kterou . . . , že syn její a t. d.).

Jsou myšlenky, které se jednoduchou větou rozvitou neb souvětím soudřadným jen velmi nemotorně a temně vyjádřiti dají.

3. Těším se příchodu jeho. Vůdce rozprávěl o bázni vojska před vojnou.

Z věty „těším se příchodu jeho“ není zřejmo, má-li to znamenati, že přichází, přišel, neb že přijde; nevím také, je-li ten příchod jistý nebo pochybný, že přijde, neb že by přišel.

Z věty „vůdce rozprávěl o bázni vojska před vojnou“ nepoznáváme, má-li býti výraz „před vojnou“ příslovečným určením času, a má-li tudíž znamenati „dřív než vojna nastala“, aneb má-li býti přívlastkem k podstatnému jménu „bázeň“, že vojsko vojny se bojí.

Důležitost souvětí podřadného vysvítá hlavně tam, kde třeba na předmětu, přívlastku a příslovečném určení naznačiti blíže čas, osobu a způsob.

Chci-li ve větě „těším se příchodu jeho“ podstatné jméno „příchodu“ dokonale určití, řeknu: Těším se, že přichází, (že přišel, že přijde). Z věty jednoduché mám nyní souvětí o dvou větách tak zřízených, že druhá na první jest závislá. Věta „*těším se*“ jest věta **hlavní n. řídicí**, „*že přichází*“ (zastupuje předmět) je věta **vedlejší n. podřizená**.

4. *Příklady.* a) *Pracovitý* si vždy práci najde.

Kdo rád pracuje (= podmět), ten si vždy práci najde.

b) *Lháře* za přítele míti nelze.

Kdo lže (= předmět), toho za přítele míti nelze.

c) Kdo tě ustanovil *soudcem* nad námi?

Kdo tě ustanovil, *abys nás soudil* (= doplněk)?

d) Hospodin nenávidí svědka *křivého*.

Hospodin nenávidí svědka, *kteřý leživě svědčí* (= přívlastek).

e) *Po západu slunce* ubývá světla.

Když slunce zapadne (= přisl. určení), ubývá světla.

Věta vedlejší vyslovuje podmět, nebo předmět, nebo doplněk, nebo přívlastek, nebo příslovečné určení své věty řídící.

5. *Příklady*. Sokrates pravil soudcům, že zasloužil, aby největšími odměnami poctěn byl.

Otec potrestal syna, když uslyšel, že neuposlechl rozkazů učitelových.

Vidíme, jak Bůh jistě dokázal, co předpověděl.

První věta „Sokrates pravil soudcům“ jest věta *hlavní a řídící*; věta druhá „že zasloužil“ jest věta *podřízená* a zároveň *řídící* věty třetí (co zasloužil?) „aby největšími odměnami poctěn byl.“

Věta vedlejší jest vždycky podřízená, někdy pak podřízená a spolu *řídící*.

147. a) Věta podmětná.

Příklady. Kdo žaluje, má dokázati. Kdo žaluje = žalobník. Žalobník má dokázati.

Kdo šetří, nemusí se nouze báti. Kdo šetří = šetrný. Šetrný nemusí se nouze báti.

Mnohého to v stáří bolí, že zanedbal z mládí školy. Co ho bolí? (otázka na podmět) — že zanedbal . . .

Věta, která vyslovuje *podmět* své věty řídící, jest věta **podmětná**. Na větu podmětnou tážeme se jako na podmět.

Cvičení 1. Vytkněte v následujících souvětích věty podmětné a všimněte si, kterými slovy počínají: Ten jen lidumilem sluje, koho trojí zdobí ctnost, kdo svým světlem rozšiřuje pravdu, ctnost a blaženost. Hory může přenášeti, kdo má víru. Štěstím blažit může srdce lidská, kdo má lásku. Kdo zří moře v studni mělké, v komáru kdo slona tuší, ten má sice oko velké, ale velmi malou duši. Kdo se jako šípu leká každé létající plevy, velmi malé srdce jeví. Snad se později narodí ten, co v souboj dnes byl zván. Co ti slávou bylo, hanbou se má státi. Známo jest, že staří Slované byli míru milovní. Od Hannibala řečeno bylo, že Římané jen v Itálii přemožení býti mohou. Bos chodívá, komu celá ves boty kupuje.

Dokázáno dosud není, zda i na jiných hvězdách také lidé žijí. Nikomu není povědomo, kudy cesta k nebi vede. Nyní jest objeveno, že a kde Troja byla. Není možná, by hvězda hvězdu rozkotala. Šťastným nemůže se jmenovati, kdo život ještě šťastně nedokoná. Stává se, že zločinec zde na světě trestu ujde. Sem pojd', kdo jsi sevřen tíží. Kdy a kde smrti v náruč klesneme, jest tajno před námi.

Cvičení 2. K následujícím větám hlavním připojte vhodné věty podmětné: Nerad dá, —, neprohraje, —, neutěče, —, od úst musí začítí, —, po mnohu ať nebaží, —, to se ho až do starosti drží, —, ten všeho šťastně dokoná, —, ten se lidí nestydí, —, dobrého má hospodáře, —, sám do ní padá, —, nemívá nic, —, přichází o své, —, ten krade, —, podpírá si boky, —, málo plní, —, čest svou hubí, —, bude ponížen, —, rád by měl, —, rád by odbyl, —, hoden potupy všech lidí. Není vše zlato, —.

148. b) Věta předmětná.

Příklady. Co má býti tajného, měj u sebe samého. Co má býti tajného = tajemství.

Tajemství (= předmět) měj u sebe samého.

Tomu, kdo stůně, nepomohou sladké vůně. Kdo stůně = nemocný. *Nemocnému* (= předmět) nepomohou sladké vůně.

V těchto souvětích je *předmětem* celá věta; větě té říkáme věta **předmětná**.

Věta předmětná jest věta vedlejší, která vyslovuje předmět své věty řídicí. Na větu předmětnou tážeme se jako na předmět.

Cvičení. Vyhledejte věty předmětné v následujících souvětích a vytkněte, v kterém pádě by stál předmět, ježž ony věty zastupují: Kdo nám potřeben, toho z paměti známe. Co má kdo v komoře, vydává do kuchyně. Smrt otvírá, co živý zavírá. Co máš dnes snísti, schovej na zejtrí; co máš zejtra dělati, dělej dnes. Bůh vidí, kdo koho šidí. Večer ukáže, jaký den byl. Po ztrátě poznáváme, jak koho rádi máme. Hospodin učinil, aby stály vody jako hromada. Bůh vyvedl potoky ze skály a učinil, aby vody tekly jako řeky. Nezapomínej, že i chudí tvoji bratři jsou. Všichni národové vždycky o to se starali, aby jazyk svůj rozšířili a zvelebili. Bůh rozkázal, aby za každým letem následovala zima. Neřskej nikomu, že se spolu známe. Nyní vidím a poznávám, že upřímný nejsi. Že já

budu plakat, na to nevzpomněl. Co sám sobě uděláš, za to peněz nevydáš. Styď se o to po žebrácku prositi, čeho můžeš vlastní prací dosíci. Obávali se, aby nějaká bouře nepovstala v lidu. Pamatuj, že Bůh všemi věcmi vládne. Každý se domníval, že válka brzy skončena bude. Pomni, člověče, že prach jsi a v prach a popel se obrátíš. Přičiňujme se, aby se umění a vědy rozšiřovaly. Nikdo neví, k čemu Bůh koho vyvolil. Země z lůna svého propůjčuje všem živočichům, kdo co žádá, všeho.

149. Přímá a nepřímá řeč.

1. *Příklady.* Mudrc Aristoteles pravil: „Přítel jest jedna duše ve dvou tělech.“

„Rady u moudrého hledej!“ radil Tobiáš synu svému.

„Kdybych nebyl Alexandrem,“ řekl Alexandr Veliký, „chtěl bych býti Diogenem.“

Opakuji-li něčí slova tak, jak je byl řekl, (sdělil nebo jen myslil), uvádím je přímo. Přímou uvedená řeč slove **řeč přímá**. Věta, jejímž podmětem jest, kdo řeč přímou pronesl, a přísudkem náležitě sloveso rčení (pravil, řekl, radil a t. d.), jmenuje se **uvozovací**.

Věta uvozovací jest buď *před* nebo *za* řečí přímou, nebo jest v řeč přímou vložena.

Po větě uvozovací, je-li před řečí přímou, klademe *dvojtečku* a před řečí doslovně uvedenou a za ní kladou se *znaménka uvozovací* („—“). Znaménka tato klademe dvakráte, když řeč přímá jest přerušena uvozovací větou vloženu. První slovo po dvojtečce píšeme *velkým začátečním písmenem*.

2. *Příklady.* „Kdo jste?“ — chán k nim pyšně s trůnu svého, „kde jsou vaše vojska, mečové?“ „Pane,“ praví, „my jsme Slávové ode krajin moře Baltického. My jen hru a zpěvy doma máme.“

Hráli před ním, hráli přelíbězně; tyran za odměnu: „Otroci! vlecte do zajetí tyto vězně!“

Sloveso věty uvozovací může scházeti, když se ho snadno ze souvislosti domyslíme.

3. *Příklady.* Mudrc Aristoteles pravil, že jest přítel jedna duše ve dvou tělech. Tobiáš radil synu svému, aby rady u moudrého

hledal. Alexandr Veliký řekl, že by chtěl býtí Diogenem, kdyby nebyl Alexandrem.

Opakuji-li něčí slova pouze co do obsahu, co do smyslu, uvádím je *nepřímou* (řeč nepřímá); z věty hlavní utvořím větu vedlejší, a to **předmětnou**, podřízenou větě uvozovací. Řeč nepřímá liší se od přímé spojením. Řeč přímá připojuje se totiž k větě uvozovací beze slov spojovacích, řeč nepřímá připojuje se k ní spojkou *že* nebo *aby*.

Cvičení 1. Proměňte v následujících větách řeč přímou v nepřímou:

Pán Ježíš řekl: „Dávejte, co jest císařovo, císaři a co Božího, Bohu.“ — Pán Ježíš řekl: „Proč mne pokoušíte, pokrytci?“ Tobiáš pravil synu svému: „Po všechny dny života svého měj Boha na paměti a varuj se všeho hříchu!“ „Lépe jest,“ pravil Sokrates, „někdy něčemu se učit, než nikdy ničemu.“ — Smil Flaška praví: „Svět je v sobě samá vojna.“ — Štítný píše: „Mnozí by rádi české knihy ztratili.“ — Šalamoun praví: „Počátek moudrosti jest bázeň Boží.“

Cvičení 2. V následující bajce označte správně řeč přímou!

Cvrček a mravenec. Za tuhé zimy přišel cvrček k sousedu svému mravenci a pravil: Sousedo, půjč mi trochu jídla, nemám ničeho k ukojení hladu svého. Nenashromáždils sobě ničeho na zimu? otázal se mravenec. K tomu jsem neměl času, odvětil cvrček. Co jsi tedy dělal po celé léto? ptal se mravenec. Zpíval a hrál jsem, odpověděl cvrček. Když jsi v létě zpíval a hrál, řekl na to mravenec, můžeš nyní v zimě tancovati.

150. c) Věta doplňková.

Příklady. Pane, kdy jsme tě viděli *lačna* a *žízniva*?

Pane, kdy jsme tě viděli, *abys byl lačněl*, *abys byl žíznil*?

Nejsi mi *bratrem*.

Nejsi mi tím, *čím by mi bratr býtí měl*.

Slova „lačna a žízniva“ jsou doplňky a táhnou se k předmětu „tě“. Nahradíme-li ty doplňky větami, „abys byl lačněl, abys byl žíznil“, obdržíme věty **doplňkové**. Podobně v druhém příkladě je slovo „bratrem“ doplňkem a dá se nahraditi větou „čím by mi bratr býtí měl.“

Věta *doplňková* je věta vedlejší, která vyslovuje doplněk své věty řídicí. Na větu doplňkovou tážeme se otázkou takovou, jako na doplněk.

Rozeznávejte věty doplňkové v následujících souvětích: Bůh jest, jenž všecko stvořil a zachovává. Nikdy se nestanu, čím ty jsi. Stál, jako by byl přimražen. Otázka jest, co se s námi stane. Otázka jest, kolik hvězd je na nebi. Had to byl, jenž Adama a Evu svedl. Duch sv. to byl, jenž apoštoly osvětil. Anděl strážce jest, jenž dobrých dětí ochraňuje. Bůh jest, jenž vládne tímto světem. Lidé nejsou vždy, čím se býti zdají. Bůh jest, jenž řídí osudy lidské. Nenávist jest, jež sváry plodí.

151. d) Věta přívlastková.

Příklady. Jablko, *které pozdě zraje*, déle trvá. Které pozdě zraje = *pozdní* (přívlastek).

Každá ruka pěkná, *která dává*. Která dává = *štědrá* (přívlastek).

Věta vedlejší, která vyslovuje přívlastek ke jménu podstatnému své věty řídicí, jest **přívlastková**. Na větu přívlastkovou tážeme se otázkou takovou, jako na přívlastek.

Cvičení. Vytýkejte v následujících souvětích věty přívlastkové: Národ, který se svého přirozeného jazyka odříká, páchá samovraždu. Krásný jest zvuk, který vychovala ruka přírody samé. V skrytu tichém, kde jí nikdo nevidí, vůle ušlechtilá působí. Znáš-li ten kraj, kde se ctnost a láska za ruce vedou? Blaze tomu domu, v němž mír a láska bydlí. Nemám místa, kam bych hlavu položil. I my máme z kmene vlastního muže, kterým sluší čest a dík. Škoda růže, bez slávka v sadě která odkvetla. Znáš-li kraj, kde bez trní se růže červená? Blaze králi, v jehož zemi láska k vlasti panuje. Strome zlatý, zakryj bolesti a hanbu lidu toho, kterému jsi svatý. Umřela ta slepička, co nesla zlatá vajíčka. Běda mužům, kde žena vládne. Není na světě té strany, kde bys zléčil duše rány. Není na světě bylina, aby pro něco nebyla. Bohatství tu vlastnost má, že z moudrého hlupce dělá. Byl jednou čas, kde sladké slovo české s výsosti trůnu slavně znívalo. Prchni, radosti, bolest dlouhou za sebou co vodiváš. Jestíť jedna stará kniha, která ještě nelhala, kniha, v níž neznámá ruka věčné pravdy napsala. Vzácný ovšem

citu nevinnému je i háj ten, řeka, chalupa, kterou praděd nechal vnuku svému: ale meze vlasti nerozborné, jichž se bojí tknouti potupa, jsou jen mravy, řeč a myslí svorné. Buď vůle tvál ta vůle, již se koří nebeské tvorstvo světlem oděné, ta vůle, nebe která nebem tvoří a blahem plní duchy zvýšené. Snil's o doubravě pode hradem stinné, kde v šepot listí ptačí zpěv se line.

152. Tázací věta závislá.

1. *Příklady. Kolik hvězd je na nebi?*

Nikomu není známo, kolik hvězd je na nebi (věta podmětná).

Nikdo neví, kolik hvězd je na nebi (věta předmětná).

Otázka jest, kolik hvězd je na nebi (věta doplňková).

Otázka, kolik hvězd je na nebi, zajímá naši mysl (věta přívlastková).

Samostatná otázka jest věta hlavní; může ale také podržena býti větě jiné, a to jest *tázací věta závislá*.

Tázací věta závislá může býti větou podmětnou, předmětnou, doplňkovou nebo přívlastkovou.

2. *Příklady. Co se s námi stane? — Jest měsíc obydlen?*

Nevíme, *co se s námi stane*.

Nevíme, *je-li měsíc obydlen*. Neví se, *zda-li jest měsíc obydlen*.

Tázací věta závislá uvozuje se buď tázacím slovem, jako otázka samostatná, aneb tázacím slovcem -li, zda-li, zda (m. zda-li).

e) Věty příslovečné.

153. 1. Příslovečná věta místní.

Příklady. Kde je cesta rovná, nezajížděj. Kde je cesta rovná = na rovné cestě (kde?)

Nestrkej prstu, *kde se dvěře svírají*. Kde se dvěře svírají = *mezi dvěře (kam?)*

Kudy jde jehlička, tudy i nitka. Kudy jde jehlička = za jehličkou (kudy?)

Příslovečné věty *místní* vyslovují určení místa svých vět řídicích; tážeme se na ně otázkami *kde? kam? odkud? kudy?* jako na příslovečné určení místa. Ve větě řídicí bývají slůvka *tu, tam, tudy*.

Ovičení. Vytkněte příslovečné věty místní v těchto souvětích: Kde se tisíce vydělají, mohou se sta obětovati. Kde hospodyně líná, dává i čeleď ruce do klína. Kde se kdo zrodí, tam se i hodí. Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj. Kam slunce nechodí, tam chodí lékař. Kam strom ohýbáš, tam roste. Kam se štěstí kloní, tam i láska lidská. Kdo chce kam, pomozte mu tam. Kudy vojsko chodí, tráva se nerodí. Kudy voda jednou tekla, poteče opět. Kde tě nezvou, nehrň se. Kde Bůh, tu nebe; kde nebe, tu radost věčná; kde radost věčná, tu člověk neví, čeho více žádati. Kde se mnoho poklon dělá, tam poctivost uletěla. Kde kvete krása a ctnost, tam i urozenost. Tam se hlava kloní, kam tvé srdce cílí. I jede tam, odkud ten řev. Tam nekloní se větve, odkud častý vítr věje. Kde tak se srdce otvírají, tam srdce zbývá mnohé tíže.

154. 2. Příslovečná věta časová.

1. *Příklady.* *Když vojna zuří*, málo se pomýšlívá na požitky duševní. *Když vojna zuří = v čas vojny* (kdy?)

Když podzim nastává, vlaštovky od nás odletují. *Když podzim nastává = na počátku podzimku* (kdy?)

Příslovečná věta *časová* jest věta vedlejší, která vyslovuje určení času své věty řídicí; tážeme se na ni otázkami takovými, jako na příslovečné určení času.

2. *Příklady.* *Když dílo vážné počínáme*, tu vážné slovo *v čas bývá*.
Píšťala sladce *zní*, když ptáček ptáčka *vábí*.

K tobě, Bože, *přitulím se*, když mi bol mé srdce *svírá*.

Děj věty vedlejší koná se **v téže době** s větou hlavní — **současně**. Takový poměr věty vedlejší časové ku větě hlavní nazýváme **poměrem současnosti**.

3. *Příklady.* Mnohé svět slaviti *počal*, když již v tmavém *byli* hrobě.

Když Svatopluk zemřel, říše jeho *se rozpadla*.

Když jsem vystoupil na vrchol hory, aj, jaké divadlo *odhalilo se* náhle očím mým!

Děj věty vedlejší stal se **dříve**, než děj věty hlavní. Takový poměr věty vedlejší časové ku větě hlavní nazýváme **poměrem předčasnosti**.

4. *Příklady.* Řekové dříve než Troje dobyli, mnoho zlého zakusili.

Dítky, vždy se pomodlete, než chlebička užijete.

Marii Teresii těžké bylo podstoupiti boje, nežli svou moc v dědičných zemích svých upevnila.

Děj věty vedlejší *nastupuje* po ději věty hlavní. Takový poměr věty vedlejší časové ku větě hlavní nazýváme **poměrem nástupnosti**.

Cvičení. Rozeznávejte poměr současnosti, předčasnosti a nástupnosti v těchto souvětích:

Když dobrodiní uděluješ, mlč; mluv tenkrát, když jsi nějaké obdržel. Mnozí, když mlčí, mnoho mluví. Horatius Kokles útok nepřátel sám zadržel, až by ostatní most strhli. Sparta silna byla, dokud kvetly zákony Lykurgovy. Bída člověka najde, i když slunce zajde. Dotud se chodí se džbánkem pro vodu, až se ucho utrhne. Dokud lidé žili bez občanské pospolitosti, jedli polní plodiny hrubé a nepřipravené. Když kníže Bořivoj z Moravy se navrátil, víru křesťanskou v Čechách rozšiřovati počal. Dokud jsi nerozmluvil s hlavou, nechvátej rukama. Dokud štěstí tobě kvete, tu máš mnoho přátel v světě. I nejmenší červík, když se naň šlápně, kroutí se. Jak jen milé ukáže se podletí, jedna včelka na sta kvítků obletí. Od té doby, co umřel poslední Přemyslovec, uplynulo více než 580 let. Jak se trásti budou lidé, až jich Kristus soudit přijde. Až své pouti přejedem a přejdem, v jedné hospodě na nocleh pán nepán se sejdem. A než ho dravstvo to znamená, v tygra jednoho zarazí kopí. Dřív než na zeleném luhu stobarevné kvítí zkytlo, nežli stál svět ve svém kruhu, zvolal Tvůrce: „Budiž světlo!“ Ach jak těžko jarní růži, kdy sníh pozdní na ni padá. Ještě nevypršela vlasti mé hodina, dokud její duch v krvi bdí každého syna. Až jen Brit a Francouz o nás budou psáti, až i k nám je zvědavost zavede, snad nás také lépe budou znáti tu i onde naši sousedé.

155. 3. Příslovečná věta způsobu.

1. *Příklady.* a) Každý pták tak zpívá, jak mu zobák narostl. Jak zpívá každý pták? (jest otázka na způsob) — *jak mu zobák narostl* (jest příslovečná věta způsobu).

b) Tak jsem zeslábl nemocí, že jsem choditi nemohl. Jak (jak velice) jsem zeslábl? (jest otázka na míru) — *že jsem choditi nemohl* (jest příslovečná věta míry).

c) *Čím plnější klas*, tím hlouběji se kloní.

Čím se více přikládá, tím více hoří.

Príslovečná věta *způsobu a míry* jest, která vyslovuje určení způsobu a míry své věty řídicí (t. j. praví se, že způsob nebo míra jest takový, jako —, nebo tak, jako —, jiný, než —, větší, rozdílnější tím, čím —; takový, že —, takový, že až —, takový, aby —, tak, že —, tak, aby —.)

Cvičení. V následujících souvětích rozeznávejte příslovečné věty způsobu:

Jak kdo sobě ustele, tak si lehne. Jak řídká jest moudrost, tak řídké jest pravé přátelství. To já pamatuji, jako by dnes bylo. Učením člověk většího zisku dochází, než kdyby stříbra a zlata nabyt. Čím kolo u káry horší, tím více vrzá. Ulekl se, až oněměl. Zbledli, že by se na nich krve nedořezal. Může-li slepý slepého vésti, aby oba do jámy neupadli? Umějme se k lidem tak chovati, abychom jim milí byli. Tak se země třásla, až kostely a domy se bořily. Žezulka kuká, až se skála puká. Žádná píseň není tak dlouhá, aby konce neměla. Je to život na tom světě, že by člověk utek. Kdo může vzítí řeřavé uhlí do klína, aby se roucho jeho nepopáliko? Nesluší člověku tak zemřítí, aby nic památného po něm zůstaveno nebylo. Dělá se, jakby neuměl kuřátka rozvázati. Mnohá zvířátka jsou tak malá, že jich pouhým okem viděti nelze. Čím větším se sobě býti zdáš, tím u lidí menší cenu máš. Čím více peněz, tím více starostí. Čím větší štěstí, tím méně mu věř. Tolik známe, co v paměti chováme. Lépe státi za svým snopem, než za cizím mandelem.

156. 4. Príslovečná věta příčinná.

1. *Příklady.* Lench se strhal, že nechtěl dvakráte jíti.

Proč se lenoch strhal? (jest otázka na příčinu) — *že nechtěl dvakráte jíti* (jest příslovečná věta příčinná).

V souvětí: strhal se, že nechtěl jíti — jsou dvě činnosti. Činnost *předcházející* je ve větě vedlejší, činnost *následující* ve větě hlavní. Činnost větou vedlejší vyslovená jest *příčinou* děje věty hlavní.

Věty vedlejší, které vyslovují *příčinu* děje věty hlavní, jsou příslovečné věty *příčinné* (*že, protože, poněvadž*).

2. *Příklady.* Proto Bůh tresce, aby se zlí káli.

Proč Bůh tresce? (jest otázka na příčinu) — *aby se zlí káli* (jest příslovečná věta příčinná — *účelná*).

Tresce — aby se káli; činnost *předcházející* jest ve větě hlavní, činnost *následující* ve větě vedlejší. Činnost větou vedlejší vyslovená je *účelem* děje věty hlavní.

Věta vedlejší, která vyslovuje *účel* děje věty hlavní, jest věta *účelná* (*aby, ať*).

3. *Příklady.* Kdyby lidé řeč kupovali, nemluvili by tak mnoho. Chceš-li s pole bráti, musíš na ně dáti.

Vedlejší věta udává *podmínku*, na jejímž splnění závisí výsledek (uskutečnění) věty řídicí.

Věta vedlejší, která vyslovuje *podmínku* své věty řídicí, jmenuje se *podmínková* (*kdyby, -li, jestli, jestliže, by = kdyby*).

4. *Příklady.* Ač péče neumoří, vždy zdraví podlomí.

Byť vedli osla do Paříže, komoň z něho nebude.

Připustíme, že péče neumoří, přece vždy zdraví podlomí.

Připustíme, že by vedl kdo osla do Paříže, přece z něho komoň nebude.

Vedlejší věta udává příčinu, jejíž skutečnost nebo možnost se *připouští*.

Věta příčinná, která vyslovuje *připustku* své věty řídicí, jest *věta připustková* (*ač, jakkoli, třeba že, třebas, byť, necht*).

Poznámka. S Bohem začni (= začneš-li) vždy své dílo, podaří se ti. Měj kdo umění, měj krásu, měj moudrost (= necht má kdo . . .), vše to zkazí, když pýcha s ním bude.

Věty podmínkové a připustkové vyjadřujeme též rozkazovacím způsobem (bez vnějšího spojení).

Věty příčinné, účelné, podmínkové a připustkové patří k příslovečným větám příčinným.

Cvičení. V následujících souvětích rozeznávejte příslovečné věty příčinné podle poznaného rozdělení:

Jazykem českým píšeme, protože národu svému píšeme. Duše naše, poněvadž z Boha v nás vdechnuta jest, Bohu patří a patřiti má. Nemiluj snů, abys neschudl. Abys nehřešil, často na smrt

pamatuj. Cti otce svého i matku svou, ať se prodlí dnové tvoji na zemi. Jestliže poručíš Bohu křivdu svou, on ti ji nahradí, jestliže bolest, on ji uléčí, jestliže smrt, on tě vzkřísí. Kdybych měl tvou velikost a sílu, všechna zvířata bych pošlapal a potřel. Začal bych při tobě rozšlapávati zvířata, kdybych při síle své měl rozum tvůj. Nelituj podkovníčku, abys podkovy neztratil. Klamu-li nyní, tedy jsem také dříve tě klamalo. Má-li se člověk hoditi Bohu, bližnímu a sobě, potřebuje pro Boha pobožnost, pro bližního mravy a pro sebe umění. Nechť i svět se na rub zvrátí, pravda pravdou zůstat musí. S námi štěstí nech zahrálo na pány neb posluhy, k činům přec každému přálo dosti volné okruhy.

Cvičení 2. Spojte vždy po dvou větách v souvětí podřadné: Mnohé děti jsou nemocny. Požívají nezralého ovoce. — Nedbáš napomenutí. Upadáš ve zlou společnost. — Mnozí činí dobře. Jinak činiti nemohou. — Dojdeš v stáří štěstí. Dej se z mládí dobře vésti. — Velryba žije ve vodě. Není rybou. — Železo jest velmi užitečné. Na pohled jest neuhledné. — Mnozí nejsou spokojeni. Jsou bohatí. — Dobré děti poslouchají. Milují rodiče. — Zloděj se chytře provine. Zkáza ho nemine. — Bůh jest všudy přítomen. Nevidíme ho. — Bohatství život příjemným učiniti může. K pravému štěstí není ho potřebí. — Pospěš. Nezmeškáš. — Pán Ježíš přišel na svět. Vykoupil nás. — Dítě bylo potrestáno. Bylo neposlušno. — Slunce výše vystupuje. Stíny jsou kratší. —

Cvičení 3. Rozeznávejte vedlejší věty v § 101. 2. této knihy dle větného členství (podmětné, předmětné, přívlastkové, příslovečné)!

157. Souvětí složené. Obvětí (n. perioda).

1. *Příklady.* Již po několik dní pozoroval otec, že syn jeho Jaroslav není tak hodným, jako býval, ano že se stává rozpustilým; nemohl však vypátrati, odkud by to pocházelo, až jednoho dne spatřil, kterak syn hraje si s několika rozpustilými hochy.

Toto souvětí skládá se ze dvou členů, jež opět jsou souvětí; když je rozložíme, dostaneme řadu jednotlivých vět. Takové souvětí se jmenuje **souvětí složené**.

2. *Příklady.* a) Vraťte mi otcovské nivy, vraťte mi rodinnou zem, odkryjte mi její divy s jejím drahým obrazem: a mé srdce hned své tisně jako kouzlem pozbude a já budu zpívat písně, jimžto rovných nebude.

b) Jako skřivan, i když zpívá podle cizích zpěvanek, nikdy přece netajívá, že jest rodem skřivánek: tak i ty, můj synu, i kdy všem bys mluvám rozuměl, nezapomeň při tom nikdy, kým tě Tvůrce míti chtěl.

c) Kde slunko Boží poprvé se ti zalesklo, kde hvězdy Boží se ti zatřpytily, kde posel Boží poprvé všemohoucnost Pána pánů ti zjevil: tam tvoje vlast.

Souvětí dvoučlenné, jehož členové oba jsou více méně *složená* a *souměrná*, jmenuje se **obvětí** (*perioda*).

Nejčastěji bývá perioda souvětí podřadné, kde člen první — **předvětí** — podřizen jest členu druhému — **závětí**; ale také bývají oba členové složení souřadné.

„*Kdo Bohu slouží, dobrého má hospodáře*“ je souvětí dvoučlenné, podřadné; ale není to *obvětí*, poněvadž předvětí i závětí jsou věty nesložené, jednoduché, v obvětí pak mají v předvětí i závětí býti věty složené (souřadně nebo podřadně, nebo souřadně i podřadně).

Předvětí a závětí má býti složeno poněkud souměrně. Někdy bývá složení stejné, t. j. závětí má členů tolik, jako předvětí; ale mnohdy bývá závětí stručnější a méně složitě než předvětí.

Předvětí od závětí dělí se *dvójtečkou*. Souřadní členové v předvětí i v závětí dělí se *čárkou*; jsou-li to však členové opět složití, dělí se *středníkem*.

Cvičení. V následujících souvětích vytykejte nejprve hlavní, potom vedlejší věty, přičiňující zároveň náležitá znaménka rozdělovací:

1. Až zas spatřím ony hory s nichžto vidět světa půl až spatřím ty svaté bory posetý ten kvítím důl pak se srdce mé rozšíří jak po rose zvadlý květ duše má se s losem smíří ústa počnou sladce pět.

2. Až mně zas ta města hrady před oči se postaví až ty háje luhy sady spráhlou duši zotaví pak mé srdce žalem spjaté rozkoší se rozplyne z úst mých zazní hymny svaté o Bohu i otčině.

3. A když pak smrti hodina dny putovníka přefala a zimná ledná cizina jej v lůno hrobu přijala v ten hrob mu z milé družiny brat věrný poklad jeho jediný hrst černé rodné země dal.

4. Jak dovede lumek vyslíditi larvu žijící ve dřevě na povrchu zcela zdravém a neporušeném jak dovede i polohu její tak bezpečně naléztí že ani o vlásek se jí nechybí tenounkým a ohebným kla-

délkem svým a jak pozná konečně že dosud žádný jiný lumek ne-
vložil do ní vajíčko své aby larva z něho se vylíhnuvši neměla nouze
o potravu přiměřenou a potřebnou toť otázky na něž nedovede od-
pověděti ani zkoumatel nejbystřejší a nejzkoušenější.

5. Kdo proputoval kraje kde v temném loubí zlatá oranže pro-
svítá kde od blankytu vánek jemný věje kde myrta klidná a laur
se pne kdo prochodil se rajským jihem kde kyklopové žhavé kují
kamení a chrlí lávu ohnivou ten zajisté také zatouží po rozkošné
noci teplého léta tam na dalekém severu.

6. Tam lovcí hudba ptačí hrá v lesní samotě i pastýři když
volně nad jasným zdrojem sní ze stinných větví buku hlas drobných
pěvců zní i ten kdo v sadě růží čas hříčkou maří jen slavíků zpěvem
bývá do ráje unášen jen rolník pilný za zdatným pluhem svým bez
těchy trdně kráčí bezhlasým prostranstvím.

7. Když pán domu záhy z rána sedě v černé síni čili atriu
ve svém křesle chráněnce čili klienty přijímal aby jim byl radou
když při slavnostech a pohřbech v témž atriu skříně otvíral a vos-
kové podoby proslavených předků ukazoval když mluvílo se o vzne-
šených činech minulosti nebo prozpěvována byla při stole sláva reků
nebo veřejnou řečí velebeny zásluhy zemřelých státníků byli k tomu
chlupci voláni aby v mladou mysl vštěpovali si úkoly budoucího života.

8. Bouře kdybys jedním hukem vši svou sílu vydechla že
by hora klesla s hlukem propast pak se v horu zdula kdybys mohla
v jednom blesku veš svůj oheň vyvrhnouti že by v plamenech
a v třesku měla zem se rozsunouti nechať tvář tvá v jedné době
ze všech pekla hrůz se skládá větší hrůzy nemáš v sobě než to jedno
slovo zrada.

Souvětí

(dle způsobu složení)

souřadné

podřadné

slučovací, odporovací, příčinné, výsledné

podmětné, předmětné, doplňkové,
přívlastkové, příslovočné

místní, časové, způsobové, příčinné,
účelné,
podmínkové,
připouštěcí.

(dle souměru ve složení)

beze zření k souměru

souměrné čili *obvětí*.

Zkracování vět.

158. 1. Zkracování vět přechodníkem.

1. Příklady.

Klečím a modlím se.

Kleče modlím se.

Seděl mezi učiteli a otazoval se jich.

Seděl mezi učiteli otazuje se jich.

Padnou na kolena a modlitby konati budou.

Padnouce na kolena modlitby konati budou.

Odvrhňte nečistotu a přijměte slovo svaté.

Odvrhnuce nečistotu přijměte slovo svaté.

Když žák přijde do školy, pozdraví učitele.

Žák přijda do školy pozdraví učitele.

V souvětí dvoučlenném můžeme někdy určité sloveso věty jedné nahraditi *přechodníkem*, aniž by se tím věcný význam celku změnil. Věta jednoduchá, kterou tímto způsobem vyvoditi lze ze souvětí dvoučlenného, nazývá se **zkrácená**.

Přechodníkem krátíme jenom takové věty, které mají společný podmět; spojka *a*, *když* a t. d. krácením odpadá.

2. Příklady.

Přízeň svou vzkazujeme a oznamujeme, že . . .

Přízeň svou vzkazujícíce oznamujeme, že . . .

Přízeň svou vzkazujeme oznamujícíce, že . . .

Když lípa kvete, vydává líbeznou vůni.

Lípa kvetouc vydává líbeznou vůni.

Až šíp smrti přiletí, učiní všemu namáhání konec.

Šíp smrti přiletě všemu namáhání konec učiní.

Při zkracování vět musíme hleděti k tomu, jsou-li děje vět *současné* či *nesoučasné*.

Když jsou děje *současné* v přítomnosti, minulosti nebo budoucnosti, užíváme **přechodníku přítomného**.

3. Příklady.

a) Ačkoli jsme přes celou noc pracovali, nic jsme nepopadli.

Přes celou noc pracovavše, nic jsme nepopadli.

b) Když pastýř sehnal různá stáda, volně k více putuje.

Pastýř sehnav různá stáda, volně k více putuje.

e) My příčinou svou budeme trpěti, protože jsme proti Bohu svému hřešili. Příčinou svou budeme trpěti, *hřešiče* proti Bohu svému.

a) Když jsou *děje nesoučasné* a oba v *minulosti*, vyjadřujeme děj věty *vedlejší* při zkrácení **přechodníkem minulým**.

b) Je-li děj věty *vedlejší minulý*, věty hlavní *přítomný*, užijeme ve větě zkrácené **přechodníku minulého**.

c) Děj věty *vedlejší* jest *minulý*, děj věty hlavní *budoucí*. Ve větě zkrácené užíváme **přechodníku minulého**.

Věty přechodníkové oddělujeme čárkou obyčejně tehdy, když jsou delší. Někdy bývá vložen výraz přechodníkový dosti rozvitý bez čárek. Kdy tu čárka býti má a kdy ji netřeba, o tom rozhoduje žádoucí zřetelnost.

Účební 1. Pozorujte v té příčině vazby přechodníkové v těchto větách:

Sem i tam po břehu běhající, dítě hledala. Předběh vstoupil na strom. Chodil čině se němý. To učině, uhlí řeřavě shrneš na hlavu jeho. Posmívali se mu, octa mu podávající. Ona se na modlitby oddavši, Boha poprosila. Obilí rozprodav peníze utratil. Rozdělivše roucho jeho metali losy. Byli pastýři stráž noční držíce. Krále za pána přijali jste, nám toho neohlásivše. Vezma, co jest tvé, jdi pryč. Otevřev ústa svá řekl. Každý pacholík otvíraje život svatý Pánu slouti bude. Zvolav hlasem velikým vypustil duši. Přidal mu dvě vesnice připověděv mu ještě více. Nechte, ať obé spolu roste, abyste trhající koukol nevykořenili i pšenice. Vyjel z vlasti ostaviv nás v tesknosti. Strh se jeden rybník velikou škodu nadělal. Na dítě zpomenuvši plakala. Karel, jsa synem bojovného krále Jana Lucemburského, vzbudil již jako dítě nedůvěru svého otce. Porážíje vojska nepřátelská uměl obratně vyhýbati se úkladům tajných protivníků. Zakoušeje již od mladosti všelikých protivenství, obracel záhy své zraky k vyšší té moci, ježto vládne osudy lidskými. Přijda na zamilovaný Karlštejn spatříš tam nzounkou cellu, kde trávil týden velikonoční modle a postě se. Znáám každou bíle ušlapanou mez, z níž skřivan k nebi rozpínal se tluka. Ale statečný Boskovec hrdě opovrhnul tímto podáním, chtěje raději smrt podstoupiti, nežli by prose za milost své dobré jméno zhanobil. Jdouce po kamenném mostě ze Starého Města Pražského na Malou Stranu,

s potěšením díváme se na královský hrad. Děvinky teď matku ob-
jímají, ruce jí a tváři políbivše, pak dětinskou slzou zaplakají k nebes
královně se pomodlivše. Radostně se dítě směje, potleskující ručin-
kama. Modlitby stará matka šepce černý klokoč řadíc ku klokoči.
Člověk odcházeje přeje si, aby byl teprv přišel.

Cvičení 2. Užijte náležitých přechodníků v těchto větách:

Sv. Vojtěch, když se do Prahy vracel, blíže města slezl s koně,
šel pěšky a modlil se až do chrámu sv. Víta s pokorou velikou. Když
sv. Ludmila své vrahy přicházeti viděla, počala se k Bohu modlití.
Poněvadž se Jakub pomsty bratrovy obával, utekl k strýci svému
Labanovi. Když nezdárný syn svůj otcovský podíl utratil, upadl
v bídu. Jestli jsi učinil dobré, nelituj; jestli zlé jsi učinil, vždy se
strachuj. Když moudrá Libuše za kněžnu od Čechů zvolena byla,
velmi moudře a laskavě vlast spravovala. Když Drahomíra Čechy
ve válku s císařem Jindřichem zapletla, postoupila trůn synu svému
Václavovi.

Cvičení 3. Zkrate některé příslovecné věty času z § 154.
2. této knihy!

159. 2. Zkracování vět přívlastkových.

1. Příklady.

Lešno, jež bylo sídlem vyhnanců
českých, dostalo se Švédům
v moc.

Mladický věk Jungmannův při-
padá do času, jež jest pro náš
národní život tak důležitý.

Petr Vok z Rožmberka odvezl
památné listiny rodu Rožmber-
ského, jež byl v Čechách nad
ostatní šlechtické rody moc-
nější, z Krumlova do Třeboně.

Lešno, *sídlo vyhnanců českých,*
dostalo se Švédům v moc.

Mladický věk Jungmannův při-
padá do času pro náš národní
život tak *důležitého.*

Petr Vok z Rožmberka odvezl
památné listiny rodu Rožmber-
ského, v Čechách nad ostatní
šlechtické rody *mocnějšího,*
z Krumlova do Třeboně.

Je-li přísudkem věty přívlastkové sloveso *jsem* s doplňkem
jména podstatného nebo přídavného, vynechá se při zkrácení zájmeno
vztažné i spona, podstatné pak nebo přídavné jméno srovnává se
s určeným podstatným jménem v čísle a pádě, přídavné jméno
i v rodě.

2. *Příklady.* *Marně dáváš se v počítání prášku, jenž v slunci lítá (= v slunci litajícího).*

Blaze králi, *který v míru vládne (= v míru vládnoucím).*

V kterém pádě jest zájmeno vztažné *jenž* a *který*? Čím vysloven přísudek věty přívlastkové? Které slovo vzniklo z činného slovesa *lítá* a *vládne*? Ku kterému podstatnému jménu táhne se přídavné jméno *litající* a *vládnoucí*? Čím jest ve větě vzhledem k tomu podstatnému jménu? V kterém jest rodě, čísle a pádě? Za kterých podmínek lze větu přívlastkovou takto zkrátiti? Kterak se děje toto zkracování?

Cvičení. Zkrate podobným způsobem tyto věty:

Strom, který dobrého ovoce nenese, vyfat bude. Bůh i o broučka, jenž v prachu se plazí, pečuje. Slova, která pocházejí z úst muže moudrého, moudrá jsou. Přешťastná pšenice, která koukole nemá. Hospodin nenávidí svědka, který mluví lež. Dobře kováři, jenž na obě ruce kuje. Ovce, které neposlouchají pastýře, kořist vlku. Varuj se rozkoší, které smyslům lahodí a duši škodí. Jsem jak rosná krůpěj, jež na květu visí, širou zem i nebe v sobě zrcadlí.

3. *Příklady.* Z mezi, které ti Bůh vyměřil, vystupovati nebudeš.

Vyhovuje-li také tato přívlastková věta podmínkám, aby mohla býti zkrácena? V kterém pádě jest vztažné zájmeno *které*? V kterém pádě má býti, aby se dala věta zkrátiti? Zdali možno ji tak změniti, aby zájmeno vztažné bylo v 1. pádě?

Z mezi, které ti Bohem vyměřeny byly, vystupovati nebudeš.

Z mezi, Bohem ti vyměřených, vystupovati nebudeš.

Srovnejte přídavné jméno *vyměřený* s podstatným jménem k němu náležejícím co do rodu, čísla a pádu! Co shledáváte?

4. *Příklady.* Země Česká okolní země převyšuje mužností lidí, kteří z ní pošli = z ní pošlých.

Hledal svých ovec, které zbloudily = Hledal svých ovec zbloudilých.

V kterém pádě je v těchto přívlastkových větách vztažné zájmeno? Čím vysloven jest přísudek? Které slovo vzniklo z přičestí minulého ve větě zkrácené? Pozorujte náležitou shodu přídavného jména s podstatným jménem, k němuž patří!

Cvičení. Vyjádřete zkráceně tato souvětí:

Věc, kterou jsi našel, vrátiti máš. Často malá jiskra, které jsme neopatrně v domě zanechali, veliký požár způsobí. Ovoce stromů, které jsme zasadili, budou potomci požívatí. Poustevník živil se kořínky a jahodami, které si v lese nasbíral. Škodu, kterou na poli učinili, měli nahraditi. Bůh dal i člověku, který se prohřešil, účastnu býti své dobroty. Každý vzdělanec povinen jest spravovati se zákony, které jsou v jazyce spisovném ustáleny. Struna, která jest příliš natažena, praskne. Břehu, který jest podemlet, nevěř. Statků, které jsou zle nabyty, nedočká třetí pokolení.

160. Přehled znamének rozdělovacích.

1. *Příklady.* Dní se. Dobré vychování nejlepší věno. Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí.

František Palacký, otec dějepisu českého, narodil se dne 14. června r. 1798 ve vsi Hodslavicích na Moravě.

Tečka klade se na konci uzavřené věty jednoduché nebo souvětí a znamená klesnutí hlasem.

Tečka při číslicích znamená, že znamenají číslovky řadové, ale letopočty piší se z pravidla bez tečky (viz § 61. 3. této knihy).

Tečka klade se při zkráceninách a znamená, že to, co napsáno, jest ne celé, jako: t. j. = to jest, t. = totiž, t. r. = tohoto roku, t. m. = tohoto měsíce, p. = pan, c. k. = císařský královský, v. = viz, čl. = článek, n. = nebo, a t. d. = a tak dále, a j. = a jiné, a p. = a podobné, a j. v. = a jiné více, na př. = na příklad, odd. = oddíl, odděl. = oddělení, m. m. = minulého měsíce, r. č. = rakouského čísla, pí. = paní, dr. = doktor, p. t. = pleno titulo = plným titulem a t. d.

Ale metrické míry a váhy nejen v počtech, nýbrž i ve slohu označují se zkráceninou bez tečky, na př. m, m², m³, dm, cm, l, hl, kg, dkg, q, ha a t. d.

2. *Příklady.* Václav III., poslední král z rodu Přemyslova, zavražděn jest úkladně dne 4. srpna 1306 v Olomouci.

Odpusť, Bože, odpusť lidu svému! Synu, buď podporou rodičů svých když sestárnou.

Duby, buky, habry a břízy jsou stromy listnaté. Kain vzdělával pole, Abel pásal ovce. Čas, který marně byl ztracen, nelze

nahraditi. Přejde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě. Král kázal sobě hrob učiniti, chtě vždy smrt na paměti míti.

Čárkou oddělujeme přístavek, 5. pád a jiné vstavky (viz § 128. 4. a § 145. této knihy).

Čárkami oddělujeme stejnorodé členy věty jednoduché a stažené (v. § 128. 3. a § 143.), dále členy souvětí souřadného, nejsou-li spojeny spojkou a, i (v. § 138.—142.), větu vedlejší od hlavní (v. § 147.—157.), věty vedlejší mezi sebou a delší vazby přechodníkové (v. § 158. této knihy).

3. *Příklady.* Jaro jest krátké; podobně mizí i mládí naše rychle. Zpívejte, kohouti, už je den; zapřáhne koničky, pojedem. Má dceruško! vždyť jest Pán Bůh všude; jenom se modlívěj a pracuj a zpívej, on tě těšit bude. Kde jedná se o chválu a o odměnu, tam vždy jest účastníků dosti; kdekoli však nějaká chyba se vyskytne, nikdo k ní se přihlásiti nechce. Je večer; z pastvin zvolna stáda ženou. A všechno jest jen jako řeka v toku; zdá stejnou se, však jiná vždy je voda, vždy jiný květ po jejím roste boku.

Středník klademe mezi samostatnými větami souvětí souřadného, zvláště když souvětí je složitější a čárky na jiných místech v něm se vyskytují. Středník klademe tam, kde by jednak tečka, jednak čárka býti mohla.

O středníku v obvěti viz § 157. této knihy.

4. *Příklady.* Listnaté stromy jsou: dub, buk, lípa, topol a j. Skutečná krása — po mém zdání — zakládá se na třech vlastnostech: na krásné duši, na dobrém a cituplném srdci a ušlechtilém rozumu. Pozbyl zdraví od častého „na zdraví.“

Dvojtečka a *znaménka uvozovací* kladou se po větě uvozovací, když se uvozuje řeč přímá (v. § 149. této knihy);

dvojtečkou dělí se v obvěti předvětí od závětí (v. § 157.);

dvojtečka bývá po uvozovacích výrazech jiných, když to, co se uvádí, skládá se z několika členů;

znamének uvozovacích užíváme také, když chceme naznačiti, že jisté rčení jest odjinud přejato, anebo chceme-li čtenáře zvláště na něco upozorniti.

5. *Příklady.* Okolo Hovorán chodníček jako dlaň, aj, kdo ho ušlapá? Travičko uvadlá, proč se nezelenáš?

Pane, vyslyš modlitbu mou! Nelži! Nebuď nevděčný! Běda! Běda! po mně veta! Milovaní rodiče!

Otazníku užíváme na konci otázky nezávislé.

Vykřičník klademe po všech větách, jimiž voláme, prosíme, žádáme, poroučíme (viz §. 121.), po citoslovcích a po oslovení (zvláště v dopisech).

6. *Příklady.* Naše matka churaví již delší dobu; bojím se, aby —. Šest set tisíc vojnů vytáhlo do Ruska a — sotva deset tisíc se jich vrátilo. Ta lidská duše jako pavučina se stejně lehce zachvívá i — trhá. Kletba zlá, již hněv nás tíží nebe: žádost cizoty — nevážnost sebe! Hrob slovo má poslední a — vždy pravé. Zatím sbírá písně jen a — slzy. V městech — zejména ve velikých — málo se lidé znají. Náš tatíček (dej mu Bůh nebe!) už na třetí rok tam leží.

Pomlčkou naznačujeme, že řeč jest neukončena, nebo že následuje něco neočekávaného. Také vstavky oddělujeme od ostatní věty pomlčkami nebo *závorkami*.

Část čtvrtá.

Význam slov a tvarů.

161. 1. Jména podstatná.

1. *Příklady.* Bořivoj a Ludmila měli syny Spytihněva a Vratislava. František Ladislav Čelakovský narodil se v Strakonících nad Otavou. V říši naší obývají Slované, Němci, Maďaři a Románi. Sněžka jest nejvyšší hora v Krkonoších.

Názvy jednotlivých předmětů (osob neb věcí), které ode všech ostatních rozeznáváme, jsou podstatná jména **vlastní**.

Vlastní jména píší se velkým začátečním písmenem. Znamenají dílem *člověka* (jména osobní, národní a j.), dílem *místo* (= jména místní, j. určitých míst, hor, řek, zemí a t. d.).

2. *Příklady.* Člověk jest tvor Boží. Kůň jest jednokopytník. Lípa jest strom. Pila jest nástroj.

V první větě nemyslím si jednoho toliko člověka, nýbrž každého člověka; v druhé větě nemyslím si jednoho toliko koně, nýbrž každého koně.

Podstatná jména, jimiž se nazývá každý jednotlivý předmět, každý jednotlivec svého druhu, jmenují se podstatná jména **obecná**.

3. *Příklady.* Vojsko táhlo městem. Co lid všechen spěchá k Vyšehradu? Na podzim listí na stromech žlutne. Někteří ptáci hnízdí rádi ve křoví. Mladé obilí jmenuje se *osení*.

Jména „vojsko, lid, listí, křoví, obilí, osení“ jsou tvaru jednotného, ale významu množného; vojsko (= neurčité množství vojáků), listí (= mnoho listů) a t. d. Taková jména jmenují se podstatná jména *hromadná*.

4. *Příklady.* Zlato jest ze všech kovů nejdražší, železo nejužitečnější. Kráva nám dává mléko, z něhož se připravuje máslo. Voda mladým, pivo a víno starým.

Podstatná jména znamenající látku, jejíž každý díl týmž jménem se nazývá, jsou jména *látková*.

Jména látková jsou vždy čísla jednotného; vyskytují-li se přece v čísle množném, mají význam jiný než látkový, jako: železa = pouta, česká vína a j.

Podstatná jména *vlastní a obecná*, k nimž se druzí jména hromadná a látková, jsou jména samostatných předmětů, jsou jména *srostitá*.

Poznámka. Pýcha Bohu není milá. Krásou věncí mládost. Poslušnost jest krásná ctnost. Čistota půl zdraví.

Člověka pyšného vidíme, ale pýchy viděti nemůžeme. Čisté písmo vidíme a pozorujeme, ale čistoty jako věci skutečné viděti nemůžeme. Podstatná jména, která znamenají vlastnosti, stavy a činnosti od osob a věcí, s nimiž ve skutečnosti sloučeny bývají, odloučené (odtažené), jsou podstatná jména *odtažitá*.

Cvičení 1. Následující podstatná jména napište dle předcházejícího rozdělení: Hlad, srdce, sobol, Němec, čistota, olej, pšenice, peníz, vlk, okno, lékař, Polák, pýcha, víno, lid, lakomec, les, člověk, mistr, oheň, cesta, slovo, hlas, čest, ruka, Jaromír, služebník, roh, jelen, sláva, led, železo, hrách, vojsko, síť, smrt, hřích, sova, sokol, Barbora, Praha, pán, voda, škoda, hostina, rákosí, smích, slepice, liška, Morava, oblak, vrba, krása, zvěřina, zrní, nemoc, oko, déšť, Vlach, Francouz, prchlivost, rozum, koukol, závist, strach.

Cvičení 2. Vedte si týmž způsobem v některém článku své čítanky, který vám pan učitel určí!

162. 2. Jména přídavná.

1. *Příklady.* Mladý může, starý musí (umřít). Živí se všeho dočekají, mrtví doleží. Slepí vidí, hluchí slyší, kulhaví chodí, mrtví vstávají z mrtvých. To je *podívaná*! Šel do světa na *zkušenou*. Dal jim na *srozuměnou*. Měl na *vybranou*. To je na *pováženou*. Byl na *čekané*. Je na *dovolené*; má *dovolenou*. Dostal za *vyučenou*, za *vyřízenou*. Odešli s *nepořízenou*. S *mlčenou* nejdál dojdeš. Vede pořád *stejnou*. Staví na *cizím*. Pan *polesný* přimlouval se u knížete za *hajného*.

Některá přídavná jména nabývají platnosti jmen podstatných čili *zpodstatňují se*. Jsou to zvláště přídavná jména na označenou úřadu, živnosti a povolání, jako: polesný, vrátný, hajný, ponocný, hlásný, mýtný, vrchní, důchodní, radní, komorná, krámská, panská a j.; na označenou poplatku a daru, jako: cestné, měřičné, mostné, vázané, zpropitné, školné a j.

2. *Příklady*. Libuša byla nejmladší dcera *Krokova*. Peršané přišli v moc *Alexandra*, syna *Filipova*. Zikmund, bratr *Václavův* (bratr krále Václava, bratr Václava IV.), mnohé boje s Čechy vedl. *Zahrada sousedova* — zahrada našeho *souseda*.

Říkáme: bratr Václavův a bratr krále Václava; zahrada *sousedova* a zahrada našeho *souseda*, t. j. když jméno vlastníka označující jest bez přívlastku, přívlastňujeme jménem přídavným přívlastňovacím; je-li však vlastník vyjádřen dvěma slovy, přívlastňujeme druhým pádem.

Nečeské jsou vazby: Smrt Odyssea m. Odysseova, tvář Jidáše m. Jidášova, řeč Demosthena m. Demosthenova a j.

3. *Příklady*. a) Deštivé léto horší *než podzimek*. Deštivé léto horší *podzimku*. Deštivé léto horší *nad podzimek*. Deštivé léto horší *jak podzimek*.

b) Člověk jest *ze všech tvorů* nejvznešenější. Člověk jest *všech tvorů* nejvznešenější. Člověk jest *mezi všemi tvory* nejvznešenější. Člověk jest *nad všechny tvory* nejvznešenější.

Při srovnání vyjadřuje se předmět, který nad jiné vyniká:

a) druhým pádem, b) pádem předložkovým, c) spojkou *než*, d) někdy i spojkou *jak*.

Při třetím stupni vyjadřuje se předmět, který nade všechny vyniká: a) druhým pádem, b) pádem předložkovým.

Cvičení. Kolikerym způsobem dá se vyjádřiti každá z následujících vět?

a) Stařec jest moudřejší než jinoch. Soused jest bohatší nad nás. Lhář jest horší nežli zloděj. Jsem lepší jak ty. Dnes je člověk pevnější kamene a zítra vody slabší. Jeho slova dražší jsou nad zlato, sladší nad med, ostřejší nad meč. Lidé a štěstí nad sklo křehčí. Dobrý pes je lepší než zlý člověk. Není služebník větší pána svého. List snělejší než jazyk. Železo jest člověku užitečnější než zlato a stříbro. Světlo zvuku mnohem jest rychlejší.

Řekové byli učenější než Římané. Sokrates byl moudřejší než ostatní Řekové. Slunce větší jest než země; měsíc jest menší než země. Nic není lepšího nad ctnost. Lepší jest moudrost než všecky nejdražší věci, než zlato a kámen drahý.

b) Rodiče jsou ze všech přátel nejvěrnější. Z ročních počasí nejsmutnější jest podzim. Sokrates ze všech Řeků byl nejmoudřejší. Athény mezi všemi městy Řecka byly nejslavnější. Ze všech kovů železo jest nejužitečnější. Voda jest ze všech ostatních nápojů nejpotřebnější a nejzdravější. Nejkrásnější ze všech ctností jest skromnost. Slon jest ze všech čtvernožců největší. Diamant jest všech kamenů nejtvrdší.

163. 3. Zájmena.

1. *Příklady.* Mně to není známo. Kdo neslromazďuje se mnou, proti mně jest. To dal mně, ne tobě. Běda mně ubohému! Na tebe se nehnívám. Jeho se to týče, ne mne. Jdi, od něho! Jemu je to dobře známo. Jemu se to snadno řekne!

Některé tvary zájmen osobních jsou dvojité. Viz § 42. a 43. 2. této knihy!

2. *Příklady.* Koulelo se, koulelo červené jablíčko. Radujte a veselte se, neboť odplata vaše hojná jest v nebesích. Odhodlal se brániti nepřítelům. Marně snažil se vyprostiti z osidel sobě nastrojených. Dne 25. prosince slavíme památku narození Páně (narodil se). Zjevení Páně (zjevil se). Včely se rojí; — rojení včel. S jedním radujícím všichni se radují, s rmoutícím rmoutí.

Zvratné zájmeno se někdy vypouštíme; děje se to zvláště, když se sloveso zvratné opakuje, když k slovesu zvratnému patří neurčitý způsob zvratného slovesa, při podstatných jménech slovesných a přídavných jménech od sloves zvratných odvozených.

3. *Příklady.* Vezmi mě s sebou; vezměte nás s sebou. Nemocný je při sobě (= při paměti, při smyslech). Nemocný jest bez sebe (= bez paměti, beze smyslů). Dlouho trvalo, než přišel k sobě (= k paměti, ke smyslům).

Nesprávná jsou rčení: Pojď s sebou m. se mnou, s námi. Chceš jíti s sebou? m. se mnou, s námi. Jdi s sebou m. s ním, s nimi. Když se všichni smáli, smál jsem se s sebou m. smál jsem se také. Všecko dělá s sebou m. všeho se účastní.

4. *Příklady.* Mám rád *svého* bratra. Milujeme *své* rodiče. Každý má *svůj* rozum. Obětujeme *svůj* život vlasti a králi.

Mezi své přišel a *svoji* ho nepoznali. *Svá* vlast každému nejmilejší a mně má. Čas práci i zábavám *svá* doba.

Svůj jest zájmeno přisvojovací a užívá se ho, kdykoli se převlastňuje téže osobě, která jest podmětem věty. Avšak užívá se ho i tenkrát, když má do sebe význam *jeho* (*jejich, vlastní*).

Vysvětlete rčení: za své vzítí, svou věsti, státi na svém!

5. *Příklady.* a) *Který* den je dnes? Dnes je pondělí.

Jaký den je dnes? Jasný a teplý.

b) *Které* národové obývají v naší říši? Slované, Němci, Maďaři a Románi.

Jací národové obývají v naší říši? Vzdělání.

Zájmena *který* a *jaký* bývají chybně zaměňována.

Zájmennem *který* ptáme se po osobách a věcech, zájmennem *jaký* po vlastnostech osob a věcí.

Pozorujte, kterak správně užívá se zájmen *který* a *jaký*!

Které stromy rostou v lesích? Jaké stromy rostou v lesích? S kterými spolužáky nejraději obcuješ? S jakými spolužáky nejraději obcuješ?

Kterého náboženství byli národové v říši Římské? Které oběti přinášeli bohům? Jaké oběti přinášeli bohům?

Který roční čas jest nyní? Který roční čas bude po podzimku? Jaké je dřevo, protože skrze ně nevidíme?

Která čísla nazýváme lichými? Jaké číslo je 17, protože se dvěma beze zbytku dělití nedá?

Které přítoky přijímá Vltava na pravém břehu? — Jaká je Vltava mezi Štěchovicemi a Prahou, protože se na ní tu provozuje paroplavba.

Které květinčky rostou na lukách? Jaké květinčky rostou na lukách.

Které země naší říše prostírají se podél hranic říšských? Jaké jsou to tedy země?

164. 4. Číslovky.

1. Čísla složená z jednotek a desítek od 21 do 99 vyjadřují se:

a) dvacet jeden, třicet dva, čtyřicet tři . . . , nebo dvacet a jeden, třicet a dva a t. d., t. j. desítky kladou se před jednotkami a tyto připojují se k nim prostě nebo spojkou *a*:

b) jedenadvacet, dvaatřicet, třiačtyřicet . . . , t. j. jednotky kladou se před desítkami a oboje spojují se spojkou *a* (celek pak píše se dohromady).

2. Podle rozdílného vyslovení těchto čísel je také rozdílná vazba předmětu počítaného; říkáme totiž: dvacet jeden strom, třicet dva stromy, nebo jedenadvacet stromův, dvaatřicet stromův, t. j. předmět počítaný váže se k té části výrazu číselného, která jest na místě posledním.

3. Při výčtech užíváme číslovek řadových: (předně), za druhé, za třetí, nebo po druhé, po třetí a t. d.

4. Letopočet, na př. 1893, vyjadřuje se slovy takto: rok tisící osmistý devadesátý třetí, roku tisícího osmistého devadesátého třetího; nebo rok tisíc osm set devadesátý třetí, nebo rok tisíc osm set třiadevadesátý.

Pády prosté.

165. První a pátý pád.

1. *Příklady.* Host vzácný přijde do kraje, vše zbudí se, sních roztaje; sad, háj, luh šperky odmyká, ples přijde, smutek uniká a srdce bije prudčeji.

Prvním pádem je vyjádřen ve větě *podmět*.

2. *Příklady.* a) Můj bratr jmenuje se *Josef*. Zdám⁷ se *zdráv*. Učiněn jsem *bohat*. Staví se *nemocen*.

Prvním pádem bývá vyjádřen *doplňek*, který se táhne ku předmětu, zvláště při slovesích: činiti se, dělati se, zdáti se, cítiti se, ležeti, viseti, naroditi se, slouti, nazývati se, jmenovati se a j. (§ 127. této knihy.)

b) Pýcha jest *kořen* i *počátek* všech hříchů. Myš jest *malé zvíře*. Jordán jest *řeka neveliká*. Můj bratr jest *dobrý hospodář*.

Se sponovým slovesem *býti* *doplňek* pojí se v 1. pádě, když vypovídáme, *kdo* nebo *jaký* jest *podmět* svou podstatou, svými neměnnými vlastnostmi.

3. *Příklady.* Pověz ty mi, *hvězdičko má*, jsi-li jasná nebo tmavá? Uslyš, *Bože*, hlasy lidu zkroušeného! Řekněte mi, *babičko má*, po čem člověk těžce raněn přece neumírá? *Měsíčku náš*, ty všechno víš!

Pátým pádem voláme neb oslovujeme; jest ve větě bez spojení.

166. Druhý pád.

Příklady. a) Aby pak nikdo *pohládí těch* nenašel, pochován jest Attila za tmavé noci. *Cest Páně* nevyzkoumáš. Ošklivá tvář *zrcadla* nemiluje.

b) Rod Pernštejnů *domohl se* netušené slávy a báječného jmění. Opuštěné svatyně na hradě Pražském *ujala se* Jednota Svatovítská. Škreta *zasloužil si* velikého uznání i slavného jména. *Nabyli jsme* nové chuti a času k práci. Císařovna Marie Teresie ráda *se účastnila* poutí. Kovářovy děti *nebojí se* jisker. Neostřílený voják *strachuje se* bitvy. Boj se Boha, *stydě se* lidí.

c) Buď *bedliv* svých povinností! Sady *zbaveny* jsou v zimě všeho šperku. Jsem již *syt* všech starostí. Učiň, ať jsem všech hříchů *prost*. *Hoden* jest dělník mzdy své. Bůh jest *mocen* všech věcí. Každý má býti *milovný* svého jazyka mateřského. Jsem dobře této cesty *povědom*.

Druhým pádem jest vyjádřen *předmět*: a) při slovesích přechodných záporných;

b) při mnohých slovesích složených s *do-, po-, u-, za-, na-* a mnohých jiných znamenajících bázeň a stud, litování, želení a j.;

c) při mnohých jménech přídavných.

Cvičení. Přidávajíce k následujícím slovesům a přídavným jménům vhodné předměty tvořte věty: okusiti, dbáti, litovati, lekati se, štítiti se, nadělati, chytati se, ujímati se, potřebovati, odepřiti, držeti se, uděliti, zapomenouti, hleděti si, šetřiti, vážiti si, poskytnouti, chopiti se, zbaviti se, nabyti, dojíti, želeti, dovolati se, dotknouti se; pln, syt, schopen, poslušen, účasten, jist, hoden, vědom, pamětliv, žádostiv, pilen.

2. *Příklady.* Bratr nechal dveří *nedověřených*. Neviděli jsme vás ku práci *ochotných*. Málo jsme jich tam našli úplně *zdravých*. Úřady nečiní lidí *svatých*.

Druhým pádem může býti vyjádřen *doplňk*.

3. *Příklady.* Pána Boha vroucně vzývám, píseň *chvály* jemu zpívám. Svět je *moci* jeho stín. On na křídlech *větrů* chodí, řídí *hvězd* a *světů* kruh. *Ptactva* plesy naplňují hory, lesy.

Druhým pádem může býti vyjádřen *přívlastek*; jest to každý druhý pád, který patří ku jménu podstatnému.

4. *Příklady.* Letošního roku krutá zima byla. Komenský narodil se roku 1592. Měla jsem té noci smutný sen.

Druhým pádem může býti vyjádřeno *příslowecné určení*.

Hledíce k větnému členství shledáváme, že druhým pádem bývají vyjádřeny a) *předmět*, b) *doplňec*, c) *přívlastek*, d) *příslowecné určení*.

167. Třetí pád.

Příklady. Jak ti říkají? Perla mi říkají. Všichni jsme se tomu podivili (chybně — obdivovali jsme něco). Celý národ radoval se volbě *Vojtěchově*. Muži vůle, čin a smělost sluší, ženě prosba, cit a mlčení. Naučí nouze práci. Učím se básni nazpamět.

Čemu jste se dnes ve škole učili? Kterým předmětům vyučujete ve vaší třídě váš pan třídní učitel? Učím se na housle (= hře na housle), bratr se učí na flétnu (= hře na flétnu), sestra na citeru a na klavír (= hře na citeru).

V porobě nám bude vody dosti. Mně je 21 let. Řeknu vám něco dobrého, z čehož vám všem radost bude. Je mi něco, nevím co.

Život náš je rovný řece dravé. Jiskra věren byl králi, nedostupen zradě. Doba po smrti Karla IV. nebyla přízniva dostavění chrámu sv. Víta.

Třetím pádem je vyjádřen *předmět* při mnohých slovesích a přídavných jménech. Zvláště sluší pamatovati slovesa: *učiti*, *učiti se*, *vyučovati*, která v mluvě obecné bývají spojována chybně se čtvrtým pádem.

Cvičení. Přidejte k následujícím slovesům a přídavným jménům vhodné předměty a utvořte věty: brániti se, diviti se, hověti, kořiti se, klaněti se, radovati se, těšiti se, smáti se, vysmívati se, posmívati se, zvykati, náležeti, vyhýbati se, prospívati, dvořiti se, odolati; milý, líbezný, škodlivý, podobný, odporný, protivný, věrný, vděčný, milostivý.

2. *Příklady.* Nelze mi býti veselu. Rybě nelze bez vody býti živu. Každému třeba opatrně býti. Není dobře člověku býti samotnému.

Třetím pádem bývá vyjádřen *doplňec*, který se táhne k předmětu.

Hledíce ku větnému členství nalézáme, že třetím pádem bývá vyjádřen a) *předmět*, b) *doplňec*; zřídka jen přívlastek a příslowecné určení.

168. Čtvrtý pád.

1. *Příklady.* Práce zdobí člověka. Bůh stvořil svět. Vůdce pochválil vojáky. Svrbí mě levé oko. Proč tě mrzí svět? Mě svět nic nemrzí, mě jen hlava bolí. Zebou mě ruce. Jsem mu dlužen ještě dva zlatě.

Odbýrati znamená někoho od sebe vzdalovati; *odbýváme* člověka nemilého, dotěrného. Práci nemilou *odbýváme* leda bylo, jinak práci *konáme*. Žák školu *vychodil*, zkoušku *vykonal* (ne *odbyl*). Sjezd *byl* v Praze (ne *odbýval* se). Zkouška *byla*, *konala se* (ne *odbývala se*). *Slavili* svatbu (ne *odbývali*). Služby Boží *se konaly*, *sloužily*, *slavily* (ne *odbývaly se*). Bez *babičky* *neobchodila se* (ne *neodbývala se*) žádná svatba.

Místo *chybného „prosaditi něco“ říkejte proraziti čím, provésti něco*: Kdo sází, může prosázeti. Právo své *prosaditi* = práva svého *dobýti*, *domoci se*. Občané *volbu svého poslance prosadili* = občané toho *dovedli*, že byl jejich poslanec *zvolen*, *poslancem svým prorazili*, při *volbě poslance zvítězili*.

Čtvrtý pád je *předmětem* u sloves *přechodných kladných*, pak při slovesích *boleti*, *svrběti*, *zábstí*, *mrzeti*; též při *přídavném jméně dlužen*.

2. *Příklady.* Škoda činí člověka *rozumna*. Vidiš nás *živy* při sobě. Řeč tvá *známa* tebe činí. Rozpustím je *lačné* domů. Vždycky jsem Beha *pomocníka* měl. Syn Boží učinil nás *účastny* života věčného. Nalezli jsme jeskyni se všech stran *ohrazenu*.

Čtvrtým pádem je *vyjádřen doplněk*, který se *táhne k předmětu*.

3. *Příklady.* a) Taková byla bouřka, že lidé *celou noc* bděli. Pán Ježíš *třetí den* vstal z mrtvých. Stalo se *tu neděli* po sv. Václavu. *Druhý den* za chladu jsme vyšli. Vaše psaní došlo mne *minulý týden*. *Hodinu* před mým příchodem otec skonal.

b) Budeme vás *očekávati konec* té vsi u stodoly. Tvá *matička* leží *druhý hrob* od dveří. *Prostřed města* stojí krásný chrám.

c) *Dům od domu* běhají a stravu si *vyžebraávají*. Běhali *místo od místa*. *Krám od krámu* chodí a *klevety dělá*. *Den ode dne* (den po dni) *přibývalo nepřátel*. Naučil se celé *básni slovo od slova*.

Čtvrtým pádem bývá *vyjádřeno příslovečné určení času a místa*.

V některých *rčenicích* se *čtvrtým pádem* *příslovečným jest* *oblíbeno opakování slova*.

Čtvrtý pád bývá ve větě a) *předmětem*, b) *doplňkem*, c) *příslovečným určením*.

169. Sedmý pád.

1. *Příklady.* Vlny zmitaly *korábem*. Modlitba *rtem* *bledým* pohybuje. Česká vína vynikají *lahodností*, *jemností* a *kořeností*. Jaroslav z Boskovic opovrhl *návrhem královým*. Ne vše *pižmem* a *kadidlem* voní. Bůh *vším světem* vládne.

Sedmým pádem bývá vyjádřen *předmět* při mnohých slovesích.

2. *Příklady.* a) Mrtvé tělo slove *mrtvolou*. Staví se *nemocným*. Sově soumrak *svítáním* a tma noční *polednem* se zdá. Bratr učí se *kovářem*. Pozval mne *hostem*. Neštěstí činívá člověka *zlým*. Učinila jej *pánem*. Nazýváte mne *mistrem* a *pánem*.

Sedmým pádem bývá vyjádřen *doplňk*, který se táhne buď k podmětu nebo k předmětu vyjádřenému čtvrtým pádem.

Nečeské jest rčení: narodil se *co* bohád, umřel *co* žebrák (m. boháčem, žebrákem) a j.

b) Kůň jest jednou *hřibětem*, člověk dvakrát *dítětem*. Kdo nikdy nebyl *poddaným*, zřídka bývá *dobrým pánem*. Kdo přišel, byl *bratrem* a *sestrou*. Běda ovcím, kde vlk *soudcem*. Můj bratr je *hospodářem* v panském dvoře.

Se sponovým slovesem *býti* pojí se *doplňk* v 7. pádě, když vypovídáme, *čím* nebo *jakým* podmět dle svých měnivých vlastností *býti* se jeví, nebo když vypovídáme, *čím* podmět jest vzhledem k jiným osobám neb věcem.

3. *Příklady.* Dunaj vine se *rozkošnou zelení* z Vídne až do Prešpurku. Pohodlněji než komukoli cestuje se *Bulharskem* Slovanu.

Tou dobou spřátelil se Čelakovský s Chmelenským. Vojsko táhlo *dnem i nocí*.

Koně bloudili *volným krokem*. *Potůčkem* s nebe již šestý den teče.

Chudás *strachy* a *zimou* se třásl. Lakomec *závistí* chřadne. *Pánem Ježíšem* byl nám ráj otevřen.

Sedmým pádem vyjadřuje se ve větě *príslovečné* určení místa, času, způsobu i příčinnosti.

Poznámka. Nečeská jsou rčení: na každý pád m. správného *každým způsobem*; na žádný pád m. správného *žádným způsobem*, *nikterak*; jak to přijde m. správného *čím to jest*?

Sedmým pádem bývá vyjádřen *předmět*, *doplňk*, *príslovečné* určení; zřídka *přívlastek*, jako: cesta životem, procházka polem, procházka lesem a j.

Cvičení 1. Vytýkejte platnost sedmého pádu v následujících větách: Mělnické víno vyniká granátovou barvou, lahodnou kyselinou, málo stahující tříslovinou, slabou chutí po mandlích a svým mělkým tělem. Někdo dělá se chudým a má statku mnoho. Sv. Vojtěch zvolen jest biskupem. Nikdo se nenarodil mudrcem. Kristus učenníky své nazval světlem světa. Ptáci poletují vzduchem. Bělavé páry hvozdem se nesou a bloudí bahny. Košatými stromy s tíží proniká sluneční jas. Včera tou dobou byl jsem ještě doma. Srdce žalem puká. Radostí dal se do zpěvu. Strom kvete krásným květem. Země spustla bouřemi vnitřními a vydíráním. Působením Arnoštovým zrušeny jsou v Čechách Boží soudy. Z Labe odbočuje stoka, která protékající Opatovicemi, Čeperkou, Podolšany, Ždánicemi, lesy u Neratova, opět vlévá se do Labe. Rozmnožením silnic, zjednodušením správy, zlepšením soudnictví a zvelebením škol vzpruženy byly síly národní.

Cvičení 2. Tvořte věty přidávajíc předmět v 7. pádě k těmto slovesům: hoditi, hnouti, hýbati, točiti, klátiti, trásti, vládnouti, pohrdati, proraziti čím!

170. Pády předložkové.

1. *Příklady.* Bůh vzpomene na své. Z dobrých skutků ne-třeba se káti. Zlý na nic dobrého nemyslí. Nic sobě nezakládej na velkém bohatství. Byli jsme bezpečni od nepřátelského přepadnutí. Hospodář má být vlídný k hostem.

Pádem předložkovým jest vyjádřen předmět při mnohých slovesích a jménech přídavných.

2. *Příklady.* Turci pátek za neděli světí. Nechci míti pochlebníků za soudce. Beru vás za svědky. Budeš mi za syna, já tobě za otce. Chceme muže za pána míti. Bůh mi tě dal za průvodce.

Pádem předložkovým bývá vyjádřen doplněk, který se táhne buď ku podmětu, buď ku předmětu.

3. *Příklady.* Čtení je cesta k umění. Chvála jest k dobrému podnět. Hněv bez vlády nevádí. Důvěra v Boha sílí.

Pádem předložkovým bývá vyjádřen přívlastek.

4. *Příklady.* Zle nohám pod nemoudrou hlavou. Člověk v ne-snázích důvtipen. Dobrá almužna v čas nouze. Lež chodí o jedné

*noze. Za špatný plat nespórá práce. Nespouštěj se silnice pro ne-
jistou pěšinku.*

Pádem předložkovým bývá vyjádřeno příslovečné určení místa, času, způsobu a příčinnosti.

Hledíce k větnému členství nalézáme, že pádem předložkovým vyjádřen bývá *předmět, doplněk, přívlastek a příslovečné určení.*

Cvičení 1. Vytýkejte, kterým členem věty je každý předložkový pád v § 96.—99. této knihy!

Cvičení 2. Připište k následujícím slovesům vhodné předměty a tvořte věty: čekati na něco; dáti za něco, od něčeho, z něčeho; dáti se do něčeho; dopomoci někomu k něčemu; mysliti na něco; doufati v něco; hněvati se na někoho; nadíti se něčeho do někoho; nařknouti někoho z něčeho; odměniti se, odsloužiti se někomu za něco; pokládánu býti zač (ne *platiti za* . . .); ptáti se někoho na něco, po něčem; přimlouvati se za koho (ne *stratiti slovo za* . . .); přirovnávati něco k něčemu (ne *porovnávatí s čím*); připraviti koho oč, koho nač, komu co; snášeti se, shodovati se, srovnávati se s kým; stěžovati si na někoho, do někoho; styděti se za něco; trestati někoho za něco, z něčeho, pro něco; věděti něco do někoho; viniti někoho z něčeho; vysvoboditi někoho od něčeho; vymlouvati se z něčeho, na někoho; zapomenouti se nad něčím; zpraviti někoho o něčem; žádati něčeho od někoho, na někom, u někoho, někoho za něco, o něco.

Slovesa.

171. Význam sloves.

1. Příklady.

Otec miluje syna.	Syn od otce jest milován.
Učitel chválil sestru.	Sestra od učitele byla chválena.
Včelař bude přehlížeti včely.	Včely od včelaře budou přehlíženy.

Ve větě „otec miluje syna“ vychází děj slovesa *miluje* od podmětu *otec* a nese se na předmět *syna*, (t. j. podmět něco činí). Slovesa, při nichž podmět je ději východištěm, jsou slovesa *činná*.

Ve větě „syn jest od otce milován“ naznačuje tvar slovesa *jest milován*, že podmět *syn* je cílem příslušného děje činného (miluje); taková slovesa jsou *trpná*. Rod trpný má vždy tvary opsané.

Cvičení. Napište následující věty v rodě trpném: Blázna i naděje obohatí. Čtnost umění převyšuje. Dary oslepují oči. Nedůvěra i věrného kazí. Strach zapuzuje lásku. Hloupý hloupého haní. Pokora mocnějšího přemáhá. Rakev každého změní. Účinek chválí mistra. Opatrného Bůh opatruje. Hněv přátelství ruší. Potřeba věci drazí. V zimě pokrývá sněh zemi. Konstantin vyhlásil náboženství křesťanské za náboženství státní. Kolumbus objevil Ameriku. Zahálka již mnohého do záhuby uvrhla.

2. *Příklady.* a) Semeno klíč. Bylinka vzrůstá a kvete.

Ovoce zraje.

b) Učitel chválí žáka. Mistr rozumí svému řemeslu. Velký pták velkého hnízda potřebuje. Nemocný touží po lékaři.

c) Žák se učí pilně. Děti se radovaly. Nábožný člověk rád se modlí. Každý přeje sobě nejvíce.

a) Děj sloves *klíč, vzrůstá, kvete, zraje* nenese se dále, netýká se žádného předmětu, nýbrž zůstává takřka při podmětu; slovesa toho druhu jmenují se **podmětná**.

b) Ve větě „učitel chválí žáka“ vychází děj slovesa *chválí* z podmětu *učitel*, nese se dále a zastihuje předmět *žáka*. Podobně v ostatních větách děj sloves *rozumí, potřebuje, touží* zasahuje předmět; slovesa taková slovou **předmětná** a rozeznávají se *přechodná* (která mají předmět ve 4. pádě, jenž v rodě trpném objevuje se *podmětem*) a *nepřechodná* — všecka ostatní.

c) Slovesa *učí se, radovaly se, modlí se, přeje sobě* znamenají děj, který z podmětu vychází a zase k němu se vrací; slovesa taková nazývají se **zvratná**.

172. Slovesa podle trvání děje (č. podle kolikosti děje).

1. *Příklady.* *Umřela* matka a do hrobu dána. Všecky děti jim *pomřely*. Celý ten rod již dávno *vymřel*. Toho roku lidé velice *mřeli*. Otec *umíral*, když syn domů přišel.

Slovesa *umřela, pomřely, vymřel* vyslovují děj a spolu jeho dokonání, jsou to slovesa **dokonavá**.

Slovesa *mřeli, umíral* vyslovují jen děj a ne spolu jeho dokonání, ta slovou **nedokonavá**.

2. *Příklady.* *Tlesknu* rukama. *Hvízdnu* a *střelím*. *Nesu* knihu. *Vozka veze* obilí.

Slovesa *tlesknu*, *hvízdnu*, *střelím* znamenají děj jedním rázem (v jediném okamžiku) skončený; dají se znázorniti jedinou tečkou (.); jmenují se **jednodobá**.

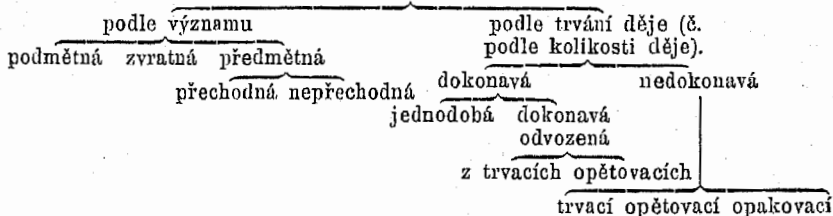
Slovesa *nesu* a *veze* znamenají děj, který delší chvíli trvá; dají se znázorniti čarou (—); jsou to slovesa **trvací**.

3. *Příklady*. *Tleskám* rukama. Myslivec *hvízdá* a *střelí*. Při tělocviku *tleskáváme* rukama. *Nosím* knihu často. *Nosívám* ji do školy.

V slovese *tlesknu* rozumí se jen *jedno* tlesknutí, v *tleskám* pak *několik* a *řada* tlesknutí (. . .); v slovese *nesu* rozumí se „nesení“ ve chvíli jen *jedné* (—), v *nosím* pak týchž dějů *několik* (— — —).

Podle toho rozeznáváme slovesa s dějem *nenásobeným* (*tlesknu*, *nesu*) a slovesa s dějem *násobeným* (*tleskám*, *nosím*). Slovesa s dějem násobeným jmenují se **opětovací**, a to: opětovací z jednodobých a opětovací z trvacích. Z obojích vznikají dále slovesa **opakovací**, tvořená slabikou *-va-*, někdy opakovanou.

Slovesa

Cvičení 1. V následujících větách proměňte slovesa nedokonavá v dokonavá: Chlapec šel do školy. Růže kvete. Voda teče. Otec psal list. Matka vaří oběd. Pták letí. Ovce se pasou. Brouci lezou ze země. Květ vadne. Zedníci stavěli dům. Sestra pletla punčochu. Trpěl jsem mnoho bolesti. Co my děláme, vy nám kazíte. Práce se nám daří. Rolník vzl na trh obilí. Bratr četl knihu.

Cvičení 2. Z následujících sloves jednodobých a trvacích utvořte slovesa opětovací a užit je v větách: kleknu, sednu, hodím, hrábnu, padnu, skočím, pletu, ztratím, zavedu, vymohu, pokryji, pošlu, klečím, slyším, vidím, sedím, jedu, jdu, pasu, chráním.

Časy slovesné.

173. Čas přítomný.

1. *Příklady.* Spojené jen síly k žádoucímú vedou cíli. Nepokojné svědomí *hryze až do hrobu*. Listonoš *roznáší* dopisy.

Přítomný čas slovesa **nedokonavého** znamená děj v čase přítomném trvající.

2. *Příklady.* Kdo ve dluhy *zabřeде*, nesnadno *vybřeде*. Co se vleče, *neuteče*. Vše *pomíне*, jediná pravda *nezhyne*. Všecko *přejde*, *přeletí* — mládost, radost, všecko všudy.

Přítomný čas slovesa **dokonavého** znamená děj budoucí, a to děj v budoucnosti se končící.

3. *Příklady.* A Milota *se chvěje*, v list *zírá* s hrůzou v tváři, na níž *se střídá* bledost s **krvavou** prudkou září. Na prahu tu žena *stojí*, *celá stojí* oslepena. A již *běží*, *síní běží*, již i síně za ní *leží*; přes potok, po stráni k lesu *spěchá* žena ve svém plesu. Kol Žampachu kupci *jedou tvrdě*, těžce.

V živém vypravování **klade** se přítomný čas někdy za čas minulý (přítomný čas historický).

4. *Příklady.* Zítra *máme* zeměpis, přírodopis a náboženství. Od dneška za týden *jest* po svátcích.

Někdy bývá přítomný čas místo budoucího.

174. Čas minulý.

1. *Příklady.* Tu jeden **ubrus** *prostíral*, druhý talíře *rozkládal*, jiný vodu k umývání rukou *připravoval*, jiný krmě *rozděloval*. *Přišel jsem* k vám. Ty *jsi psal*; sestra tvoje také *psala*. Brzy *jste* úlohu *dopsali*. Potom *jsme si hráli*, ale při hře *jsme nekřičeli*.

Minulý čas sloves **nedokonavých** znamená děj v čase minulém trvající; minulý čas sloves **dokonavých** znamená děj v minulosti ukončený.

Poznámka. A aj, hvězda, kterou *byli viděli* na východě, *předcházela* je. Minulý čas přibírá k sobě někdy **příčestí** *byl* na označenou *děje předminulého*, který se udál dříve než spolu **uvedený** děj minulý jiný.

175. Čas budoucí.

Příklady. A hned po **soužení** těch dnů slunce se zatmí, měsíc nedá světla svého, hvězdy *budou padatí* s nebe a moci nebeské *budou se pohybovatí*.

Budoucí čas znamená děj v čase budoucím trvající.

Způsoby slovesné.

176. Způsob oznamovací.

1. *Příklady.* Duch šlechtný *přebývá* v prostém často šatě, když *se* zlosyn *pyšnívá* v hedvábí a zlatě.

Oznamovacím způsobem vyslovuje se děj jako *jistý*.

2. *Příklady.* a) *Nevezmeš* jména Božího nadarmo. *Nepo-Jradeš.* *Nepromluvíš* křivého svědectví proti bližnímu svému. *Milovati* budeš Boha svého nade všecko a bližního svého jako sebe samého.

b) *Mlčel!* — *mlčela!* (= *mlč!*) — *šel sem!* *šla sem!* (= *pojď sem!*) — *sedla si u nás!* (= *sedni si!*) — *tu mal!* *tu mala!* — *zdrávi* vzkazovali! — *zdrávi* užili! — *zdrávi* roztrhali! *Vzal to* *čas!*

Oznamovací způsob mívá význam způsobu rozkazovacího, a to:

a) oznamovací způsob času budoucího;

b) oznamovací způsob času minulého v řeči obecné, důvěrné a laskavé.

3. *Příklady.* Často onen sebe šidí, kdo se z venku na dům dívá; *ať* i uvnitř pilně *slídí*, kde se mnohá vada skrývá. *Zdráv* buď doktor *Vodička!* *Jemu* ke cti *ať se zpívá* tato písnička! *Nechť se blýská,* *nechť* hrom *bije,* *spravedlivý* tíše *žije.* *Nechť* *přijdou!*

V těch osobách, které rozkazovacího způsobu nemají, nebo kde rozkazovací způsob v obyčeji není, klade se způsob oznamovací s *nech,* *ať,* *nechat.*

177. Způsob podmiňovací (n. spojovací).

1. *Příklady.* *Pila bych,* *jedla bych,* chleba se mi *nechce.* *Byl bych* se jak dítě *rozplakal.* *Pracovali bychom,* *kdybychom* dostali práci. *Kdyby* *nebylo* oráče, *nebylo by* boháče. *Kdybych* měl, co nemám, *mohl bych,* co nemohu.

Já bych vám *poradil* (já bych věděl), co by bylo učiniti. *Řekla bych* vám něco, že *byste se podivily.*

Podmiňovací způsob vyslovuje děj jakožto přáním žádaný, nebo podmíněný, nebo jako nejistý. — Podmiňovací způsob klade se někdy místo oznamovacího způsobu, když chceme větu skromněji pronést.

178. Způsob rozkazovací.

1. *Příklady.* *Jdi mi s očí!* Synu, *čiň*, co slunce činí! *Va-rujte se* lidí nepravdomluvných! A je-li ti teskno, dítě mé, jen *modlě se*, vroucně *se modli!* *Odpusť nám*, Pane!

Rozkazovací způsob vyslovuje rozkaz tu přísný, tu mírný; rozkazem mírným je také prosba.

2. *Příklady.* *Měj* kdo umění, *měj* krásu, *měj* moudrost (= *nechť* kdo má), vše to zkazí, když pýcha s ním bude. *Povol* bolesti: poleží a umře.

Abychom šli (= pojďme)! Ne *abys myslil* (= nemysli), že můžeš dělati, co chceš! — Sami sebou zudatněti, *čiň co čiň*, *ne* můžeme, ani naše děti. Každý *chtěj* *nechtěj* umřítí musí.

Rozkazovací způsob klade se někdy ve významu podmínečném a připouštěcím. Jindy způsob podmiňovací ve významu rozkazovacím. Sem také patří rčení: *čiň co čiň*, *stůj co stůj*, *chtěj* *nechtěj*, *chtěj* *nechtěj*, *buď* *jak* *buď* a j.

Poznámka. *Na!* (= tu máš a vezmi). — *Nate!* — *Bodejt!* (= *Bůh* dej!) I některá citoslovce mají význam rozkazovacího způsobu.

179. Způsob neurčitý.

1. *Příklady.* a) *Chudé krmíti* a *odívati*, nemocné *navštěvovati*, duchovní mladšího věku *poučovati*, všechny *těšiti*, všem laskavost *prokazovati*, to jemu bylo nejmilejší potravou duševní. Pěkná *věc* jest pěknou *míti* knihovnu. Kázal nám otec a máti trávy *zelené* *našiti*. Nevíš-li, že mám moc *ukřižovati* tebe? Všichni lidé *mají* touhu *spasenu býti*.

Podle toho, jakou platnost má neurčitý způsob u větě, rozeznáváme neurčitý způsob podmětný, předmětný, přívlastkový.

b) Já *míti* tvou velikost a sílu, všechna zvířata bych pošlapal a potrel (= kdybych měl). *Být* jen chvíli blesků pánem! (= kdybych byl). *Sedět* a *mlčet!* *Smeknout!*

Neurčitého způsobu užívá se někdy místo podmiňovacího, někdy místo rozkazovacího způsobu.

Poznámka 1. Správně se říká: Od Kolína jest viděti *Sněžku*. *Hudbu* bylo daleko slyšeti. Nesprávně: *Sněžka* jest viděti, *hudba* byla slyšeti.

Poznámka 2. *Nechati* s neurčitým způsobem znamená *nepřekážeti*, *připustiti*, *dovoliti*; *dáti* s neurčitým způsobem znamená *způsobiti*, aby se *něco*

stalo, *rozkázati*; *nedati* s neurčitým způsobem znamená *překážeti, zabruňovati*. Špatny jsou tedy vazby: Nechal si ušiti kabát (m. dal). Nenechal ho k sobě přistoupiti (m. nedal mu). Veliký strom nenechá se ohnouti (m. nedá se). Nenechal je do kostela vstoupiti (m. nedal jim). Na něho já nic nenechám přijiti (m. na něho nic nedopustím). Nechal džbáněk padnout (m. upustil). Nechal syna navštěvovati měšťanskou školu (m. posílal do . . .). Nechal mu věděti (m. vzkázal mu). Necháme vám věděti (m. vzkážeme vám). Nech ho ode mne pozdraviti (m. pozdravuj ho ode mne). Řekneš mu, že se nechám pěkně poroučet (m. že se pěkně poroučím). Vyříd' milostpaní, že jí nechám ruku líbat (m. že jí ruku líbám). Nech (dej) si říci (m. poslechni). Nechal jsem si říci, že . . . (místo slyšel jsem, že . . .). Nechte mne domluviti (m. dovoďte, ať dopovím) a j.

Poznámka 3. K neurčitému způsobu na slovese *míti* závislému často zbytečně a chybně přidává se *co*: Co zde má mezi námi *co* dělat? S tím nemáme nic *co* činit.

180. Příčestí minulé činné a trpné.

1. *Příklady.* Zajásali horníci, zaplakali rolníci, ženy a děti. — Kdyby všechny slzičky, co mé oči vyplakaly, pohromadě byly, jistě by se potokové jimi rozvodnili. — Truchlivé byly by sady, kde by jedna píseň zněla. — Vody stekly rychle s pahorků, bláta utekla, pole oschla, louky se zazelenaly, stromy počaly pučeti, větve pokryly se listy a pluh i radlice daly se do polní práce.

Příčestí minulé činného užívá se na opisování času minulého a způsobu spojovacího.

Činné příčestí má v množném čísle tytéž koncovky, jako vzory podstatných jmen holub, dub, ryba, město.

Cvičení. Doplnujte nedopsaná příčestí v následujících větách: Blesk šlehal, hrom hučel, vítr skučel a vyl, déšť se lil a lidé, nemohouce strachem spáti, rozžíhal- svícené svíce a modlil- se; dlouho neusnul- a ráno zaspal-. Nebe nad východem hořelo červánkem, ze všech lučin a hájův až k dalekému obzoru vystupoval- páry jak Abelův obětný dým. Skřiváci jásal- a zpíval-, kohouti kokrhál-, topole na hřbitově počal- šepotati, paprsky sluneční zlatil- celé okolí. Ve vsi dole otvíral- se dvěře a okna, hospodáři a hospodyně vycházel- na dvory vesele se ohlížejíce.

Květy bledl- a svadl-, rubáše sněhu na luhy padl-. Míjel- dnové. Nechať jí zimou prstíky křehl-, bodal- mrazu ledové jehly, ve sněhu po nivě hledala dychtivě. A kam ty vločky na nivu sletl-, kalíšky něžné, bělostné zkvetl-. Kamzíka omrzl- skalnaté vršiny;

sběhl dolů i zalíbil- se mu roviny. Vlk a medvěd jednou honil-, a co za celý den slovil-, k nohám krále svého složil-. Vyletěl- dva holoubci, vyletěl- na zvonici; tak jsou žalostně houkal-, jako by hrana zvonil-. Jak to děti uslyšel-, hned jsou na hřbitov běžel-.

2. *Příklady.* Lidé spravedliví ctění a vážení jsou.

Hříchové vaši budou vám odpuštění.

Špatné stromy budou vyfaty a na oheň uvrženy.

Zahrady byly již vyčištěny a semena byla zasetá.

Příčestí minulého trpného užívá se na opisování rodu trpného.

Trpné příčestí má v množném čísle tytéž koncovky, jako vzory podstatných jmen holub, dub, ryba, město.

Část pátá.

A. Sloh.

Myšlenky a city své můžeme dvojím způsobem vyjádřiti, ústně i písemně. Způsob, kterým myšlenky své souvisle vyjadřujeme, jmenujeme *slohem*. Napíšeme-li řadu souvislých vět, vznikne *slohová práce*.

Jako ve všem konání svém máme se řídit jistým pořádkem, chceme-li se zdarem pracovati, tak vykážati jest též jednotlivým nejdůležitějším myšlenkám, jež jsou látkou práce slohové, určité místo. Toto seřadování hlavních myšlenek jmenujeme *osnovou*, *plánem* nebo *disposicí* práce slohové. Víme-li, co chceme psáti a v kterém pořádku, počneme práci slohovou slovy projadřovati. Při tom se snažme vyjadřovati se správně, plyně, přirozeně, jasně a určitě; pišme **čitelně, úhledně, mluvnicky správně a dbejme znamení rozdělovacích.**

1. Vypravování.

V čl. 84. vaší čítanky (I.) vypravuje se, že Ladislav z Lobkovic pronajal mnoho polí bývalému vojínu. Dále se udává, že nájemník přišel si stěžovat na škody honbami způsobené. Potom se uvádí, jak se zachoval majitel pozemků i rolník, když později shledal, že na poli docela žádné škody není.

Všechny ty jednotlivé děje vztahují se k jediné události, kteráž nadepsána jest „Poctivost a šlechtnost.“

Souvislé vyjádření jednotlivých dějů k nějaké události se vztahujících jmenuje se **vypravování**. Co se dříve stalo, dříve se vypravuje, co později, to následuje.

Hojnost látky k vypravováním podává vaše čítanka. Jsou to zvláště: 4. Nevyhazuj peněz za píšťalku. — 5. Dobře časem se ukloniti. — 6. Hrdinský jinoch. — 15. Mladý pozorovatel. — 27. Pyšný učenec. — 28. Trpaslík a jeho stín. — 29. Věrnost kočky. — 43. Paleček. — 67. Dvě sovy. — 68. Spolek zajíců. — 128. Pes a vlk. — 129. Dvě jabloně.

Napište stručně slyšená vypravování: Cýrovo mládí. — Leonidas v Thermopylách. — Řečník Demosthenes. — Založení města Říma. — Rozšafnost Regulova.

2. Převádění básní v prostomluvu.

Spytihněvův soud.

Když kníže Spytihněv jednoho času jel do boje, zastavila jej chudá vdova prosíc ho s pláčem, aby jí proti protivníku jejímu za spravedlivé učinil. Kníže rozkázal jí počkati, až by se zase navrátil. A když odpověděla, že věc její beze škody odložití se nemůže, ukázal jí kníže k soudcům, kteréž na místě svém nařídil, že oni jí dobře, co spravedlivého bude, učiní. Tu zvolala vdova: „Tys můj soudce od Boha nařízený; ty mi za spravedlivé učiň!“ Kníže přemožen jsa ssedl s koně a tu při slyšel; poznav pak, že se jí křivda děje, učinil jí za spravedlivé a potrestal přísně toho, jenž jí ze statku obloupil. Pak teprve dále do boje jel. *D. A. z Veleslavína.*

V čl. 74. vaší čítanky (I.) oděl básník Josef Krasoslav Chmelenický povídku Veleslavínovu rouchem básnickým. Báseň Chmelenického má též obsah jako povídka Veleslavínova, jen formou se liší; v čítance je podána *řečí vázanou* (básní), Veleslavín napsal ji *řečí obyčejnou* (prostomluvou, prosou).

Často jest nám převáděti povídky básnické v prostomluvu. Při tom hledíme užívati rozmanitých výrazů a zaměňovati slova a rčení básnická slovy a rčeními téhož nebo aspoň podobného významu čili slovy *souznačnými*.

Několik příkladů slov souznačných: mír (přiměří, pokoj, smlouvu) způsobiti — učiniti — zjednati — smluviti (ne uzavřiti); robiti — dělati — činiti — působiti — zhotovovati; udolati — překonati — podrobiti — přemoci; připravovati — chystati — hotoviti; dáti — veleti — poručiti — kázati — naříditi; nabývati — dostávati — obdržeti — bráti; spoléhati — spouštěti se — skládati se — bezpečiti se na něco; hledati někoho — sháněti se po někom; po-

věsti se — podařiti se; dorážeti — dotíratí — nastupovati na někoho; vybralo — vyčásilo — vyjasnilo — vypohodilo se.

Přísný — ostrý — tvrdý — příkrý; bídný — strastný — nuzný — pracný — psotný; bázlivý — bojácny — strašivý — lekavý — choulostivý — nesmělý.

Slova a rčení, která jsou v básni pro okrasu, proměňujme v slova obyčejná.

Čteme-li „roucho země“, nemíni se slovem *roucho* skutečný oděv země, jako oděv lidský, nýbrž kvítí a rostliny vůbec, které ze země rostou a ji podobně, jako oděv tělo lidské, pokrývají. Zelené a *květované koberce* luk a polí = zelené louky pestrým kvítím porostlé. *Obloha se rdí* = obloha se červená. *Bílý rubáš země* = sníh. *Země se probudí ze sna* = vydává zase rostliny. *Zlatá pšenice* = pěkná, žlutá, bohatá pšenice. *Obláčekové, prve roztroušení jak stádo černého ptactva, hromadí se* = mračna se sbíhají. *Tmavé chmury obtehlý půl nebes* = polovina oblohy jest pokryta mraky.

Převedte v prostomluvu básně:

1. *Orlík* (I. 24.). Divoká krajina — Hraboň loupežník — ztracené dítě — rozeslal svůj lid — hledá sám — na skále pláč — orlí hnízdo — v něm dítě — Orlík hrad.

2. *Belsazar* (I. 38.). Babylonský král — hody — knížata rozveseleni — posvátné nádoby z chrámu Jerusalemského — pili z nich — král se rouhá — ohnivá ruka — nesrozumitelná slova — hrůza — prorok Daniel — výklad jeho — král zabit.

3. *Lev, medvěd a vlk* (I. 45.). Vlk a medvěd — kořist k nohám krále lva — lev nejlepší sobě — hladoví lovci — medvěd nespokojen — vlk napomíná.

4. *Legenda o sv. Václavu* (I. 52.). Kníže Václav s Podivínem — za noci ve sněhu a v mrazu — dříví, šaty, chléb — chaloupky — chudí a nemocní — Václav sv. má zjevení — Syn Boží — přání knížete.

5. *Heřman z Bubna* (I. 75.). S poselstvím královým — daleké kraje — na lovu — řev — lev a dva tygři — Heřman pomáhá lvu — lev ulehl mu k nohám — všude za ním — až do Čech — umřel vladyka — lví kůže pod hlavu.

6. *Zajícové* (I. 97.). Sešli se — nejstarší — my nejbídnější — všeho se bojíme — žádost k Perunovi — mysl, běhy — s nepořízenou — nic nevymyslili — v zoufalství k rybníku — žáby nás se bojí — zijme.

7. *Dvě myši* (I. 98.). U královského dvora Lizetka — život na vsi — Hryžka — snesla, kde co — rozmanitost potravy —

měšťka jí lituje — zve k sobě — panský dům — lahůdky — koš — leknutí — psi — strach — odchází Hryžka — v poli s pokojem.

8. *Polednice* (I. 100.). Matka oběd — dítě křičí — hračky — zahodí a zase křičí — hrozba matčina — volá polednici — otvírají se dvěře — plíží se — chce dítě — matka dítě na klín — omdlí — poledne — přišel otec — matka, dítě.

9. *Jarní povídka* (I. 124.). Kouzelník — stýskalo se mu — země, kde kvítí, ptáci — dal se na cestu — všude mráz a led — srazí si hlavu — sněženky — jaro.

10. *Div sv. Prokopa* (II. 18.). Touha Menova. Příchod k Sázavě. Ložky. Modlitba Menova. Div na řece. Slova svatého Prokopa.

11. *Tři jezdci* (II. 31.). Cesta tří jezdců. Sestra, děti, matka. Boj. Kalina.

12. *List* (II. 34.). Král u stolku; hluboký zármutek. Vůdcové. Milota z Dědic. List přečten. Výstraha Rudolfova. Otakar vybízí zrádce, by prsa jeho proklál. Páni přísahají věrnost.

13. *Vězeň na Bezdězi* (II. 38.). Heřman, krutý správce. Klec. Králevic pozoruje krajinu — své dědictví. Vzpomínky na dům otcovský. Minulost a přítomnost. Soustrast se zajatým ptáčkem. Daruje mu svobodu.

14. *Sv. Václav* (II. 52.). Radslav proti Václavu. Přípravy k boji. Návrh Václavův. Radslav koří se Václavovi. Příčina toho. Napomenutí Václavovo.

15. *Vyzvání* (II. 53.). Král Jan plní okolí Krakova. Kazimír zve Jana na souboj. Jan přijímá vyzvání. Kazimír má se dáti oslepiti. Jan marně čeká na odpověď.

16. *Pancéř Smanický na Žampachu* (II. 58.). Pancéř s chasou cíhá na kupce. Zajetí Pancéře vojskem královým. Trest, jenž stihl Pancéře.

17. *Laudon* (II. 64.). Laudon před Bělehradem. Posměšný vzkaz Turků. Odpověď Laudonova. Dobyť Bělehradu — útěk Turkův.

18. *Pověst o původu skřivánka* (II. 78.). Pán Ježíš s apoštoly v háji, na planině. Zpěv ptactva — smutné ticho. Rolník. Kapka potu. Kristus promění hlínu v ptáčka — skřivánka.

19. *Jan Hannibalec* (II. 103.). Vyslanec turecký ve zvěřinci Rudolfově. Vyslanec se vychloubá. Rudolf vyzývá pohledem

pány české k odpovědi. Hannibalec dává se v zápas se lvem. Lva skolí. Slova Rudolfova.

20. *Hody zimního krále* (II. 109.). Veselý život na Hradčanech. Král cizinec nezná lásky k vlasti české. Stísněnost Prahy — na hradě kvas. Bitva. Porážka Čechů. Hanebný útěk Bedřichův.

3. Popisy.

V čl. 65. vaší čítanky (I.) „Sýc“ uvádějí se všechny důležité znaky, které se na sýci shledávají, v takovém pořádku, že sobě pozorový čtenář o tom ptáku jasný obraz v mysli utvořiti může. V článku tom se udává: Co jest sýc. Délka těla, křídel, ocasu. Barva peří. Oči, zobák, nohy. Kde se zdržuje. Způsob života. Čím se živí. Duševní schopnosti.

Udání všech jednotlivých znaků nějakého předmětu jmenuje se **popis**. Aby popis byl věrný, správný a úplný, musíme všechny znaky i jich mezi sebou spojení tak udati, jak se na předmětu skutečně nacházejí. Jako při každé slohové práci, tak zvláště při popisu seřadíme a spořádáme si myšlenky, čili učiníme si plán nebo osnovu.

A. Osnova popisu zvířete.

I. *Úvod*: co jest? kam patří? (hmyzožravec, hlodavec, jednopytník; pěvec, šplhavec; plaz, obojživelník atd.).

II. *Popis těla a jeho částí*: velikost (váha), čím tělo kryto, barva; části: hlava — vnějšek (rohy, uši, oči, nos (zobák); vnitřek (chrup, jazyk); nohy (křídla, ploutve) — prsty, drápy; ocas.

III. *Život*: vlast a obydlí; způsob života (ojediněle, v houfech); potrava (rostlinná, živočišná, smíšená).

IV. *Zvláštní pamětihodné vlastnosti*.

V. *Užitek* (za živa a po smrti) nebo *škoda*.

Sestavte dle této osnovy stručné popisy z článků své čítanky. Jsou to: Havran polní (I. 23.). Chrt (I. 72.). Pstruh obecný (I. 90.). Kuna domácí (II. 43.). Volavka popelavá (II. 75.). Pilous černý (II. 87.). Papouškové (II. 118.).

B. Osnova popisu rostliny.

I. *Úvod*: co jest? kam patří? (strom, keř, tráva; růžokvětá, motýlokvětá, složnokvětá a t. d.).

II. *Velikost, podoba, vzrůst*.

III. *Části*: kořen (oddenek, cibule); lodyha (stvol, kmen); listy (větve, úponky, palisty); květ (kalich, koruna, tyčinky, pestík); plod.

IV. *Kde roste* (pěstuje se), *kdy kvete*, *kdy ovoce zraje?*

V. *Užitek* nebo *škoda*.

Sestavte dle této osnovy stručný popis: Rýže (I. 74.). — Šafrán (II. 85.). — Strom kakaový (II. 119.).

C. Osnova popisu nerostu.

I. *Úvod*: co jest? (sůl, kov, hořlavina, hornina, zemina).

II. *Vnější podoba a skupenství* (vyskytuje se v krystalech, kusech).

III. *Znaky*: barva, lesk, tvrdost (křehkost), vryp, lom, hustota, sloučenství.

IV. *Zvláštní vlastnosti*: kterak se chová na vzduchu, ve vodě, v ohni (větrá, okysličuje se, rozpadá se; rozpouští se; tažnost, kujnost, svařitelnost; magnetičnost, električnost).

V. *Kde se nachází*, *v jakém množství* a *kterak se dobývá?*

VI. *Důležitost v přírodě* a *praktické upotřebení*.

Sestavte dle této osnovy popis tuhy (dle čl. 35. I.), popis sody (dle čl. 123. II.).

D. Osnova popisu předmětů rukou lidskou zhotovených.

I. *Úvod*: co jest? II. Z čeho a od koho se zhotovuje?

III. Části a jich mezi sebou spojení a upravení. IV. K čemu slouží?

V. Které druhy rozeznáváme a čím se od sebe liší?

1. Popište dle této osnovy: stůl, židli, vůz, kompas, teploměr!

2. *Náš školní budova*. Poloha (ve které části města, ulice). Ku které straně světové hledí průčelí? Má jedno nebo více křídel, jeden nebo více vchodů? Kolik má pater, kolik světnic v jednotlivých patrech? Kolikery má schody? Kdy byla vystavěna? V jakém jest okolí?

3. *Náš kostel*. Kde jest? Jaká jest jeho podoba? a) vnější: výška, délka, dvěře, věže, okrasy, sloh; b) vnitřní: výška, šířka, okna, zdi. — Jeho zařízení: oltáře, křtitelnice, kazatelna, varhany, kůr, památníky. Co jest ještě pamětihodného?

4. *Náš hřbitov*. Kde leží? Jakou má podobu? Čím jest ohrazen? Jest rozdělen ve více oddělení, posázen stromovím? Co jest o něm ještě pamětihodného? (mnogo pomníků, kaple, křížová cesta a t. d.).

5. *Naše město.* 1. Jméno (jak jméno povstalo; zakládá se buď na pověsti, neb na důvodu historickém, neb na pouhém domyslu).

2. Poloha dle řeky, hory, dle vzdálenosti od hlavního aneb vůbec většího města, dle politického rozdělení v okresy a p.

3. Rozsáhlost a velikost města dle počtu domů a obyvatelstva.

4. Rozdělení dle částí vnitřního města a předměstí.

5. Náměstí, ulice, mosty, brány a p.

6. Výstavnost, vzdělávací ústavy, znamenité veřejné a rozsáhlosti neb krásou vynikající soukromé budovy.

7. Zaměstnání obyvatelstva, dějepisné znamenitosti a p.

4. Dopisy.

V čl. 57. vaší čítanky (I.) Karel Vinařický doporučuje Antonínu Markovi svého přítele Brandla, prose zároveň, by mu byl při jeho bádáních radou pomocen.

V čl. 58. (I.) prosí Pavel Josef Šafařík přítele svého Antonína Marka, by jeho synu Jaroslavovi, jehož mu na nějaký čas posílá, byl otcem a rádcem.

Oba tyto články jsou **listy** či **dopisy**.

List (dopis, psaní) jest písemní rozmluva s osobou nepřítomnou. Při psaní máme více času a poklidu k přemýšlení než při ústní rozmluvě; proto máme slova pečlivěji vybírat a myšlenky lépe spojovati.

Co v dopisu píšeme, nazýváme *látkou* neb *obsahem* listu. Dříve než dopis psáti počneme, uvažme, komu a co psáti chceme, abychom již napřed celý list jako hotový před sebou viděli.

Písmo budiž *úhledné*, *zřetelné*; nebudiž nic opravováno, vymazáváno, neb snad dokonce škrtnáno; papír budiž čistý.

Části listu jsou:

a) *oslovení* či *nadpis* (za oslovením děláme vykřičník). V oslovení pojmenujeme osobu, kteréž list ustanoven jest, slovy významně volenými, čili *titulujeme* ji. V listech k známým a přátelům užíváme slov: Milý, dobrý, drahý, rozmilý, nejdražší, nejmilejší a t. d. Osoby cizí a vznešenější oslovujeme: Ctěný pane! Vážený pane! Velevážený pane! Důstojný pane faráři! Veledůstojný pane děkane! a t. d.

b) *úvod* čili *počátek listu*, jímž připravujeme na vlastní obsah listu, jako:

Vím, že proseb mých nikdy neoslyšíš, tudíž . . .

Když jsem posledně u Tebe byl, viděl jsem . . .

Včera jsem obdržel Tvůj milý list . . .

Tvůj dopis učinil mi velikou radost.

Jsem přesvědčen, že . . . — Nebylo mi dosud dopřáno, abych . . .

Spoléhaje se na laskavou Vaši shovívavost, . . .

Velice jsi mne potěšila Svým dopisem a pozváním.

Velice jest mi líto, že . . . — Velmi mne těší, že Ti mohu něčím posloužit.

K dotazu Tvému sděluji, že . . .

Důvěruje se ve spravedlivost Vaši, osměluji se . . .

Neračte se hněvati, osměluji-li se přednésti Vašnosti . . .

Svátek Váš připomíná mi mnohá a veliká dobrodiní, za něž lásce Vaší vděčen býti mám . . .

Pohnutým srdcem vzpomínám si dnes na četná a veliká dobrodiní . . .

Z předešlého dopisu jest Ti známo, že . . .

Ačkoli je mi dobře povědomo, že s nemalou starostí na mne vzpomínati budete, přece . . .

Vy jste mi již tolik dobrodiní prokázal, že . . .

Neopovážil bych se Vašnost tímto listem obtěžovati, kdyby . . . a t. d.

c) obsah jest jádrem listu; obsahuje vše, co listem říci chceme; jest tudíž třeba, abychom se určitě a zřetelně vyjadřovali.

d) závěr dopisu obsahuje stručné opakování naší prosby, nebo díky, pozdrav, úctu, jako :

Že pozvání mé laskavě přijmeš, . . .

Že prosby mé neoslyšíš, doufám a zůstávám . . .

Měj se dobře a nepřestaň milovati Svého . . .

Buď zdrav a potěš brzy listem . . .

Račte přijmouti osvědčení hluboké úcty, s kterouž se podpisuji . . .

Pln jsa důvěry, že mne oslyšeti neráčíte, zůstávám . . .

Zatím jsem a vždy trvám se vší úctou a šetrností . . .

Přeje Vašnosti stálého zdraví, jsem . . .

Račte se na všem dobře míti. Se vší srdečnou láskou zůstávám . . .

e) podpis zabírá na konci listu v pravo dole zvláštní řádek a obsahuje kromě jména (a příjmení) též poměr písčícího *k osobě*, jíž psaní svědčí (č. *adressátovi*).

Tvůj upřímný bratr . . . Váš poslušný syn . . . Vaše vděčná dcera . . . Tvá upřímná přítelkyně . . .

Tvá Té vroucně milující sestra . . .

Vašnosti oddaný a k službám ochotný . . .

Důstojností Vaši pravý ctitel . . .

Vašnosti upřímný ctitel a přítel . . . a t. d.

Poznámka. Zájmena Vy, Váš, Vám, Tobě, Tebou a t. d. píšeme velkým začátečním písmenem.

f) *datum* jest udání místa, kde, potom dne, měsíce a roku, kdy jest list psán; psává se v levo dole proti podpisu, v listech důvěrnějších na počátku listu v pravo nahoře před oslovením.

Vytkněte v dopisech zmíněných (čl. 57. a 58. I.) tyto hlavní části!

Vytkněte hlavní části dopisů obsažených v čl. 133., 134. a 135. II. čítanky!

Vytkněte hlavní části dopisů v čl. 128., 129., 130. a 131. III. čítanky!

Ctěnému pánu,

panu Josefu Říhovi,
hospodářskému správci

v

Malotických,
u Kouřimě.

g) *adresa* listu obsahuje jméno a příjmení, stav (povolání) a bydliště adressátovo. Jméno adressátovo klade se obyčejně v třetím pádě, někdy také v prvním. Do prvního řádku píšeme titul adressátův s připojením slova pánu, pán, paní, siečně; do druhého řádku jméno a příjmení s připojením slova panu, pan, paní, slečně; do třetího řádku důstojenství, úřad, povolání; do čtvrtého v prostředku slovíčko v (ve), načež dole na pravo udá se vynikajícím způsobem bydliště.

Je-li více osad toho jména jako místo, kam psaní posíláme, budiž bydliště místněji označeno, na př. Kostelec Černý, Kostelec nad Labem, Kostelec nad Orlicí; Labský Týnec, Týnec Horšův, Týnec Panenský; Brandýs nad Labem, Brandýs nad Orlicí a j.

Je-li město, kam psaní jde, větší, buďtež udány taktéž ulice a číslo domu. Je-li dopis poslán do místa, kde není pošty, musí se také udati poslední pošta před tím místem, ku př. v Konárovicích u Kolína, v Domašíně u Vlašimě atd.

Cvičení 1. Napište adressy listů, jež obdržeti mají:

Josef Zejda, statkář ve Veltrubech u Kolína.

Antonín Vaněk, doktor lékařství v Praze, Ferdinandova třída,

č. 17.

František Sojka, mydlář v Kutné Hoře.

Karel Vránek, řídící továrny v Katovicích u Strakoníc.

Václav Pelc, hotovitel hudebních nástrojů v Ústí nad Labem.

Jindřich Nemastil, lékárník v Čáslavi.

Anna Hrušková, učitelka v Poděbradech.

Marie Petržílková, choť advokáta v Uhlířských Janovicích.

2. Převedte čl. 29. (I.) ve formu dopisu, který posílá syn z nemocnice v Cařihradě svým rodičům do Francie. Z předešlého dopisu jest jim známo, že byl na Krimu. Dnes jim chce sdělit, v jakém se ocitl nebezpečí. Pamatuji se zajisté a t. d.

3. Jan těšil se již dlouho na strýcovy jmeniny. Přiblížily se. Jan přeje strýci, by jej Bůh i dále při zdraví zachoval. Bude se dobře učit a mravně chovati, aby mu radost působil. Opakuje přání.

4. Marie sděluje své přítelkyni, jak strávila letošní prázdniny.

5. Dcera sděluje otci, který je v lázních, co za jeho nepřítomnosti doma se událo. Poslední dopis otcův všechny potěšil; radují se, že se mu lépe vede a přejí mu, aby se brzy zdráv domů navrátil.

6. Žák prosí svého strýce, aby směl u něho býti přes prázdniny. Strýc mu již mnoho dobrodiní prokázal. Nyní byl po šest neděl nemocen; lékař mu radí, aby se na nějaký čas na venek odebral a čerstvým vzduchem se zotavil. Prosí, aby směl u strýce prázdniny trávit. Slibuje, že nebude dělati žádného nepohodlí.

7. Anežka prosí svou přítelkyni, aby jí u zahradníka obstarala dva krásné růžové keře, které chce dáti matce k narozeninám. (Na lístku korespondenčním).

8. Žákyně prosí svou bývalou učitelku, aby jí doporučila některé knihy ku čtení.

9. Dcera připomíná si všech dobrodiní. Rodiče se starali o tělesné i duševní potřeby její. Prosí, by jí i v novém roce tak milovali. Přání, by je Bůh ode všeho zlého chránil. Chce poslušností a dobrým chováním rodičům vždy radost působiti.

10. Chudý sirotek prosí obchodníka, aby jej přijal za učenníka. Četl v novinách, že kupec přijme mravného hochu do učení. Nabízí se. Rodiče jsou mrtvi, nikdo se o něho nestará. Jest mu 14 let, vychodil třetí třídu měšťanské školy s dobrým prospěchem. Obchod se mu vždycky líbil.

11. Syn sděluje rodičům, že se šťastně do města dostal, od svého nového mistra i od tovaryšů vládně a přátelsky byl přijat; řemeslo se mu líbí. Prosí, aby jej rodiče brzy navštívili.

12. Marie děkuje tetě za darovanou knihu, kterou jí způsobila velikou radost, neboť jest velmi poučná a zároveň zábavná. Čítá v ní ráda. Děkuje za ten krásný dar a posílá na znamení své vděčnosti ruční práci.

13. Kdosi objednává u zahradníka v Klatovech semena karafiátová. Na zemské výstavě byl překvapen krásou karafiátů. Žádá o 5 druhů semen karafiátových. (Na lístku korespondenčním.)

14. Dcera objednává u knihkupce jménem svých rodičů časopis „Zlatá Praha“ a „Modní svět.“ (Na poukázce.)

15. Žák prosí svého mladého přítele, aby mu poradil, kterou knihou by měl zahájit svou knihovnu. Byl velice potěšen malou knihovnou přítelovou. Chce si také poříditi výbor děl našich spisovatelů. Nastrádal si něco peněz. Rád by měl spis, který by jej potěšil, poučil, povznesl.

16. Odpověď k témuž dopisu. Listem přítelovým byl velmi potěšen. Krásná přítelova snaha se mu líbí a jest rád, že sám ji probudil. Nedávno poznal ve škole životopis i hlavní práci Boleslava Jablonského, zakoupil si sbírku básní jeho „Moudrost otcovská“ a byl jí velmi nadšen. Doporučí sbírku tu svému příteli a připojuje stručný obsah té knihy i životopis básníkův.

17. Žákyně upomíná svou přítelkyni o vrácení knihy „Babičky“ od Boženy Němcové. Ostatní knihy si může ještě nechat, ale Babičky nyní nutně potřebuje.

18. Kovář nabízí se statkáři ku pracím kovářským. Dovolává se svědectví osob hodnověrných, pochvaly a vyznamenání na zemské jubilejní výstavě.

19. Truhlář oznamuje svému zákazníkovi, že objednaný nábytek jest již hotov; prosí, aby si proň poslal. Podotýká, že se vynasnažil dostáti slibu svému nejen co do času, ale i co do vkusu a trvanlivosti.

5. Přirovnání.

V čl. 84. druhé čítanky vytýká se podobnost mezi stromem a člověkem. Kmen přirovnává se tam k tělu, větve k ramenům, listy k vlasům; pupenec listů sluje oko, dřeň jmenujeme duší, zvláště

u bezu. Ve stromech proudí míza jako v žilách krev; poraníme-li je, krvácejí jako poraněný člověk. Kůra jest jim ochranou proti vlivům vnějším, jako kůže tělu lidskému. Strom vychází ze semene, roste zvolna a dospívá, dokud jest živ, kvete, mívá plody, pak vadne, schne a zaniká. A totéž platí o člověku: i on se rodí, roste poněnáhu, dozrává, mívá kvetoucí zdraví, vadne, schne a umírá. Na téže podobnosti se zakládá rodokmen, v němž praotec se naznačuje kořenem nebo kmenem, potomci jeho pak větvemi nebo ratolestmi. Les jako soubor jedinců pokládán bývá za obec, jež má svoje práva.

Vytýkáme-li dvou předmětů buď *znaky podobnosti*, buď jednak podobné, jednak rozdílné, jimiž se od sebe liší, čili *znaky nepodobnosti*, srovnáváme je mezi sebou, nebo přirovnáváme jeden k druhému; taková písemnost jmenuje se **přirovnání** n. **srovnání**.

1. *Kůň a osel. Podobnosti.* Ssavci, jednokopytníci; štíhlé nohy, vztýčený krk, bystré oči, hřívá a ohon zíněmi porostlý; oba slouží k tahu, k jízdě, k nošení břemen, jsou tudíž užiteční; téměř stejný věk, touž zbraň; i po smrti užiteční.

Nepodobnosti. Kůň srdnatý, učelivý, rychlý, věrný; osel lstivý, svévolný, loudavý; kůň ušlechtilejší, větší a silnější, vyžaduje lepšího obroku, pečlivějšího ošetřování. Koně jsou rozličné barvy, velikosti a plemene; osli téměř vždy stejní; mají delší uši, ale nejsou tak poslušni. Zíně koňské jsou více ku potřebě než oslí. Maso koňské se u nás též jídá.

2. *Dub a lípa.* Co jsou dub a lípa? Jaký mají kmen, korunu, dřevo, kůru, listí a větve? — Kde roste dub a lípa? Jejich vzrůst, větve, ovoce, užitek kůry, dříví.

3. *Teploměr a tlakoměr.* Co jsou teploměr a tlakoměr? Skleněná rourka, rtuť, prostor nad rtutí. Deska, stupnice. Rtuť vystupuje, klesá. — Rourka, rtuť, zakončení, stupnice, účel.

4. *Kostel a škola.* Budovy zřízené ku cti Boží a ku blahu člověčenstva; již zevně se vyznamenávají před ostatními budovami. V obou se vyučuje, vychovává a vzdělává, jsou tudíž pro každého velmi důležitý, v obou máme býti horliví, obě místa máme milovati. — Kostel jest zbudován obzvláště ke cti Nejvyššího, je to dům Páně; škola více pro blaho lidí zřízena. V kostele hlásají se věčné pravdy, ve škole učíme se vědám a dovednostem. V kostele shromažďují se děti i dospělí, do školy chodí jen mládež. Do kostela chodíváme obyčejně v neděli a ve svátek, do školy ve všední dny.

5. *Čechy a Halič*. Co jsou? Poloha. Nejznamenitější pohoří. Obyvatelstvo. — Velikost. Obyvatelstvo. Řeky. Pohoří. Přírodniny.

6. *Jiří Poděbradský a Matiaš Korvín*. Zvolení obou za krále. Původ jejich. Snahy. Poměr k císaři Bedřichovi. Vzdělání Matiašovo — povaha Jiřího.

7. *Kočky a sovy*. Hlava (oči). Srst, nohy — peří, křídla. Drápy. Hlas. Potrava. Povaha.

8. *Vyšehrad a Hradčany*. Co jsou? Kde se vypínají? Dějiny. Chrámy. Hroby. Přítomnost.

6. Líčení.

V čl. 137. (I. čítanky) jest popis letního jitra po strašné bouřce, která zuřila v noci. Popis ten nejen poučuje, ale i baví a obveseluje. Slova v něm jsou více hledaná, místo vlastních a obyčejných výrazů jsou ozdobné vazby a ozdobná rčení, vůbec celý způsob popisu jest živější.

V čl. 16. (I. čítanky) popisují se krásnými slovy a pěkným projevením myšlenek jaro, léto, podzim a zima.

V čl. 19. (I. čítanky) popisují se výjevy před bouřkou, za bouřky a po bouřce.

Rozsáhlejší popisy, které mají čtenáře nejen poučiti, ale i pobaviti, jmenují se **líčení**. Vyžadují jisté obratnosti v užívání výrazů obrazných a ozdobných.

Předmět líčení bývá vzat obyčejně z přírody.

Jiná pěkná líčení podávají čl. 44. (II.) „Ve sněhu“, čl. 69. (II.) „Vydra“, čl. 32. (III.) „Život ptactva“, čl. 33. (III.) „Z podzimní přírody“, čl. 73. (III.) „Noc a jitra na moři.“

1. *Počátek jara*. Obloha a slunce. Luhy. Stromy a keře. Pole. Les. Ptactvo a zvíř. Člověk.

2. *Letní večer*. Poslední paprsky slunce. Vedra ubývá. Tráva, listy, louky, ptáci, vzduch. Večerní klekání svolává dělníky s pole; rolník se vrací. Tma se množí, měsíc, ticho, lidé ubírají se na lůžko, ale Bůh bdí nad nimi. „V květnu“ čl. 83. II., „Večer večerních“ čl. 139. II., „Obraz večerní“ čl. 12. II.

3. *Podzim*. Příznak podzimu. Ovocné stromy. Život na zahradách a na vinicích. Ptactvo. V domácnosti rolníkově. Čl. 13. (II.) „Podzimní den“, čl. 33. (III.) „Z podzimní přírody.“

4. *Život na venkově* dle čl. 97. II. „Píseň vesničanů.“

5. *Štědrý večer* (dle čl. 46. II.). Hlaholy zvonů. Zasněžené střechy, rampouchy. Okna září, stromek vánoční. Hospodáři nezapomínají ani na pomocníky své při práci. Koledníci. Půlnoční. Na chvíle štědrovečerní, s otcem a matkou v rodné světnici prožité, nezapomínáme.

7. Životopis.

V čl. 40. čítanky I. vypisuje se život řeckého mudrce Sokrata. Jeho původ. Vzdává se svého zaměstnání a věnuje se tichému pozorování. Jeho zásada a mravouka. Kterak vyučoval. Jeho zdrželivost a jednoduchost v pokrmu. Láska jeho žáků k němu: Euklides, Alcibiades, Xenofon. Příčiny nenávisti a zášti jeho spoluobčanů. Obžalování. Hájení. Odsouzení. Poslední rozmluva. Smrt.

Vypsání života některé osoby jmenuje se její **životopis**. Abychom měli lepší přehled, rozeznáváme v něm *část výpravnou* a *část popisující*.

Část výpravná jedná o narození, vychování, samostatném životě a o smrti; část popisující jedná o osobnosti a činnosti v poměrech soukromých i veřejných.

1. Které životopisné články jsou v čítance I., které v II. a které v III.?

2. Napište dle osnovy předcházející stručný životopis Tomáše Štítného dle čl. 54. II.!

3. Napište osnovu i stručný životopis Františka Palackého dle čl. 95. III.!

8. Povahopis.

V čl. 95. čítanky II. vypisují se vlastnosti císaře Ferdinanda I.; dovídáme se, že byl pobožný, církve katolické opravdový ochránce a víry katolické upřímný následovník. Zvláště chváli se na císaři Ferdinandovi pobožnost, spravedlnost, milostnost, vlídnost, bedlivost, střídmost a zdrželivost. Byl bedlivý strážce práva a řádu obecného, každému za spravedlivé činil, neohlédaje se na osoby. Práce své každodenní rozděloval na jisté hodiny, kteréž také bedlivě zachovával. Heslem jeho bylo: „Nechť spravedlnost má svůj průchod, by pak všecken svět zahynouti měl.“

Písemnost, z které poznáváme povahu člověka, jak se jeví v jeho zevnějším chování, v jeho obyčejích, v denním životě, v jeho výrocih,

jednání a zaměstnání, v jeho poměrech k jiným lidem a Bohu, jmenuje se **povahopis**.

1. Přečtete pozorně čl. 56. III. a napište stručně povahopis Petra Voka z Rožmberka, jak se jeví v jeho skutcích, výrocích, zvycích a obyčejích.

2. Napište stručně povahopis Viléma z Pernštejna dle čl. 43. III.

3. Kterak se jeví povaha císaře Karla IV. dle čl. 24. III.?

4. Které vlastnosti Arnošta z Pardubic vypisuje čl. 28. III.?

5. Napište povahopis *císařovny Marie Terezie* dle čl. 107. III.

6. *Josef Jungmann, buditel národa* (dle čl. 93. III.). 1. Vlastenecké nadšení v tehdejší době. 2. Jungmann stará se o povznesení jazyka. 3. V prázdných chvílích překládá a spisuje. 4. Výsledky jeho píle. 5. Zásluhy jeho.

7. *Josef Ressel* (dle čl. 120. III.). Které školy vystudoval? Které obtíže se mu tu vyskytly? V čem se zvláště vzdělal? Jeho pilnost a vytrvalost, ostrovtip a vynalezavost. Vytrvalé pokusy než vynalezl lodní šroub. Vytrvalost v boji s překážkami osudu.

8. *Dívka v domácnosti*. 1. Pořádná dívka rozděluje si řádně své práce, koná vše v pravý čas; pořádnost její viděti jest také na obleku, uklidu atd. 2. Stará se o čistotu těla a šatu, vzdálena marnivosti a ješitnosti; čistotu také viděti ve světnici, v kuchyni, v nádobí a t. d. 3. Všeho v hospodářství domácím si všímá, vyhýbá se zbytečnému vydání, než něco koupí, rozvažuje, je-li toho třeba; jest dobročinná s moudrou rozvahou. 4. Nedbá o radovánky a zábavy mimo dům, líbí se jí v kruhu domácím; nicméně vřelé má účastenství ve blahu a bolu bližních.

9. Výklad přísloví.

Máme-li nějakou důležitou práci před sebou a přejeme-li sobě, aby se nám zdařila, nesmíme váhavě do ní se dávatí, již napřed se jí hroziti. Takovým zbytečným rozvažováním čas ubíhá, práce ale zůstává. Kdo s dobrým rozmyslem a bez odkladu do práce se pouští a příhodného času užije, zajisté rychle i dobře ji ukončí. Tuto uznanou pravdu samo přísloví nám praví: „*Fřemysli dobře, začni rychle, konej pilně.*“

Prísloví jsou věty, které buď nějakou všeobecnou pravdu zkušeností nabytou, buď nějaké mravní naučení obsahují a je krátce

i rázně vyjadřují. Význam přísloví vysvětlujeme obyčejně stručnou povídkou nebo známou událostí dějepisnou.

1. *Nechval dne před večerem!* Vlastní a obrazný smysl toho přísloví. Důvody pravdivosti. Krésus.

2. *Učení kořen hořký, ale plod sladký.* Vlastní a obrazný smysl toho přísloví. Demosthenes. První jeho vystoupení. Zbavuje se svých vad. Stane se nejslavnějším řečníkem.

3. *Není všechno zlato, co se třpytí.* Zlato je vzácný kov a vyznamenává se svým leskem; jiné kovy mají podobný lesk, ale cenu nepatrnou. Zdání klame. Jablko červené — uvnitř červ; dům z venku nádherný — a uvnitř? Duch šlechtný často v prostém šatě, zlosyn v hedvábí a zlatě. Podobná přísloví. Napomenutí.

4. *Jednou ranou dub nepadne.* Mnoho práce, než dub padne; jedna rána nestačí. Opakují-li se rány, musí i nejsilnější dub padnouti. Dub — těžká práce. Každá překážka bývá překonána pilností a vytrvalostí. Namáháním a cvičením roste síla, pamět. Podobná přísloví. Napomenutí.

10. Pojednání.

V čl. 6. vaší čítanky (III.) vykládá Jan Ev. Purkyně, kterých prostředků musil člověk použití, nežli sobě podřídil přírodu oživenou, jaké boje musil podstoupiti, nežli sobě podřídil přírodu neústrojnou, neživotnou, na konec pak dospívá k úsudku, že člověk jest opravdu přírody vládce a pán.

Písemnost toho druhu jmenuje se **rozprava** nebo **pojedenání**. Účelem jeho jest buď poučení o něčem, buď povzbuzování činnosti k dosažení cíle nějakého.

1. Přečtete pozorně čl. 5. „Práce,“ čl. 6. „Vytrvalost“ a čl. 42. II. — všechny tři v čítance III. a pokuste se sestaviti krátké pojednání „O práci“ dle těchto myšlenek: Každý člověk je stvořen ku práci — nikdo se nemá práci vyhýbati — účel práce a užitek z ní — Bůh cení život dle práce vykonané — Bůh budiž rádcem a pomocníkem naším při každé práci.

2. Přečtete pozorně čl. 8. (III.) „Cos vykonal?“ a sepište stručné pojednání dle těchto myšlenek: Cos vykonal sám pro sebe, ku svému vlastnímu vzdělání, ku svému mravnímu zdokonalení? Neboť jenom z rozumu osvíceného a z vůle v dobrém vycvičené plyne

každému člověku opravdová vnitřní i vnější blaženost. — Cos vykonal pro své rodiče, pro své dobrodince, pro své bratry a sestry? Cos vykonal na ozdobu své obce, na zvelebení své vlasti, na obhájení svého národa? Cos vykonal pro Boha? Bůh pomoci lidské nepotřebuje, ale mívá pomoci naši na světě potřebí to, co Bůh miluje, zvláště utlačovaná pravda, utlačovaná ctnost.

3. *Užitek ovocných stromů.* Kde ovocné stromy rostou a kdy uzrává jejich ovoce? Poskytují ovoce. Dávají dříví. Krajiny stávají se vlhčí a zdravější. Stromořadí. Sázejme stromy ovocné.

B. Pisemnosti jednací.

1. Živnostenské pisemnosti.

a) V Kolíně } dne 28. března 1893.
 } datum poštovního razítka.
 Vaše Blahorodí!

Dovoluji si Vašnostem oznámiti, že jsem zařídil a otevřel v Kolíně na náměstí v čís. 28. nový
 závod knihařský.

Nabyv hojných zkušeností v četných závodech knihařských doma i v cizině, opatřil jsem dílnu svou hojně vším, čeho v oboru živnosti té jest potřebí, abych mohl všelikým požadavkům p. t. pánů zákazníků rychle, správně a vůbec k úplné jejich spokojenosti vyhověti.

Budu také prodávati školní knihy pro žáky škol obecných i měšťanských, jakož i všechny potřeby ku psaní a kreslení.

Za přízeň a hojně zakázky slušně žádaje jsem vždy k službám nejochotnější

Alois Merz,
 knihař.

b) **Truhlářský závod**

Josefa Pospíšila v Kolíně

doporučí svou velkou zásobu nábytku ořechového, dubového a měkkého.

Správký a opravy nábytku všelikého druhu obstarávají se co nejrychleji.

c)

Na učení

přijme mravného hochu, kterýž dobrým vysvědčením propouštěcím z třetí třídy měšťanské školy vykážati se může,

Josef Korejzlík,
zámečník v Kouřimi.

d)

Změna místnosti.

Dovoluji si svým p. t. pánům zákazníkům uctivě oznámiti, že jsem svou dílnu klempířskou spojenou se závodem na zboží kuchyňské přeložil z Havlíčkovy třídy na Karlovo náměstí č. 13. a prosím, by mi přízeň dosud věnovanou i na dále zachovali.

V Kolíně 1. máje 1893.

Jan Krása,
mistr klempířský.

Často živnostníci doporučují zboží a výrobky své, nabízejí své služby, nebo oznamují, že závod zařídili, rozšířili, jinému postoupili nebo od jiného převzali, že hledají učně, pomocníka, společníka, byt, dílnu, krám a t. d. K tomu slouží:

a) *Oběžníky čili cirkuláře*; skládají se v podobě obyčejných listů. Mohou býti psané, litografované nebo tištěné. Živnostníci rozesílají je obyčejně, když živnost počínají, aby na svůj závod upozornili.

Datum na nich stává nad oslovením v pravo. Oslovení bývá vytčeno slovy „Vaše Blahorodí“ nebo P. T., což znamená plno titulo = plným názvem neboli titulem, čímž se mají naznačiti veškeré tituly, jež přísluší příjemci (adressátovi) oběžníku.

b) *Adresní lístky*, jež bývají obyčejně na tuhém kartovém papíře vytištěny a obsahují jméno živnostníkovu, označení výrobků a místo, kde živnost provozuje.

c) *Návěští v novinách* (inzeráty, annonce), jimiž živnostníci podávají obecnstvu všeliká návěští o svých výrobcích, o jejich ceně i o jiných věcech. Inzeráty musí býti velmi stručné.

d) *Plakáty* na nárožích domů nebo na jiných příhodných místech, kde pozornost mimojdoucích snadno na se poutají.

1. Klempíř doporučuje se obecnstvu ku zhotovování všech stavebních prací klempířských, jako: pokrývání střech plechem, žlabů římsových, sklopků na střechy. Dále nabízí nádoby k vaření, kávo-stroje, rychlovary, cedníky, lampy i lustry. Správky vykoná za nejlevnější poplatek. (Napište oběžník! Napište plakát!)

2. Hotovitelka obleků pro dámy má na skladě velký výběr dámských obleků, dolmanů, plášťů, pláštěnek a jupek; též rychle, vkusně a levně vyřizuje zakázky z látek přinesených.

(Napište inserát! Napište plakát!)

3. Kamnář oznamuje, že svůj závod předal svému zeti. Děkuje za přízeň jemu věnovanou a žádá, by i jeho nástupci zachována byla. (Oběžník. Plakát.)

4. Švadlena oznamuje inserátem, že vyučuje kresliti střihy a šiti šaty.

5. Napište plakát, jímž oznamuje sklenář, že otevřel sklad porcelánového a skleněného zboží, tabulového skla, zrcadel, obrazů a všech druhů rámců i lamp.

6. Truhlář oznamuje inserátem, že přijme dovedného dílovedoucího a několik dělníků do stálého zaměstnání.

7. Hodinář doporučuje svůj dobře zásobený sklad všeho druhu zboží ze zlata a stříbra, hodinek zlatých a stříbrných, hodinek pro dámy, jakož i hodin kývadlových a budíčeků. Správky přijímá s jednoletou zárukou. (Plakát. Adresní lístek.)

Str. 95.

V Kolíně 31. prosince 1893.

2. Účet

pro pana Karla Kvičalu v Kolíně.

1893.		K	h
5. června	prádelník z tvrdého dřeva	37	40
11. července	věšák na šaty	10	80
13. srpna	psací stůl	70	—
31. srpna	oprava 4 židlí	2	50
20. září	sedadlo k harmoniu	10	—
13. října	oprava stolu	3	60
17. prosince	oprava dvou postelí	5	70
	dohromady	104	—

Antonín Marek,
mistr truhlářský.

Poznámka. K = koruna, h = halěr.

Účet (také *konto*) jest seznam odvedeného zboží, neb zhotovené a odvedené práce s udáním ceny.

Účet musí obsahovati:

1. Místo a datum; 2. jméno toho, komu účet se zasílá; 3. čas, kdy zboží bylo odvedeno, aneb kdy práce zhotovena byla; 4. cena jednotlivě a suma peněz v celku; 5. podpis toho, kdo účet vydává.

Účty do 10 zl. (= 20 K) jsou kolku prosty; na účet od 20 do 100 K náleží kolek 1 kr. (= 2 h); přesahuje-li účet 100 K náleží naň kolek 10 h.

Účty psávají se obyčejně na tištěných blanketech.

1. Napište účet švadleny! (podšívka 3 K 80 h, ozdoba 9 K, knoflíky a hedvábí 90 h, od práce 10 K).

2. Účet sklenáře: 4 tabule à 70 h, dvě tabule à 1 K 10 h, 6 pivních sklenic à 48 h, džbán 1 K 70 h.

3. Účet obuvníka: pár telecích bot s vysokými holinkami 18 K 60 h, pár bot juchtových podšito 8 K 80 h, dva páry botek pro paní 17 K 60 h, pár bot podraženo a spraveno 2 K 60 h, pár dětských botek 6 K 80 h, podrážka dětských botiček 1 K 80 h.

4. Účet obchodnice: 40 m plátna à 1 K 20 h, 2 tucty plátěných šátků à 10 K 80 h, 20 m kanafasu à 1 K 10 h.

3. Kvitance

Kolek.

ze 490 korun, t. j. čtyř set devadesáti korun, kterýžto obnos jsem já níže psaný od slavné místní školní rady v Kouřimi za dodání nových lavic, stolů a tabulí do nové školní budovy pro měšťanskou školu dívčí dnešního dne v hotovosti obdržel, což tímto náležitě stvrzuji.

V Kouřimi dne 3. srpna 1893.

Josef Novotný,
mistr truhlářský.

Kvitance jest písemní potvrzení, že nám nějaká suma peněz vyplacena byla.

Má-li kvitance býti platná, musí mimo náležitý kolek obsahovati: 1. Kolik se splácí. (Aby se všelikému falšování předešlo, vypisuje se suma peněz, jež splaceny byly, číslicemi i slovy.) —

2. Jméno toho, kdo splácí. — 3. Zač se splácí. — 4. Místo a den, kde a kdy kvitance vydána byla. — 5. Vlastnoruční podpis vydavatele kvitance.

Poznámka. Kvitance mají se dobře ukládati, neboť někdy i po letech mohou být novým, nezvratným důkazem zaplacení kvitované sumy peněz. Povinnost kolkovní najdete v každém kalendáři.

1. Přeměňte danou kvitanci, aby začínala slovy:

- a) Nížepsaný potvrzuje tímto listem, že
- b) Že mi slavná místní školní rada
- c) Já nížepsaný potvrzuji tímto listem
- d) Čtyři sta a devadesát korun bylo nížepsanému
- e) Dnešního dne obdržel

2. Tesařský mistr vydává staviteli kvitanci z 1060 K, kteréž za vykonané práce tesařské přijal.

3. Švadleně bylo vyplaceno od spolku „Lidumil“ ve Vlašimi 86 K za zhotovení oděvů pro chudé dívky. Napište kvitanci!

4. Hodinář kvituje, že mu z městské pokladny vyplaceno bylo 36 K za nástěnné hodiny do obecní kanceláře dodané.

5. Zámečník potvrzuje majiteli domu, že mu na požadavek 944 K 28 h za dodané do jeho nového domu práce zámečnické částečná splátka 500 K dána byla.

6. Napište kvitanci na zbytek uvedené sumy, jímž celý požadavek se zapravuje.

4. Poukázka.

Panu Karlu Olivovi

v Kolíně.

Žádám zdvořile, byste doručiteli této poukázky, posluhovi Josefu Slezákovi, vydal oba šicí stroje, jež jsem u Vás si vybral a smluvil.

V Konárovicích

Petr Belžan.

Poukázkou splnomocňujeme jinou osobu ku převzetí jisté udané věci od jiné třetí osoby.

Poukázka musí obsahovati: 1. jméno toho, kdo má co vydati; 2. jméno toho, komu se má co vydati; 3. zevrubné udání toho, co se má vydati; 4. místo a datum; 5. podpis.

1. Přeměňte danou poukázku tak, aby začínala slovy:

a) Račtež b) Na poukázku tuto

2. Vinárník má vydati vozkovi 2 hl červeného vína nejlepší jakosti a cenu jeho zapsati na účet objednatelův.

3. Odesílatel (speditér) má vydati posluhovi bednu určité označenou.

4. Modistka má vydati poslu nový dámský klobouk.

5. Kolář žádá lesní úřad, aby doručiteli poukázky vydal 300 kusů loukotí 60—66 cm dlouhých, přes 8 cm širokých.

5. a) List přijímací.

Potvrzují tímto listem, že mi dnešního dne pan Václav Pospíšil, rolník z Majelovic, odevzdal balík obsahující látku na šaty v ceně 30 K a 26 K na hotovosti, abych to obé jeho synu Karlovi, studujícímu v Kolíně, řádně doručil.

V Majelovicích

Josef Krtil,
vozka.

b) Stvrzenka.

Pan Josef Krtil odevzdal mi řádně dnešního dne balík, obsahující látku na šaty v ceně 30 K a 26 K na hotovosti, což tímto listem stvrzují.

V Kolíně

Karel Pospíšil.

Kdo vydal list přijímací? Která slova napsal vozka v čelo listu? Které slovo napsal studující v čelo listu?

List přijímací je písemní potvrzení, jímž vyznáváme, že nám buď jistá suma peněz aneb nějaká věc cenná do díla, do správy, k dalšímu odevzdání neb i k jinému účelu byla odevzdána.

Jmenujte části listu přijímacího! Kdo list ten dostane a za jakým účelem? Kdo se naň podepíše?

1. Přijímací list a) přeměňte, aby začínal slovy: a) Pan Václav Pospíšil . . . b) Že mi pan Václav Pospíšil . . . c) Dnešního dne odevzdal mi . . . d) Že jsem dnešního dne . . .

2. Napište stvrzenku, kterou vydává švadlena, že jí byly odevzdány ženské rypsové šaty barvy žlutavé, pak hnědá orleanová sukně a plátěné šaty modré, vše rozparané, aby to dala obarviti a vzorky potisknouti.

3. Hodinář stvrzuje, že mu majitel hostince odevzdal hodiny s hracím strojem v ceně asi 90 K, pak nástěnné hodiny v ceně asi 30 K, zlaté kapesní hodinky se 4 rubíny č. 5684 v ceně asi 100 K, aby je co nejdříve náležitě spravil.

4. Vozka převzal bednu znakem OB 5. znamenanou, aby jí dodal lékárníku v N.

6. List schovací.

Pan Dr. Adolf Kalík, advokát v Jindřichově Hradci, odevzdal mi dnešního dne 3 fikusy zvýši 2 m, 2 palmy zvýši 1½ m, dále 4 oleandry zvýši 2½ m, abych je ve svém sklenníku přes zimu za smlouvenou mzdu 8 K opatroval, což tímto listem stvrzuji.

V Jindřichově Hradci

Ant. Pivoňka,
zahradník.

V listu schovacím jsou důležitý tyto části:

1. aby předmět k přechování odevzdaný zevrubně byl označen;
2. aby odevzdatel byl jmenován a podpis schovatelův připojen;
3. aby výminky, za kterých se má věc k uschování odevzdaná opět vrátiti, byly ustanoveny.

1. Paní potvrzuje, že jí služka odevzdala uzavřený dřevěný kufr s prádlem a šatstvem, ale dodává zároveň, že ze škody, kterou by věci ty mimo její vinu vzaly, práva býti nechce.

2. Někdo potvrzuje, že mu byl odevzdán ku schování zapečetěný balíček, jenž dle udání důležité listiny obsahuje, s tím doložením, aby jej tomu vydal, kdo by list tento navrátil.

3. Někdo potvrzuje, že přijal k uschování v zapečetěném pouzdře stříbrné hodinky se stříbrným řetízkem a spořitelní knížku na obnos 250 K.

4. Kožišník přijal od choti řiditele měšťanské školy labutí rukávník, labutí límec a černý kožich s vlčí podšívkou, aby věci ty přes léto před všelikým poškozením opatroval. Umluvená odměna 5 korun.

7. Revers.

Pan František Tichý, měšťan v Týnci nad Labem, dovolil k mé žádosti, abych si dal pro větší světlo ve své dílně udělati dobře zamřížované okno ve zdi do jeho zahrady.

Slibuji tímto listem, že z dobrovolného dovolení toho nikdy žádného práva pro sebe dovozovati nechci a zavazuji se, že na požádání pana Františka Tichého nebo jeho dědiců dám já nebo moji dědicové na své útraty bez otálení to okno zase zadělati.

Na svědectví toho jsem tento list vlastnoručně podepsal a dvěma dožádanými pány svědky potvrditi dal.

V Týnci nad Labem

Josef Heller, svědek.

František Matoušek,

Vojtěch Hrbek, svědek.

mistr zámečnický.

Revers (úpis, list zjišťovací) je osvědčení, že někdo dovolení, jehož mu jiný udělil z dobré vůle, nikdy nebude pokládati za svoje právo a že se výhody zřekne, když by toho postupující žádal. Reversem také se zavazujeme, že jisté povinnosti dostojíme. Z příkladu uvedeného je zřejmo, že musí revers obsahovati: 1. Jméno toho, kdo něco dovoluje; 2. podrobné vytčení toho, co se dovoluje; 3. ujištění, že dovolení toho nikdy za právo své považovati nechceme; 4. datum; 5. podpis toho, kdo revers vydává, jakož i podpisy dvou svědků.

1. Hospodář postoupil někomu z ochoty kus domácí zahrady, aby si tam postavil včelník; nesmí však nikdo do zahrady choditi nežli ten, jemuž dovolení dáno bylo.

2. Soukromník dovoluje tesařskému mistru, že si může na jeho pozemku stavební dříví po čas stavby školní budovy skládati a ku stavbě upravovati.

3. Vdova a majitelka domu vydává revers, že bude syna svého po čas tříleté návštěvy střední hospodářské školy v Chrudimi úplně vydržovati.

8. a) Dlužní úpis.

Kolek.

Vyznávám tímto listem, že mi pan Josef Falber, kupec zdejší, půjčil 760 korun, t. j. sedm set šedesát korun, které mi dnešního dne hotově vyplatil.

Zavazuji se, že jistinu tu i s 6% úroky ode dneška za rok panu Josefu Falbrovi nebo jeho dědicům zase zaplatím.

Tomu na svědectví stůjž zde můj i dvou pánů svědků vlastnoruční podpis.

V Čáslavi dne

Josef Pospíšil, svědek.

Frant. Lahoda,

Karel Forejst, svědek.

dlužník.

b) Dlužní úpis.

Kolek.

Já níže psaný koupil jsem dnes od pana Matěje Beneše, železníka v Kouřimi, za 400 korun rozličného železa, na něž jsem mu dvě stě korun nedoplátil.

I připovídám, že tento dluh i s 5% úroky ode dneška za ½ léta panu Matěji Benešovi hotově zaplatím.

Čemuž na svědomí jsem tento list vlastnoručně podepsal.

V Kouřimi dne

Josef Myškovský,
kovář v Třebovli.

V dlužním úpisu a) pan Josef Falber půjčil Františkovi Lahodovi peníze. V té příčině jest Jos. Falber *věřitelem*, Frant. Lahoda *dlužníkem*. Z vypůjčených peněz, kterým říkáme *jistina*, platívají dlužníci *úroky*. Věřitel žádá pro svou jistotu na dlužníku úpisu, že peníze skutečně přijal, nebo že je za nějaké zboží dlužen zůstal a že je v ustanovený čas i s úrokem vrátí. Listině takové říká se *dlužní list* neb *dlužní úpis*. Dlužnímu listu říká se *obligace*, dává-li dlužník věřiteli nějaký svůj majetek (pole, luka, lesy, domy = majetek nemovitý) do zástavy.

Podstatné části dlužního listu jsou:

1. Nadpis „dlužní úpis“, „dlužní list“ neb „obligace“; 2. kolek;
3. jméno i stav věřitele i dlužníka; 4. výslovné vyjádření, byly-li dlužníku hotově peníze půjčeny, neb zůstal-li je dlužen za odebrané zboží; 5. udání času, kdy jistina vrácena a po kolika ze sta zúročena býti má; 6. datum; 7. podpis dlužníka a dvou svědků.

1. Sládek koupil od statkáře 600 *kg* chmele, na něž zůstal dlužen 400 korun. Připovídá, že dluh ten ve 3 měsících zaplatí.

2. Pekař dává dlužní úpis na 350 korun splatných za 4 měsíce se 6% úroky mlynáři, od něhož dostal mouku v té ceně na dluh.

3. Obuvník dává dlužní úpis na 186 korun, jež má splatiti za 6 měsíců i s 5% úroky koželuhovi, od něhož dostal koží v té ceně na dluh.

4. Někdo vydává dlužní úpis na 300 korun s 6% úroky a dává v zástavu svůj dům. Zavazuje se, že po výpovědi čtvrt léta napřed dané, již věřitel i dlužník volně dáti může, jistinu tuto zaplatí.

5. Obchodnice se střížním zbožím dluhuje továrníku za zboží v rozličných dobách odebrané 280 korun, jež zaplatí i s 5% úroky ve 4 čtvrtletních lhůtách; úroky při poslední lhůtě.

6. Švadlena přijala na úvěr 4 šicí stroje v ceně 240 korun. Bude spláceti 1. dne každého měsíce po 40 K do umoření dluhu; 5% úroky zapraví ve lhůtě poslední.

9. Rukojemství.

Kolek.

Pan František Lahoda z Čáslavě vypůjčil si dnes od pana Josefa Falbra, kupce v Čáslavi, 760 korun, t. j. sedm set šedesát korun na jeden rok.

Já nížeapsaný zavazuji se tímto listem, že ten dluh i s 6% úroky od dneška za rok sám zaplatím, kdyby dlužník pan Frant. Lahoda nebyl s to, aby půjčku tuto i s úroky v umluvený čas navrátil.

Tomu na důkaz jsem tento list vlastnoručně sepsal a podepsal.
V Čáslavi dne

Josef Hruška.

Rukojemství jest listina, kterou se zavazuje ručitel (= rukojmě, kavent), že dluh zaplatí, kdyby dlužník povinnosti své nedostál.

Vytkněte z příkladu uvedeného hlavní znaky rukojemství.

1. Někdo zaručuje se za Josefa Myškovského, kováře v Třebovli, který jest dlužen Matěji Benešovi, železníku v Kouřimi, dvě stě korun.

2. Někdo zaručuje se za pekaře, který jest dlužen mlynáři 350 korun za mouku.

3. Majitelka domu ručí za obchodnici se střížním zbožím, která dluhuje továrníku za zboží 280 korun.

4. Obchodnice ručí za švadlenu, která jest dlužna za 4 šicí stroje 240 korun.

10. Výpověď.

Ctěný pane!

Chtěje živnost svou rozsáhlejší měrou provozovati, koupil jsem na Smíchově dům, jehož tržní cenu mám v půl létě úplně zaplatiti; jsem tedy nucen sehnati všechny peníze, kde mám jaké půjčky. Nelehčevte se tudíž na mne, že i Vám jistinu 3000 korun, které u Vás mám, na čtvrt léta vypovídám žádaje, abyste mi ji dojísta od dneška za 3 měsíce vrátiti neopominul.

Znamenám se s úctou

Jan Beneš.

Na Vinohradech

Výpovědi oznamujeme někomu, že smlouva mezi námi a jím učiněná v jistý čas pozbývá platnosti. Výpověď je buď mimosoudní, a to v podobě listu, buď soudní.

1. Domácí vypovídá svého nájemníka z obydlí (5 pokojů, kuchyně a příslušenství), chtěje bytu toho se svou rodinou sám užívati.

2. Nájemník chtěje bydleti na venkově vypovídá domácímú byt (3 pokoje, kuchyň a sklep.)

3. Majitelka domu vypovídá nájemníku krám a skladiště ve svém domě na $\frac{1}{4}$ léta a žádá, aby místnosti ty koncem října vyklizeny byly.

11. List postupní.

Kolek.

Já níže psaný vyznávám tímto listem, že jsem pohledávku čtyř set padesáti korun, jež mám na domě pana Jana Veselého č. 126. v Netolicích zjištěné, zcela postoupil panu Vojtěchu Jedinskému, jelikož mi pan Vojtěch Jedinský dle našeho obapolného usnesení 450 korun v hotovosti vyplatil.

Zároveň se zavazuji, že ručím za dobytost té pohledávky i všech zadržných úroků.

V Netolicích dne

Václav Kubík, svědek.

Josef Drábek, svědek.

Josef Janda,
postupující.

List postupní (cessí) jest písemní vyjádření, že své právo na jistý dluh jiné osobě k pravému jejímu vlastnictví postupujeme.

V takovém listě jest třeba udati:

1. Jméno toho, za nímž postupující něco k pohledávání má, jakož i jméno toho, komu své právo postupuje; 2. určité pojmenování částky peněz, kterou jinému postupujeme.

1. Věřitel měl u dlužníka dluhu 200 korun, na kteroužto sumu však již 120 korun obdržel; zbytek dluhu 80 korun postupuje jinému, jemuž dává list postupní.

2. Obchodnice se střížním zbožím má za jistou paní 35 korun za rozličné látky. Tuto pohledávku postupuje jiné paní. Napište list postupní!

3. Koželuh pohledává dle dlužního listu za jistým obuvníkem 200 korun i se 6% úroky. Jistinu i úroky postupuje obchodníku za 180 korun.

12. Smlouva o učení.

Pan Josef Červenka, mistr klempířský v Kolíně, a paní Marie Ptáčnicková, bytem v Kolíně, učinili dnešního dne tuto smlouvu o učení:

1. Pan Josef Červenka přijímá čtrnáctiletého Alexandra, syna paní Marie Ptáčnickové, na tři roky do učení a zavazuje se:

a) že ho za ten čas náležitě vyučí řemeslu klempířskému;

b) že ho bude přidržovati jen k těm pracím, které souvisí s jeho řemeslem;

c) že ho bude pilně posílati do školy pokračovací;

d) že v neděli a ve svátek nebude na něm žádných řemeslných prací žádati.

2. Matka jmenovaného učně, paní Marie Ptáčnicková, zavazuje se:

a) že v den, kdy její syn Alexandr do učení vstoupí a v den, kdy za vyučenou dostane, zaplatí hotově panu Josefu Červenkovi po 100 korunách; dohromady tedy 200 korun, t. j. dvě stě korun;

b) že po všecken čas jeho učení bude syna svého sama stravovati, šatiti a v případě nemoci i ošetřovati a léčiti;

c) že zaplatí všechny škody, které by syn její po čas učení jakýmkoli způsobem učinil.

Tato smlouva trvati má tři roky; je dvakrát vyhotovena a oběma stranami i představeným společenstva vlastnoručně podepsána.

V Kolíně dne

Josef Douša,
představený společenstva.

Josef Červenka,
mistr klempířský.
Marie Ptáčnicková.

Smlouva (= kontrakt) je dobrovolné dohodnutí dvou nebo více osob, kterým sobě vespolek zaručují jisté povinnosti a jistá práva.

Smlouvy jsou rozmanité dle věcí, kterých se týkají, a dle toho se jim také přikládají rozmanité názvy. Nejčastěji se vyskytují smlouvy trhové (o koupi a prodeji), nájemné (o nájmu domu, pozemků, příbytku), o učení a j.

Některé smlouvy konány býti mohou jen před notářem nebo před soudem.

Smlouvy podrobeny jsou poplatku kolkovému, toliko smlouvy o učení nezletilých učňů jsou kolku prosty.

1. Josef Černovský, sedlák v Příbyslavi, učinil smlouvu o učení s Václavem Králem, že jeho syna Vojtěcha do učení přijme a svému řemeslu za 3 roky vyučí. Výučné obnáší 150 korun, t. j. vždy počátkem roku 50 korun, pokud smlouva trvá.

2. Tesař Frant. Švejka v Kouřimi přijímá Jana Nováka, syna Václava Nováka, šafáře z Molitorova, do učení a zavazuje se, že jej za 4 roky bezplatně své živnosti vyučí.

3. Majitel domu pronajímá pekaři byt o 2 pokojích s kuchyní, pekárnu, krám, skladiště na mouku a dřevník na dobu 6 let za ročních 450 korun. Nájemník se zavazuje, že bude činži čtvrtletně napřed platiti, místnosti jemu pronajaté v témž stavu, jak je byl převzal, udržovati a že je po vypršení této smlouvy řádně odevzdá. Kdyby nájemník těmto podmínkám nevyhovoval, má majitel domu právo dáti mu ihned čtvrtletní výpověď a další trvání smlouvy zrušiti.

13. a) Vysvědčení výuční.

Kolek.

Josef Pekárek, narozený v Sendražicích v Čechách, učil se u mne od 1. srpna 1888 až do 31. července 1892, tedy plná čtyři léta a zahradnictví tou měrou se vyučil, že jej s dobrým svědomím z učení propouštím a za vyučeného prohlašuji.

Po celou dobu učení svého byl poslušen, mravně se choval a všechny sobě svěřené práce věrně konal; zvláště se dobře vyzná v ušlechťování ovocných stromů a v opatrování vinic.

Ve Vlašimi dne 31. července 1892.

Josef Herčík,
knižecí zahradník.

b) Vysvědčení pracovní.

Kolek.

Josef Pekárek, pomocník zahradnický, pracoval u mne od 15. září 1892 až do dnešního dne s příkladnou pilností a dovedností, tak že jej mohu každému vřele doporučit, podotýkáje, že i jeho mravné chování a oddaná věrnost pochvalné zmínky zasluhují.

V Přerově dne . . .

Tomáš Hlaváč,
zahradník.

Vysvědčení jest písemní stvrzení nějaké okolnosti nebo osobní vlastnosti. Vysvědčení vydávají se o mravech, o majetnosti, o vyučení, o službě a j.

Vysvědčení budiž pravdivé.

1. Paní dává vysvědčení kuchařce, která se chovala po celý čas své služby mravně, byla vždy věrná, poslušná, pilná a jevila výtečnou způsobilost ve svém oboru.

2. Knihkupec dává vysvědčení pomocníku, který byl u něho 2 roky zaměstnán; byl s ním úplně spokojen jak ve příčině chování jeho, tak i ve příčině pilnosti a dovednosti. Propouští jej k jeho vlastní žádosti.

3. Kupec dává příznivé vysvědčení svému příručím, jenž byl v jeho obchodě po 2 roky a 3 měs.

14. Plnomocenství,

Kolek.

jímžto já nížeapsaný dávám svému jednateli, panu Karlu Švejdovi, plnou moc, aby všeliké zakázky pro můj závod přijímal a smlouval, peníze na můj účet od zákazníků vybíral a kvitoval.

Všechny v mezích tohoto plnomocenství provedené výkony svého plnomocníka již napřed schvaluji a za vlastní uznávám.

Na důkaz toho jsem tento list vlastnoručně napsal i podepsal.

V Benešově dne . . .

Karel Vrba,
obchodník.

Plnomocenstvím zmocňujeme někoho k vykonávání svých práv a povinností, buď všech aneb jen některých.

Plnomocenství musí obsahovati:

1. jméno, příjmení a stav i zmocňujícího i plnomocníka;
2. určité udání toho jednání, k němuž je plnomocník zmocněn.

1. Majitelka domu dává správci svého domu plnomocenství: a) vybíratí od nájemníků na počátku každého čtvrtletí (o Hromnicích, o sv. Jiří, o sv. Jakubě a o sv. Havle) čtvrtletní nájemné; b) vykonati na její účet všeliké opravy a správy na domě, kdykoli se jich potřeba vidí; c) dávatí výpovědi, když toho nezbytnou potřebu uzná, těm nájemníkům, kteří by nešetřili náležitě pořádku jak ve příčině placení nájemného, tak i obvyklého řádu domovního; d) pronajímati za ustanovené nájemné uprázdněné byty řádným rodinám.

2. Majitelka domu splnomocňuje někoho, aby za ni při volbách do obecního zastupitelstva v druhém sboru volil.

3. Stavitel zmocňuje svého políra, aby přijímal stavivo, najímal a propouštěl dělníky.

4. Sklenář posílá plnomocenství svému příteli, aby při veřejné sňazovací dražbě na stavební práce při školní budově v N. z vyvolané ceny za práci sklenářskou až do obnosu 120 K slevoval.

15. Žádosti a podání k úřadům.

a) Žádost strojnického pomocníka — viz zvláštní přílohu.

b) Slavná místní školní rada! ☐ . ☐

Dle vyhlášky ve veřejných listech vypisuje slavná místní školní rada v Kouřimích offertní řízení za příčinou zadání prací řemeslných ku stavbě nové budovy školní v Kouřimích.

V účtě podepsaný podává tímto svou nabídku ku převzetí prací zámečnických, jež rozpočteny jsou na 1049 K a zavazuje se, že veškeré vypsané práce zámečnické vykoná za 944 K, tedy se slevením 10% t. j. desíti procent. Zároveň podotýká, že výminky a rozpočty stavby se týkající zná a jim se podrobuje.

Předepsané 10% vadium v obnosu 95 korun přiloženo v hotovosti.

V Kouřimích dne

Josef Korejzlík,
mistr zámečnický.

Zevně:

Slavné

místní školní radě

v Kouřimi.

Josef Korejzlík,

zámečník v Kouřimi,

nabízí se ku provedení práce zámečnické
při stavbě nové školní budovy
v Kouřimi.

Listiny, kterými se úřadu něco oznamuje, nebo kterými se má skrze úřední rozhodnutí něco vymoci, slovou podání úřední. Látka k úředním podáním vyplývá z rozmanitých poměrů života občanského. Vnější úpravou liší se úřední podání od listin jiných. Na archu bílého papíru, od horního kraje dolů v půli přeloženého, psává se (asi tři prsty od horního kraje) oslovení, na př.: Veleslavné c. k. místodržitelství! Veleslavná c. k. zemská školní rada! Slavné c. k. okresní hejtmanství! Slavná c. k. okresní školní rada! Slavný c. k. okresní soude! Slavný c. k. berní úřade! Slavná místní školní rada! Slavná městská rada! Slavné obecní zastupitelstvo! a t. d.

Mezi oslovením a první řádkou obsahu nechá se na 2—3 prsty prázdného prostoru a vlastní obsah žádosti nebo zprávy psává se pouze na pravé přeložené polovici archu. I při dolní straně má zůstatí prázdný prostor asi na 3 prsty. Toho šetří se na všech stranách archu.

Ku podání jest často přiložiti na důkaz pravdy i jiné listiny (přílohy). Je-li příloh více, označíme je zevně písmeny *A, B, C*... Kdekoli se v obsahu podání na některou přílohu odvoláváme, připišeme zároveň i její značku na prázdné polovici v levo.

Na vnější stranu přeloženého archu píše se záhlaví (rubrum); nahoře (asi 3 prsty od horního kraje) napíše se název úřadu, jemuž podání svědčí, asi do prostředka jméno, stav a bydliště toho, kdo podání předkládá, níže stručný obsah podání a počet příloh.

Listy nabízející, svědčící úřadům, obcím, společenostem atd. jmenují se offertory a píší se ve způsobu podání. Offerta podává se v zapечатěné obálce a vedle toho jest složiti jistinu čili vadium buď v hotovosti nebo v cenných papírech, spořitelní knížce a pod. mino obálku.

1. Hrnčířský a kamnářský pomocník žádá za místo dílovedoucího do továrny na kamna a zboží (ch=š) chamottové. Přikládá opis propouštěcího vysvědčení z III. tř. měšťanské školy, opis vysvědčení z c. k. odborné školy pro průmysl hrnčířský a kamnářský v Bechyni; slibuje pracovitost a věrnost ve všem jednání.

2. Jan Daneš, rolník v Oseku, žádá místní školní radu v Kolíně, aby přijala do obecné školy desítiletého syna jeho Karla. Připomíná, že jen proto ho tam chce posílati, aby nabyl většího vzdělání, než jaké mu poskytnouti může domácí škola dvoutřídní.

3. Vdova prosí c. k. okresní školní radu, aby propustila ze školy její dceru, žákyni 7. třídy měšť. školy. Důvody: bude jí za 4 měsíce 14 let, chodila pilně do školy, musí matce v domácnosti nápomocna býti. Přikládá výtah z matriky a školní zprávu za poslední čtvrtletí.

O b s a h.

	Strana		Stran
Úvod.			
1. Dělení slov	1	32. Přehled vzorů pro skloňování	31
2. Rozdělení hlásek	2	33. II. Jména přídavná	32
3. Základní pravidla pravopisná	2	34. Vzor <i>dobrý -á -é</i>	33
4. Velká písmena	4	35. Vzor <i>dnešní</i>	35
5. Přízvuk slovný	5	36. Přídavná jména přivlastňovací	35
		37. Vzor <i>králův -ova -ovo</i>	36
Část první. Tvaroslovi.		38. Zbytky přídavných jmen ne-	38
7. I. Jména podstatná	6	určitých	38
8. Rod podstatných jmen	6	39. Přídavná jména zeměpisná	38
9. Číslo podstatných jmen	7	40. Stupňování jmen přídavných	39
10. Pády podstatných jmen	7	III. Zájmena (n. náměstky).	
11. Vzor <i>holub, dub</i>	8	41. Zájmena <i>osobní</i>	43
12. Poznámky všeobecné	8	42. Skloňování zájmen <i>já, ty, my,</i>	43
13. O pádech jednotlivých	10	<i>vy</i>	43
14. Vzor <i>muž, meč</i>	13	43. Skloňování zájmena <i>on, ona,</i>	45
15. Poznámky všeobecné	14	<i>ono</i>	45
16. O jednotlivých pádech	14	44. Zájmena <i>přivlastňovací</i>	46
17. Vzor <i>město</i>	18	45. Skloňování zájmen přivlastňo-	46
18. Poznámky všeobecné	18	vacích	46
19. O pádech jednotlivých	19	46. Zájmena <i>jeho, její, jejich</i>	47
20. Vzor <i>pole</i>	20	47. Zájmena <i>ukazovací</i>	48
21. Poznámky o jednotliv. pádech	20	48. Skloňování zájmena <i>ten, ta, to</i>	48
22. Vzory <i>rámě a kuře</i>	21	49. Zájmeno <i>sám, sama, samo</i>	49
23. Poznámky k jednotliv. pádům	21	50. Zájmena <i>tázací</i>	50
24. Vzor <i>znamení</i>	22	51. Skloňování zájmen tázacích	50
25. Vzor <i>ryba</i>	23	52. Zájmena <i>vstažná</i>	51
26. Poznámky všeobecné	23	53. Zájmeno <i>jenž, jež, jež</i>	51
27. Jednotlivá jména toho vzoru	25	54. Zájmena <i>neurčitá</i>	53
28. Vzor <i>duše</i>	26	55. Přehled zájmen	53
29. Poznámky k jednotliv. pádům	26	IV. Číslovky.	
30. Vzor <i>kost</i>	28	56. Číslovky <i>základní</i>	54
31. Skloňování cizích jmen	30	57. Číslovka <i>jeden, jedna, jedno</i>	54
		58. <i>Dva, oba</i>	54

Strana	Strana		
59. <i>Tři, čtyři</i>	55	98. Předložky s třemi pády	89
60. <i>Ostatní číslovky</i> základní	55	99. Předložky s a z	89
61. Číslovky <i>řadové</i>	56	100. Přehled předložek	91
62. Číslovky <i>druhé</i>	57	101. VIII. Spojky	91
63. <i>Jiné výrazy</i> číslovkové	57	102. Přehled spojek	92
64. Číslovky <i>neurčité</i>	58	103. IX. Cítoslovce	92
65. Číslovka <i>veš, vše, vše</i>	58	104. Neohrabné části řeči	92
66. Přehled číslovek	59	105. Přehled všech částí řeči	93
67. V. Slovesa	59		
68. Osoba a číslo sloves	60	Část druhá. Tvoření slov.	
69. Rod sloves	60	106. Přípony, kmen, kořen	94
70. Čas sloves	60	107. Některé přípony k odvozování	
71. Tvary slovesné	61	podstatných jmen	96
72. Kmen přítomný a kmen způ-		108. Zdrobnělá jména podstatná	97
sobu neurčitého	63	109. Přípony k odvozování jmen	
73. Tvary odvozené od kmene pří-		přídavných	98
tomného	64	110. Zdrobnělá jména přídavná	99
74. Tvary odvozené od kmene ne-		111. Odvozování sloves	99
určitého způsobu	65	112. Skládání slov	100
75. Přehled tvarů slovesných		113. Složená jména podstatná	100
jednoduchých	68	114. Složená jména přídavná	101
76. Třída první. Vzor <i>píje</i>	68	115. Složená slovesa	101
77. Jednotlivá slovesa toho vzoru	69	116. Vnitřní tvoření slov	101
78. Vzor <i>nesu</i>	69	117. Čeleď slovní	102
79. Jednotlivá slovesa toho vzoru	70		
80. Třída druhá	72	Část třetí. Nauka o větě.	
81. Třída třetí	78	118. Pojem věty	104
82. Jednotlivá slovesa této třídy	74	119. Podmět a přísudek	104
83. Třída čtvrtá	75	120. Věty bezpodměté	106
84. Třída pátá. Vzor <i>volám</i>	76	121. Věty dle obsahu myšlenko-	
85. Jednotlivá slovesa této třídy	76	vého	106
86. Třída šestá	79	122. Hlavní způsobové vět	107
87. Slovesa s kmenem souhlás-		123. Věta jednoduchá	108
kovým	79	124. Členy věty jednoduché.	
88. Přehled tříd slovesných	81	<i>Podmět</i>	108
89. Tvary slovesné složité	82	125. <i>Přísudek</i>	109
90. Přehledný obrazec časování	84	126. <i>Předmět</i>	110
91. Přehled ohebných částí řeči	83	127. <i>Doplňek</i>	114
92. VI. Příslovce	83	128. <i>Přívlastek</i>	116
93. Stupňování příslovčí	85	129. <i>Příslovečné určení</i>	119
94. Přehled příslovčí	87	130. a) <i>místa</i>	120
95. VII. Předložky. Předložka		131. b) <i>času</i>	121
a předpona	87	132. c) <i>způsobu</i>	121
96. Předložky s pádem jedním	87	133. d) <i>příčinnosti</i>	122
97. Předložky s pády dvěma	88		

	Strana
134. Věta kusá	123
135. Přehl. členů ve větě jednoduché	124
136. Rozbor věty jednoduché	124
137. Prízvuk větný. Slovosled	124
138. Souvětí souřadné	126
139. Souvětí <i>slučovací</i>	126
140. Souvětí <i>odporovací</i>	127
141. Souvětí <i>příčinné</i>	127
142. Souvětí <i>výsledné</i>	127
143. Věta stažená	128
144. Shoda v rodě a čísle	130
145. Vstavka	130
146. Potřeba souvětí podřadného	131
147. Věta <i>podmětná</i>	132
148. Věta <i>předmětná</i>	133
149. Přímá a nepřímá řeč	134
150. Věta <i>doplňková</i>	135
151. Věta <i>přívlastková</i>	136
152. Tázací věta závislá	137
153. Příslovečná věta <i>místní</i>	137
154. Příslovečná věta <i>časová</i>	138
155. Příslovečná věta <i>způsobu</i>	139
156. Příslovečná věta <i>příčinná</i>	140
157. Souvětí složené. Obvětí	142
158. Zkracování vět přechodníkem	145
159. Zkracování vět přívlastkových	147
160. Přehled znamének rozdělova- cích	149

Část čtvrtá. Význam slov a tvarů.

161. Jména podstatná	152
162. Jména přídavná	153
163. Zájmena	155
164. Číslovky	156
165. Pády prosté. <i>První a pátý pád</i>	157
166. <i>Druhý pád</i>	158
167. <i>Třetí pád</i>	159
168. <i>Čtvrtý pád</i>	160
169. <i>Sedmý pád</i>	161
170. Pády předložkové	162

	Strana
171. Význam sloves	163
172. Slovesa podle trvání děje	164
173. Čas <i>přítomný</i>	166
174. Čas <i>minulý</i>	166
175. Čas <i>budoucí</i>	166
176. Způsob <i>oznamovací</i>	167
177. Způsob <i>podmiňovací</i>	167
178. Způsob <i>rozkazovací</i>	168
179. Způsob <i>neurčitý</i>	168
180. Příčestí minulé činné a trpné	169

Část pátá. Sloh.

1. Vypravování	171
2. Převádění básní v prostomluvu	172
3. Popisy	175
4. Dopisy	177
5. Přirovnání	181
6. Líčení	183
7. Životopis	184
8. Povahopis	184
9. Výklad přísloví	185
10. Pojednání	186

Písemnosti jednací.

1. Živnostenské písemnosti	187
2. Účet	189
3. Kvitance	190
4. Poukázka	191
5. List přijímací. Stvrzenka	192
6. List schovací	193
7. Revers	194
8. Dlužní úpis	194
9. Rukojemství	196
10. Výpověď	197
11. List postupní	197
12. Smlouva o učení	198
13. a) Vysvědčení výuční	199
b) Vysvědčení pracovní	200
14. Plnomocenství	200
15. Žádosti a podání k úřadům	201

ÚK VŠP HK

100000201897